

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА
ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИЗ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА
ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**Збірник тез доповідей
I Науково-практичної конференції
з міжнародною участю**

20-21 ЖОВТНЯ 2022 РОКУ

Львів 2022

«Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності»: збірник тез доповідей I Науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 20-21 жовтня 2022 року. Львів: ЛДУБЖД, 2022. 408 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Василь КАРАБИН, доктор технічних наук, доцент

Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук

Лідія ВЕРБИЦЬКА, кандидат філологічних наук

Тетяна КОНІВЦЬКА, кандидат педагогічних наук

Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук

Збірник укладено за тезами доповідей I Науково-практичної конференції з міжнародною участю «Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності» 20-21 жовтня 2022 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

- ✓ Секція 1. Особистість в екстремальних умовах: психолого-педагогічні аспекти.
- ✓ Секція 2. Мовні моделі світу у термінологічному, перекладознавчому та прикладному вимірі.
- ✓ Секція 3. Прикладні аспекти соціальної роботи: сучасні тенденції, виклики та перспективи.
- ✓ Секція 4. Актуальні проблеми підготовки фахівців закладів вищої освіти в умовах кризового суспільства.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

Секція 1

**ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСІБ У
СУСПІЛЬСТВІ**

Єгор АКСЬОНОВ,

канд. психол. наук, доцент Інна ШИНКАРЕНКО

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У наш час, люди, перебуваючи під впливом інтенсивних і безперервно виникаючих стресових ситуацій, не готові до їх подолання. Наслідком такого психоемоційного напруження є виникнення різних форм девіантної поведінки, що носять саморуйнівний характер. Найпоширенішим типом девіантної поведінки є адиктивна поведінка, сутність якої полягає у прагненнях відійти від дійсності, застосовуючи деякі речовини, викликаючи зміну психічного стану, підтримку інтенсивних емоцій.

Для осіб з адиктивною поведінкою характерна ілюзія контролю своїх адиктивних реалізацій. Адикти переконують інших і, передусім самих себе в тому, що у будь-який час вони, з одного боку, можуть, прибігаючи до адиктивному відходу, зняти напругу, забути про неприємності, з іншого – за бажанням припинити адиктивну реалізацію. Нерідко в стратегію адиктивної поведінки включаються захисні проєкційні механізми, коли проблему ідентифікують де завгодно – невдалий шлюб, конфлікти на роботі, криза в державі тощо, але не у своїй поведінці чи діях (адиктивна поведінка). Однією з найпоширеніших форм адиктивної поведінки є нікотинова залежність. Паління сигарет по поширеності і небезпеці стоїть на першому місці в порівнянні з палінням сигар і трубки. Розвиток тютюнової залежності пов'язаний з характером паління (вік, в якому

починають палити, стаж, частота паління), з особливостями організму і характеру курця [1].

Паління – це процес вдихання димку, який утворився за наслідком тління висушеного листа тютюну. Найважливіший компонент такого диму – це нікотин. Слід вказати, що наукою доведено: систематичне вживання нікотину призводить до звикання, яке, на думку більшості фахівців, має наркотичний характер, що є формою адиктивної поведінки. Більшість людей дізнаються про існування сигарет ще в навчальній школі (1-2 класи), після цього в них прокидається цікавість. Причина того, чому чоловіки починають палити, у більшості випадків пов'язана з прагненням перейняти звичку дорослих, вони ототожнюють процес тютюнокуріння з самостійністю, силою, мужністю. Дівчата ж починають вживати тютюнові вироби з іншою метою: кокетування, прагнення бути оригінальними, а також бажання подобатися хлопця [2].

Згідно отриманих результатів проведеного дослідження ми бачимо, що у чоловіків рівень ніотинової залежності більший ніж у жінок. Це свідчить про те, що у чоловіків відзначається висока міра психологічної залежності від нікотину, вони вірять, що сигарета має стимулюючу дію: підбадьорює, знімає втому, палять, коли робота не ладнається. Також високий рівень залежності можна пояснити тим, що досліджувані закурюють, коли знижується концентрація нікотину в крові, із-за цього чоловіки палять у будь-якій ситуації, усупереч заборонам. Жінки, також залежні від паління. Вони палять в ситуаціях, пов'язаних із хвилюванням, емоційною напругою, дискомфортом. Палять, щоб стримати гнів, здолати соромливість, зібратися з духом. Відноситься до паління як до засобу, що знижує емоційну напруженість. Для жінок, паління - це спосіб показати себе у вигідному світі перед суспільством, адже паління в їх розумінні це такий образ успішної, сексуальної жінки з обкладинки, який нав'язали їм представники табачних фірм. Також досліджувані обох груп характеризуються невпевненістю в собі, можуть мати депресивний стан, схильні до самоізоляції [3].

Отже, наразі такий вид девіантної поведінки вимагає свого подальшого вивчення та дослідження з метою формування ефективного механізму протидії, запобігання та зменшенню проявів її у суспільстві. Шляхом зменшення проявів адиктивної поведінки у

суспільстві зменшиться кількість конфліктних ситуацій, суїцидальних проявів серед неповнолітніх тощо.

Література:

1. Железнякова Ю. В. Основні характеристики адиктивної поведінки. Теорія і практика сучасної психології. – 2016. – №. 2. – С. 4-8. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tpcp_2016_2_3.pdf (дата звернення: 09.08.2022).

2. Самойлов А. М. Адиктивна поведінка як одна з форм девіантної поведінки підлітків. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2014. – №. 41. – С. 405-409. (дата звернення: 09.08.2022).

3. Ратинська О. Соціальна профілактика адиктивної поведінки підлітків. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2016. – №. 1. – С. 233-237. (дата звернення: 09.08.2022).

ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФІЗКУЛЬТУРНО- СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ

канд. психол. наук, доцент Ольга БАКЛИЦЬКА

*Львівський державний університет фізичної культури імені Івана
Боберського*

Основним шляхом одержання освіти у закладах вищої освіти є навчання і самоосвіта, в результаті яких особистість оволодіває знаннями, уміннями та навичками. Тому освіта стає вагомим чинником формування особистості у сучасних умовах, які висувають до неї нові інформаційні, суспільно-політичні та психологічні вимоги. Заклад вищої освіти виступає тим соціальним інститутом, де індивід формується як фахівець, самостверджується та готується до майбутньої діяльності. Основним засобом професійної підготовки, як спеціальної освіти, є навчання та самоосвіта, тому при розробці

заходів велике значення має технологія навчання. Даній проблемі відводиться значне місце у психолого-педагогічній літературі. Розроблені принципи побудови технології професійної підготовки, кризи професійного становлення, адаптаційні процеси, їх компоненти та детермінантні фактори. У сучасних умовах досить часто змінюються потреби вищого навчального закладу, у зв'язку з чим виникає необхідність не тільки методичного забезпечення основних фахових дисциплін, але й психологічної допомоги, яка стає дедалі актуальнішою. Така допомога надається високо кваліфікованими психологами та педагогами у руслі психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки спеціаліста.

Педагогічна технологія являє собою системний підхід до побудови навчального процесу і включає соціальні, психологічні і психофізіологічні елементи. Вона визначає взаємодію викладача та студента, що у практиці психолого-педагогічного супроводу займає значне місце. Це положення відноситься також до майбутніх учителів фізичної культури і тренерів.

Актуальність проблеми психологічного супроводу визначається також безпосереднім впливом соціально-психологічних умов на характер професійної підготовки та майбутньої діяльності, підтримання оптимального рівня функціонального стану та працездатності. Успішно організований психологічний супровід відкриває також перспективи формування спеціаліста, оскільки допомагає подолати труднощі адаптаційного періоду, корегує деструктивні тенденції у розвитку особистості, системі її взаємодії з оточуючим середовищем, мотиваційній та інтелектуальній сферах, ставленні до майбутньої діяльності.

Проблема психологічного супроводу фахівців розглядається в багатьох галузях народного господарства: діяльності корабельних спеціалістів, працівників пожежної безпеки, операторів, військовослужбовців, спортсменів, охоронців державного кордону [2; 4; 9; 10]. Останніми роками психологічний супровід використовується в роботі шкільних психологічних служб та освітніх закладів [1]. В ряді праць психологічний супровід розглядається як чинник збереження та покращення фізичного та психічного здоров'я

молоді [9]. Цей напрям досліджень набуває важливого значення, оскільки за даними С. М. Корольчука [4], понад 40% юнаків характеризуються слабким фізичним і психічним здоров'ям, 30% - мають граничні і психічні відхилення. Є роботи присвячені психологічному забезпеченню спортивної діяльності [3; 8], в яких визначається його сутність, аналізуються психологічні і психогігієнічні рекомендації, приводяться методи саморегуляції та гетерорегуляції.

Єдиного визначення психологічного супроводу не існує. Так М. Бітянова [1] психологічним супроводом називає систему діяльності психолога, спрямовану на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психічного розвитку дитини в ситуаціях шкільної взаємодії. Під психологічним супроводом професійної освіти М. С. Корольчук, фахівець з даної проблеми, розуміє психологічне забезпечення підготовки за всіма професіями [4]. Є точка зору, згідно якої під психологічним супроводом розуміється підтримка психічно здорових людей, у яких виникають особистісні труднощі. Інші дослідники визначають психологічний супровід як недирективну форму надання психологічної допомоги, яка спрямована на розвиток і саморозвиток індивіда, як процес організації та проведення комплексу заходів з метою подолання ускладнень, підвищення рівня загальної та ситуативної психологічної стійкості і сприяння ефективному виконанню завдань в різних умовах діяльності [5]. Деякі психологи розглядають супровід як метод, як процес, або як систему діяльності.

У спеціальній літературі виділені види психологічного супроводу, завдання, структурні елементи та підходи до його дослідження. Так основними структурними компонентами дослідники [6] вважають: мету, суб'єкти та об'єкти, напрямки, форми, методи, засоби та принципи. Основними підходами до спрямованості супроводу, психологи називають: супровід-співробітництво, супровід-ініціювання, супровід-попередження [5]. Виділяються також види психологічного супроводу, хоча єдиної їх класифікації не існує. Основними критеріями автори для

класифікації видів супроводу називають: форму роботи, спрямованість, предмет, об'єкт, та оцінку ефективності супроводу. Але представлені в роботах критерії недостатньо обґрунтовані та конкретизовані, що затрудняє їх перенос на практику. Існують також експериментальні дослідження в яких показується взаємозв'язок рівня працездатності та психічних функцій з методиками комплексного психологічного забезпечення діяльності [7; 11].

Під психологічним супроводом ми розуміємо комплекс заходів і засобів впливу на психіку особистості з метою створення сприятливих умов для її професійного становлення. Нами розроблена модель цілісної системи психолого-педагогічного супроводу студента та створена на базі кафедри педагогіки і психології ЛДУФК лабораторія для його здійснення та контролю. Психологічний супровід професійної підготовки студентів ЗВО фізкультурно-спортивного профілю здійснювався за наступними напрямками: психологічна діагностика, спрямована на вивчення психологічних особливостей та акцентуації характеру індивіда, моніторинг його інтелектуального розвитку; психологічна корекція, метою якої є розробка рекомендацій щодо формування стабільної емоційно-вольової сфери особистості, її пізнавальних, мотиваційних та комунікативних потенціалів; психологічна допомога, яка включає психологічне консультування індивіда щодо екстремальних ситуацій в його життєдіяльності та розробці шляхів виходу із життєвих криз. Психологічна допомога також спрямована на засвоєння спеціальних методів навчання, які допомагають розвивати ті психологічні якості та резерви організму, котрі являються основою ефективної навчальної діяльності. У плані виконання цих завдань колектив кафедри виробив певний досвід роботи, який використовується при викладанні ряду дисциплін, зокрема «Психології», «Психології спорту», «Клінічної психології», «Психології особливостей спілкування з неповносправними», «Педагогіки», «Психології управління», «Конфліктології», «Педагогіки спорту», «Психології фізичного виховання», «Педагогіки фізичного виховання», «Психології і педагогіки вищої школи», розробив активні та інтерактивні методи навчання, які дають змогу студенту формувати

критичність та глибину мислення, стимулювати позитивну мотивацію самостійність та уміння використовувати психологічні закономірності в майбутній професійній діяльності. Подальші шляхи удосконалення процесу психологічного супроводу в системі професійної підготовки фахівців з фізичної культури і спорту передбачають: розробку нових методів психокорекції структури особистості, заходи спрямовані на оптимізацію соціальних умов, сферу їх спілкування та комунікативні здібності, психолого-педагогічні методи оптимізації навчального процесу.

Література:

1. Битянова М. П. Организация психологической работы в школе. – М. : Совершенство, 1998. – 298 с.
2. Журавель А.П. Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону України 2006 года: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.09 / А.П. Журавель; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2006. – 20 с.
3. Кириленко Т. С. Психологія спорту. Регуляція психічних станів: Навчальний посібник. – Київ: КНУТШ, 2002. – 112 с.
4. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. Навчальний посібник. Для студентів вищих навчальних закладів. - Київ : Ельга-Ніка-Цвир, 2004. – 580 с.
5. Максимова Н. Ю., Милотина Е. Л. Курс лекцій по детской патопсихологии: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 576 с.
6. Мушкевич М. І. Психологічний супровід сімей, що мають проблемних дітей: Дис. докт. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, - Київ, 2020. – 436 с.
7. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский Дом «Бахрах», 1958. – 672 с.
8. Практические занятия по психологии: Пособие для институтов физкультуры. / Под ред. Д. Я. Богданова, М. П. Волкова. – Масква : Физкультура и спорт, 1989. – с. 133-134

9. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / М. С. Корольчук, Т. І. Кочергіна / За заг. Ред.. М. С. Корольчука. – Київ: Інкос, 2002. – 272 с.

10. Психолого-педагогічний супровід і підтримка в умовах модернізації освітньо-виховного простору [Електронний ресурс] // Режим доступу: URL: <http://osvita.ua/school/aprin>[33]

11. Психологические состояния. Хрестоматия / Под ред. Куликова Л. В. – СПб., 2000. 296 с.

12. Ягупов В. В. Соціальна та військова психологія: Навч. посібн. / Київ: Київський університет, 2000.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

канд. пед. наук, доцент Роман БЕРЕЗА,

Катерина СТРУЧИК

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Стрімкі події сьогодення пов'язані із розвитком військових дій на фронтах російсько-української війни відкривають перед Українською Державою та суспільством в цілому вкрай важливий етап у створенні надійної і ефективної армії, яка забезпечить територіальну цілісність і недоторканність нашої країни. Беручи до уваги напругу, що не втратила своєї актуальності ще з часу початку конфлікту, який зародився на території сходу України і анексії АР Крим в 2014 році, загострення політичних та воєнних втручань в Україну пов'язаних із ними, перед суспільством доволі гостро постало питання психологічної адаптації військовослужбовців-учасників бойових дій до реалій мирного життя в умовах якого вони опиняються після повернення з бойових реалій.

За таких обставин посилюється актуальність питання всебічної підготовки морально-стійких, свідомих, висококваліфікованих, боєздатних, патріотично налаштованих військових кадрів, ефективність якої залежить від успішної адаптації військовослужбовців-учасників бойових дій.

Особливістю процесу адаптації таких військовослужбовців полягає в одночасній адаптації суспільної, освітньої, а, також, й, в окремих випадках, - їхньої подальшої службово-бойової діяльності, що суттєво ускладнює цей процес. Усвідомлення того, що це може привести у ряді випадків до девіантної поведінки, порушень статутних правил взаємовідносин, ігноруванні правил етики у спілкуванні, зниженні успішності, вживання військовослужбовцем алкоголю, або наркотичних речовин – розглядаються нами як ознаки дезадаптації, яку можливо подолати вчасним застосуванням програми психологічного супроводу адаптації таких військовиків.

Відомо, що сам термін «адаптація» походить з латинської – *adaptor* – пристосовую, *adaptare* – пристосування, *adaptacio* – пристосовність. Зокрема, є загально знаним, що цей термін використовував німецький фізіолог Ауберт, ще на початку 18 століття, характеризуючи явище пристосування очей до подразників.

Наступними, після Ауберта вченими, які використовували і розвивали термін адаптації як психологічне явище були - Ж. Ламарк, Г. Спенсер, Ж. Сент-Іллер, Ч. Дарвін та інші.

Згодом, під впливом часу явище адаптації розвивалося і в інших науках.

На даному етапі розвитку більшість громадських та антропологічних наук вивчають феномен адаптації людини, зокрема, в процесі її повсякденної життєдіяльності, а, також, професійної діяльності.

Зазначимо, що наукові трактування змісту адаптації вперше з'явилися в роботах Ч. Дарвіна. Під адаптацією вчений, в першу чергу розглядав фізіологічні зміни, які дають змогу оптимізувати перебування людини в нестандартних обставинах, що не відповідають її потребам як індивіда. З цього погляду, зокрема, зміни, які відбувалися в організмі людини описувалися в працях Ч. Дарвіна виключно як спадковості. Це було зумовлено тим, що явище адаптації розглядалося вченим глобально і у великих проміжках часу.

У медико-біологічному напрямі найбільший внесок у розвиток теорії адаптації зробили, зокрема, такі вчені як: У. Кеннона, Г. Сельє, І.П. Павлов, Л. А. Орбели, й цілий ряд інших. Найбільш цікавим серед них було виокремлено переконання У. Кеннона котрий вважав, що людський організм є біологічною субстанцією, яка здатна пристосуватися до будь-яких умов середовища. А, відомий український вчений-педагог С.У. Гончаренко – адаптацію, як психолого-педагогічне явище узагалі розглядав крізь призму зміни чутливості органів відчуття в результаті пристосування до сили діючих подразників. [1, с. 15].

На підставі цих досліджень та зважаючи на своєрідні ознаки сучасної адаптаційної ситуації, що притаманна військовослужбовцям-учасникам бойових дій, ми можемо вважати, що поряд із соціально-економічними метаморфозами, які є наявними, зокрема, в силових структурах, можна виокремити й ознаки соціально-психологічної кризи, яка настає в психіці військовослужбовців внаслідок дефіциту певних орієнтирів для синтезу соціальних відносин.

Враховуючи зазначені вище визначення науковців, та розглядаючи психологічну адаптацію військовослужбовців-учасників бойових дій, зокрема до умов освітньої діяльності, вчена Т.М. Сергієнко зробила висновок – адаптація - це процес поступового при звичання до освітньої та службово-бойової діяльності, зумовлений змінами соціальної дійсності і спрямований на оптимізацію взаємодії курсантів з оточуючим соціальним середовищем ВВНЗ у відповідь на появу у ньому нових референтних чинників, які були відсутні в їх індивідуальному досвіді, формування статутних стосунків і вироблення ними власної позиції щодо вимог, цінностей та норм входження у соціальне середовище, засвоєння нових професійних функцій та обов'язків. [2, с. 32].

Погоджуючись з цією думкою, психологічна адаптація військовослужбовців-учасників бойових дій розглядається нами передусім, як:

1) адаптація безпосередньо до мирних умов повсякденного життя;

2) адаптація до виконання службових обов'язків та службової діяльності в умовах відсторонених від бойових дій;

3) адаптація у колективі (спілкування, міжособистісні відносини, культура поведінки, тощо).

З метою досягнення цієї мети нами розроблена авторська програма психолого-адаптивних заходів реалізація якої відбуватиметься за такими напрямками:

-початкова психологічна підтримка військовослужбовців у перші дні повернення з стану бойових дій;

-надання необхідної психологічної та інформаційно-правової допомоги військовослужбовцям;

-здійснення заходів, щодо відновлення психо-емоційного стану військовослужбовців, їхньої соціальної адаптації та повернення їх до активного громадського життя у цивільному середовищі;

У рамках Програми, також, нами передбачено надання психологічної допомоги і військовослужбовцям-учасникам АТО/ООС, добровольцям, та членам їхніх сімей.

Психологічний супровід реалізації програми нами розподілено на певні етапи:

1. Етап – детального вивчення соціально демографічних даних військовослужбовців-учасників бойових дій.

2. Етап – соціальної адаптації військовослужбовців-учасника бойових дій до умов військового навчального закладу.

3. Етап – формування мотивації до навчання та службової діяльності військовослужбовця-учасника бойових дій.

4. Етап – формування мотивації до саморозвитку військовослужбовця-учасника бойових дій.

Як бачимо, психологічна адаптація військовослужбовців-учасників бойових дій в процесі їхнього входження в суспільний, освітній та подальший військовослужбовий процес несе у собі ряд особливостей зважаючи на які поступальна та зважена робота із ними може досягнути переконливих результатів.

Література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Сергієнко Т.М Соціально-педагогічна профілактика дезадаптації курсантів молодших курсів вищих військових навчальних закладах: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський Національний ун-т ім. Т.Шевченка. Старобільськ, 2018. 32 с.

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПОСТНЕВРОТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ

канд. екон. наук Максим БІЛОУСЕНКО

Національний університет «Запорізька політехніка»

Війна є стресом найвищого напруження, але немає уніфікованих реакцій на стрес. Кожна людина реагує на нову ситуацію, виходячи з накопиченого нею за життя досвіду того як долати ті чи інші труднощі, а також – з акцентуації характеру. І мова йде не тільки про військових. Стрес відчувають усі верстви населення країни, а особливо вразливим є цивільні громадяни, які ніколи не брали в руки зброю і не готувалися до зламу свого життя і перебування на межі буття та смерті. Цей екзистенціальний злам, безумовно, веде до загострення невротичних реакцій (до яких відноситься і ПТСР), як у військових, так і цивільного населення.

Невроз або прикордонний розлад можна визначити як появу некомфортних, неприємних, а часто і неприйнятних для особи почуттів та думок, наявність яких заважає нормальній адаптації у житті. До цих почуттів можна віднести сильну тривожність, смуток, провину, сором, нав'язливі думки про ти чи інші події, соматичну пригніченість, незвичайні соматичні прояви, такі, як біль, запаморочення, які не мають органічних причин. Особа сприймає ці симптоми як неприйнятні для неї, як прояви патології, здійснює спроби боротися з ними, поступово з тривогою навчається очікувати появи цих симптомів і зосереджується на себе, своєму хворобливому стані. Частково або повністю втрачається працездатність, чим

викликається додаткове навантаження на бюджет сім'ї та держави [1].

Допомога психіатричної системи при невротичних розладах далеко не завжди ефективна. По-перше, існує помітна стигматизація психіатричних хворих у соціумі і тому багато тих, хто страждає на неврози, не бажають звертатися за допомогою до медичної системи. По-друге, медикаментозного зниження гостроти невротичних симптомів самого по собі недостатньо для подолання спогадів та відчуттів, пов'язаних із втратою майна, родичів і друзів, місць життя, пораненнями. Необхідно змінити ставлення до цих подій, але сама гострота реакції на них залежить, яка сказано, від акцентуації характеру і тому необхідно змінювати ті прояви характеру, які ведуть до загостреної, гіперчутливої реакції на події у світі. Чи можна навчити людину долати потенційно неврозогенні ситуації та не допускати невротичні реакції? Можна, і частина ефективних форм реагування на стрес може бути виробленою в ході психотерапії.

Але серед існуючих модальностей психотерапії не завжди можна знайти ту, яка відповідає цим очікуванням. Якщо брати психодинамічний напрямок (психоаналіз), то його адепти схильні до тривалої роботи з травматичним досвідом дитинства клієнтів. Але занурення в дитячі спогади часто не є актуальним для подолання багатьох невротичних розладів. Клієнтам необхідні практичні способи вирішення сьогоднішніх проблем, зміцнення мужності у стресових ситуаціях у поточних обставинах незалежно від того, що було в їхньому минулому. Більш сучасний підхід, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), націлює особу на пошук та заміну дисфункціональних моделей мислення, які, з її точки зору, ведуть до неврозу. Однак зосередженість на негативному мисленні, навіть задля його подолання, особливо у психастенічних та істероїдних осіб, часто призводить не до послаблення, а до посилення симптомів [2].

Тому треба використовувати такі методи подолання неврозів, які полегшують перебудову особистісних властивостей та програм реагування на стресові ситуації. Одним з таких дієвих варіантів є терапія, яка була розроблена в 20-ті роки. ХХ ст. у Японії сучасником З.Фрейда психіатром Шьома Морітой (1874-1938).

Згідно його ідеям, усі явища, у тому числі психічні та тілесні, перебувають у постійному русі: оскільки люди завжди взаємодіють зі своїм середовищем, їхні думки та емоції енергійно змінюються. Тому усі емоції є природними, цілісними, законними та неминучими переживаннями. До них можна ставитися як до приємних чи неприємних, бажаних чи небажаних, але не як до позитивних чи негативних. Усі людські емоційні реакції функціональні, в кінці кінців тривога і біль необхідні для виживання і дозволяють життю текти збалансованим чином [4,Р.9-11].

Цими реакціями не можна керувати або маніпулювати волею. Емоції минають, слабшають, заспокоюються природним чином, якщо їх не стимулювати знову і знову. На думку Моріти, оскільки емоції неможливо контролювати, люди не вважаються відповідальними за них. І навпаки, поведінка вважається керованою, і люди відповідальні за дії, які необхідно вони вживають, незалежно від супутніх емоцій [6,Р.14].

Проблеми найчастіше виникають не з самого факту появи «негативних» думок, відчуттів і спогадів, а з фіксації на них та боротьби з ними. Саме відсутність природності, неприйняття проблем і пов'язаних з ними почуттів, викликає труднощі. Людина невірро спрямовує свою життєву енергію, марно витрачаючи її на спроби позбутися неприємних думок та емоцій в тих, чи інших ситуаціях. Звідси, з одного боку, виникає розумова заклопотаність симптомами («нав'язливі думки», «румінація» або «розумова жуйка»), фіксація уваги на них, маркування думок та емоцій як позитивних чи негативних, замість простого процесу проживання їх такими, якими вони є. З другого – сукупність марних спроб контролювати чи усувати ці природні переживання, які у такому разі начебто магнітом привертають увагу людини і цим ще більше посилюються [3].

Однак, згідно з Ш.Морітою, людина має внутрішню силу, яка прихована під покривалом неврозу і яку потрібно вивести назовні. Її можна назвати життєвою силою чи бажанням жити («сеі-но-йокубо»). Воно – природне і фундаментальне прагнення до самовдосконалення, вроджене прагнення до розвитку та збереження життя. Ця енергія прагне оптимального здоров'я, яке досягається, коли тіло, розум і емоції взаємодіють природним шляхом.

Тому Ш.Моріта пропонує людям вчитися прийняттю реальності, яка включає як події, так і одночасно будь які почуття і

думки (стан, який він назвав «аругамама»), підкорюючись її потоку, щоб дати місце вільній енергії бажання життя. Прийняття – це емпіричний, інтуїтивний стан, у якому людина занурена у дію і тому не усвідомлює себе, втрачає своє Я, яке постійно тривожиться, і, отже, немає самосвідомості і пов'язаних з нею труднощів. Таким чином, справжнє переживання себе приймається як таке, без осуду чи опору. Це дає людині можливість спонтанно та гнучко адаптуватися до життя, вживаючи необхідних дій, дозволяючи собі відчувати природні припливи та відливи думок та емоцій [3], [4].

Клієнти або учні, які практикують стиль життя, запропонований Морітою, переходять до того, щоб перенаправляти свою енергію із захисту себе від «негативних емоцій» на важливі цілеспрямовані дії у зовнішньому світі. Коли вони скорочують залучення в порочне коло неврозу і перемикають увагу на повсякденне життя, симптоми природним чином зменшуються. Однак, на відміну від КПТ, Моріта-терапія не прагне зменшити симптоми. Моріта-терапія пропонує повне невтручання у симптоми. Вона спрямована на те, щоб у будь-яких ситуаціях людина, яка зіткнулася зі стресом, не боролася зі своїми думками та емоціями. Вона вчить тому, щоб приймати їхні хвилі, притоки та відтоки такими, якими вони є, не фокусуючись і не борючись. Прийняття потоку життя у всій її повноті (аругамама) дозволяє зосередитися не стільки на своїх психосоматичних симптомах, скільки на виконанні важливих, активних і корисних для неї та інших людей справах тепер, незалежно від почуттів. Тим самим з'являється вміння «розчинити» своє Я в цінних і важливих справах, зосередитися на зміні ситуації, на допомозі іншим, а не на самому собі. Як не парадоксально, з цього виникає активізація особистості, формується стійкий до стресів, цілеспрямований характер, незалежний від первинної акцентуації. Коли людина може прийняти і пережити будь-які свої емоції, не витрачаючи сили на боротьбу з ними, коли вона може прийняти будь-які ситуації і діяти в них активно в теперішньому часі, то невротична хворобливість практично зникає, йде на задній план життя.

Література:

1. Білоусенко М.В. Патогенез та лікування неврозів: нові

можливості Моріта-терапії // Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. №3(56). 2021. Т.2. с.64-76.

2. Білоусенко М.В., Віхляєва Я.Є. Терапевтичні інтервенції когнітивно-поведінкової терапії і Моріта-терапії: порівняльний аналіз // Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал. 2021. № 5(5) 2021. С.713-724.

3. Ishiyama I. Morita Therapy: Its Basic Features And Cognitive Intervention For Anxiety Treatment. Psychotherapy. 1986. Vol.23. pp.375-381.

4. Morita Sh. Morita-Therapy and The True Nature of The Anxiety-Based Disorders (Shinkeishitsu). USA, State University of New York, 1998. 180 p.

5. Ogawa B. Desire For Life: The Practitioner's Introduction to Morita Therapy for the Treatment of Anxiety Disorders. Bloomington, IN: Xlibris Corporation. 2013.286 p.

6. Reynolds D. Constructive Living. USA, A Kolovalu Book, University of Hawaii Press, 1984. 120 p.

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

магістрантка Анна БІРЮК

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра
Довженка*

На сьогоднішній день усім науковцям та педагогам відомо, що однією з особливостей розвитку дитини-дошкільника є її природна потреба в русі. Активна рухова діяльність для підростаючого організму має особливе значення як фактор, який сприяє розвитку та вихованню особистості дитини в цілому.

На сучасному етапі освіта знаходиться на новій стадії розвитку – відбувається її суттєва модернізація. Різноманіття програм, виникнення нових технологій навчання, уточнення змісту дошкільної освіти, гуманізація мети і завдань порушують перед фахівцями закладу дошкільної освіти проблеми, пов'язані з розумною організацією життєдіяльності дошкільника.

Підвищена увага до здоров'я дитини стала займати в усьому світі пріоритетні позиції. І це зрозуміло, оскільки будь-якій країні потрібні особистості творчі, гармонійно розвинуті, активні, здорові діти.

Сучасні вчені і фахівці-практики розглядають сферу фізичного виховання дошкільників як один з потенціалів цілісного гуманістичного впливу на особистість, що забезпечує реалізацію права кожної дитини на постійне і максимально повний фізичний розвиток.

Експериментальні дослідження, що стосуються питань розвитку фізичних якостей і рухових здібностей у дітей (О. Богініч [1], Е. Вільчковський [2], Н. Денисенко [3], О. Курок [2], І. Лущик [5] та ін.) підтверджують, що близько 45% дітей старшого дошкільного віку мають рівень розвитку рухових здібностей нижче середнього.

На думку Н. Москаленко, рухова активність дітей виступає детермінантою навчальної успішності, бо саме рухи є тією головною формою, із якої шляхом особливої диференціації утворились і розвинулись усі інші форми активності, в тому числі, і пізнавальна [6].

Тільки в процесі оволодіння різноманітними руховими вміннями та навичками вдосконалюються психомоторні та вегетативні функції, покращується якісна сторона рухової діяльності, розвиваються фізичні можливості дітей.

На жаль, настав час, який змінив абсолютно все. Замість відвідування освітніх закладів, діти залишилися сам на сам з власними потребами. Замість повноцінних прогулянок з однолітками, діти отримали короткотривалі прогулянки ізольовано від багатолюдних місць, в тому числі й від дитячих майданчиків. Щоб зберегти здоров'я, довелося проводити вдома майже увесь вільний час. У великих містах важко уникнути скупчення людей, тому сім'ї з дітьми стали практично прикуті до власних квартир, де простору для активної рухової діяльності дитини – критично мало. Більше пощастило дітям, що зростають в маленьких містечках або селах, де можна отримати ковток свіжого повітря подалі від людних місць, від місць потенційної небезпеки.

Ховаючись від страшного вірусу, люди на якийсь час «законсервували» свою діяльність, свій повсякденний рух. А це означає, що кожен організм перейшов у стан малорухливості.

Недостатність рухової діяльності призводить до квалості, ослаблює організм і його стійкість до різних захворювань. Малорухливість (гіподинамія) негативно позначається на розумовому розвитку, знижує працездатність. Це свідчить про тісний взаємозв'язок розумового та фізичного розвитку. Тому навіть якщо батьки намагалися організувати навчальну діяльність дітей, вони не могли досягти успіху. Це можна пояснити тим, що навчання було статичним, з використанням ІКТ, але без використання рухового потенціалу дитини.

Діти з самого малечку отримували відмову у задоволенні потреби активно рухатися від батьків, які намагалися відновити роботу через онлайн ресурси. Дорослі були спантеличені новими «правилами життя». Більшість дорослих були навчені виконувати свої професійні обов'язки, які вимагали від них на роботі, але зовсім не знали як організувати зайнятість власних дітей. Набагато простіше дати дитині гаджет, у якому вона проведе велику кількість часу і не буде відволікати батьків від вирішення їх власних проблем. Сучасні діти з двох-трьох років вже знають як користуватися мобільним телефоном та планшетом, але не знають навіть примітивних рухливих ігор. В той час, як очі отримують неймовірну напругу від світла телефона, м'язи тіла залишаються без руху. А це означає, що повноцінний розвиток дитячого організму значно сповільнюється.

Більшість батьків звикли перекладати відповідальність за фізичне виховання дітей на заклади освіти, і навіть не усвідомлюють значення правильного режиму життєдіяльності дитини в сім'ї. Але в умовах суворого карантину, діти вимушені залишатися вдома, а їх батьки – виконувати функцію педагогів, що мають правильно організувати повноцінну діяльність дітей.

Численні дослідження авторів свідчать про провідну роль сім'ї у формуванні потреби підтримки фізичного й психологічного здоров'я. Так, І. Дроздук [4] розроблено програму «Здоров'я сім'ї», спрямовану на забезпечення діагностики, профілактики та укріплення здоров'я на основі коригування способу життя й проведення оздоровчих заходів. Відповідно до стану здоров'я

кожного члена сім'ї програма надає рекомендації щодо рухової активності, корекції режиму дня, гігієнічного виховання, раціонального харчування, загартування, а також створення позитивного емоційного фону та підтримки оптимального рівня нервово-психічних функцій. Складовим елементом для забезпечення виконання рекомендацій є інформаційний блок, до якого входить сторінка про основні частини здоров'я й здорового способу життя у вигляді гіпертексту, сторінки з детальною інформацією щодо складників здорового способу життя, допомога з роботи із програмою. Застосування зазначеного програмного забезпечення сприяє, на думку автора, розвитку сімейних традицій, ідеології щодо формування здорового способу життя й оптимальних відносин усередині сім'ї та за її межами.

Щоденне виконання фізичних вправ, участь у рухливих іграх, тривалі прогулянки є необхідною умовою створення оптимального рухового режиму, який відповідав би біологічній потребі організму дитини.

Під час виконання фізичних вправ відбуваються глибокі зміни в роботі м'язів, центральної нервової системи і всіх внутрішніх органів, що сприяє покращенню здоров'я та фізичного розвитку дітей.

Отже, упродовж усього періоду дошкільного дитинства (від трьох до семи років) продовжується інтенсивне дозрівання організму дитини, що створює необхідні передумови для більшої самостійності, засвоєння нових форм соціального досвіду внаслідок виховання та навчання. Важливу роль в забезпечення оптимальної рухової активності у дітей старшого дошкільного віку відграє сім'я.

Література:

1. Богініч О. Л. Педагогічні умови підвищення рухової активності дітей 4-5 років на заняттях з фізичної культури : автореф. дис...канд.пед.наук / О. Л. Богініч – К., 1997. – 24 с.

2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: підручник. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. 467.

3. Денисенко Н. Ф. Будьте здорові, діти. *Дошкільне виховання*. №2. 2000. С. 5–9.

4. Дроздук І. До питання розробки рекомендацій щодо зміцнення й корекції стану здоров'я та формування здорового способу життя в інтерактивній програмі "Здоров'я сім'ї". *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 4. С. 47–50.

5. Лущик І. В. Фізичне виховання дітей дошкільного віку. Шостий рік життя. Харків Видавнича група «Основа» 2007. 224 с.

6. Москаленко Н. В., Єлісеєва Д. С. Аналіз рівня соматичного здоров'я дітей старшого шкільного віку. *Спортивний вісник. Придніпров'я: Дніпропетровськ*, № 118. 2014. С. 189–192.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ

канд. психол. наук, доцент Тетяна БУШУЄВА

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

Актуальність дослідження копінг-поведінки зумовлює виразність психологічного неблагополуччя населення при великій кількості кризових умов та стресових подій.

Проведене нами раніше дослідження вікових особливостей копінг-стратегій жінок у різні періоди дорослості - період дорослішання (23-29 років), перехідний вік (30-35 років) та період зрілості (36-50 років) - виявило зміни копінг-поведінки жінок з віком. Зокрема, встановлені достовірні відмінності у виборі активних та просоціальних/асоціальних копінг-стратегій жінками 23-29 років та 36-50 років [1]. Враховуючи отримані результати, ми провели дослідження взаємозв'язку особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у періоди дорослішання та зрілості.

Учасниками дослідження стали 142 жінки (72 жінки віком від 23 до 29 років та 70 жінок віком від 36 до 50 років). В дослідженні індуктивно-кореляційного дизайну нами використовувалися: опитувальник SACS (Strategic Approach to Coping Scale, S.E.Hobfoll et al., 1994, адаптація Н.Є.Водоп'янової, Є.С.Старченкової, 2001) та модифікована форма В Фрайбургського особистісного опитувальника (FPI, адаптація А.О.Крилова, Т.І.Ронгінської, 2000).

Особистісними детермінантами вибору активної копінг-стратегії «асертивні дії» жінками і у період дорослішання, і в зрілому віці є: рішучість, впевненість в собі, розкутість, невимушеність, оптимістичність, енергійність, маскуліність, екстравертованість, емоційна стабільність, товариськість.

Пасивні копінг-стратегії («уникнення» та «обережні дії») пов'язані з різними особистісними характеристиками жінок різного віку. Особистісними детермінантами вибору стратегії «уникнення» жінок у період дорослішання є характеристики, протилежні детермінантам активного копіngu: емоційна нестійкість, невпевненість, нерішучість, ослаблений самоконтроль, депресивність, фемінність а також імпульсивність та самокритичність. Такі особистісні якості визначають переживання фрустрації, страху в складних життєвих ситуаціях і звернення до уникнення як до дій, що дозволяють обмежити вплив травмуючої ситуації на особистість. У жінок зрілого віку стратегія «уникнення» пов'язана тільки з фактором «урівноваженість». Жінки з високими оцінками за фактором (спокійні, впевнені в собі, оптимістичні, активні, діяльні, довірливі, доброзичливі) в складних життєвих ситуаціях здатні реалістично оцінити ситуацію і свої можливості щось в ній змінити, та уникати активних дій (можливо, коли вони визнаються недоречними). У жінок 23-29 років пасивна копінг-стратегія «обережні дії» не має статистично значущих зв'язків з досліджуваними особистісними характеристиками; виявлена тільки тенденція оберненого зв'язку з фактором «товариськість». Тобто до копіngu «обережні дії» скоріше вдаються жінки, яким не характерні дружелюбність, готовність до спілкування та співробітництва, заповзятість. У жінок зрілого віку особистісними детермінантами вибору стратегії «обережні дії» є: підозріливість, недовірливість в міжособистісних відносинах, реактивна агресивність, егоцентричність.

Базовою особистісною детермінантою для вибору жінками 23-29 років просоціальної копінг-стратегії «вступ в соціальний контакт» є «сором'язливість» (стриманість, невпевненість, розгубленість,

висока тривожність, нерішучість), а також інші характеристики, протилежні детермінантам активного копіngu: емоційна лабільність, фемінність, інтровертованість, неурівноваженість, депресивність. Такі особистісні характеристики визначають звернення жінок в складних ситуаціях до середовищних ресурсів – інших людей з метою отримання емоційної, інформаційної, дієвої їх підтримки. Тобто для жінок періоду дорослішання застосування копіng-стратегії «вступ в соціальний контакт» можна розглядати як певне делегування власної відповідальності, коли людина шукає розв'язання своїх проблем силами та можливостями інших. У жінок зрілого віку просоціальні копіng-стратегії не мають достовірних зв'язків з досліджуваними особистісними характеристиками.

Вікової динаміки особистісних предикторів асоціального копіngu не виявлено. Базовою особистісною детермінантою для вибору жінками і у період дорослішання, і в зрілому віці копіngu «агресивні дії» є дратівливість (нетерпимість, збудливість, реактивність, напруженість), а потім - тривожність, депресивність, реактивна агресивність, егоцентризм, авторитарність, домінантність. Саме ці якості зумовлюють схильність жінок до конфронтації, відмови від пошуку альтернативних рішень, відреагування негативних емоцій у зв'язку зі складнощами, що виникли. Особистісними детермінантами для вибору жінками копіngu «асоціальні дії» є реактивна агресивність, екстраверсія, маскуліність, рішучість, впевненість в собі, розкутість, спонтанна агресивність.

Пряма копіng-стратегія «імпульсивні дії» не має статистично значущих зв'язків з досліджуваними особистісними характеристиками жінок. У жінок 23-29 років непряма копіng-стратегія «маніпулятивні дії» має достовірний, помірний зв'язок з факторами «реактивна агресивність» та «відкритість» (агресивне ставлення до соціального оточення і виражене прагнення до домінування, егоцентризм, підозріливість, недовірливість, цинічна прямота в міжособистісних відносинах). У жінок 36-50 років непряма копіng-стратегія «маніпулятивні дії» має достовірний, помірний зв'язок з фактором «реактивна агресивність», слабкий,

достовірний зв'язок з фактором «екстраверсія» та тенденцію зв'язку з фактором «маскулінність». Тобто жінки, які виявляють егоцентризм, домінантність, авторитарність, екстравертованість, маскулінність швидше схильні в складних життєвих ситуаціях розв'язувати свої проблеми за рахунок інших людей, не притримуючись жорстко правил соціальної взаємодії.

Виявлені достовірні зв'язки особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок дозволяють: по-перше, розглядати певні особистісні характеристики в якості предикторів копінгів; по-друге, визначити вікову динаміку особистісних детермінант копінгів у різні періоди дорослості; по-третє, розробляти психотехнології з профілактики дезадаптації жінок різних вікових груп.

Література:

1. Бушуєва Т.В. Вікові особливості копінг-поведінки дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки, 2016. Вип.4 (49). С. 162 - 170.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ДИРИГЕНТА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

канд. пед. наук, доцент Руслана ВАВРИК

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

В умовах повномасштабної війни з Російською Федерацією поряд з військовослужбовцями Збройних сил України (ЗСУ) виконують свій професійний обов'язок військові диригенти, перед якими постає вирішення складних різноманітних завдань. Духова музика завжди була невід'ємною складовою атрибутики військової служби. Діяльність військових оркестрів ЗСУ регламентується «Положенням про військово-музичні установи Збройних Сил України», що визначає військові оркестри як професійні творчі колективи, які засобами музичного мистецтва покликані сприяти культурно-естетичному, моральному і духовному вихованню воїнів ЗСУ. Відповідно, в умовах сьогодення професійна діяльність

військового диригента ЗСУ в якості керівника духового колективу, командира, творчого наставника й педагога полі функціональна за змістом виконання завдань та включає психологічну готовність до будь якого її виду.

Перелік професійних вимог військового диригента вимагає знання військової справи, закономірностей ведення сучасного бою і війни, організацію і проведення навчально-бойової, бойової і морально-психологічної підготовки у військах, вміння правильно оцінювати свої вчинки, дії і керувати своїми психічними станами, здатність передавати знання підлеглим, критично ставитися до своєї діяльності й робити об'єктивні висновки, здійснювати адекватну самооцінку своєї особистості та власної підготовки до диригентської діяльності, вміння стимулювати пізнавальну активність колективу музикантів, залучати їх до творчих пошуків; моральні, професійні, ділові й психологічні якості; наявність сформованих навичок і вмінь практичної діяльності, методичну підготовленість; всебічну готовність до виховання і навчання військових музикантів; відмінне здоров'я, фізичну загартованість, витривалість, фізичну здатність розв'язувати професійні завдання у мирний і воєнний час під час будь яких погодних умов.

Залежно від професійної підготовки військового диригента до виконання близьких чи віддалених у часі завдань, психологічна готовність може бути ситуативною (тимчасовою) та стійкою (тривалою). Обидва види готовності – це цілісні вираження суб'єкта, що відображають особливості його професійної діяльності. У тлумаченні М.І. Дьяченка і Л.О. Кандибовича психологічна готовність до діяльності виражається як “співвідношення і послідовність розгортання різних її компонентів (мета, мотиви, способи, пізнавальні процеси, властивості особистості та ін. ” [1, с. 186]. У такій площині готовність відображає структуру, яка включає: 1) позитивне ставлення особистості до того чи іншого виду діяльності, професії; 2) адекватні до вимог діяльності, професії здібності, темперамент, риси характеру, мотивацію; 3) необхідні знання, навички та вміння; 4) стійкі професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів [1, с. 20].

На думку М.Є. Бойкова “готовність до діяльності особистості, колективу виступає як потенційна можливість і здатність до досягнення високих результатів у роботі ” [2, с. 124]. У психологічній структурі готовності воїна він виділяє дві взаємозалежні системи компонентів психіки – це стійкі компоненти і динамічні. Стійкі компоненти включають: властиві для цієї професії (військової чи спеціальної) особливості психічних пізнавальних процесів (відчуття, сприйняття, уява, пам’ять, увага, мислення); якості психічних властивостей особистості (світоглядна зрілість і переконаність, відданість моральним ідеалам, політична зрілість); необхідні для військової спеціальності риси характеру; професійну майстерність в оволодінні технікою і зброєю; психологічну стійкість; фізичну витривалість. Вони характеризують особистість з боку її загальної підготовленості як соціально-психологічної бази, основи для виникнення і функціонування динамічних сторін психіки. Динамічні компоненти психіки виступають стимуляторами потенціалу людини, мобілізуючи військовослужбовця на вирішення майбутнього завдання, або розхолоджують, дезорганізують його сили [2, с. 124].

В умовах війни військовому диригенту необхідними є знання з психології і педагогічної теорії, вміння оцінювати і проектувати творчу діяльність під час кожного виступу з духовим оркестром, цілеспрямовано вдосконалювати виконавську майстерність, застосовувати вербальні й невербальні способи комунікації, розвивати професійне мислення, мотивацію, настанови, ціннісні орієнтації. Психологічна готовність військового диригента до професійної діяльності виявляється через здатність діяти у відповідності з вимогами військових статутів, виконуючи свій військовий обов’язок, відстоювати політичні, моральні, духовні і національні цінності суспільства, плекати інтереси українського народу, відстоювати його свободу, територіальну цілісність й незалежність. Здатність військового диригента до виконання професійних обов’язків відображає наявність необхідних морально-бойових, професійних та етичних якостей, а також психічну стійкість й надійність у ході виконання поставлених для вирішення завдань.

Література:

1. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ, 1976. 175 с.
2. Бойков М.Е. Психологическая характеристика боевой готовности полка (корабля). *Социальная и военная психология* / Под ред. Н.Ф. Феденко. – М.: ВПА, 1990. С. 124-137.
3. Зарічанський О., Лелюк М. Використання досвіду США в підвищенні психологічної стресостійкості військовослужбовців підрозділів сухопутних військ Збройних Сил України. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 травня 2021 р., м. Львів). Львів, 2021. С. 25-29.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Яна ВІХЛЯЄВА

Національний університет «Запорізька політехніка»

Сьогодні Україна переживає складні часи. Українське суспільство зіштовхнулось з такими випробуванням та соціальними потрясіннями, яких не було в досвіді становлення і розвитку незалежності нашої країни: активні військові дії на всій території держави, внутрішні переселенці, перезавантаження політичної системи та крах економічної системи. Реалії сьогодення впливають на фізичне, духовне, соціальне та психологічне здоров'я кожної людини нашої країни. Кожний українець отримав психологічну травму.

Психологічна травма – це шкода, нанесена психічному здоров'ю людини через інтенсивний вплив несприятливих факторів середовища або гостро емоційних впливів на психіку. Психотравма – це реакція людини, яка призводить до погіршення якості життя, - це переживання дисбалансу між обставинами, що загрожують, та індивідуальними можливостями їх перебороти, яке супроводжується почуттями безпорадності, незахищеності і призводить до довготривалого потрясіння в розумінні себе та світу.

Діти. Діти реагують на психотравмуючі події інакше, ніж дорослі. Реакція дитини на травму залежить від різних чинників, важливу роль серед яких мають вікові особливості дитини, особливості її стосунків із батьками або опікунами, попередній досвід та особливості психотравмуючої події.

Специфіка переживання дітьми психічних травм зумовлена тим, що дитинство є періодом швидкого емоційного і когнітивного розвитку, а тому діти є більш вразливими до факторів, які перешкоджають процесу розвитку. Самі по собі психотравмуючі події можуть викликати сильні фізіологічні та емоційні реакції. Крім того, страх дитини перед афектом, викликаним травмою, часто призводить до затримку у розвитку. Іншою важливою психологічною особливістю дітей є наявність у них критичної потреби у надійному емоційному зв'язку з дорослим, який здатний підтримувати позитивний емоційний контакт у взаємодії з дитиною.

Саме з огляду на це доцільним є відновлення освітніх напрямків роботи зі школярами. Пропонуємо практичні рекомендації по організації дистанційного навчання школярів у період воєнного часу.

Перше питання – це розмова з дітьми про війну – що можна казати, а що ні. Тож при розмові з дітьми враховуйте вік дитини, її рівень інтелектуального та емоційного розвитку. Якщо не говорити з дітьми про війну, то діти дофантазують самі, або почують від когось у такій формі, що може травмувати ще більше. Говоріть дитині правду. Намагайтесь зберігати позитивну риторичку, але не обіцяйте, якщо не має гарантій. Інформуйте дітей про базові потреби людини і що ніхто не має права їх порушувати. Приймати негативні емоції дитини і вчити з ними обходитись, допоможіть зменшити рівень страху.

Як організувати урок під час війни:

- 1) головна мета дистанційного навчання під час війни – не засвоєння нових знань, а психологічна підтримка, спілкування, переключення уваги дітей;
- 2) заняття мають бути орієнтованими на повторювання;
- 3) жодних негативних оцінок, обліку відвідування, об'ємних домашніх завдань;

- 4) не варто давати нові теми;
- 5) розумінням ставитись до розсіяності учнів;
- 6) говорити про почуття та емоції дітей в ці часи;
- 7) гігієна користування гаджетами.

При планування уроку можливе дотримання наступної його структури:

- 1) емоційний зв'язок педагога та дітей;
- 2) фізичні рухи, вправи, дихання, простукування;
- 3) обговорення;
- 4) Мінімальна інформація з теми уроку;
- 5) практичне завдання для опрацювання теми;
- 6) завершення.

Поради педагогам при проведенні уроків під час війни:

- 1) спочатку потурбуйтеся про себе;
- 2) якщо ви не маєте досвіду роботи з емоційним реагуванням на почуття та емоції, починати роботу можна буде лише у співпраці з психологом;

- 3) дозуйте інформацію, підбирайте мову до віку дитини, уникайте образів, особливо занадто травматичних;

- 4) будьте максимально об'єктивні та уникайте власних емоційний висловлювань. •

- 5) кажіть тільки про те, що знаєте і в чому впевнені;

- 6) розмови можна будувати на історії свого краю, чому сталася ця трагедія, що к цьому привело тощо;

- 7) пам'ятайте, що страх – це нормальна реакція в такій ненормальній ситуації.

Доцільним також є використання у роботі з дітьми методів арт-терапії. Потенціал та переваги арт-терапії як методу роботи з дитячою травмою зумовлені тим, що творчий процес надає дітям можливість брати участь у процесі свого власного зцілення; творчість допомагає дітям зосередитися на позитивній поведінці і розірвати порочне коло негативної поведінки-відігрування. Творчість допомагає їм бачити себе в якості «тих, хто вижив», а не як жертв, також сприяє розвитку самостійності і здатності вирішувати проблеми, створює можливості для вираження дітьми їх почуттів, переживань, думок і спогадів. Арт-терапія допомагає дітям розібратися в їх власному досвіді, виразити горе і переживання, пов'язані з втратами, а також може стати довгостроковим копінг-

ресурсом для дитини. Творча діяльність допомагає долати мовленнєві бар'єри та дозволяє висловити багатомірні аспекти психотравмуючої події.

Ефективність арт-терапії в роботі з дитячою травмою зумовлена тим, що важливу роль у цьому методі психотерапії відіграє невербальна експресія, яка дає можливість відреагувати дуже складні та болісні почуття, а також деструктивні і самодеструктивні тенденції. При цьому, завдяки використанню різних матеріалів та образів, дитина отримує можливість висловлювати різноманітні почуття та інтенції, не заподіюючи при цьому шкоди собі та оточуючим. Різні способи використання образотворчих матеріалів дають можливість досягати седативного ефекту і знімати емоційну напругу, відреагувати травматичний досвід і досягти над ним контролю.

Одним із найсуттєвіших принципів у роботі з психічною травмою є надання дитині підтримки у пошуку втраченого або формуванні нового «багажу» ресурсів. За наявності достатньої «кількості» ресурсів та «звернення» дитини до їх цілющого потенціалу, наслідки багатьох травм можуть «зникати» самі по собі, без додаткового втручання.

Література:

1. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К.: Золоті ворота, 2016. – 202 с. – Вид. 2е: випр. та доповн.

2. Сидоркіна М. Ю. Спільна художня творчість як чинник гармонізації сімейних стосунків : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Сидоркіна Марина Юріївна. – К., 2011. – 216 с.

3. Копытин А. И. Методы арт-терапии в преодолении последствий травматического стресса / Копытин А. И. – М.: Когито-Центр, 2014. – 203 с.

4. Вознесенська О.Л. (2). Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям. Практичний посібник / Олена Леонідівна Вознесенська. – К. : Human Rights Foundation, 2015. – 50 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

*канд. психол. наук, доцент Юрій ВІНТЮК
Національний університет «Львівська політехніка»*

Забезпечення безпеки життєдіяльності кожного члена нашого суспільства в даний час є не лише нагальною потребою, але й складною проблемою, як для державного керівництва всіх рівнів, так і для кожного громадянина зокрема. З одного боку, різні державні структури намагаються зробити все можливе, щоб максимально захистити кожного жителя від впливу різноманітних небезпечних чинників, проте виникає чимало труднощів з їх розумінням, інтерпретацією та виконанням, що залежить як від умов перебування, ситуації, так і низки особливостей психологічного характеру. Звідси постає необхідність розгляду різних аспектів даної проблеми.

Мета дослідження: розглянути психологічні особливості забезпечення життєдіяльності особи в сучасних умовах військового стану.

Чинні «Правила поведінки в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру» [1] намагаються максимально охопити можливі загрозливі ситуації і розробити максимально повні, чіткі та зрозумілі всім норми для необхідних дій у кожному випадку, з тим, щоб допомогти громадянам уникнути впливу негативних чинників. Однак навіть за найкращого варіанту їх формулювання та розповсюдження все одно виникає чимало труднощів щодо їх оптимальної реалізації, причому з різних, передусім психологічних причин.

Візьмемо, для прикладу, наступну рекомендацію: «Зберігати особистий спокій, не реагувати на провокації»; яку при всій очевидній логічності та доцільності важко зрозуміти однозначно і тим більше виконати. Адже відомо, що для емоційної сфери людини є властивими відповідні реакції на різні події оточення, причому вони автоматичні та мало піддаються свідомому вольовому контролю. Більше того, вони є необхідними для того, щоб людина адекватно реагувала на загрозливі ситуації оточуючого середовища. Зберігати спокій у будь-якій ситуації можуть лише ті, хто пройшов курс спеціальної підготовки, тому що змушений діяти всупереч

наявній загрозовій ситуації. Ще складніше виконати другу половину наданої рекомендації, передусім тому, що не відомо, що слід вважати провокацією. Адже залежно від умов конкретної ситуації нею може стати практично будь-яка, на перший погляд безневинна дія. Та й не реагувати на ворожі дії також не тільки не розумно, але й неможливо, тому що за нею має послідувати адекватна відповідна реакція. Яка саме? Це питання також залишається без відповіді, для більшості громадян, оскільки ні у мирний, ні у військовий час їх цьому не навчають.

Натомість інша рекомендація з наведеного переліку: «Не сповіщати про свої майбутні дії (плани) малознайомих людей, а також знайомих із ненадійною репутацією»; не видається логічною, оскільки в екстремальних ситуаціях чи умовах перебування у жителів просто немає можливостей та й необхідності для спілкування з малознайомими людьми. Щодо спілкування з людьми із ненадійною репутацією, цю рекомендацію взагалі важко виконати, з наступних причин. Перш за все тому, що і у мирний час люди не прагнуть до спілкування з ненадійними людьми; а інший ракурс цієї проблеми полягає у тому, що у військовий час важко передбачити хто з кола “добре знайомих” людей виявиться “ненадійним”. Адже відомо, що в екстремальних умовах нерідко можна несподівано отримати допомогу від тих, кого ми раніше вважали “ненадійними”, або ж навпаки, не отримати очікуваної підтримки від тих, кого вважали “надійними”. Саме екстремальні умови перебування і життєдіяльності дозволяють краще пізнати оточуючих, розкрити їхні дійсні наміри, переконання та мотиви вчинків... Мова людських вчинків стає зрозумілою лише за певних, нетипових умов перебування.

Можна розглянути також рекомендації, доцільність виконання яких не може викликати будь-яких заперечень, як от: «Завжди мати при собі документ (паспорт) що засвідчує особу, відомості про групу крові своєї та близьких родичів, можливі проблеми зі здоров'ям». Однак дуже важко знайти тих, хто подбав про те, щоб мати при собі такі відомості. Отже, і на беззаперечно логічні рекомендації люди реагують по-різному, залежно від сформованих у них психологічних особливостей. Аналогічна реакція і на інші побажання, наприклад:

«Знати місце розташування захисних споруд цивільного захисту поблизу місця проживання, роботи, місцях частого відвідування». Навіть за умови, що громадяни вчасно дізнаються про розташування таких укриттів, вони переважно не вважають за необхідне скористатися ними при оголошенні повітряної тривоги. Це ж стосується виконання низки інших доречних правил поведінки в умовах військового стану. Рекомендації щодо процесу зайняття укриттів, надання при цьому допомоги іншим, як і правила поведінки в них люди переважно дотримуються також досить умовно. Під час перебування в укритті присутні зачасту зайняті переглядом інформації зі смартфона, однак не схильні ділитися нею з іншими.

Зазвичай громадяни не схильні також «Звертати увагу на осіб, які орієнтуються на місцевості, розмовляють з акцентом, мають не характерну зовнішність, здійснюють протиправні та провокативні дії, проведення незрозумілих робіт тощо», а тим більше не поспішають негайно інформувати про них органи правопорядку, місцевої влади, військових та ін.

Далеко не завжди жителі поведуться згідно з такою рекомендацією: «... у разі, якщо ви стали свідком поранення або смерті людей, протиправних до них дій (арешт, викрадення, побиття тощо) постаратися з'ясувати та зберегти якнайбільше інформації про них та обставини події для надання допомоги, пошуку, встановлення особи тощо». Як правило, громадяни намагаються уникнути виконання необхідних у таких випадках дій.

Висновок. Проведене дослідження винесеного на розгляд питання дозволяє констатувати, що реагування людини на різні загрозливі ситуації не визначаються ступенем її ознайомлення з всеможливими чинними інструкціями і правилами, а зумовлені, передусім, психологічними особливостями її реагування на них. Звідси слідує висновок про те, що засвоєння чинних правил поведінки в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру недостатньо для забезпечення безпеки життєдіяльності особи, натомість є необхідною спеціальна підготовка населення для адекватного реагування на них; що може бути здійснено в умовах діючих навчальних закладів різного типу.

Література:

1. Правила поведінки в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://myropilska-gromada.gov.ua/pravila-povedinki-v-umovah-nadzvichajnih-situacii-voennogo-harakteru-16-48-30-21-02-2022/>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЇ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

канд. юрид. наук Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО

Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Психічні стани, що виникають у військовослужбовців внаслідок впливів психотравмуючих чинників бойових умов, традиційно розглядаються в двох напрямках: по-перше, з погляду їхнього впливу на ефективність бойової діяльності; по-друге, з погляду збереження психічного здоров'я та повернення в стрій після бойової фізичної та психічної травматизації.

Як свідчать наукові дослідження, будь-який психічний стан може розглядатися як складна система, що тимчасово утворилася, як конкретний прояв усіх компонентів, явищ психіки на даний момент [1, с.104-114]. При цьому психічний стан є, певним чином, якісно новим утворенням зі своїми власними закономірностями, властивостями та якостями.

Крім того, в науковій літературі виділяються також: нормальні, межові та патологічні стани; стани адекватної мобілізації та динамічного неузгодження; стани, що відповідають різним фазам працездатності і втоми тощо. До станів, які негативно впливають на життєдіяльність людини, найчастіше відносять такі як стрес, нервово-психічна напруга, стомленість тощо [2, с. 265].

Недостатня адаптованість до екстремальних умов або переважання сили стресорів над наявними адаптаційними можливостями призводить як до зниження ефективності діяльності людини [3, с.194], так і до виникнення негативних психічних станів, різноманітних нервово-психічних і психосоматичних захворювань [4, с.169], психічних порушень за типом PTSD-синдрому, посттравматичних стресових розладів тощо [5, с.129].

Відтак, психологічний стан військовослужбовців в особливих та екстремальних умовах, є суб'єктивним відображення ним ситуації у вигляді стійкої цілісної реакції в динаміці психічної діяльності, що виражається в єдності поведінки та хвилювання під час виконання професійної діяльності. Адаптивна функція стану в цьому випадку полягає у встановленні відповідності між актуалізованими потребами індивіда та його можливостями і ресурсами з урахуванням конкретних умов існування, особливостей діяльності та поведінки. Ця функція дозволяє зберегти на максимально можливому рівні здоров'я, здатність до адекватної поведінки та успішної діяльності.

Проведений аналіз робіт вітчизняних та іноземних вчених, які досліджували різні аспекти адаптації людини до екстремальних умов, свідчить, що існують різні наукові підходи до розуміння сутності та змісту цього процесу. На нашу думку, найбільш ґрунтовне визначення запропонував М. Корольчук. Зокрема він вважає, що адаптація – це активна системна відповідь функцій організму, яка спрямована на підтримання гомеостазу та створення адекватної врегульованої програми, відповіді з мінімальними реакціями на умови, що постійно змінюються, умови діяльності, підґрунтям якої є п'ять основних компонентів, – енергетичний, сенсорний, операційний, ефекторний і активаційний [3, с.209].

На нашу думку, зміст психічної адаптації військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах полягає у встановленні оптимальної відповідності особистості військовослужбовця і навколишнього військово-службового середовища шляхом узгодженої взаємодії функціональних підсистем на усіх рівнях цілісної системи, комплексної оптимізації фізіологічних функцій та поведінкових реакцій, що дозволяє протистояти екстремальним чинникам і забезпечувати діяльність на рівні “оперативного спокою”.

У теорії психічної адаптації розрізняють такі поняття, як стійка адаптація, преадаптація, дезадаптація і реадаптація. Це дозволяє проаналізувати усі чинники особливостей психічної діяльності та розкрити сутність адаптаційних реакцій як у звичайних, так і в екстремальних умовах. Під стійкою адаптацією розуміють психічну діяльність, регуляторні реакції, систему відносин тощо, які виникли під час розвитку за конкретних екологічних та соціальних умов і не вимагають значної нервово-психічної напруги. Таке розуміння адаптації асоціюється з поняттями норми, здоров'я. За цих умов не

відбувається якісних змін у фізіологічному і психічному станах людини.

Основною ознакою адаптації є плавний перебіг регуляторних процесів, які забезпечують рівновагу організму як цілого в зовнішньому середовищі. Адаптована поведінка людини не вимагає від неї вираженої напруги регуляторних механізмів. Людина знаходиться в адаптаційному стані, поки її адаптаційні можливості, або особистісний адаптаційний потенціал, відповідають психологічному змісту ситуації. При зміні умов існування, людина в низці випадків здатна пристосуватися до них. У цьому випадку відбувається психічна преадаптація. Вона проявляється у виробленні захисних (компенсаторних) реакцій у відповідь на вплив екстремальних (психогенних) чинників. Особливості процесу преадаптації полягають, по-перше, у формуванні нових функціональних систем у центральній нервовій системі, що дозволяють адекватно відображати реальну дійсність у незвичайних умовах; по-друге, в актуалізації звичних потреб і виробленні захисних механізмів на вплив екстремальних чинників. Процес преадаптації може супроводжуватися розвитком станів, які можуть набувати як позитивної, так і негативної спрямованості. Зокрема згідно з дослідженнями американських військових медиків [5, с.318], за умов ефективного командування та міцних зв'язків з колегами, стресори можуть спричинювати адаптивні стрес-реакції, які поліпшують виконання завдання індивідом чи підрозділом.

До прикладів адаптивних стрес-реакцій належать:

– горизонтальні зв'язки – сильна особиста довіра, відданість, згуртованість, які сформувалися серед військовослужбовців підрозділу;

– вертикальні зв'язки – сильна особиста довіра, відданість, згуртованість, які сформувалися між командирами та їхніми підлеглими;

– дух братерства – відчуття ідентифікації та належності до більшої постійної організації із розумінням її історії та завдань (такою організацією може бути рота, батальйон, бригада, полк, дивізія, рід чи вид військ або військова організація держави загалом);

– згуртованість підрозділу – об'єднувальна сила, яка тримає військовослужбовців разом і дає змогу виконати завдання попри небезпеку та труднощі [5, с.318].

Проведений аналіз сучасних наукових уявлень про психічні стани військовослужбовців та їх специфіку під час адаптації до діяльності в екстремальних умовах засвідчив неусталеність розуміння поняття стану людини, пов'язаного з її психічною діяльністю, оскільки як синонімічні різними авторами, з наданням схожих характеристик, вживаються поняття психологічного, психічного, функціонального, психофізіологічного та інших станів.

Література:

1. Alexander F., Flag G. W., Foster S., Clemens T. Experimental studies of emotional stress: hyperthyroidism. *Psychosom. Med.* 1961. Vol. 23. No 2. 104–114 p.

2. Кокур О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. Київ: Міленіум, 2004. 265 с.

3. Корольчук М.С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності. // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Педагогічні науки. Психологічні науки. Київ: Правові джерела, 2002. Вип. 2. 191–211 с.

4. Кокур О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 169 с.

5. Охорона психічного здоров'я в умовах війни/ пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є. Овсяннікова та ін. К.: Наш формат, 2017. 129, 318 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

канд. юрид. наук Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО,

Діана ШИРОЦЬКА

Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

За сучасних умов розвитку української держави та суспільства, необхідності захисту її кордонів, територіальної цілісності та незалежності, військовослужбовці постійно знаходяться під

надзвичайним тиском ризику, вони змушені виконувати різноманітні бойові завдання в умовах невизначеної й недостатньої інформації, великої загрози їх здоров'ю та життю, нестачі часу та великої відповідальності за результати своєї праці.

Зазначимо, що проблемі професійного вигорання присвячують свої публікації багато вітчизняних науковців, серед яких В.В. Бойко, Т.В. Зайчикова, Т.І. Ронгинська, Л.В. Карамушка, С.Д. Максименко, В.В. Сулицький, О.М. Хайрулін, О.С. Ходос та ін.

Під поняттям «професійне вигорання» розуміють реакцію психіки та організму людини, що виникає в результаті довготривалого впливу стресів, які обумовлені її професійною діяльністю. Водночас як різновид і передумова професійної деформації особистості, що також є психічним станом, який характеризується виникненням відчуття втоми й емоційної спустошеності, викликаних роботою, і поєднує деперсоналізацію, емоційну спустошеність та редукцію або й повне нівелювання професійних досягнень [1, с. 103].

О.М. Хайрулін стверджує, що професійне вигорання – це динамічний процес, що виникає та відбувається згідно з діями механізму розвитку стресу й визначається наявністю всіх трьох фаз перебігу стресу:

перша фаза – нервові напруження, яке виникає в результаті хронічної несприятливої психоемоційної атмосфери, загостреної й нестабільної обстановки, ускладнень у взаємодії особи з оточенням, підвищеної відповідальності;

друга фаза – це фаза опору або резистенції, під час якої, людина старається відгородити себе від зовнішніх впливів та неприємних вражень;

третья фаза – виснаження, тобто збідніння психічних ресурсів людини, зниження її психоемоційного тону, що з'являється внаслідок того, що опір виявився неефективним. Як наголошує дослідник, кожна фаза володіє своїми окремими симптомами або ознаками, які сигналізують про розвиток й наростання професійного вигорання [2, с. 32].

О.П. Думбрава зауважує, що військова діяльність належить до професій, які передбачають виконання службових завдань в

екстремальних, напружених, стресогенних умовах, а виникнення синдрому вигорання є такою деформацією внутрішнього світу людини, яка унеможливує не тільки її продуктивну трудову діяльність, але й самореалізацію, психічне здоров'я та задоволення життям [3, с. 25].

О.С. Ходос, О.М. Макаренко, С.М. Кравчук та Г.О. Кузьменко до основних факторів, які здійснюють вплив на військовослужбовців та сприяють виникненню професійного вигорання, відносять наступні:

1) надмірне навантаження, яке появляється через необхідність виконання завдань не за призначенням та таких, що не пов'язані з бойовою підготовкою;

2) відсутність можливості самовдосконалення та саморозвитку;

3) ненормоване перебування на службі;

4) незадовільне відношення старших начальників до підлеглих;

5) низька ефективність розв'язання проблем із житлом;

6) ігнорування особистих проблем військовослужбовців;

7) інші причини, наприклад, ненадання заслужених вихідних днів, відсутність чіткого графіка несення служби тощо [4, с. 5].

На цей момент, в умовах повномасштабної війни в Україні служба в Збройних Силах являє собою надто особливий і водночас складний період для тих, хто обрав шлях служіння за військовою професією [5, с. 158]. Події, які вже більш ніж пів року відбуваються в нашій країні, змушують військовиків працювати на межі допустимих навантажень. Через надмірне виснаження відбувається їх психологічна травматизація та професійне вигорання, яке здійснює негативний вплив на психологічну стійкість військових. Як наслідок, людина не тільки кардинально змінюється, морально слабшає під натиском ворога, але й губить життєві орієнтири, цінність власного життя та, найважливіше, жагу до нього [5, с. 159].

Отже, професія військовослужбовців належить до однієї з тих видів професійної діяльності, якій притаманне професійне вигорання, адже виконання багатьох оперативно-бойових обов'язків військовослужбовців здійснюється у надзвичайно небезпечних сучасних умовах, що впливає на їхній психоемоційний та моральний стан. Професійне вигорання є системним і динамічним явищем, що

складається з таких компонентів, як деперсоналізація, емоційне виснаження та зниження прагнення до досягнень.

Література:

1. Хайрулін О.М. Професійне вигорання військовослужбовців як предмет психологічного аналізу. Психологія і суспільство. 2014. № 2, С. 98-128.
2. Хайрулін О.М. Психологія професійного вигорання військовослужбовців: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 220 с.
3. Думбрава О.П. Професійне вигорання офіцерів Збройних сил України як психологічна проблема. Український психолого-педагогічний науковий збірник. 2020. № 19. С. 24-29.
4. Ходос О., Макаренко О., Кравчук С., Кузьменко Г. Особливості явища професійного вигорання у виховного та викладацького складу військовослужбовців навчальних підрозділів ЗСУ. News of Science and Education. 2021. № 7. С. 1-12.
5. Приходько І. І. Основи психологічної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України до виконання службово-бойової діяльності в екстремальних умовах: посібник. Харків: НА НГУ, 2017. 127 с.

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

канд. юрид. наук Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО,

Марія ПАЛІЙЧУК

Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Питання професійної орієнтації з підготовки кадрів для військової служби мають свою психологічну специфіку, основою якої є саме поняття – державна військова служба, яка є однією з видів державної служби. Відмінною рисою, наприклад, від цивільного службовця є те, що військовослужбовець, з одного боку, має право на застосування зброї та, з іншого боку, зобов'язаний у випадку необхідності, за наказом командира, виконати свій військовий обов'язок до кінця. Тобто, віддати найдорожче, що є у

людини – своє життя, захищаючи народ країни та суверенітет держави, яким він давав військову присягу поступаючи на військову службу. Це одна з ключових психологічних особливостей у підготовці молоді до служби у армії та діяльності служб у роботі з особовим складом військових частин з військовослужбовцями на заклик [1, с. 23].

Кожен військовослужбовець, як особистість, має не лише властиві йому особливості нервової системи (психіки), але формується й розвивається у різних соціальних умовах (сім'я, освітні заклади та заклади професійної підготовки, військовий підрозділ), що складає своєрідний зміст його психології. Це явище отримало назву індивідуальності, які відображають своєрідне поєднання психічних та психологічних особливостей конкретного військовослужбовця [2, с. 120].

Особистість військовослужбовця постійно зберігає на собі відбиток своєї біологічної, природної організації. Але питання полягає у тому, як зрозуміти співвідношення природного й соціального у особистості. Ось тут важливо усвідомити, що природні органічні сторони існують у структурі особистості як її соціально-обумовлені елементи. Адже біологічне, входячи у особистість військовослужбовця, стає соціальним та надалі реалізується (психологічно) у конкретній військово-професійній діяльності [3, с. 34].

Специфічною особливістю військової діяльності є те, що її суб'єкти знаходяться у постійній взаємодії не лише з різноманітними умовами служби, використовуваним озброєнням та обладнанням, але й один з одним, що породжує їх взаємну обумовленість та міжособистісний зв'язок. Проте, сам процес взаємодії видається необхідною умовою ефективності діяльності. Військовослужбовець взаємодіє з іншими людьми та оточуючою реальністю у інтересах підтримки рівноважного стану із середовищем проживання, гармонії з нею, тотожностей та несуперечності свого існування. Це неодмінна умова його життя у армійських умовах.

Однак оточуючий військовослужбовця світ (умови військово-професійної діяльності) та сам він постійно змінюються. Відповідно, абсолютної тотожності особистості та умов її діяльності немає й не може бути. Людина постійно знаходиться у світі «порушеної рівноваги», єдності й боротьби протилежностей, переходу кількісних

змін у якісні. Відповідно неможна виділити ні одного моменту у професійній діяльності військовослужбовця, коли б він не відчував потреби відновити баланс порушеної рівноваги між його особистісним змістом та умовами служби. А для цього він змушений проявляти достатню психологічну активність [4, с. 56].

Активність військовослужбовця закладена у самій його природі та властива йому об'єктивно. Однак направленість активності у військовій діяльності завжди орієнтована на цілком конкретну реальність (об'єкт), у якості якої виступають службові явища та процеси. Усі їх складові формують цілісний феномен військової праці. Основними її сторонами є військово-професійна діяльність, повсякденні стосунки та особистісний розвиток.

Таким чином, військовослужбовець, як будь-яка інша людина, об'єктивно схильний бути активним у взаємодії з оточуючим середовищем та реалізовувати себе у специфічній діяльності, представленій військовою службою. Це умова його життя. Усілякі спроби обмежити його активність у військовій діяльності, пошук новизни взаємодії з оточуючим світом на конкретному етапі веде до психологічного дискомфорту, зросту особистісного напруження, вказує негативний вплив на цілісне функціонування провідних компонентів психологічної структури особистості.

У військовій соціології актуальним залишається питання про те, чи вважається військова служба звичайною професією чи особливим способом життя. Ставлення до військовослужбовця, поступово змінюється, залежно від подій, які відбуваються у країні.

Не дивлячись на наявність інституціональних основ військової служби: патріотичних цінностей, переконань, історичних традицій, сучасний військовослужбовець орієнтований на ринкові: для багатьох молодих людей служба за контрактом розглядається перш за все як джерело стабільного гідного доходу, безкоштовного життя, пільг та соціальних гарантій. Відомий американський військовий соціолог Чарльз Москос першим звернув увагу на мінливий характер військової служби, та сприйняття суспільства військовослужбовців та самими військовослужбовцями військової служби, де відбувається трансформація від соціального інституту з поняттям честі та

обов'язку до роду занять з ринковими механізмами функціонування [5, с. 21].

Однак, психологи відмічають, що військовослужбовець як особистість та військова професія невід'ємні від військової культури, під якою розуміють субкультуру військовослужбовців, яка включає у себе спосіб життя, набір цінностей та норм, мова, ритуали, символи, матеріальну та художню культуру, мистецтво. Військова культура формується цілеспрямовано державою та Збройними Силами з метою формування духовних основ військової служби та військової ідентичності військовослужбовців.

Соціальне середовище військовослужбовців досить зачинене та консервативне, показниками зізнання у ньому служить успішний досвід, пов'язаний з подоланням тягаря та позбавлень військової служб, життям у казармі, участю у бойових діях чи навчаннях.

Література:

1. Афонін Є.А. Становлення ЗС України: соціальні та соціально психологічні проблеми - НАН України. Інститут соціології. - К.: Інтерграфік. 2014. - 304 с.

2. Голик М.М., Ляшенко В.М., Романишин А.М., Романовський Я.Я. Морально-психологічне забезпечення діяльності військ. Частина II: Курс лекцій. – Львів: ЛІСВ, 2019. – 224 с.

3. Грибенюк Г.С. Мотиваційна готовність курсантів і слухачів вищого військового учбового закладу до професійної діяльності (на прикладі спеціалістів пожежної безпеки МВС України). Дис... канд. психол. наук: 20.02.02. - К. Київський військовий гуманітарний ін-т, 2017. – 190 с.

4. Дорошенко М.М. Індивідуально-психологічні особливості військовослужбовців з граничними нервово-психічними розладами: Автореф. дис. ... канд. психол. н.: 20.02.02 /Військовий гуманітарний ін-т Національної академії оборони України. – К.: Товариство «Знання» України, 2016. – 19 с.

5. Методичні рекомендації з організації психологічного вивчення вивчення військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України. – Київ.: Головне управління по роботі з особовим складом Збройних Сил України. – 2015. – 108 с.

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Артем ГЕРАСИМОВ,

канд. психол. наук, доцент Інна ШИНКАРЕНКО

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Поступова трансформація суспільства обумовлює настання важливих змін у системі життєдіяльності кожної особи. У результаті таких соціальних перетворень кардинально змінюється мислення громадян, їх цінності, а також ставлення до життя в цілому. Кожна особа бажає відчувати себе захищеним державою, поліція відіграє провідну роль у гарантуванні даного відчуття. Система психології як навчально-наукової дисципліни містить дослідження екологічних, економічних, фінансових, соціальних проблем безпеки тощо. Психологічна безпека поліцейських досліджена не повній мірі, з цього випливає необхідність повного та всебічного розгляду даної тематики. Професія поліцейського – це надзвичайно стресова та небезпечна діяльність, що має одразу низку ризиків, пов'язаних із фізичною та психосоціальною активністю. Під час проходження служби українські поліцейські перебувають у небезпечних ситуаціях, а також діють в умовах цілковитої невизначеності.

У таких умовах офіцери поліції повинні швидко приймати важливі рішення, від яких у подальшому буде залежати безпосередньо їх життя, а також життя інших громадян. Психологічна безпека – це невід'ємна складова психічного здоров'я особистості. А. Маслоу (1942) трактував психологічну безпеку людини як відчуття впевненості, свободи та безпеки, котре повинно бути розмежоване від почуття страху та тривоги, а й також це усвідомлення своїх потреб. Дослідник запропонував авторський опитувальник вимірювання психологічної безпеки особистості та розкрив специфіку незахищеності людини. Вчений схилювався до думки, що психологічну безпеку особистості можна виміряти за трьома параметрами: відчуття безпеки, соціальної приналежності та любові [1]. І собі Z. Song й L. An (2004), пропонують власне визначення поняттю «психологічної безпеки», яке вони трактують як передчуття

небезпеки та ризику, розуміння своєї значущості та безсилля у боротьбі з небезпекою [2].

Науковці розробили дієву анкету вимірювання відчуття безпеки, котра містить дві шкали: міжособистісна безпека та впевненість у контролі. Даний діагностичний інструмент є доволі популярним серед науковців. У своїй роботі Q. Yu та Y. Zhao (2016) сходяться у думці, що для повноцінного відчуття психологічної безпеки важливо бути впевненим у своєму контролі над ситуацією. Так, дійсно втрата контролю поліцейськими у ході виконання професійних завдань здатна змінити їх переконання та поведінку, що позначається на їх впевненості у собі та психологічному добробуті. Ми впевнені, що поліцейські, котрі мають високий рівень довіри та безпеки будуть краще сприймати та переносити негативні ситуації і, таким самим, матимуть сильніше відчуття психологічної безпеки [2].

Більшість наукових досліджень психологічної безпеки поліцейських зосереджені на вивченні організації робочого місця та ключових стрес-факторів діяльності. Ми вважаємо, що дефініція поняття «психологічна безпека поліцейської діяльності» визначається як багатоаспектна структура, котра зображує три ключові аспекти: індивідуальні, психологічні та соціальні фактори особистості. Науці відомі знання, котрі свідчать про вплив стресу на ефективність поліцейської діяльності. Наприклад, деякі з них зображують зменшення працездатності поліцейських внаслідок переживання стресових подій, котрі негативно позначаються на їх діяльності, комунікативних здібностях тощо [3].

З практичної точки зору продуктивність працівників поліції, може потерпати від надмірного стресового збудження, що призводить до збільшення кількості допущених помилок у роботі. Важливо розуміти, що дані негативні явища позначаються на когнітивних здібностях поліціантів, увазі, сприйнятті та при прийнятті рішень. Представленні в літературі наукові здобутки вчених свідчать, що вплив стресу на працездатність поліцейських потрібно розглядати комплексно. Наприклад, E. Arble з колегами встановили, що стрес чинить різний ефект на процеси пізнання й фізичну активність поліцейських [4]. L. Giessing зі співавторами емпірично підтвердили, що розуміння основних причин зниження продуктивності, внаслідок стресових подій, здатні підготувати

офіцерів поліції не лише успішно їх подолати, а й підвищити рівень безпеки суспільства [5].

Отже, психологічна безпека поліцейської діяльності описує суб'єктивне розуміння та переживання поліцейських щодо власного контролю своїх дій та вчинків у професійному середовищі. На підставі розглянутих праць, фактори психологічної безпеки поліціантів, можна охарактеризувати наступним чином: по-перше, психологічна безпека є своєрідним емоційним досвідом поліцейського; по-друге, прояв психологічної безпеки є відчуття впевненості, безпеки й контролю поліціантів у ситуаціях ризику та небезпеки; по-третє, психологічна безпека здатна вплинути не лише на фізичне здоров'я, а й на психологічне самопочуття.

Література:

4. Заплатинський В.М. Безпека в структурі потреб людини за А.Маслоу. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/20600/1/vestnik_HPI_2010_17_Zaplatynskiy_Bezpeka.pdf

5. Чуйко Г.В., Чаплак Я.В., Комісарик М.І. Психологічна безпека особистості в нестабільному світі. *Psychological journal*. Volume 7 Issue (45) 2021. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1214/%d0%a7%d1%83%d0%b9%d0%ba%d0%be%2c%20%d0%a7%d0%b0%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d0%ba%2c%20%d0%9a%d0%be%d0%bc%d1%96%d1%81%d0%b0%d1%80%d0%b8%d0%ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. Пампура І., Бойко-Бузиль Ю. Особиста психологічна безпека працівників національної поліції України. – 2020. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/49251/1/Пампура.pdf>

7. Arnetz B., Arble E. Assessment of a prevention program for work-related stress among urban police officers. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00420-012-0748-6>

8. Giessing L. et al. Acute and chronic stress in daily police service: A three-week N-of-1 study. *Psychoneuroendocrinology*. – 2020. – Т. 122. – С. 104865. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0306453020302882>

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ОСОБИСТОСТЕЙ, СХИЛЬНИХ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

*Ірина ГОМЕНЮК, канд. біол. наук Іван МАРТИНЮК,
к. хім. н. Олена СТАДНІЧУК, Тетяна ПОГРЕБНЯК*

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Розглядаючи психологічні особливості людини легко зробити припущення щодо її поведінки в екстремальних умовах. Але чи так це на практиці? Візьмемо, наприклад, один із достатньо досліджених параметрів особистості: інтроверсія-екстраверсія. Екстраверсія, як риса, фігурує у всіх усталених психологічних моделях особистості, і є чимало доказів того, що вона має біологічну основу. Поняття інтроверсії та екстраверсії давно вийшли за рамки академічної психології та широко використовуються в повсякденній розмові, хоча й не завжди відповідають психологічним визначенням [1].

Загалом, особи, які мають високі оцінки за показниками екстраверсії, як правило, шукають стимуляції, тоді як ті, хто має низькі оцінки – уникають цього. Коли просять описати типового екстраверта, більшість людей схильні думати про жваву людину, ототожнюючи екстраверсію з перевагою соціальних взаємодій. Проте особи, які мають високі оцінки за екстраверсію, прагнуть не тільки соціальної стимуляції, вони також схильні тягнутися до інших стимулюючих ситуацій, включаючи активний відпочинок, роботу, подорожі.

З іншого боку, інтроверти, як правило, мають меншу схильність до стимуляції. Вони вважають, що надто сильна стимуляція будь-якого типу виснажує, а не заряджає енергією. Всупереч поширеній думці, інтроверти не обов'язково сором'язливі або бояться соціальних ситуацій, якщо вони звичайно не мають високих показників соціальної тривожності чи невротизму.

Очевидно, можна припустити, що екстравертів приваблює екстремальне середовище, де вони можуть задовольнити своє бажання стимулюючих ситуацій, тоді як інтроверти вважатимуть їх непривабливими. І все ж екстремальне середовище також може наражати людей на одноманітність і самотність – переживання, які екстраверти вважатимуть огидними, а врівноважені інтроверти навпаки навіть будуть ними насолоджуватися. Справа в тому, що

прості припущення щодо широких рис особистості навряд чи дадуть правильні пояснення того, чому люди займаються екстремальними видами діяльності [2].

Ще одна добре вивчена риса особистості, яка має відношення до екстремальних умов, – це пошук відчуттів. Марвін Цукерман, американський психолог, який розробив цю концепцію, визначив пошук відчуттів як пошук різноманітних, нових, складних та інтенсивних відчуттів і досвіду, а також готовність піти на фізичний, соціальний, юридичний і фінансовий ризик заради такого досвіду. Ця риса вимірюється за допомогою психометричного інструменту під назвою Шкала пошуку відчуттів (Sensation Seeking Scale, SSS): за допомогою спеціального опитувальника оцінюють індивідуальний рівень потреби людини у сильних і гострих відчуттях. Потреба у екстремальності має свої біохімічні передумови, які можуть негативно впливати на рівень певних біохімічних показників. Втім, біохімічні особливості можуть виникати і як наслідок поведінки, направленої на пошук відчуття, що формується в результаті дії будь-яких інших, зокрема і соціальних, чинників. Дана методика дозволяє виділяти серед опитаних три групи людей: з високим, середнім та низьким рівнем потреб [3], [4].

Тягу до сенсацій іноді плутають з імпульсивністю, але ці дві риси відрізняються. У той час як пошук відчуттів відноситься до переважання нових та інтенсивних переживань, імпульсивність стосується здатності контролювати поведінку. Високий рівень прагнення до сенсацій може змусити когось піти на ризик через гострі відчуття, які його викликають, тоді як імпульсивність спонукає піти на ризик, оскільки бракує самоконтролю, щоб зупинити себе. Особа, яка має високі оцінки як за бажанням відчуттів, так і за імпульсивністю, буде ще більш схильна до ризику.

Пошук відчуттів було чітко видно в поведінці командира Лайонела Кребба (англ. Lionel Crabb), провідного військового дайвера свого часу. До Другої світової війни Кребб мав ряд екзотичних професій, у тому числі моделі, зброєносця та шпигуна. Коли почалася війна, він добровільно став водолазом для знешкодження бомб у ВМС, незважаючи на те, що був поганим плавцем, із поганим зором і ненавидів фізичні вправи. Кребб був

відомий також і тим, що ігнорував заходи безпеки та не цікавився, як працює обладнання для дайвінгу. Не зважаючи на це, він став одним із найвидатніших водолазів Королівського флоту та був нагороджений медаллю Георгія за неодноразові прояви надзвичайної хоробрості [5].

Як і у випадку з екстраверсією, зв'язок між рисою прагнення до відчуттів і перевагою екстремального середовища має інтуїтивний сенс. Крім того, є емпіричні докази, які це підтверджують. Дослідження показали, що люди, які займаються екстремальними видами спорту, такими як дельтапланеризм або серфінг, як правило, отримують вищі результати в пошуку відчуттів, ніж ті, хто займається менш ризикованими видами спорту, такими як гольф. Проте зв'язок між пошуком сенсацій і екстремальною діяльністю не є однозначним.

Згідно з доказами, більшість людей, які працюють в екстремальних умовах, не є великими шукачами гострих почуттів (і вони також не імпульсивні). Наприклад, дослідники, які вивчали особистісні характеристики учасників небезпечної експедиції на Північний полюс, виявили мало доказів схильності до потреби у пошуках відчуттів. Однак, учасники експедиції продемонстрували високий рівень самоконтролю та орієнтації на досягнення мети разом із низькою реакцією на стрес. Дослідження альпіністів виявило, що хоча вони мали вищі загальні бали в пошуках відчуттів, ніж контрольна група, яка не займалася скелелазінням, відмінності були обмежені двома з чотирьох аспектів рис, а саме: гострих відчуттів і пошуком пригод, а також пошуком досвіду.

Інша, більш прозаїчна причина, чому багато людей, які потрапляють у екстремальне середовище, не шукають сенсацій, полягає в тому, що їх ретельно відбирають із великої кількості претендентів, як це буває для різноманітних місій. Процеси відбору, як правило, спрямовані на відсіювання імпульсивних ризикованих людей із «неправильними речами», які можуть поставити під загрозу виконання місії.

Що стосується професій, то більший відсоток тих, хто прагне до пошуку відчуттів, спостерігається серед військових, волонтерів, які виявляють бажання брати участь у військових операціях у невоєнний час. Поліцейські ж мають невисокий рівень пошуку відчуттів порівняно з представниками загальної популяції.

Існують деякі види діяльності, які не можна вважати ризикованими для одних осіб, але які пов'язані з ризиком для інших. Наприклад, диспетчери, що здійснюють контроль за процесом авіаперельоту і від яких залежить доля великої кількості пасажирів, мають більш низький рівень потреби у пошуках відчуттів, ніж пілоти. Проте на відміну від цивільних службовців і студентів диспетчери мають значно більш високий рівень потреби у пошуку відчуттів. Лікарі, медичні сестри, психологи, парапрофесіонали, які були волонтерами, працюючи в закладах невідкладної допомоги, виявились такими, що мали високий рівень пошуку відчуттів за всіма субшкалами, порівняно з лікарями, які працюють у традиційних умовах стаціонару.

Отже, на перший погляд, ми маємо парадокс. Бажання відчуттів спонукало б когось шукати екстремальне середовище, але дані свідчать про те, що багато людей, які це роблять, насправді не є шукачами відчуттів. Одне часткове пояснення полягає в тому, що деякі екстремальні види діяльності відрізняються винагородами, які вони пропонують. Людей із високою потребою в відчуттях можуть приваблювати деякі види екстремальних заходів, але не приваблюють інші. Деякі види діяльності, такі як стрибки з парашутом або банджи-джампінг, пропонують короткі сплески інтенсивних відчуттів, тоді як інші, такі як скелелазіння або дайвінг, пропонують відчуття, які є більш тривалими, але часто менш інтенсивними.

Література:

1. Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості: підручник/ Е.Л. Носенко, І. Ф. Аршава. Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. 261 с.
2. Emma Barrett And Paul Martin, The Surprising Personality Traits of Extreme Adventurers, Dec. 4, 2014, [Електронний ресурс] URL: <https://www.discovermagazine.com/mind/the-surprising-personality-traits-of-extreme-adventurers>
3. Рогов Є.І. Настільна книга практичного психолога. Робота психолога з дорослими. 2012. [592 с.](#)

4. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник/ уклад. М.В. Лемак, В.Ю. Петрище. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с

5. [Lionel Buster Crabb, history uk, \[Електронний ресурс\] URL: https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofEngland/Lionel-Buster-Crabb/](https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofEngland/Lionel-Buster-Crabb/)

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІДДІЛЕНЬ РАДІАЦІЙНО, ХІМІЧНОГО ТА БІОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Марія ГОНЧАРЕНКО, Роман ЯРЕМКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Інформаційні війни, військові конфлікти, епідемія, екологічна криза, моральне банкрутство актуальні теми сьогодення. Кожного українця сьогодні хвилює радіаційна та хімічна загроза, яка може накрити країну. Для захисту та ліквідації надзвичайної ситуації з викидом небезпечної речовини працюють відділення радіаційно, хімічного та біологічного захисту. Основними завданнями відділення є: виявлення та оцінка радіаційно, хімічної та біологічної обстановки в екстремальних умовах; ліквідація наслідків радіаційно, хімічного та біологічного зараження; підтримання безпеки підрозділів в умовах радіаційно, хімічного та біологічного зараження; зниження помітності підрозділів і об'єктів за допомогою аерозолів. Цивілізаційні виклики ростуть по експоненті і синхронно з ними – ступінь травмованості кожної людини окремо і суспільства в цілому.

Характерною особливістю всіх видів діяльності, пов'язаних з екстремальними умовами, а також видів діяльності, в яких в тій чи іншій мірі представлені ситуації із загрозою життя особистості, є наявність у людини певних станів, що виникають в значимі моменти виконання їх професійних завдань. Ці стани в тій чи іншій мірі пов'язані зі стресовими реакціями різного ступеня інтенсивності і специфічності і є наслідком сприйняття професійних вимог. Тому фахівці екстремальних видів діяльності, окрім загальної професійної компетентності, що дозволяє їм успішно виконувати завдання в звичайних організаційних умовах, повинні мати ще й спеціальну

компетентність, яка допомагає їм зберігати внутрішні ресурси і виконувати професійні завдання в екстремальних умовах своєї діяльності тощо, що власне і являє собою екстремальну компетентність. Екстремальна компетентність реалізується в ряді компетенцій, які можуть бути об'єднані в три групи ключових компетенцій:

- ✓ компетенції, пов'язані із самовизначенням особистості в екстремальних ситуаціях;
- ✓ компетенції регуляції;
- ✓ компетенції саморегуляції в екстремальних умовах і екстремальних ситуаціях.

Екстремальні компетенції регуляції діяльності дозволяють особистості забезпечувати управління діяльністю в ті моменти, коли діяльність, необхідна для досягнення поставленої мети, потребує мобілізації всіх наявних у особистості ресурсів. Ці компетенції дозволяють людині ефективно і безпечно досягати поставлених цілей, без негативних наслідків для особистості.

Екстремально-професійна підготовка відділень радіаційно, хімічного та біологічного захисту проводиться завдяки рекомендації, які розроблені у вигляді навчальних програм тематичний вказівник для самопідготовки особового складу служби в частині організації реагування на надзвичайні ситуації, пов'язані з хімічними, біологічними та радіаційними загрозами. У рекомендаціях запропоновано структуру й тематичне наповнення для розроблення програми з урахуванням передового міжнародного досвіду, сучасних методик і тенденцій у реагуванні на наслідки подій, що пов'язані з небезпечними хімічними речовинами, біологічними агентами і радіаційними загрозами, та на їх ліквідацію.

Рекомендована навчальна програма складається з упорядкованих тематичних блоків і модулів.

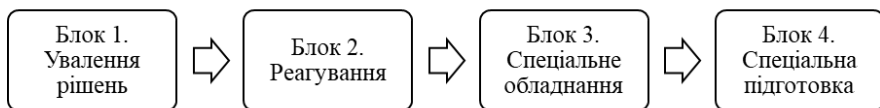

Рис. 1. Тематичні блоки до рекомендації з підготовки екстремально-професійної підготовки

Для екстремально-професійної підготовки відділень радіаційно, хімічного та біологічного захисту звертається увага на Блок 4. Спеціальна підготовка, яка в себе включає модуль «Кризова психологія». Наповнення модуля програми розроблено з урахуванням конкретних навчальних цілей та очікуваних результатів підготовки, а саме слухачі будуть ознайомлені з основами розподілу постраждалих осіб на основні категорії тих, хто потребує першочергової психологічної допомоги; будуть спроможні оцінити стан постраждалих різного віку; ознайомляться з основами надання психологічної допомоги постраждалим залежно від виду втрати внаслідок НС.

Екстремальна компетентність є важливою складовою професійної компетентності, і, в кінцевому підсумку, дозволяє не тільки вирішувати професійні завдання в екстремальних умовах діяльності, але, що є найбільш важливим, дозволяє трансформувати вплив екстремальної ситуації в нові можливості особистості. Звідси екстремально-професійна компетентність становить собою цілеспрямований процес оволодіння загальними і спеціальними знаннями, навичками та вміннями дій у надзвичайних, пов'язаних з ризиком для життя, ситуаціях.

Література:

1. Довідник «Реагування на радіаційні загрози», Київ: Ваїте, 2021. 84 с.
2. Радіаційний, хімічний та біологічний захист Частина 2. Радіаційний захист: / В.Б. Лоїк, Р.Т. Ратушний, О.Д. Синельников, М.О. Довгановський, Р.С. Яковчук, А.Б. Тарнаський Навчальний посібник – Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2022. – 589с.
3. Сірко Р. І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах: монографія //Львів: ГАЛІЧ-ПРЕС. – 2017.

СУТНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Ірина ГУЗЕНКО, Валентина НІКОРІЧ

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Особливу роль у формуванні культури комунікації в міжособистісних стосунках між військовослужбовцями відіграє командир – який систематично вливати на інтелектуальний розвиток особового складу і сприяє поліпшенню розвитку культури комунікації, однозначно він повинен користуватися повагою сере свого підлеглого складу і мати належний рівень комунікації.

Під час воєнного вторгнення з боку російської федерації більшість військовослужбовців зазнають психологічного тиску, адже постійне ведення бойових дій виводить воїнів з нормального морально-психологічного стану, стан невідомості та збіднілої інформації змушує повірити в неправду на що і покладає надії ворог, щоб не зазнати зазомбованості або не бойових втрат командир підрозділу повинен в належному способі надати йому допомогу наприклад: вислуховувати, проводити командирське інформування, забезпечувати періодичними виданнями та бути підтримкою і опорою для свого підлеглого.

Одна з найрозповсюджених потреб людини – це потреба в інформації. Найголовніше в досягненні успіху в бойовій обстановці це вміння командирами вміло оперувати інформацією.

Слово «комунікація» communication перекладається як «передача» або «повідомлення». Тобто під комунікацією розуміють обмін інформацією, що відбувається співрозмовниками.

Комунікація може відбуватися як між людьми, та і між технічними системами на відміну від спілкування, яке в свою чергу передбачає обмін інформації, думками, враженнями та почуттями між реальними людьми. [1, с. 257].

Комунікація поділяється на два основних види:

1) Вербальна – даний вид комунікації люди використовують більшу частину свого життя, адже кожен військовослужбовець

постійно обмінюється з колегами інформацією, когось повчає, вислуховує чийсь думки.

Вербальна комунікація поділяється на такі форми:

- усна;
- письмова;
- зовнішня;
- внутрішня.

2) Невербальна комунікація – подібний вид передачі інформації є комунікація без слів. У цьому випадку важливим стає те, як людина при розмові тримає спину, які його погляди, пози, міміка і жести, а також відстані розташування від свого співрозмовника.

При невербальній комунікації виділяється кілька зон:

1. Публічна. У цьому випадку відстань до інформатора становить від 400 сантиметрів і більше. Дана зона комунікації застосовується на мітингах чи при читанні лекцій в аудиторіях.

2. Соціальна. У цьому випадку відстань між співрозмовниками становлять 120-400 сантиметрів. Подібне маж місце під час офіційних зустрічей з тими людьми, які нам малознайомі.

3. Особиста. Відстань між людьми в цьому випадку становить від 46 до 120 сантиметрів. Її дотримуються під час бесід з колегами або друзями, коли має місце ще й контакт візуального характеру.

4. Інтимна. Відстань від 15 до 45 сантиметрів має місце при спілкуванні між близькими людьми. У цьому випадку вони можуть говорити не голосно, на повний довірі один до одного.

У переліку основних видів комунікацій невербального типу знаходиться мова жестів. Це рухи, що передають емоційний настрій людини.

Командир підрозділу в комунікації повинен використовувати такий спосіб комунікації як ненасильницьке спілкування.

Ненасильницьке спілкування – спосіб використання мови в процесі комунікації, який базується на співпереживанні, усвідомленні своїх почуттів і потреб, чіткому їх висловлюванні. Ненасильницький метод спілкування розробив американський доктор Маршалл Розенберг, він визначив що такий метод комунікації базується на емпатії. Мета даного методу впливає у створенні і підтримуванні якісних відносин, також навчає безконфліктному спілкуванню і розкривати людський потенціал в процесі комунікації.

Ненасильницька комунікація включає чотири компонента:

- спостереження;
- емоції;
- потреби;
- прохання.

В основі методу ненасильницького спілкування є усвідомлена мова і навички спілкування, які підсилюють нашу здатність залишатися людьми за будь яких обставин. [2, с. 61].

Отже, впливаючи з усього вище перерахованого я можу зазначити, що культура комунікації в більшій мірі залежить від командира підрозділу та його соціальних установок. При врахуванні всіх особливостей культури комунікації ми позбавляємось таких основних проблем в підрозділі як порушеннях взаємовідносин встановлених статутом ЗСУ. Перевищенні влади серед керівної ланки, приниження честі та гідності військовослужбовця, пияцтва та самогубства. Саме через особливий розвиток культури комунікації ми виведемо наші Збройні сили України на новий етап та на вищий рівень розвитку.

Література:

1. Ягупов В. В. Військова психологія: Підручник для студ. вищих навч. закл.. – К. :ВК ТОВ «Тандем», 2004. 656с
2. Денисюк С. Г. Комунікологія: навчальний посібник
Вінниця : ВНТУ, 2015. 102 с

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІД ЧАС АЕРОМЕДИЧНОЇ ЕВАКУАЦІЇ ІЗ ЗОНИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Анатолій ГУРНИК, Дмитро ЯДЧЕНКО

*Інститут державного управління та наукових досліджень з
цивільного захисту*

В Україні запущено роботу проекту аеромедичної евакуації для якомога швидкого прибуття медичних бригад авіаційним транспортом до місця надзвичайної ситуації (НС) або ведення

бойових дій чи обстрілу тощо, з подальшим наданням вчасної медичної допомоги на місці події чи борту залученого повітряного судна (ПС) під час транспортування постраждалих у заклади охорони здоров'я [1]

Цей напрямок діяльності потребує подальшого розвитку в створеному єдиному аеромедичному просторі України [2], у тому числі психологічної компетентності осіб авіаційного персоналу й медичних працівників з відповідною кваліфікацією медичних бригад постійної готовності (далі - персонал), як основи заходів щодо професійно-психологічного забезпечення під час аеромедичної евакуації [3, 4].

Проблема психологічної компетентності персоналу під час аеромедичної евакуації, попри її актуальність, не виступала раніше предметом спеціального дослідження, що зумовило систематизоване вивчення змісту її психологічних проблем в авіації ДСНС України й досліджені особливостей формування її психологічного забезпечення.

Предметом дослідження психологічної компетентності персоналу під час аеромедичної евакуації можуть бути: проблеми соціально-психологічних адаптаційних можливостей хворої людини (постраждалого, пораненого тощо) та їх закономірності; психологічна готовність осіб авіаційного персоналу та медичних працівників до професійної діяльності в екстремальних умовах; авіаційна та екстремальна психологія спілкування в системі «лікар – пацієнт – екіпаж ПС»; застосування методів і способів медичної психології для діагностики особливостей психіки пацієнта психологічним аспектам різних хвороб (травм) і належного надання медичної допомоги на борту залученого ПС.

Про доцільність подальшого вивчення процесів психологічної компетентності персоналу під час аеромедичної евакуації із зони НС вказує узагальнення практики з розглянутими проблемами організації професійно-психологічних заходів, як інтегральну особистісну якість відповідно до вимог професійного середовища.

У зв'язку з новими поглядами щодо організації та проведення аеромедичної евакуації як механізму державного управління медичним захистом постраждалих у НС [5] доцільно розглядати особливості методів психологічного захисту та підтримки в системі підготовки персоналу. З огляду на вищевикладене, з метою надання

своєчасної та адекватної медичної допомоги, варто при аналізуванні медико-тактичних характеристик НС досліджувати й враховувати проблеми опанування методичними прийомами психологічної допомоги під час аеромедичної евакуації.

Основною метою дослідження проблем формування психологічної компетентності персоналу під час аеромедичної евакуації із зони НС є: комплексний аналіз психологічних досліджень; з'ясування сучасного стану розробленості особливостей у психології; пропонування теоретичних положень в системі підготовки; побудова теоретичної моделі; представлення емпіричного аналізу психологічної сформованості та його порівняння з критеріями сформованості діючого та майбутнього персоналу й пропонування досить суттєвих особливостей типології щодо описаного психологічного підходу; розкриття специфіки структури психологічної обізнаності й кола питань щодо знань, умінь і навичок, а також досягнення необхідного ступеня психологічних якостей підготовленості для ціннісного ставлення й ефективних дій в екстремальних умовах НС.

З метою вивчення особливостей психологічних властивостей персоналу в динаміці є найбільш зручним і доцільним проведення формувального експерименту. Для отримання у наслідок експерименту комплексу результатів, необхідно розробити та впровадити систему психологічних підходів (тренінг, вивчення очікувань учасників, групове обговорення, робота в у складі груп персоналу, аналіз професійних ситуацій тощо), які дадуть можливість найбільш оптимально забезпечувати процедуру відбору персоналу зі складу утворених експериментальних груп.

У процесі формувального експерименту на основі психодіагностики оцінюються психофізіологічні і психологічні властивості персоналу, їх професійні здібності та схильності і складається на кожного психологічний профіль компетенцій. Психологічний профіль компетенцій представляє собою теоретичну, практичну і методичну компоненти.

Ефективну реалізацію вищезазначених напрямів роботи з вивчення психологічних властивостей персоналу для удосконалення підбору (допущення) до проведення аеромедичної евакуації в

екстремальних умовах НС повинна забезпечувати сильна команда психологів, виступаючи основою психологічного забезпечення під час транспортування постраждалих до закладів охорони здоров'я авіаційним транспортом з наданням медичної допомоги на борту ПС.

Форс-мажорні обставини та аналіз стану сформованості психологічної компетентності під час реалізації особистісного психологічного потенціалу, за результатами набутих знань відповідно до індивідуальних психологічних особливостей, спонукають до необхідності у доповненні психологічного забезпечення персоналу психологічним супроводом.

Подальше удосконалення компетентності як психологічного аспекту професійного ставлення до завдань аеромедичної евакуації в сучасних умовах передусім передбачає розроблення та апробацію програми психологічного супроводу формування психологічної компетентності.

Література:

1. Про затвердження Порядку спільних дій сил цивільного захисту та закладів охорони здоров'я під час здійснення аеромедичної евакуації повітряними суднами Державної служби України з надзвичайних ситуацій : спільний наказ Міністерства внутрішніх справ та Міністерства охорони здоров'я України від 16 серпня 2018 р. № 677/1503 // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1232-18#Text> (дата звернення 15.09.2022).

2. Деякі питання створення єдиного аеромедичного простору : постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2021 р № 262 // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/262-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.09.2022).

3. Про внесення змін до Правил морально-психологічного забезпечення польотів державної авіації України : наказ Міністерства оборони України від 22.02.2022 р № 73 // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0313-22#Text> (дата звернення 15.09.2022).

4. Загальна і медична психологія. *Спеціалізований рецензований науково-практичний журнал. НМУ ім. О.О.Богомольця*. 2018. №1 (01). 140с.

5. Волянський П.Б. Аеромедична евакуація як механізм державного управління медичним захистом постраждалих у надзвичайних ситуаціях. URL : [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12vpbmzp.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12vpbmzp.pdf)

ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У КОЛЕКТИВІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОТЕХНІК

Валентин ДУБИНЕЦЬ,

канд. психол. наук, доцент Інна ШИНКАРЕНКО

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Події, що відбуваються в Україні, останнім часом дозволяють оцінювати конфлікт як актуальний тип взаємодії в нашому суспільстві. Найбільш вираженими зараз виступають конфлікти в діяльності правоохоронних органів. Крім позитивних функцій (сигнальна, регулююча, об'єднувальна), конфліктні ситуації мають цілий ряд деструктивних суб'єктивних наслідків для працівників правоохоронних органів, а саме: невротизація особистості, підвищення рівня особистої конфліктності та агресивності, трансформація ціннісної та мотиваційної сфер людини (ставлення до вчинків, власної роботи), погіршення міжособистісних стосунків та звуження контактного середовища. Серед об'єктивних наслідків потрібно зазначити кадрові проблеми, пов'язані зі звільненням працівників, переходом до інших підрозділів, погіршення статусу та іміджу працівників поліції тощо.

Актуальність вищевказаної проблеми полягає в тому, що конфліктні ситуації у колективі дуже негативно впливають на професійність і ефективність роботи працівників поліції: керівників територіальних підрозділів (органів), фахівців інших підрозділів (практичні психологи, патрульна поліція, дільничні офіцери поліції, кримінальна поліція, досудове розслідування тощо). Виникнення конфліктних ситуацій у колективі поліції пов'язане з насиченістю суперництва, підвищеними стресовими чинниками, проявами психоемоційного опору зі сторони правопорушника, підвищеними

вимогами до дисциплінованості, законності й дотримання прав і свобод людини [1]. Питання конфліктологічної компетентності та культури особистості висвітлюються у роботах А. Анцупова, О. Бандурки, І. Ващенко, Н. Гришиної, М. Пірен, Н. Пов'якель та інших.

Під конфліктним станом особистості слід розуміти індивідуально психологічний рівень функціонування особистості, що регулює її активність, поведінку, спілкування та самопочуття під впливом конфліктологічних чинників. Цей стан значно відрізняється від звичного, адже є стресовим, виникає за наслідком переживання конфліктного стресу, підвищує психоемоційне навантаження [2].

Психологи, що входять до складу територіальних підрозділів правоохоронних органів, застосовують такі психотехніки, що запобігають і протидіють конфліктним станам співробітників: стирання негативних бажань і емоцій (коли особа знаходиться в депресійному, гнівному стані або відчуває образу); техніка відділення емоцій (коли особі потрібно відділити його «я» від емоцій); активізація позитивної емоційної пам'яті (для перейняття особою ситуації із минулого, коли вони почувала радість і захват від цієї ситуації) тощо. Покрокові психотехніки, що гарантують оптимальну поведінку працівників у складних ситуаціях, з якими вони зустрічаються під час повсякденної діяльності, наступні: емоційна саморегуляція в конфлікті; емоційне розвантаження проблемної конфліктної ситуації; переклад проблемних конфліктних емоцій із особистісної форми у ділову; активізація позитивних емоцій; слухання інших суб'єктів конфліктної ситуації; емпатія у конфлікті.

Таким чином, на наш погляд, фахівцям в галузі правоохоронної освіти потрібно пам'ятати, що сьогодні вкрай необхідна ефективна підготовка особистості до застосування технік управління конфліктними станами.

Література:

1. Прокопів Б. В. Конфліктні ситуації під час служби в органах Національної поліції України : дис. – Тернопіль: ТНЕУ, 2018.

2. Мирошник О. Г. Психологічні чинники конфліктної поведінки особистості. – 2012. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3192/1/Miroshnik5.pdf>

3. Кобець Н. Деякі питання щодо формування конфліктної компетентності працівників поліції. – 2020 р. – с. 147. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1642/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2%20%D0%9D%D0%9F%D0%9A%2029.04.2020.pdf#page=147>

СТРЕС: ПРИЧИНИ ТА МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ

Аліна ЄНА

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Сьогодні стрес є невід'ємною частиною життя людини через бойові дії на території України. За таких умов ми можемо відчувати стрес та глибокі переживання, страх, тривогу, як за себе, так і за близьких та рідних. Усе це спричиняє велике навантаження на нервову систему і психіку людини, призводить до емоційного напруження, накопичення негативних емоцій, зниження адаптивних здібностей, здатних чинити опір стресу. Завдяки йому відбувається пристосування людини до умов зовнішнього середовища, що здійснюється за рахунок універсального комплексу нейрогуморальних реакцій. Проте, сучасне розуміння теорії стресу відійшло від суто біологічного і носить міждисциплінарний характер. Відповідно для сучасної психології проблема стресу та вивчення його специфіки, ролі та наслідків для різних сфер життя людини є актуальною. Дана категорія, об'єднуючи різновіковий контингент людей, яких можна диференціювати за рівнем інтелектуальних здібностей, особистісними особливостями, соціальним становищем, віковим критерієм є такою, що найбільше піддається різноманітним видам стресу (емоційним, інтелектуальним, фізіологічним) [5].

Нині перед психологією стоїть завдання організації інформування людства стосовно способів профілактики стресу та корекції його наслідків.

Стресових ситуацій є дуже багато, і вони досить різноманітні. Одна і та ж сама стресогенна подія може по-різному впливати на людей різного віку в залежності від того, що вони вважають стресом. Часто важкі стресові ситуації призводять до негативних наслідків та порушення нормального стану людини, що деструктивно впливає на подальший її розвиток [7].

На сьогодні не існує достатньо досконалого інструментарію, який дозволив би не тільки оцінювати і вимірювати рівень емоційного стресу якісно і кількісно, а й забезпечив би формування прогнозу його розвитку і можливих наслідків та ускладнень. Проблема емоційного перенапруження є однією з головних у зв'язку із змінами в способі життя і трудовій діяльності [1].

Головним завданням профілактики стресових розладів вважається створення можливостей для своєчасної релаксації людей, що зазнають надмірних стресів. Тому ситуації, пов'язані із стресом, потребують більш глибокого і ретельного аналізування і формування практичних рекомендацій з метою їх запобігання.

Проблеми стресу активно вивчались з кінця ХХ століття психологічною наукою в самих різноманітних аспектах: детермінанти виникнення, стадії розвитку, управління, результати та ін. (В.А. Бодров, Н.Є. Водоп'янова, А.Б. Леонова, Г. Сельє та ін.). У вітчизняній психологічній науці – це проблеми регуляції стану людини в екстремальних умовах (М.С. Корольчук, Ю.П. Горго, А.Ф. Косенко, В.М. Крайнюк, Е.Л. Носенко, В.О. Моляко та ін.).

Слово «стрес» нині є одним з найуживаніших не тільки в медико-біологічних та психологічних науках, але й поза ними, у тому числі часто вживається в побутових розмовах пересічних громадян. Немає такої людини, яка б не використовувала сьогодні це поняття: стресом намагаються пояснити все. Стрес увійшов у підручники, довідники, енциклопедії, словники й у щоденний побут. І не завжди, вживаючи це слово, ми задумуємося над тим, яке воно має походження та що воно означає [6].

Стрес – неспецифічна відповідь організму на будь-яку зміну умов, які потребують пристосування. У цьому стані людина робить помилки у розподілі й переключенні уваги; порушується перебіг пізнавальних процесів, спостерігаються порушення координації рухів, неадекватні емоційні реакції, дезорганізація і гальмування всієї діяльності [1].

Стрес може бути як корисним, так і руйнівним. Він може сприяти мобілізації людини, підвищити її адаптаційні можливості в умовах дискомфорту й небезпеки (еустрес, конструктивний, корисний), а може й руйнувати людину, різко знизити ефективність її роботи і якість життя (дистрес, деструктивний, руйнівний) [7].

Перелік потенційних чинників, що можуть викликати стрес, досить довгий. Більшість науковців, схильні виділяти фізіологічні (надмірне фізичне навантаження, шум, вибух та ін.) і психологічні стресори, які поділяються на інформаційні (інформаційне перевантаження, нехватка інформації) та емоційні (небезпека, гнів, образа) [8].

Будь-яка несподівана або негативна ситуація, що порушує звичний образ життя, може стати причиною стресу. Стрес може бути як короткотривалий, так і довготривалий, як слабкий, так і сильний. І якщо з наслідками короткотривалого і слабого стресу більшість людей у змозі справитися самі, то при сильних і тривалих стресах потрібна допомога спеціалістів.

Ознаками стресового напруження (за Шеффером) є: часті помилки в роботі, неможливість зосередитись на чомусь, погіршення пам'яті, неможливість вчасно завершити роботу, підвищена збудливість, втрата почуття гумору, часте виникнення відчуття втоми, потяг до вживання алкогольних напоїв, часті болі (спина, голова, ділянка шлунка), постійне відчуття недоїдання або втрата апетиту тощо [4].

Стрес характеризується наявністю трьох етапів: тривога, протидія і виснаження. Люди емоційно стійкі в змозі перебороти тривогу й активно включитися в боротьбу зі стресовими факторами. Емоційно нестійких людей відразу охоплює тривога, що потім переходить у страх. За тривоگوю в таких людей відразу настає виснаження, яке набуває форми приреченості й розпачу [2].

Відомо, що профілактика завжди ефективніша за лікування. Основними порадами щодо подолання та профілактики стресу можна назвати такі:

1. З'ясуйте, що саме вас тривожить і зачіпає за живе. Розкажіть про те, що вас турбує близькій людині. Це особливий

психологічний прийом: проаналізувавши свою проблему вголос, ви дістанетеся до кореня своїх проблем і знайдете вихід із ситуації.

2. Сплануйте свій день.

3. Навчіться керувати своїми емоціями. Не забувайте хвалити себе щоразу, коли вам вдасться впоратися з хвилюванням. Усміхайтесь, навіть якщо вам не дуже хочеться. Сміх позитивно впливає на імунну систему, активізуючи Т-лімфоцити крові. У відповідь на вашу посмішку, організм продукуватиме бажані гормони радості.

4. Відпочивайте разом із сім'єю. Бувайте на дворі, гуляйте, бігайте.

5. Фізичні вправи знімають нервові напруження.

6. Музика – це теж психотерапія. Слухайте спокійну музику.

7. Постійно концентруйтеся на світлих сторонах життя та подіях – це збереже здоров'я і сприятиме успіху.

8. Не зловживайте кавою, алкоголем.

Зокрема встановлено, що під час стресу нормальний режим харчування порушується, тому важливим є його дотримання, вживання більшої кількості овочів і фруктів зеленого кольору. Також, фізичні тренування, які проводяться систематично, значно підвищують стійкість до стресу. Кожна хвилинка, витрачена на його, пробіжку або катання на велосипеді, заняття на тренажерах стає внеском у боротьбу зі стресом. Психічну напругу знижують і заняття будь-яким видом мистецтва, перебування на природі, заняття медитацією також сприяє швидкому виходу із стресового стану. Дуже добре знімає стресовий стан заняття танцями. Увімкніть улюблену музику та потанцюйте під неї так, як хочеться. Іноді корисно голосно прокричати [3].

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що сьогодні, в ХХІ столітті, поняття «стрес» набуло особливої актуальності, а вміння справлятися з ним перетворюється на нагальну потребу для кожної людини. Ми повинні навчитися регулювати свою психічну та розумову діяльність, об'єктивно дивитися на події і правильно керувати стресом.

Література:

1. Василенко, Ю. О. Сучасні методи запобігання і подолання наслідків стресу. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць /

НАНП України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка; за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2012. – Т. 5, вип. 12. 16–22 с.

2. Галецька, І. Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 338 с.

3. Губенко І. Я. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування : підручник. Київ: Медицина, 2013. 296 с.

4. Злепко С.М., Мінцер О.П., Сергєєва В.В. та ін. Сучасні методи і засоби для визначення і діагностування емоційного стресу: монографія / за заг. ред. О. П. Мінцера. Вінниця: ВНТУ, 2010. 228 с.

5. Козлова В. А. Основи валеології: навч. посіб. Кіровоград: ФОП Александрова М. В., 2012. 352 с.

6. Корольчук, М. С. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів : монографія. Київ: КНТЕУ, 2014. 275 с.

7. Наказна І. М. Психосоматика: навч. посіб. Ніжин: вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 132 с.

8. Русинка І. І. Психологія : навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 407 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ ЗАРУБІЖНИМИ НАУКОВЦЯМИ

канд. пед. наук, доцент, Олег ЗАРІЧАНСЬКИЙ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Згідно з останніми доступними даними, кожна четверта людина у світі визнає, що давала хабар працівникам державної адміністрації минулого року [1]. Крім того, більше половини опитаних вважають, що уряди їхніх країн неуспішно працюють у боротьбі з корупцією.

Корупція є однією з найбільших перешкод для розвитку ефективної системи державного управління [2;3]. Іншими словами, корупція є ознакою того, що в управлінні державою щось пішло не так . Це створює мільйонні збитки для держав і відповідних державних адміністрацій. Значні кошти відволікаються від

бюджетних асигнувань, призначених для інших цілей, таких як боротьба з бідністю й підвищення якості життя мільйонів людей [4].

Для того, аби будувати програми формування антикорупційної культури особистості, необхідним є розуміння корупційної поведінки: її психологічних витоків, джерел, складових. Корупційна поведінка особи є складним соціально-психологічним процесом, де на чинники зовнішнього оточення і специфіку професійної діяльності накладаються особистісні характеристики людини. Відповідно, для визначення напрямів психологічних зусиль із формування антикорупційних настановлень необхідно визначити основні дескрипти осіб, схильних до корупції. Також важливим є встановлення основних факторів процесу розвитку особистості і виявлення місця й ролі в ньому корупційних дескриптів. Кожна особистість розвивається в системі громадських стосунків і сприймається як елемент цілісної системи суспільства. Тому визначення психологічних складових корупції є актуальним завданням на шляху боротьби з цим негативним соціальним явищем.

Іншими словами, корупція виявляється далеко не однорідною практикою. Натомість вона є соціальним явищем, що підпорядковується таким типовим уявленням кожного суспільства як норми, цінності та правила. Досліджуючи корупцію в уряді, Дж. Свенссон [5] зазначає, що корупція визначається як “зловживання державною посадою для отримання приватної вигоди”. Однак, якщо в центрі уваги стає незаконний або нелегітимний аспект такої поведінки, корупція визначається як “практика, коли влада державного службовця використовується для особистої вигоди в спосіб, який суперечить правилам” [6]. Філ, Девід-Баретт та Роуз-Акерман [3;4] з’ясували, що найбільш різною характеристикою літератури про корупцію за останні 30 років було значне збільшення досліджень у сфері економіки, які практично витіснили політологів і дослідників людського розвитку з цього тематичного поля.

Аргандонья [7] досліджує корупцію, яка має місце виключно в приватному секторі. Автор зазначає, що є вагомі підстави підозрювати, що корупція це “важливіше, ніж здається, ширше, ніж вважають, і завдає значної шкоди організаціям, де її виявлено”. Цей

підтип корупції базується на поведінці керівника або працівника, який має певну владу чи вплив на виконання завдання, функції або відповідальності в організації. Ця особа діє всупереч своїм обов'язкам і зобов'язанням перед організацією, завдає їй прямої чи непрямой шкоди та намагається принести користь собі, третім сторонам або навіть іншій організації.

Якщо у фокусі уваги корумпованість середовища, людина, швидше за все, недооцінюватиме наслідки виявлення корупції, дедалі більше сумніваючись у своїх власних переконаннях щодо того, що означає нечесність. Виникає соціальна недовіра, спотворюється сприйняття соціальних норм і створюється середовище для здійснення незаконних та нечесних дій [8].

Коннеллі і Вонс [9] упевнені, що дослідження корупції можна аналізувати на різних рівнях, які зазвичай називають індивідуальним (мікроаналіз) і національним (макроаналіз). У першому випадку робиться спроба виявити комбіновані індивідуальні та ситуаційні характеристики, які спонукають особу до корупційної поведінки; у другому - мета полягає у виявленні характеристик націй, які спричиняють зростання рівня корупції.

Незважаючи на актуальність цієї теми, мало що відомо про психологічні передумови корупційної поведінки.

Мокан [10] припускає, що брак вивчення психологічних чинників корупції пов'язаний з обмеженістю доступу до даних про корупцію, які широко вивчаються лише на макрорівні (країни, між країнами), і тому дослідження зосереджують свої зусилля саме на цьому аспекті.

Варто замітити, що корупційні дії не виникають безпричинно. Натомість вони є вмонтованими в соціокультурний контекст, який їх обумовлює і визначає.

Цікавими для нас є опитування, проведені науковцями університету м.Глазго (Великобританія) щодо специфіки корупційної поведінки в пост-комуністичних країнах – Чехії, Словаччині, Болгарії, України. Міллер з колегами [11] пишуть про те, що як громадяни, так і чиновники зазначених країн однозначно

засуджують використання хабарів. Тим не менш, багато хто зізнається, що дає або бере їх, і ще більше зізнається, що вони дали б “заохочення” у разі потреби або взяли б його, якби випала нагода. Це не тому, що їхні цінності не мають значення, а тому, що їхні внутрішні цінності мають протистояти зовнішньому тиску. Громадяни реагують на вимагання, а чиновники – на спокуси: цей зовнішній тиск має більший вплив, ніж внутрішні цінності. Отже, як громадян, так і чиновників слід розглядати більше як схильних до корупції людей, ніж власне корумпованих [11, с.26-28]. Дослідники підкреслюють необхідність зосереджуватися не на учасниках, залучених у дрібну корупцію, а на ситуаціях, коли клієнт має на кону незвичайну суму, де взаємодія між клієнтом і чиновником є надзвичайно приватною або монополістичною й де, як наслідок, клієнт особливо залежить від чиновника. Замість того, аби бажати “більш чесних” чиновників чи віддавати перевагу суворішому контролю та штрафам (як це робить громадськість) або вищим зарплатам (як це роблять чиновники) як вирішенню проблеми корупції, людство має зосередитися, за аналітичними результатами, на зменшенні кількості ситуацій, у яких корумпованість, найімовірніше, перетворюється на корупцію [12].

Висновки. Цей аналіз надає можливість уявити основні результати досліджень, отриманих щодо психологічних передумов корупційної поведінки. Підкреслено необхідність висвітлення індивідуальних психологічних характеристик. Що стосується культурних переконань і цінностей, результати показують, що індивідуалістичні, матеріалістичні та авторитарні системи, а також такі, що характеризуються соціальним домінуванням, є тісно пов’язаними з тенденцією брати участь у корупційній діяльності.

Природно, що засвоєні соціальні норми є основними факторами наміру людини вчиняти поведінку, пов’язану з корупцією. Було виявлено, що соціальні норми мають певний вплив на цей процес, і сприйняття того, що люди навколо нас поведуться нечесно, сприяє подальшому посиленню такої поведінки.

Необхідно звернути увагу на риси особистості, пов’язані з корупційною поведінкою.

Література:

1. Transparency International. (2021). Corruption Perceptions Index (CPI). <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>
2. Drugov, M., Hamman, J., & Serra, D. (2014). Intermediaries in corruption: An experiment. *Experimental Economics*, 17(1), 78–99. <https://doi.org/10.1007/s10683-013-9358-8>
3. Philp, M., & Dávid-Barrett, E. (2015). Realism about political corruption. *Annual Review of Political Science*, 18, 387-402. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-092012-134421>
4. Rose-Ackerman, S. (2006). *International handbook on the economics of corruption*. Northampton: Edward Elgar.
5. Svensson, J. (2005). Eight questions about corruption. *Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 19-42.
6. Jancsics, D. (2014). Interdisciplinary perspectives on Corruption. *Sociology Compass*, 8(4), 358–372. <https://doi.org/10.1111/soc4.12146>
7. Argandoña, A. (2003). Private-to-private corruption. *Journal of Business Ethics*, 47, 253-267.
8. Gorsira, M., Denkers, A., & Huisman, W. (2018). Both sides of the coin: Motives for corruption among public officials and business employees. *Journal of Business Ethics*, 151(1), 179–194 <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3219-2>
9. Connelly, B., & Ones, D. (2008). The personality of corruption: a nationallevel analysis. *Cross-Cultural Research*, 42(4), 353-385.
10. Mocan, N. (2008). What determines corruption? International evidence from microdata. *Economic Inquiry*, 46, 493–510.
11. Miller, W. L., Grødeland, Å. B., & Koshechkina, T. Y. (2001). *A culture of corruption? Coping with government in postcommunist Europe*. Budapest: Central European University Press
12. López-López, W., Bocarejo, M., Peralta, D., Pineda, C., & Mullet, E. (2017). Mapping Colombian citizens' views regarding ordinary corruption: Threat, bribery, and the illicit sharing of confidential information. *Social Indicators Research*, 133(1), 259–273. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1366-6>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ АБО СТАЛИ СВІДКОМ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

*Даніїл ЗБУТЕВИЧ, канд. психол. наук, доцент Інна ШИНКАРЕНКО
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Проблемі насильства над дітьми в даний час приділяють дуже багато уваги. Дане питання є актуальним в умовах сучасних суспільно-політичних змін. Збільшення проявів насильства над дітьми є наслідком загального зростання суїцидальних, насильницьких та нещасних випадків з летальним результатом. Боротьбі з адміністративними правопорушеннями, пов'язаними з такими ситуаціями, Україна приділяє неабияку увагу, більш того, протидія та запобігання таким проявам у суспільстві є провідним напрямком здійснення соціальної політики нашою державою.

Причиною зацікавленості цим питанням є усвідомлення українським суспільством рівня травматизму, який завдається у різних формах неповнолітнім в результаті здійснення над ними насильства. Опираючись на численні дослідження, стало відомо, що кривдниками дітей виступають близькі родичі та оточення, з яким вони добре знайомі, а не незнайомці, як багато хто вважає. Неповнолітні зазвичай не розповідають про факти згущення над ними, адже бояться та соромляться цього. До основних причин такої поведінки неповнолітніх слід віднести: сором перед оточенням, страх помсти кривдника, позиція щодо неефективності їх захисту, небажання говорити та навіть згадувати про страшні події, а також через багаточисленні факти таких знущань діти просто звикають до цього і вважають це за нормальні відносини [1].

Успішне опитування неповнолітніх залежить від доречності обраного місця розташування і облаштування приміщення, в якому воно проводиться. Також до аспекту, що впливає на якість проведення опитування дітей слід віднести попереднє психологічне вивчення стану дитини, чим досягається підготовка її до виходу на контакт із правоохоронцями або іншими компетентними особами, які проводять опитування в «зелених кімнатах» [2].

Уперше термін «зелена кімната» офіційно почав використовуватися у документах у 2008 році: Департамент кримінальної міліції у справах дітей видав «Методичні рекомендації,

регламентуючі порядок і підстави застосування «зеленої кімнати» під час проведення опитування неповнолітніх, яким потрібен соціально-психологічний захист». Ці рекомендації визначають механізм проведення профілактичної роботи із неповнолітніми у віці від 5 до 18 років. До категорій дітей, над якими здійснюються такі роботи, відносяться: діти неблагополучних родин; безпритульні і бездоглядні; особи, які регулярно покидають місця постійного проживання, а також навчально-виховні заклади; неповнолітні, що знаходяться на обліку в органах внутрішніх справ; особи, які вчиняли адміністративні правопорушення або інші суспільно небезпечні діяння; особи, які були звільненні від покарання, але щодо яких застосовувалися примусові заходи виховного характеру; неповнолітні, які соціально реабілітовані; особи, що схильні до вживання спиртних напоїв, наркотичних або психотропних засобів [3].

На жаль, цей перелік не включає наступні категорії неповнолітніх: діти, які стали жертвою або свідками правопорушення, проявів сексуального, економічного, фізичного або іншого насилля, а також експлуатації. Також ці рекомендації не відповідають загальним міжнародним стандартам, а містять лише вимоги щодо кольорів шпалер, підлоги, стін, килимового покриття, меблів, відповідність температури і свіжості повітря, рівня звукоізоляції, якості освітлення, наявності іграшок, звукового оформлення, художньої літератури тощо [4].

Отже, з метою ефективного використання «зелених кімнат» під час здійснення опитування дітей слід проаналізувати сучасне українське законодавство на предмет готовності до впровадження ефективного нормативно-правового акту, який буде регламентувати такого механізму збирання інформації, відомостей, які можуть бути використанні під час адміністративного провадження. Дійсно, він повинен опиратися на сучасне українське законодавство, відповідати міжнародним стандартам та договорам, обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Література:

1. Мальована Т.І. Місце проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні. Вісник

кримінального судочинства. 2015. № 3. С. 174–184 (дата звернення: 05.08.2022).

2. Пукас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. ФОП Клименко, 2015. – 114 с. (дата звернення: 05.08.2022).

3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : наказ МВС України від 19.12.2012р. № 1176. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13#Text> (дата звернення: 05.08.2022).

4. Вознюк А.А., Андросюк В. Г., Копан О. В., Єременко С.А., Мельник В. І. Організаційне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю малолітніх або неповнолітніх осіб: Міжнародний досвід захисту прав дітей, які перебувають у конфлікті з законом, дітей-жертв і свідків: науковий огляд. МВС України, НАВС. Київ, 2019. 220с. (дата звернення: 05.08.2022).

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

канд. пед. наук Ігор КОВАЛЬ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Проблема професійного розвитку людини як професіонала займає провідне місце у психолого-педагогічних дослідженнях. Зміни соціокультурного середовища, що спостерігаються у ХХІ столітті трансформують парадигму освіти, створюючи при цьому нові вимоги до компетентності майбутнього фахівця. Першочерговою проблемою закладів освіти усіх рівнів є формування особистості, здатної постійно самовдосконалюватись, бути готовою до професійного саморозвитку, особливо це стосується майбутніх рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Різні аспекти дослідження професійного становлення майбутніх рятувальників служби цивільного захисту знайшли своє відображення у працях вітчизняних науковців: О. Горохівського, О. Зарічанського, М. Ковалю, М. Козяра, С. Крука, А. Литвина, Л. Маладики, О. Повстин, Л. Руденко, Ю. Таймасова та інших.

На сучасному етапі проблема професійного саморозвитку особистості у педагогічних контекстах розглядається у наукових працях О. Єракторіної, Л. Зязюн, О. Колесник, С. Кузікової, В. Лозового, С. Максименка, О. Орлової, Л. Сідлак та інших.

У розмаїтті теоретичних підходів готовність до професійного саморозвитку можна розглядати у двох аспектах, в першому – як сам процес особистісного самовдосконалення, а в другому – як особистісну характеристику майбутнього рятувальника галузі безпеки людини.

Цікавою є думка К. Скоцького, який трактує готовність студента до професійного саморозвитку як особливий стан індивіда, який передбачає наявність у нього мотиваційно-ціннісного ставлення до обраної майбутньої фахової діяльності, бажання до набуття знань й опанування вмій, спрямованість на вдосконалення професійних якостей характеру, необхідних у фаховій діяльності для успішного становлення в ній [3, с. 58]. Інших поглядів дотримується П. Харченко, доводячи що готовність до професійного саморозвитку – це цілісне поєднання всіх структурних компонентів психіки людини, спрямоване на її конструктивну взаємодію із зовнішнім світом шляхом отримання певного значущого результату фахової діяльності, що є процесом, не обмеженим змістом набутого досвіду, а ґрунтується на актуалізованому прагненні до професійного становлення [4, с. 11].

Ми погоджуємось з думкою Л. Зязюн, яка вважає, що важливим завданням системи освіти України на сьогоднішній день є формування персоналізованої готовності особистості до саморозвитку, а також до виконання громадянського обов'язку і повинності самозабезпечення себе в соціумі на рівні потрібних запитів життєдіяльності та інтересів, засобами учіння й виховання в закладах освіти, з підготовкою себе до самонавчання, самовиховання, самовияву творчої активності й самоідентифікації. Вона виокремила три етапи готовності до саморозвитку: підготовчий, інтегруючий і креативний, які є базовими структурними компонентами для пояснення і забезпечення процесу становлення та розвитку компетенцій суб'єктів навчання, що сприяють швидкій адаптації до соціальних змін, пошуку внутрішніх ресурсів для

підвищення інтелектуального й почуттєвого потенціалу, компетентнісному становленню фахівців [1].

Наш практичний досвід діяльності в галузі безпеки людини та аналіз наукової літератури свідчать, що професійна діяльність рятувальників служби цивільного захисту вимагає від них готовності діяти в умовах невизначеності й ризику, супроводжується постійним браком часу для прийняття управлінських рішень, щодо ліквідації надзвичайної ситуації [2]. У своїй діяльності вони постійно зіштовхуються з фізичними навантаженнями, нервово-психологічною напругою, обмеженим простором, високою температурою навколишнього середовища, підвищеною вологістю повітря та іншими природними, техногенними, соціально-політичними та воєнними небезпеками [5, с. 343]. Це в свою чергу, спонукає майбутніх фахівців до самовдосконалення, тобто бути в постійній готовності до професійного саморозвитку, що сприятиме ефективному виконанню функціональних обов'язків.

Готовність майбутніх рятувальників до професійного саморозвитку пов'язане з рівнем їхньої самоорганізації, особистісним, фізичним й компетентнісним «зміцненням», вміннями визначати цілі самовдосконалення, а також прояв ними вольових зусиль для реалізації перспективних напрямків саморозвитку в професійній галузі безпеки людини. Таким чином, окреслення власної концепції саморозвитку розпочинається в той момент, коли майбутній спеціаліст починає ідентифікувати себе з суб'єктивними образами рятувальника, керівника, управлінця сфери безпеки життєдіяльності.

Література:

1. Зязюн Л. І. Саморозвиток особистості в освітній системі Франції: Монографія / Л. І. Зязюн – К.; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 386 с.

2. Коваль І. С. Професійно-психологічна підготовка майбутніх рятувальників ДСНС України / І. С. Коваль // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2015. – Вип. 29. – С. 178–183.

3. Соцький К. О. Структура готовності студентів медичних коледжів до професійного саморозвитку / К. О. Соцький // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім.

Володимира Гнатюка. Серія. Педагогіка. – Тернопіль, 2014. – № 1. – С. 55–62.

4. Харченко П. Формування готовності до професійного саморозвитку у майбутнього педагога-музиканта: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / П. В. Харченко. – К., 2004. – 20 с.

5. Koval I. S. Phenomenology of continuous self-development of future rescuers // International scientific conference «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society» : conference proceedings, July 30–31, 2022. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 341-344.

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Олександр КОРОЛЬОВ

*Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра
Сагайдачного*

Проблема підвищеної небезпеки життєдіяльності особистості — актуальна проблема сьогодення. Постійне збільшення темпу нашого життя, інформаційна насиченість, техногенні, стихійні та природні катаклізми, побудова багатоповерхівок, недотримання правил безпеки людиною — це все призводить до непередбачуваних наслідків. Сукупність цих факторів призводить до психічної напруги, крайніми формами вираження якої є стресогенні реакції особистості. Наразі усі ці фактори надзвичайно підсилені сучасним станом суспільства а саме перебування у стані повномасштабної війни з російською федерацією, яка не цураючись нічого проявляє відвертий геноцид по відношенню до Українського народу. Ситуації, що призводять до такого стану називають екстремальними. Протягом існування людства, у зв'язку зі змінами умов життя, збільшується кількість спеціалізованих служб порятунку та ризикованих видів професій (пожежні-рятувальники, військові, охоронці, працівники правоохоронних органів тощо). Ці люди працюють в екстремальних умовах діяльності із постійною загрозою для їх здоров'я та життя.

Визначена проблематика розглядається в рамках медичної та екстремальної психологій.

Складність визначення екстремальної ситуації пов'язана з варіативністю самої екстремальної ситуації та багатомірністю джерел її виникнення.

Робота в екстремальних умовах висуває особливі вимоги до особи. Це пов'язане з наступними умовами діяльності: службова діяльність (робота) із загрозою для життя; висока відповідальність за прийняті рішення; виконання ускладнених функцій; збільшення темпу діяльності; дефіцит часу на виконання очікуваних дій; усвідомлення великих обсягів і потоків інформації; ускладнені фактори службового (робітничого) середовища; монотонність роботи в умовах очікування сигналу до екстремальної діяльності.

На представників ризикованих професій діє ряд факторів, кожен з яких чинить специфічний вплив на діяльність і поведінку особистості. Однак, існують загальні закономірності діяльності, що проходить в екстремальних умовах. Вчені (Смірнов Б.А. та Долгополова О.В.) вирізняють певні закономірності, а саме :

- при роботі в екстремальних умовах відмічається три види психічної напруги – емоційна, неемоційна та змішана. Емоційна напруга виникає під дією емоціогенних факторів, що викликають почуття тривоги, страху, ризику для життя тощо. Неемоційна напруга виникає в умовах з підвищеними вимогами до розумових ресурсів і рухового апарату. Змішана емоційна напруга характеризується різною „питомою вагою” емоційного компоненту в загальній структурі напруги і буває найбільш характерною для різних видів діяльності в екстремальних умовах. Емоційні умови служби (праці) викликають коливання працездатності людини або її спад, особливо при сильній емоційній нарузі. В деяких випадках відбувається втрата службових (трудових) навичок. Коливання працездатності залежить від індивідуальних особливостей особистості, перш за все від властивостей нервової системи. Люди з сильною нервовою системою більш стійкі до екстремальної напруги. "Слабкі типи" більш піддаються надпотужним впливам. У них часто спостерігається розгубленість і зменшується надійність виконання обов'язків по службі (роботи). Емоційна стійкість і надійність роботи підвищується, якщо людина наперед ознайомена із особливостями діяльності, що на неї чекає. З іншого боку, до екстремальних умов

діяльності можна звикнути і це відомо представникам ризикованих професій. Велике значення при перебуванні в екстремальних умовах відіграють моральні, вольові та інші характеристики особистості, особливо розвиток почуття відповідальності. Для оцінки цієї якості, останнім часом у психології використовується термін "надійність особистості". Робота в екстремальних умовах передбачає постійну загрозу життю. В таких ситуаціях досить чітко проявляються стійкі риси особистості, її установки. Однак, роль морально-психологічного фактору і професійної підготовки при роботі людини в стресових ситуаціях не слід переоцінювати. Варто чітко уявляти, що навантаження, яке впливає на психіку людини при загрозі життю – це перш за все навантаження на її нервову систему. Властивості ж нервової системи у кожної людини індивідуальні, а отже і навантаження по-різному впливає на працездатність різних людей. У деяких людей в момент, коли критична ситуація ставить високі вимоги до діяльності, настає етап психічної нестійкості. Відомо, що під час другої світової війни, лише 25% людей були здатні діяти на передовій під час бою. Стан психічної нестабільності виникає в результаті астенизації нервової системи, яка викликається порушеннями режиму праці, та різними психічними потрясіннями, що травмують психіку. Особливо чітко психічна нестабільність в загрозливих умовах для життя виявляється в умовах бойових дій, аварійній ситуації. Аналізу впливу довготривалої емоційної напруги на організм присвячені роботи багатьох вчених, спеціалістів у різних галузях – психології, соціології, фізіології тощо. Багато з них відмічають, що людина, знаходячись у складних умовах, здатна виробити навички найбільш адекватних реакцій, які забезпечать правильну мобілізацію власних функцій. Також можливим є навчання різним способам подолання (елімінації) страху. В ряді випадків екстремальна ситуація має затяжний вплив на людину, викликає порушення поведінки, конфліктність, а також соціальні девіації. Опір складним ситуаціям проявляється в здатності переносити і переживати такі випадки без дезорганізації своєї поведінки.

Постійна загроза для життя, що обумовлена підвищеним фактором ризику загинути в результаті ведення бойових дій,

нещасного випадку, аварії або катастрофи, може викликати різні специфічні психічні реакції – від стану тривожності до розвитку різноманітних психічних розладів. У представників ризикованих професій постійно присутня готовність до ризикованих дій, але вона не завжди усвідомлюється. Така готовність, що супроводжується відповідною психічною напругою в адекватній формі, є закономірною реакцією на небезпеку. Робота в екстремальних умовах призводить до того, що військовослужбовці (працівники) переживають кризові стани, які проявляються у професійному вигоранні, підпаданню під стреси, а також неможливості адаптування до нових умов праці. Представники ризикованих професій належать до категорії людей, чия діяльність пов'язана з умовами, що в значній мірі сприяють виникненню кризових станів. Для професійної кризи є характерними: емоційне виснаження, цинічна оцінка відношення до праці і її результатів, а також нестача почуття власних досягнень. При емоційному виснаженні людина почуває втому та виснаженість. У випадку цинічного відношення до праці людина починає з ненавистю ставитися до своєї діяльності, робота вже не дає бажаних результатів та відповідного почуття значимості й задоволення від зробленого. Психологи вважають, що, що професійна криза – це психічна травма. Попереднє життя людини руйнується на очах і вона перестає його контролювати. На думку дослідників, почуття небезпеки не повинно зникати. Це почуття включає в себе психологічні, в тому числі емоційні механізми, що активізують мислення людини у випадку аварії. Науковці у своїй роботі „Особистість в екстремальних умовах” наводять приклад поведінки пілотів в екстремальних ситуаціях: „Спеціальний психологічний аналіз форм поведінки пілотів в аварійних ситуаціях показав, що вони не розглядали аварійну ситуацію як щось невірне, а ставилися до неї як до пересічної випадковості.” Цікавою є думка стосовно вибору екстремальної професії, яка передбачає ризик. Тобто, існують люди для яких небезпека є життєвою потребою. Вони прагнуть до неї і в боротьбі з нею знаходять велику радість і сутність життя. „Якби небезпека завжди викликала негативну і болісну емоцію страху, то тоді б бойова ситуація, яка завжди пов'язана з великою небезпекою, не мала би в собі нічого притягального, що дає велику насолоду”. Таким чином, існують важко пояснювані стеничні емоції як відповідь на небезпеку.

Аналізуючи мемуари пілотів-випробувачів і космонавтів, чітко прослідковується захопленість відомими героями, яка має свої початки в глибокому дитинстві.

Поведінка людини в екстремальних умовах, а також наслідки, які спричинені такими умовами на особистість – все це належить до кола перспективних питань медичної психології. В коло питань цієї науки входить дослідження, діагностика, а також корекція психічних порушень особистості, яка перебувала (або постійно перебуває в екстремальних умовах існування). Серед психічних відхилень, які прослідковуються у людей, що потребують психологічної допомоги є: порушення когнітивних психічних процесів; психічна дезадаптація, психосоматичні розлади; афективно-шокові реакції; істеричні психози; різноманітні види неврозів тощо.

Література:

1. Корольчук М.С. Актуальні проблеми психологічного забезпечення професійної діяльності // Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки, Психологічні науки. – № 1. – 2002.
2. Корольчук М.С. Актуальні проблеми психофізіології військової діяльності: Навчальний посібник. – К.: КВГІ, 1996. – 164 с.
3. Корольчук М.С. Практикум з психофізіології військової діяльності. – К.: КВГІ, 1997. – 140 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНО- ЗНАЧИМИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦІВ РИЗИКО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Олександр КОРОЛЬОВ

*Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра
Сагайдачного*

Професійно важливі якості (ПВЯ) є окремі динамічні риси особистості, психічні та психомоторні властивості (виражені рівнем розвитку відповідних психічних та психомоторних процесів), а також фізичні якості, що відповідають вимогам до людини будь-якої певної

професії і сприяють успішному оволодінню цією професією. У розумінні ПВЯ існує багато різних підходів і різноманіття використовуваних термінів. Професійно важливі якості виступають у ролі тих внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи і вимоги діяльності, що є вузловим моментом формування психологічної системи діяльності. "Професійно-важливі якості - психологічний потенціал для формування знань, умінь навичок; знання, вміння і навички - необхідна умова і ресурс для формування професійної компетентності". У функції ПВЯ можуть виступати як власне психічні та особистісні, так і біологічні властивості суб'єкта професійної діяльності - соматичні, морфологічні, нейродинамічні та ін. До поняття "професійно важливих ознак" можна віднести психологічні особливості сенсорної, розумової, моторної діяльності, а також особливості уваги, мислення, пам'яті, емоційно-вольової сфери та особливості особистості. Також ПВЯ можна розглядати як компоненти професійної придатності, тобто такі якості, які необхідні людині для успішного вирішення професійних завдань. Серед них широкий спектр різних якостей - від природних задатків до професійних знань, одержуваних у процесі професійного навчання та самопідготовки, особливості особистості (мотивація, спрямованість, смислова сфера, характер), психофізіологічні особливості (темперамент, особливості ВВД), особливості психічних процесів (пам'ять, увага, мислення, уява), а у ставлення певних видів діяльності - навіть анатомо-морфологічні характеристики людини. Науковці вводять поняття "професійно важливі властивості", до яких відносять такі: індивідуально-типологічні (індивідуальний стиль діяльності), сенсорні і перцептивні (особливості відчуття і сприйняття), атенціонні (властивості уваги), психомоторні, мнемічні (властивості пам'яті), ім'ажитивні (властивості уяви), розумові, вольові властивості та інтелектуальні вміння. Формування підсистеми професійно важливих якостей (ПВК) виходить з наступного у людини вже є певні якості, і при освоєнні професій відбувається їх перебудова відповідно до особливостей даної професійної діяльності.

Загальна логіка такої перебудови діяльності:

- а) перенастроювання якостей відповідно з професійною діяльністю;
- б) поява і розвиток нових якостей та здібностей;

в) формування індивідуального стилю діяльності, що як би «вінчає» розвиток професіонала.

Деякі фахівці звертають увагу на структуру ПВЯ як ключовий критерій, що забезпечує формування професійної придатності суб'єкта і виділяють "п'ять основних складових системи професійно цінних якостей":

- суспільні якості - ідейний моральний вигляд людини як члена колективу, суспільства;

- ставлення до праці, професії, інтереси і схильності до даної сфери діяльності;

- дієдатність, яка утворюється якостями, важливими в багатьох і різних видах діяльності (широта розуму, його глибина, гнучкість та ін);

- поодинокі, приватні, спеціальні здібності. Це такі особисті якості, які важливі для даної роботи, професії або для відносно вузького їх кола;

- навички, звички, знання, досвід.

Дослідники розрізняють чотири основні групи індивідуальних якостей, що утворюють в сукупності структуру професійної придатності до споживання:

- абсолютні ПВЯ - властивості, необхідні для виконання діяльності як такої на мінімально допустимому або нормативно-заданому - середньому рівні;

- відносні ПВЯ, що визначають собою можливість досягнення суб'єктом високих кількісних та якісних показників діяльності "ПВК майстерності";

- мотиваційна готовність до реалізації тієї чи іншої діяльності; доведено, що висока мотивація може істотно компенсувати недостатній рівень розвитку багатьох інших ПВК (але не навпаки);

- анти-ПВЯ: структура професійної придатності передбачає мінімальний рівень їх розвитку або навіть їх відсутність.

Це властивості, які виступають професійними протипоказаннями до тієї чи іншої діяльності. Вони, на противагу якостям перших трьох груп, корелюють з параметрами діяльності значимо, але негативно.

Психологами встановлено, що будь-яка діяльність реалізується на базі системи професійно-важливих якостей, що є набір своєрідних

симптомокомплексів суб'єктивних властивостей, специфічних для тієї або іншої професійної діяльності. Симптомокомплекси формуються у суб'єкта в ході освоєння ним відповідної діяльності і містять в собі специфічні підсистеми ПВК, що забезпечують виконання кожного чергового етапу професійної діяльності (формування вектора "мотив-мета", планування діяльності, переробка поточної інформації, концептуальна модель, прийняття рішення, дії, перевірка результатів, корекція дій).

Таким чином, будь-яка діяльність реалізується на базі системи ПВК. Це означає, що кожна діяльність потребує певної сукупності ПВЯ, яка є їх закономірно організованою системою. Система ПВК виступає як певна сукупність суб'єктивних властивостей, специфічна для тієї чи іншої діяльності. Вона не задана в готовому вигляді, а формується у суб'єкта в ході освоєння ним діяльності.

Література:

1. Бодров, В.А. Діагностика та прогнозування професійної мотивації »у процесі психологічного відбору / В.А. Бодров; Л.Д. Спиркин; // Психологічний «журнал, 2003. - № 1. - 73. 13.
2. Бондаренко Л.Ю. Підготовка пожежників і рятувальників. - М.: Медична підготовка, 2008.
3. Брушлинский, М.М. Системний аналіз діяльності Державної протипожежної служби: підручник / М.М. Брушлинский. - М.: МПБ, 1998.

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ВТОМИ І ПЕРЕВТОМИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

*Ілля КОСТОВЯТ, канд. психол. наук, доцент Інна ШИНКАРЕНКО
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Створення Національної поліції як структурного підрозділу правоохоронної системи України відбулося за наслідками реформ Революції Гідності. Новообрані поліцейські своєю прагнули довести суспільству, що Національна поліція України – це яскравий приклад того, як повинен виглядати правоохоронний орган, що функціонує відповідно до вимог Європейського союзу. Наразі ж даний орган має багато дорікань зі сторони громадян, вони скаржаться на довгу реакцію співробітників на виклик або відсутність такої реакції

зовсім. Також згідно статистики все більше поліцейських звільняються зі служби.

На думку багатьох, з органів поліції звільняються через те, що у більшості випадків, приходячи на службу, доводиться працювати одразу за трьох співробітників. На жаль, робочий ресурс скінчений, скільки не пробує працювати, в один момент у тебе з'явиться втома. Тож, під час виникнення якоїсь екстремальної ситуації на вулиці поліцейський, який не спав другу чи третю добу, не може адекватно її оцінити, правильно зреагувати: вчасно затримати правопорушника або іншим чином запобігти правопорушенню. Втома і перевтома поліцейських – це дуже актуальна проблема, що потребує детального дослідження, адже даний феномен прямо впливає на працездатність особи. Практикою нещасних випадків встановлено, що в більшості ситуацій до загибелі співробітників поліції призводять смертельно небезпечні помилки, які вони вчиняють. Науковці доводять, що такі нещасні випадки відбуваються не стільки через вину самих поліцейських, скільки через вину їх безпосередніх керівників, які не дали змоги відпочити стомленому працівнику, що не міг у повній мірі виконувати свій службовий обов'язок [1].

Через дефіцит сну може наставати не лише втома, але й інші негативні наслідки: дратівливість із напарниками, сім'єю, друзями; нездатність бути зібраним та з усією віддачею виконувати службові завдання; погіршення мозкової активності, у тому числі пам'яті; відсутність концентрації уваги; виникнення захворювання, яке пов'язане із стресом, причиною якого є ослаблення імунної системи [2].

Робочий час поліцейського більше, аніж робочий час іншого робітника, це обумовлено наступними чинниками. По-перше, поліцейський, який працює більше, може отримати додаткову винагороду у формі премій чи інших надбавок. По-друге, поліцейські дуже часто стикаються з професійними та організаційними очікуваннями: «робити більше меншими засобами». По-третє, дуже розповсюджені випадки, коли поліцейські поєднують із службою в поліції якусь іншу, додаткову підробітку [3, с. 96].

Отже, слід вказати, що втома і перевтома співробітників поліції – це дуже серйозна проблема, яка вимагає для її усунення

поінформованих, розсудливих управлінців, яка вимагає комплексного всебічного аналізу. Науковці й експерти, що займаються дослідженням сну, повинні спільно працювати з метою зменшення негативних наслідків від втоми й перевтоми під час несення служби працівниками Національної поліції України. Керівники територіальних підрозділів (органів) поліції, що байдуже ставляться до цієї глобальної проблеми можуть зіштовхнутися з загальною втратою працездатності своїх підлеглих, яка обумовлена настанням довгострокових особистих, фізіологічних, етичних змін.

Література:

1. Філон А. Деякі аспекти покращення фізичного та психологічного стану працівників поліції. 2021. – с. 329. URL: http://194.54.162.203/bitstream/123456789/1778/1/%D0%9C%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%BB_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7_2021__%D0%A2%D0%A1%D0%92%D0%A4%D0%9F.pdf#page=329 (дата звернення: 04.08.2022).

2. Василик А. В., Василик А. В., Дода О. Д. Професійна втома: чинники, наслідки та обов'язки роботодавців щодо відновлення працездатності працівників. – 2019. (дата звернення: 04.08.2022).

3. Бесчастний В.М., Гребеньков Г.В., Загнітко А.П.. Світогляд і особистість правоохоронця : матеріали круглого столу, (Донецьк, 11 жовт. 2013 р.). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. – 135 с. (дата звернення: 04.08.2022).

ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ, ЯК РЕСУРСУ В ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНФЛІКТУ

Ольга ЛОЗИНСЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В нашому житті постійно відбуваються зміни : економічні, технічні, політичні, які впливають на наш психологічний стан. Успіх та результат в діяльності для будь-якої людини залежить від того, якими особистісними ресурсами керується вона для досягнення результатів у різних життєвих ситуаціях. Вміння долати

страхи та негативні переживання залежить від того, якими механізми та психологічними прийомами володіє людина, щоб подолати складні стресогенні впливи, а також покращити своє життя. Деякі дослідники [4], з посиланням на дослідження методом кейсів, стверджують, що свідомі спроби подолати негативний емоційний стан можуть супроводжуватися переусвідомленням власної ситуації у гумористичному світлі. Зниження серйозності суб'єктивного сприйняття ситуації, можливо, не призведе до продуктивного вирішення конфлікту, проте сама ідея звернення до гумору як засобу подолання негативних емоцій на індивідуальному рівні підтверджує його адаптивний та стресозахисний потенціал.

Динаміка розвитку українського суспільства супроводжується порушеннями сформованих суспільних зв'язків і відносин, посиленням дезінтеграційних процесів у колективах, загостренням суперечностей і, відповідно як наслідок, зростає число і частота виникнення проблемних ситуацій у міжособистісних відносинах. Не завжди деякі люди оптимально взаємодіють у проблемних ситуаціях, коректно спілкуються під час спільної діяльності, деколи вони перекручено сприймають ситуацію і партнера по взаємодії, неточно прогнозують її розвиток, орієнтуються на неефективні стратегії поведінки, емоційно деструктивно реагують на розвиток проблемної ситуації. Інтерес в аспекті вивчення механізмів профілактики та подолання проблемних ситуацій, на наш погляд, становлять нетрадиційні для психології підходи, зокрема такий ресурсний компонент вирішення проблемної ситуації як почуття гумору [1; 3]

На нашу думку, для обґрунтування ролі почуття гумору як ресурсу в подоланні психологічного конфлікту варто зауважити, що для деяких осіб гумор перетворюється у стійкий поведінковий патерн, що відбиває схильність людини активно реагувати на жарти та сміх інших та прагнення самій розвеселити інших. Тому гумор як ресурс створює рівні відносини між різними особистостями в конфліктних ситуаціях. Прояви гумору переконують нас у своїй емоційності через те, що: приносять полегшення, знижують напруження; – дають емоційне відсторонення від складних життєвих ситуацій. Чудове почуття гумору маємо ми, українці. На наш гумор

реагував турецький султан отримавши лист з Січі від козаків. Чудовий приклад особливого козацького гумору, який слугував ресурсом в подоланні конфліктогенних чинників. Ми в сотий раз перечитували і захоплювалися «Енеїдою» Котляревського. Авторське використання модної бурлескної традиції. Ми сміялися дотепним жартам Остапа Вишні, саме він помітив, що навіть у скрутному становищі сміх та гумор є великою розрадою для людини, влучна гумореска допомагає переносити страшний біль (це він бачив працюючи фельдшером в армії), а усмішка та блиск в очах, повертають волю до життя.

І сьогодні в такий важкий для України і для всіх нас час, коли гинуть люди, ворог стирає з лиця землі міста і села, ми використовуємо гумор, як основний ресурс життя в подоланні психологічного конфлікту між двома народами. Науковці здавна ставлять собі питання: чому люблять українці жартувати, іронізувати, сміятися, якщо в них така страшна й сумна історія? Вони більш-менш сходяться в тому, що в українській психічній структурі домінує емоційно-почуттєвий чинник, який в гуморі і проявляється (Роман Кирчів «Етюди до студій над українським народним анекдотом». - Львів, 2008. - С.62-69.) Відомий сучасний філософ Сергій Кримський писав: «Україна-кордонна цивілізація, на кордоні зі степом, і з ворожими імперіями. У таких умовах сміх- це зневажливе ставлення до ворогів, до страху перед небезпекою, сміх- це бойова зброя. Для українців гумор- не просто елемент життя, це національна риса» (Над чим сміємось?//День[Київ].-2004.-7жовтня.-С.6.)

Таким чином, одним із принципово нових і перспективних напрямків є такий, що розглядає почуття гумору як ресурс психологічного подолання емоційних конфліктогенних чинників. При цьому почуття гумору становить науково-практичний інтерес у контексті зазначеної проблеми як у психодіагностичному, психокорекційному, так і психопрофілактичному аспектах.

Література:

1. Бабаджанова А. Н. Соціокультурні та індивідуальні особливості розвитку почуття гумору у старшокласників: дис. канд. психол. н. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2012. 189 с

2. Зайва О. О. Особистісні детермінанти виявлення почуття гумору // Тези доповідей Четвертої Міжнародної конференції

молодих науковців на тему: проблема особистості в сучасній науці. – Київ: Київський університет, 2001. – С.155–157.

3. Носенко Е. Л. Почуття гумору як ознака доброчинності особистості та емоційна сила її характеру: монографія. К.: Вид-во «Освіта України», 2016. 189 с

4. Психологія життєвої кризи / Під ред. Т. М. Титаренко. – Київ: Агропромвидав України, 1998. – 348 с.

УСВІДОМЛЕННЯ НЕБЕЗПЕК ВІД ПОЖЕЖ НА ЗВАЛИЩАХ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ

*канд. хім. наук, доцент Валерій МИХАЙЛЕНКО, д-р. пед. наук,
професор Микола БЛИЗНЮК,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.
Короленка*

Пожежі на сміттєзвалищах та полігонах твердих побутових відходів (ТПВ) є одними з найбільш складних і довготривалих небезпек, які трапляються все частіше в усьому світі. Їх гасіння вимагає значних ресурсів, зусиль і часу. Картину пожежної небезпеки підсилює недостатня дослідженість соціально-економічних та технологічних факторів, застаріла система поводження з відходами та низька культура поведінки населення. Прогнозування та попередження пожеж на полігонах є надзвичайно складним завданням, Комплексний характер проблеми значною мірою ускладнює її дослідження.

Виникнення пожеж часто відносять до самодовільних процесів, спричинених біохімічним розкладанням відходів, за рахунок підвищення температури тіла звалища до 40-70 °С, або до необережного поводження населення з вогнем і навмисних підпалів. Найчастіше пожежі трапляються в період пожеж влітку. За даними синоптиків, кліматичні зміни в Україні привели до підвищення середньорічної температури на 2°С та пересування межі кліматичних зон на північ в середньому на 200 км. Клімат в південно-східних

областях стає більш теплим і сухим, що додатково підвищує пожежну небезпеку на таких об'єктах.

Метою дослідження є розробка загальної картини небезпеки сміттєвих пожеж та розробка спільних стратегій та спільних рекомендацій щодо їх усунення. Виявлення соціально-економічних причин виникнення пожеж, та їх наслідків для довкілля, зокрема, негативного впливу на здоров'я населення пилових мікрочастинок, легкозаймистих та токсичних сполук. Вивчення здатності до транскордонної міграції забруднень на великі відстані.

Згідно з статистичними даними, на території України розміщено 6 700 офіційних полігонів та звалищ, а неофіційні показники можуть бути ще вищими. Така кількість пожежонебезпечних об'єктів підкреслює актуальність досліджень. Особливо це стосується теперішнього часу, коли в умовах воєнного стану такі об'єктами стають місцем ворожих диверсій.

Статистичні дані про пожежі на полігонах ТПВ не відокремлені від «відкритих» пожеж. Фактично виявити кількість таких інцидентів неможливо. Це є основною перешкодою у розробці політики превентивних заходів щодо усунення пожеж на полігонах ТПВ на національному рівні. Пожежа 2016 року на Львівському звалищі ТПВ «Грибовичі» привернула увагу громадськості та наукової спільноти, спрямовуючи на дослідження причин та наслідків пожеж, профілактичних заходів та їх мінімізації.

В українських джерелах літератури мало досліджені питання щодо утворення токсичних речовин в результаті горіння, їх здатність до транскордонної міграції на великі відстані та як вони впливають на здоров'я населення. Беручи до уваги різноманітність підходів, що застосовуються в різних країнах та складний характер пожежних інцидентів, пов'язаних із відходами, важливим завданням є вироблення комплексного підходу для визначення повного спектру небезпек, спільного бачення, існуючих бар'єрів для їх подолання.

Забруднення атмосфери димовими газами та утворення смогів є новим типом небезпек для багатьох людей, які вже її усвідомили. Такі забруднення становлять небезпеку навіть для тих, кому прямий вплив від вогню не загрожує. Розуміння пилу та диму як складової забруднень атмосфери, необхідно для підтримки інтегрованого управління якістю довкілля та живими істотами в країні та за її

межами. Додаткового вивчення вимагають небезпеки від розповсюдження мікрочасток (PM_{2,5}). Проблема тління органічного матеріалу в тілі полігону пов'язана з транскордонним переносом повітря, забрудненого тонким пилом, твердими часточками діаметром менше 10 мкм (PM₁₀), які можуть бути значною небезпекою для здоров'я в суміжних регіонах. Забруднення повітря здатне подорожувати на великі відстані до регіонів із повітряними потоками. Дослідження показали, що частинки розміром менше 2,5 мкм (PM_{2,5}) можуть мігрувати навіть в міжконтинентальних масштабах (Shuchang Liu, 2020).

Однією з недостатньо вивчених небезпек від пожеж на звалищах ТПВ є утворення токсичних сполук, віднесених до класу стійких органічних забрудників (СОЗ) та їх міграція на великі відстані. Побутові відходи містять різноманітні хімічні речовини та продукти на основі поліфторакрилових сполук (PFAS), які містяться в багатьох споживчих, комерційних та промислових товарах, які надходять на звалища. Такий робить викиди від сміттєвих пожеж під їхнім впливом стійкими, біоаккумулятивними та токсичними за своєю природою.

Завдяки їхній стійкості у навколишньому середовищі багато PFAS виявляють в крові людей і тварин у всьому світі. Вони мігрують у довкіллі і їхня присутність в низьких рівнях виявлена у різноманітних харчових продуктах. В даний час сміттєві пожежі є найбільш домінуючим джерелом викидів поліхлорованих дифенілів (ПХДД/Ф) в Європі, а дослідження глобального впливу на стан здоров'я населення показало, що викиди від сміттєвих пожеж спричиняють 270 000 передчасних смертей дорослих на рік.

Швидке зростання легкозаймистих органічних відходів у складі ТПВ у поєднанні з тенденцією підвищення середньодобових температур формує високий рівень пожежної небезпеки звалища і значну ймовірність утворення та поширення отруйних сполук на великі відстані в Україні і за її межами. Сміттєві пожежі все частіше заявляють про небезпеку через відсутність ефективних приладів піногасіння. Гасіння пожеж водою призводить до небезпек зсуву тіла звалища, як це відбулось на Львівському звалищі ТПВ «Грибовичі».

Аналіз світової статистики пожеж (Звіт СТИФ, 2019) показує, що пожежі на звалищах в Україні трапляються часто. У 2017 році на сміттєзвалища припадає 10,4% пожеж, загальною кількістю – 104 випадки, що створює відповідну кількість надзвичайних ситуацій складного характеру. Вважається, що пожежі мають високу екологічну небезпеку (Сарапіна, 2017), та спричиняють серйозні людські втрати і відчутні негативні наслідки для довкілля, як джерела поширення СОЗ (Вайхенталь, 2015, 2019, Ваверкова, 2019). Такі сполуки підпадають під дію Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі, СОЗ, Стороною якої є Україна.

Існує необхідність вивчити фактори, які можуть призвести до самозаймання ТПВ, якщо вони зберігаються протягом досить тривалого періоду. Краще розуміння цих факторів може допомогти у встановленні практичних настанов щодо ефективного поводження з ТПВ та зменшення екологічних та соціальних витрат, спричинених самозайманням пожеж.

Аналіз критичних спостережень та надання рекомендацій щодо запобігання, мінімізації, та пом'якшення несприятливих наслідків аварій на полігонах можуть бути корисними для покращення управлінських рішень та пожежної безпеки. Виявлення природи виникнення пожеж на сміттєзвалищах та заходів щодо запобігання забрудненню димом дозволить людям побачити взаємозв'язок їхнього самопочуття з тим, що відбувається у фізично віддалених просторах.

Література:

1. Гаврилюк Р.Б., Тимченко І.В., Михайленко В.П. Вплив фільтрату Грибовицького сміттєзвалища на забруднення підземних вод. *Прикладні науково-технічні дослідження : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (1–3 квітня 2020 р., м. Івано-Франківськ) / Академія технічних наук України. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. Т. 1. С. 12-14.*

2. Сарапіна М.В. Еколого-токсикологічний ризик професійного захворювання пожежників внаслідок ліквідації пожеж на звалищах. *Комунальне господарство міст. Серія : Технічні науки*

та архітектура. 2017. Вип. 139. С. 73-78. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/kgm_tech_2017_139_17

3. CTIF Report #24 , Center of Fire Statistics, CTIF 2019 , tab.4,
URL: https://www.ctif.org/sites/default/files/news_files_/2019-04/CTIF_Report24_ERG.pdf

4. Shuchang Liua, Jia Xinga, Shuxiao Wanga, Dian Dinga, Lei Chena, Jiming Haoa Revealing the impacts of transboundary pollution on PM2.5-related deaths in China Environment International v.134, 2020.
URL: <https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.105323>

5. Vaverková, M.D. Landfill Impacts on the Environment – Review Geosciences 2019, 9, 431. 2019.
doi:10.3390/geosciences9100431

6. Weichenthal S. et. al. The impact of a landfill fire on ambient air quality in the north: A case study in Iqaluit, Canada. *Environmental Research*, #142, 2019. P 46-50.

КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ ЯК КРИТЕРІЙ УСПІШНОСТІ В РОБОТІ ТА ОСОБИСТОМУ ЖИТТІ

Христина НАВИТКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасна креативна особистість здатна спілкуватися на будь-які теми, уважно слухати і чути співрозмовника навіть тоді, коли тематика їй зовсім незнайома. У становленні особистості чималу роль відіграє розвиток комунікативних здібностей. Коли людина правильно буде спілкування, то отримує перспективу знаходити нових друзів, продуктивно взаємодіяти при вирішенні ділових питань, досягати порозуміння з іншими, не допускати чи результативно розв'язувати конфлікти. Грамотно відстоює свою точку зору і при тому сторониться маніпуляцій від інших. Ефективно взаємодіючи з людьми, формує своє коло спілкування. Л. Савенкова (1997) вважає, що комунікативні вміння розподіляються на три блоки: проектування спілкування, організація спілкування, регулювання спілкування [7].

Фундамент для розвитку комунікативних навичок закладається ще в дитинстві. Для того, що вижити в соціумі, людям необхідно спілкуватися. Батьки, близькі, а пізніше перебування у дитячому садочку, навчальному закладі – все це впливає на формування і розвиток навичок спілкування особистості. Приймаючи участь в командних іграх, усіляких гуртках, розвиваючи дрібну моторику дитина формує свої комунікативні здібності. Адже, комунікативні навички розвиваються через говоріння, слухання та спостереження.

Комунікація виконує кілька важливих функцій для життя людей (Рис.1)

Рис.1. Функції комунікації

Люди – соціальні істоти і мають базову потребу в людському спілкуванні, так як потребу в їжі, воді, даху над головою. Комунікація допомагає їм розуміти, як люди реагують на їх поведінку.

Демонструючи повагу до іншого, показуємо, що вирізняємо цю людину з-поміж інших. Якщо нічого не говорити – є ризик заслужити репутацію зверхньої і нетактовної людини. Через спілкування встановлюються нові стосунки. Спостерігаючи, читаючи, переглядаючи телевізор людина отримує частину інформації. Прямо спілкуючись з людьми - іншу. Коли людина радиться з навколишніми, то у таких випадках відбувається передача

й отримання інформації, тобто йде обмін повідомленнями та вплив на інших. Саме комунікативні здібності людини, то, наскільки добре він здатний відправляти і приймати різного роду інформаційні повідомлення, в чому визначають його успішність в роботі і в особистому житті. Тривалість і успіх комунікації залежать від уміння співрозмовників аналізувати й оцінювати зворотну реакцію одне одного, вчасно реагувати на зміни настрою, ефективно застосовувати засоби комунікації.

Зміст своїх думок і почуттів, своє ставлення до різноманітних явищ та предметів людина висловлює словами, підкреслює жестами. Так кожний створює свій комунікативний простір, у якому існує та співіснує з оточуючими.

Комунікативна компетентність є надійним фундаментом здорових міжособистісних стосунків і професійного успіху. Вдосконалення навичок ефективного спілкування (Рис.2) може відкрити перед людиною нові можливості. Команда, яка не спілкується ефективно, не може працювати на найвищому рівні.

Рис.2. Навички ефективного спілкування

Сьогодні вчені аналізують різні аспекти комунікативної компетентності особистості. Це і формування професійної комунікативної компетентності (Годлевська, 2007; Поморова, 2019), і комунікативна культура (Обдула, 2019) та розвиток комунікативних здібностей (Міщенко, 2019).

Проблемою комунікації (її видів, причин і результатів) цікавилися представники найрізноманітніших наук: медіа та педагоги, маркетологи, та психологи, і навіть програмісти. У будь-якій корпоративній культурі важливо мати зв'язок зі своїми колегами. Дослідження показують, що щасливіші працівники мають вищий рівень продуктивності. Здорові стосунки на роботі можуть підвищити самооцінку та задоволеність роботою, покращити умови праці і створити більш стабільне робоче середовище. Добробут співробітників має вирішальне значення для успіху організації. Якщо працівники не є фізично та психологічно здоровими, це безпосередньо впливає на її продуктивність.

Продуктивність співробітників може падає, якщо вони не постійно спілкуються зі своїми колегами та керівниками команд. Коли члени команди відчують, що їх недооцінюють, оскільки вони не отримують необхідної взаємодії, вони також почуватимуться погано. Коли співробітники підтримують відкрите спілкування та діляться своїм досвідом щодо будь-яких питань, це зберігає їх емоційне здоров'я.

Ефективне спілкування між членами команди дає більш чітку оцінку їхніх навичок і продуктивності. Роль слухання в комунікації надзвичайно важлива, оскільки воно допомагає залагодити непорозуміння, сприяє співпраці, допомагає у прийнятті рішень, посилює впевненість людини в собі. Це дає людині змогу зрозуміти, як і де їй потрібно підвищити свій досвід. Коли людина правильно і точно висловлює свої думки, її позиція стає зрозумілою іншим людям. Тому, ймовірно, що при такій комунікації вдасться досягти взаєморозуміння.

Отже, удосконалення навичок спілкування відбувається протягом усього життя. Знати і дотримуватися законів комунікації важливо як у професійній діяльності, так і в особистому житті. Комунікативні здібності можна тренувати і вдосконалювати. Головне - це зацікавленість у близьких людях і розуміння того, що важливо не тільки говорити, а й слухати. Не секрет, що друзів більше у того, хто вміє слухати. Саме з цим у багатьох виникають труднощі: адже всі ми готові скоріше ділитися інформацією, ніж сприймати її. Люди мають психологічні потреби; вони хочуть бути зрозумілими, та щоб їх приймали. Для того, щоб розвинути комунікативні навички у дорослої людини, варто відвідувати різні заходи, тренінги, курси

ефективного ведення переговорів, курси ораторської майстерності. Навички спілкування допоможуть отримувати нові знання та інформацію, знаходити нових друзів, краще розуміти оточуючих.

Література:

1. Борг Д. «Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування». - Х.: Вид-во Фабула – 2019 - 304с.

2. Годлевська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://disser.org.ua/file35926.html>.

3. Мерманн Елізабет. Комунікація та комунікабельність. - Х.: Вид-во Гуманітарний Центр – 2007 - 296 с.,

4. Міщенко І. В. Розвиток комунікативних здібностей майбутніх фахівців в умовах сучасного навчального процесу. Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в сучасних умовах комунікації: досвід, проблеми, перспективи:збір. мат. конф. / голова редкол. Удалова О. А., члени редкол. Буянова Г. В., Ватагіна В. В., Ївженко Ю. В., Похресник А. К. Дніпро : ЖУРФОНД, 2019. С. 130–132.

5. Обдула Т. М. Проблема формування у молодого покоління комунікативної культури. Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в сучасних умовах комунікації: досвід, проблеми, перспективи: збір. мат. конф. / голова редкол. Удалова О. А., члени редкол. Буянова Г. В., Ватагіна В. В., Ївженко Ю. В., Похресник А. К. Дніпро : ЖУРФОНД, 2019. С. 139–144.

6. Поморова Н. А. Особливості формування комунікативних компетенцій майбутніх фахівців сфери обслуговування. Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в сучасних умовах комунікації: досвід, проблеми, перспективи:збір. мат. конф. / голова редкол. Удалова О. А., члени редкол. Буянова Г. В., Ватагіна В. В., Ївженко Ю. В., Похресник А. К. Дніпро : ЖУРФОНД, 2019. С. 370–375.

7. Савенкова Л.О. Педагогічне спілкування : навч. посіб. Київ :КДЕУ, 1997. 140.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Тетяна НАЗАРОВЕЦЬ

*Головне управління Державної служби України з надзвичайних
ситуацій у Тернопільській області*

Щоденне виконання професійних обов'язків у теперішніх таких складних умовах вимагає від працівників структури Державної служби України з надзвичайних ситуацій високого рівня професійної підготовки, наявності достатнього рівня психологічної компетентності, ефективного психологічного супроводу. Враховуючи постійне перебування під дією стресогеннів у вигляді тривоги, службових викликів, перебування в осередку надзвичайної ситуації і специфіку роду робіт, які притаманні для них, вони перебувають в тривалих стресових ситуаціях, які в свою чергу зароджують формування професійного вигорання [1]. Аналізуючи вищенаведене важливим завданням психологічної науки є вивчення та розроблення інструментарію, який в подальшому дозволить зберегти психічне здоров'я рятувальників, тим самим підвищить їхню психологічну стійкість до ряду факторів, які впливають на них під час виконання роботи.

Дослідження «професійного вигорання» працівників органів та підрозділів ДСНС України в сьогоденні є дуже актуальною проблемою. Це визначається потребою науки і практики в пізнанні індивідуальних чинників і особливостей травмуючої дії емоційного вигорання на психіку людини [2].

Термін «*burnout*» («емоційне вигорання») був запропонований американським психіатром Фрейденбергом в 1974 р. Часто його перекладають як «емоційне згорання» або «професійне вигорання». Питання проблеми професійного вигорання, що виникає в процесі виконання професійної діяльності, при всій різноманітності робіт зарубіжних дослідників (Е. Аронсон, С. Джексон, М. Лейтер, К. Маслач) і на сьогоднішній час залишається відкритою і потрібною, як для теоретичного, так і для емпіричного вивчення [3]. Адже з процесом розвитку людства та технологій з'являються нові можливі стресогенні фактори, нові прояви реакцій на ті чи інші стресові ситуації у різних сферах діяльності. Все це потребує додаткового

вивчення та врахування при проведенні дослідження, зокрема при дослідженні професійного вигорання.

«Синдром вигорання» – складний психофізіологічний феномен, який визначається як емоційне, розумове і фізичне виснаження через тривале емоційне навантаження [4]. Оскільки діяльність рятувальників тісно пов'язана із постійним напруженням, відповідальністю за своє життя та прийняття важливих рішень, від яких можуть залежати життя інших людей, оперативність та швидкість у прийнятті рішення щодо ситуації, яка виникла. Ці всі обставини (фактори) можуть бути причиною розвитку не тільки втоми чи виснаження, але і передумовою захворювань та травматизму [5].

Тому дане дослідження є актуальним та потребує подальшого вивчення та аналізу. З метою покращення професійної діяльності працівників даної сфери та зменшення наслідків стресогенних чинників виникає потреба в розробленні відповідної корекційної програми, яка б була спрямована на вирішення вищенаведених негативних впливів. На основі опрацьованої наукової літератури в подальшому поставлена ціль щодо проведення діагностичного дослідження на базі підрозділів Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Тернопільській області, безпосередньо серед працівників, які залучаються до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які при виконанні службових обов'язків попадають під вплив та дію стресогенних чинників. Дане дослідження дозволить об'єктивно оцінити ситуацію щодо наявності професійного вигорання чи можливого формування його та визначити соціально-психологічні особливості професійного вигорання в працівників органів та підрозділів ДСНС України в Тернопільській області.

На основі проведених досліджень планується створення та впровадження корекційної програми, яка б допомогла пропрацювати та зменшити вплив факторів, які призводять до виникнення та зростання професійного вигорання. Що в свою чергу підвищило б показники працездатності та емоційної стійкості до можливих нових та існуючих стресових факторів, які присутні в даній сфері діяльності постійно.

Література:

1. Ковровський Ю. Г. Рівень професійного вигорання в персоналу оперативно-рятувальної служби МНС України. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. Т. 1 Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 41. С. 100–104.
2. Маслач К. Б. Професійне вигорання особистості. Київ : Либідь, 2003. 340 с.
3. Фірсов М. В. Теорія соціальної роботи. Київ : Владос, 2001. 432 с.
4. Склень О. І. Психологічні особливості поведінкових стратегій подолання стресу в професійній діяльності працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 / Університет цивільного захисту України. Харків, 2008. 25 с.
5. Дроздова А. Р. Психологічні чинники прояву синдрому «емоційного вигорання» у представників різних типів професій і безробітних : дис. канд. психол. наук : 19.00.01 / Харківський університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2013. 249 с.

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ОСОБИСТІСТЮ У НЕВИЗНАЧЕНИХ СИТУАЦІЯХ

канд. психол. наук, Жанна НОВІКОВА

Національний університет «Львівська політехніка»

У реальному житті доводиться часто приймати рішення, ґрунтуючись не тільки на логіку та аналіз даних. А в процес прийняття рішень в тій чи іншій мірі завжди втручаються настрої, емоції, симпатії і антипатії, бажання і інші психологічні чинники. Ці фактори проявляються як на рівні індивідуального, так і групового прийняття рішень. Важливо їх виявляти і враховувати, особливо коли індивід стикається з протидією своєї суб'єктивної позиції з фактами об'єктивної реальності.

Проблема прийняття рішення особистістю в сучасних умовах трансформації, сформованої системою цінностей набуває виняткової

важливості. Життєва практика засвідчує, що значна частина людства виявляється не здатною адекватно взаємодіяти із суперечливими зовнішніми умовами та обставинами життя, здійснює вибори, які не узгоджуються з власною системою цінностей, або уникає їх, перекладаючи відповідальність на інших [1].

Прийняття рішень – найважливіша сторона людської діяльності. Рішення приймаються на основі знань, досвіду, інтуїтивно, за допомогою випадкового механізму, за підказкою інших, за бажанням, за необхідністю.

Особливо складним є прийняття рішення у невизначених умовах керівниками, менеджерами вищого рангу. В умовах економічної діяльності управлінець часто приймає рішення у ситуації невизначеності, знаходячись у взаємозв'язку з різними економічними, соціальними і політичними явищами та процесам. А. В. Шегда виділяє два типи невизначеності: незрозумілість і фундаментальна невизначеність. Якщо ситуації незрозуміла є можливість її пізнати. Фундаментальна невизначеність позначає недоступність, не сформованість необхідних умов, відсутність повного комплексу інформації. Прийняття рішень керівником у таких умовах ускладнюється, призводить до ризиків фінансової втрати [4].

Важливим є прийняття рішення у юнацькому віці. Для юнака стає актуальною проблемою подальшого вибору життєвого шляху, професійного самовизначення. Прийняття відповідального рішення вимагає від молодого людини глибокої інтроспекції, знання своїх можливостей, життєвих цілей, усвідомлення мотивації, аналіз зовнішніх умов. Соціально-психологічний реалізм включає здатність людини адекватно оцінити відповідність свого Я соціальним вимогам суспільства, вміння прогнозувати на майбутнє, передбачати ймовірні соціально-політичні зміни, ставити конкретні плани, мати уявлення про майбутню діяльність [3].

Ситуація невизначеності характеризується тим, що вибір конкретного плану дій може призвести до будь-якого результату, не

ефективного вибору з певного набору варіантів. Вплив випадкових факторів робить ситуацію вибору ризикованою [2].

У теорії рішень існує класифікація різних типів невизначеності, у тому числі:

- невизначеність, пов'язана з недостатнім знанням природи (наприклад, людина не знає точної кількості корисних копалин у певному родовищі, а отже, неможливо точно передбачити розвиток гірничодобувної промисловості та розмір податкових надходжень від підприємств до галузі тощо.);

- невизначеність природних явищ, таких як погода, яка впливає на посіви, витрати на опалення, туризм, затори на дорогах тощо;

- невизначеність, пов'язана з виконанням існуючих (неочікувані поломки) і запланованих (можливі помилки розробника або фізична нездатність реалізувати процес, який не можна було передбачити заздалегідь) технологічних процесів;

- невизначеність виникає внаслідок об'єктивної неможливості однозначного пізнання об'єкту за сучасних умов і методів теорії пізнання. Невизначеність пов'язана з обмеженням можливостями людини;

- невизначеність пов'язана з незадоволеним (неправильним, неповним) пізнанням, причиною якого ж недосконалість відповідних існуючих теорій [3].

Що стосується вибору стратегії психічного подолання, то прийнято вважати, що людина обирає спосіб подолання, який, з одного боку, більше відповідає вимогам ситуації, а з іншого боку – її власним індивідуальним особливостям, досвід та емоційний стан.

Зауважимо, що єдиної класифікації типів поведінки, що справляється, не існує. Проте всі вони побудовані навколо двох основних способів психологічного подолання, запропонованих Р. Лазарусом і Б. Фолкманом:

- 1) спрямовані на вирішення проблеми (проблемно-орієнтовані);

- 2) орієнтовані на зміну власного ставлення до ситуацій (орієнтовані на емоції).

При оцінці ситуації як загрозової, що викликає занепокоєння, виникає імпульсивна реакція у вигляді стану емоційного напруження. Орієнтація на уникнення невдач як одна з характерних ліній поведінки в екстремальних умовах і визначає ймовірність когнітивно-мотиваційного дефіциту. У свою чергу, зосередженість на успішному подоланні складної ситуації, віра у власні можливості впоратися з нею формує готовність до дії. Віра в суб'єктивну ефективність знижує рівень агресії та депресії навіть у підлітків кризового віку.

Висновки. Отже, прийняття рішення в умовах невизначеності пов'язано з певними ризиками, коли треба враховувати невідомість, недостовірність і неоднозначність. Характер вибору з множини альтернатив залежить від багатьох чинників, як зовнішніх, так і особливостей особистості. Процес прийняття рішення у невизначених умовах стимулює особистість до активного пошуку альтернативних форм поведінки.

Література:

1. Кушлик-Дивульська О.І., Кушлик Б.Р. Основи теорії прийняття рішень. – К., 2014. – 94 с.

2. Nashchuk, L., & Nashchuk, P. (2017). ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 16, 6-26. Retrieved із <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/57>.

3. Новікова Ж. М. Дослідження провідних механізмів психологічного захисту і рівня здатності до самоуправління у студентів під час дистанційного навчання / Ж. М. Новікова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Психологія. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Випуск 4. – С. 102–107. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42707>.

4. СИЧКО, Т. ., NESKORODIEVA, Т. ., & РYМАР, Р. . (2022). МЕТОДИ ТА МОДЕЛІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ. *Computer Systems and Information Technologies*, (3), 47-51. <https://doi.org/10.31891/CSIT-2021-5-6>.

5. Шегда А.В. Прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2011. Випуск 26. С. 5–16.

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО- ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

ад'юнкта Лілія ПИЛИПЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах сьогодення дослідження формування професійно-екстремальної компетентності майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України та їхньої професійної підготовки є актуальним, так як спостерігається стрімке збільшення кількості й масштабів надзвичайних ситуацій різноманітного характеру, де робота психолога є необхідною. Відповідно, сучасність висуває все нові вимоги до організації процесу професійної підготовки у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. Суспільство потребує фахівців, здатних кваліфіковано надавати екстрену психологічну допомогу потерпілим, психологічну підтримку внутрішньо переміщеним особам; реалізовувати заходи психопрофілактики й психологічного відновлення, а також психологічного супроводу осіб рядового і начальницького складу під час виконання завдань за призначенням. Тому основним завданням професійної освіти виступає підготовка кваліфікованої особистості із набутими й необхідними їй компетентностями. Окрім спеціальних знань психолог ДСНС повинен витримувати високе психоемоційне навантаження, швидко реагувати та приймати відповідні рішення, бути готовим до непередбачуваних ситуацій та різноманітних реакцій людей.

Професійну компетентність активно вивчали такі зарубіжні науковці, як Е. Зеєр, І. Зімня, Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Новіков, Дж. Равен, Л. Хомс та українські вчені Л. Боровик, Ю. Вінтюк, Ж. Вірна, Т. Григоренко, І. Зязюн, С. Максименко, Н. Мась, Н. Ничкало, О. Овчарук, Н. Перегончук, Н. Пов'якель, Л. Філатова, Н. Чепелева та ін.

До групи дослідників, які вивчали та виділяли екстремальну компетентність відносимо І. Амінов, А. Маркова, С. Пазухіна, О. Погорелов, О. Цільмак, О. Шинкаренко. На думку вищезгаданих науковців, яку ми підтримуємо, це компонент професійної компетентності, що відіграє важливу роль в підготовці фахівців ризиконебезпечного спрямування.

Так, наприклад, А. Маркова виділяє екстремальну компетентність, як спроможність діяти в умовах, що раптово ускладнились, наприклад, при різноманітних аваріях, а також порушеннях технологічних процесів, а також як компонент професійної компетентності [1].

Українська вчена О. Цільмак досліджувала екстремальну компетентність фахівців кримінальної міліції. Автор вважає, що основою екстремальної компетентності є мотивація, емоційно-оціночні, когнітивні, вольові, операційні дії та набутий досвід [5]. Дослідниця під підґрунтям екстремальної компетентності розглядає психофізіологічні властивості, як здатність до тривалого напруження сенсорних систем в умовах моногонії, швидкість реагування на небезпеку; індивідуально-психологічні властивості, професійно значущі якості, мотивація. До емоційно-вольових якостей відносить автор цілеспрямованість, наполегливість, схильність до виправданого ризику, сміливість, самовладання й витримку. Власне ці вище перелічені якості сприяють ефективній роботі в екстремальних умовах. Більше того О. Цільмак розрізняє свідому й несвідому екстремальну компетентність. Свідомо екстремальна компетентність передбачає усвідомлення особи, що вона знає, що входить в зміст оперативно-розшукової діяльності в складних екстремальних ситуаціях та свідомо здійснює її. Відповідно, несвідомо передбачає інтегровані, вбудовані в поведінку правоохоронця і йому не потрібно думати про свою діяльність [5].

О. Погорелов трактує екстремальну компетентність, як індивідуальну характеристику особистості, що проявляється в її прагненні і здатності успішно й безпечно виконувати професійні завдання, тим самим зберігаючи свою цілісність в екстремальних ситуаціях [4].

Під професійно-екстремальною компетентністю ми розуміємо складну систему діяльнісно-рольових знань, вмінь, навичок та особистісних (професійно важливих якостей) характеристик, які забезпечують здатність і готовність фахівця ефективно виконувати професійні завдання в особливих та екстремальних умовах. Професійно-екстремальна компетентність сприяє трансформуванню впливу екстремальної ситуації в нові можливості особистості.

Багатогранність професійно-екстремальної компетентності слід враховувати під час підготовки майбутніх психологів. Так, Р. Сірко зазначає, що професійна підготовка психологів має багаторівневий характер та її необхідно здійснювати з позицій урахування специфіки екстремальної діяльності та професійно-важливих рис фахівця [3].

А. Литвин та Л. Руденко виділяють важливим компонентом підготовки психологів оперативно-рятувальної служби екстремально-психологічні вміння та навички, які забезпечують високу практичну здатність до подолання психологічних труднощів і вирішення різноманітних психологічних завдань. Наприклад, уміти виявляти психологічні аспекти надзвичайних ситуацій, обирати конструктивні методи екстремально-професійних дій, грамотно спілкуватись під час екстремально-професійної діяльності, виконувати завдання психологічного впливу, а також виявляти самовладання та саморегуляцію під час роботи в надзвичайній ситуації [2].

Отже, сучасна система вищої школи в Україні потребує нового погляду на професійну підготовку психологів екстремального профілю, враховуючи введення воєнного стану та значну потребу населення в отриманні якісної екстреної психологічної допомоги тощо. Тому, ми вважаємо, що професійно-екстремальна компетентність майбутніх психологів, є важливою складовою їхньої підготовки, аби вони були здатним конструктивно діяти й реагувати в умовах, що раптово ускладнились.

Література:

1. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – Москва: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с.
2. Литвин А., Руденко Л. Особливості професійної підготовки психологів оперативно-рятувальної служби. *Освітньо-наукове*

забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України: тези II Міжнар. науково-практ. конф., м. Хмельницький, 25 листопада 2021 р. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 597–99.

3. Сірко Р.І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів : ГАЛИЧ-ПРЕС, 2017. 482 с.

4. Погорелов А.Г. Экстремальная компетентность в профессиональной деятельности // *Известия Технологического института ФГОУ ВПО «Южный федеральный университет»*. – 2006. – № 13 (68). – С. 305–311.

5. Цільмак, О.М. Компетентність фахівців кримінальної міліції в екстремальних ситуаціях/ О.М. Цільмак /*Актуальні проблеми психології*. Т.7, вип.20, ч. 2. – К., 2009. – С. 228-232.

ПОЗИТИВНИЙ ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ПОДОЛАННІ ТРИВОГИ У ЦИВІЛЬНИХ ЛЮДЕЙ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Валерія СМІРНОВА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Більшість людей переконані у негативному впливі комп'ютерних ігор. Однак нині ведуться наукові дослідження, які вказують на позитивний вплив комп'ютерних ігор на психіку учасників бойових дій та цивільних людей. Ігротерапія у випадку з комп'ютерними іграми має такий позитивний вплив: покращує наш розумовий розвиток, розвиває дрібну моторику, логічне і стратегічне мислення або ж мислення у критичних ситуаціях та допомагає впоратись із тривожністю й агресією.

До позитивних психологічних ефектів, які можна сформувати за допомогою комп'ютерних ігор, відносять:

- розвиток дрібної моторики;
- розвиток когнітивних процесів: пам'яті, уваги, мислення та інтелектуальних функцій у цілому;

– покращення здатності опрацьовувати велику кількість інформації [2];

– збільшення рівня концентрації та уваги [4];

– розвиток вміння швидко приймати правильні рішення у невизначених ситуаціях;

– розвиток спроможності багатозадачного вирішення завдань [5];

– зменшення стресу, депресивних станів, відчуття самотності [8];

– універсальна стратегія подолання проблем із когнітивними та поведінковими патернами для управління конкретними зовнішніми та / або внутрішніми вимогами, які оцінюються як такі, що обтяжують або перевищують ресурси людини [6];

– тимчасове відволікання від несприятливих (реальних) подій або емоцій [3, 10];

– соціалізація в багатокористувацьких онлайн-іграх з друзями або з людьми, з якими зустрічаються в Інтернеті, що дає можливість встановити соціальні зв'язки [1];

– позитивний вплив на спроможність справлятися із складним життєвими ситуаціями [7].

Початкові дослідження впливу комп'ютерних ігор на учасників бойових дій вказує на зменшення кількості скарг на умови перебування, зменшення конфліктних ситуацій між бійцями підрозділу, збільшення середнього часу працездатності та ін. Базуючись на наукових дослідженнях [9], можна припустити, що комп'ютерні ігри мають позитивний вплив та відіграють важливу роль у подоланні тривоги у цивільних людей в умовах військових дій.

У зв'язку з тим, що війна зачепила також цивільне населення, все більше людей переживає стрес через постійні обстріли, агресію через вчинки ворога та висловлювання людей, які висвітлюють у позитивному світлі ці вчинки; у дні, коли частішають повітряні тривоги, у багатьох значно зменшується продуктивність через напругу.

З допомогою комп'ютерних ігор цивільне населення може підтримувати принаймні на одному рівні своє психічне здоров'я без негативних спадів. Наприклад, головоломки, настільні інтелектуальні ігри в електронному варіанті та інші можуть допомогти переключити нашу увагу з інформаційного потоку новин, який має сильний вплив на нашу тривожність, та одночасно впливають на наш інтелектуальний розвиток. Стратегії та шутери можуть допомогти зменшити рівень агресії завдяки тому, що людина переносить та вивільняє свої негативні емоції у гру. Відповідно залежно від ситуації, яку ми переживаємо, можна підібрати конкретну комп'ютерну гру під наш випадок, яка зменшить напругу, допоможе краще контролювати наші емоції або вивільнити їх через гру, а також зможе сконцентрувати нашу увагу на іншій діяльності, а не на потоці новин, від яких збільшується почуття тривожності, і завдяки цьому є більше шансів уникнути емоційного вигорання та ПТСР, оскільки гра є ще свого роду зміною діяльності та відпочинком.

Література:

1. Arbeau K., Thorpe C., Stinson M., et al. The meaning of the experience of being an online video game player. *Computers in Human Behavior*. 2020. No 2 (4). 100013. URL: https://www.researchgate.net/publication/341721877_The_meaning_of_the_experience_of_being_an_online_video_game_player
2. Bavelier D., Green C.Sh., Dye M.W.G. Children, wired: For better and for worse. *Neuron*. 2010. Vol. 67. P. 692–701.
3. Billieux J., Van der Linden M., Achab S., et al. Why do you play World of Warcraft? An in-depth exploration of self-reported motivations to play online and in-game behaviours in the virtual world of Azeroth. *Computers in Human Behavior*. 2013. No 29. P. 103–109.
4. Boot W.R., Kramer A.F., Simons D.J. et al. The effects of video game playing on attention, memory and executive control. *Acta Psychologica*. 2008. Vol. 129. P. 387—398.

5. Dye M.W.G., Green C.Sh., Bavelier D. Increasing speed of processing with action video games. *Current Directions in Psychological Science*. 2009. No 18. P. 321–326.

6. Folkman S., Moskowitz J. Coping: pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*. 2004. No 55. P. 745–774.

7. Iacovides I., Mekler E. D. The role of gaming during difficult life experiences. *Conference on Human Factors in Computing Systems*. Scotland: Association for Computing Machinery, 2019. P. 1–12.

8. Pine R., Fleming T., McCallum S. et al. The effects of casual videogames on anxiety, depression, stress, and low mood: a systematic review. *Games Health Journal*. 2020. No 9. P. 255–264.

9. Richard T. A. Wood. Problems with the Concept of Video Game “Addiction”: Some Case Study Examples. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2008. No 6(2). P. 169–178.

10. Sherry J. L., Lucas K., Greenberg B.S. et al. Video game uses and gratifications as predictors of use and game preference. *Play Video Games Motives, Responses, Consequences*. 2006. No 24. P. 213–224.

ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

Аліна СИНЧУК,

канд. психол. наук Оксана СТЕЛЬМАХ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Професія рятувальника вимагає надзвичайної психоемоційної стійкості у роботі, пов'язаній із порятунком людей і ліквідації пожеж; вміння комунікувати з людьми у екстремальних умовах та контролю власних емоцій аби зберегти людське життя. Саме тому актуальним у сфері професійної підготовки фахівців є питання формування Я-концепції майбутніх рятувальників.

Я-концепція – це відносно стійка, усвідомлена система уявлень людини про себе, значимий чинник детермінації поведінки. На її основі особистість будує взаємовідносини з людьми; вона виступає як регулятор взаємовідносин та взаємовпливів індивіда та навколишнього середовища у зв'язку з тим, що особистість в таких умовах усвідомлює саму себе стосовно зовнішніх умов існування [1, 4].

Різні науковці у різні часи досліджували поняття Я-концепції та її складових, відтак з'явилися різні підходи до вивчення цієї проблематики.

Американський філософ і психолог У. Джемс розглядав Я-концепцію у контексті самопізнання. Філософ запевняв, що глобальне «Я» складається з Я – як об'єкт та Я – як те, що пізнається. Проте провести межу між ними можна виключно теоретично, так як вони завжди існують разом. Я – як об'єкт включає такі складові як: Я – матеріальне (дім, сім'я тощо); Я – фізичне (тіло); Я – соціальне (визнання людини мікро- чи макрогрупою); Я – духовне («мислячий» суб'єкт) [2].

З огляду на наукову літературу, до Я-концепції на початку ХХ століття почали апелювати Ч. Кулі та Дж. Мід з точки зору соціології. Вчені розробили теорію «дзеркального Я» і наголосили на тому, що саме соціум визначає розвиток і сутність Я-концепції будь-якого суб'єкта. У такому ж напрямі працювали Леві-Стросс, М. Кун та інші. Д. Сьюпер та Р. Еквейер були прихильниками ідеї внутрішнього фактора становлення та розвитку Я-концепції.

Сучасна дослідниця Р.В. Каламаж відзначає значне різноманіття термінології в цій царині досліджень, що неодноразово проявляється в ототожненні понять «самосвідомість» і «Я-концепція», «Я-образ» і «Я-концепція», «самооцінка» і «Я-концепція», «Я», «Его» і «Я-концепція» тощо [3].

О.В. Стельмах визначила психологічні умови формування професійної Я-концепції майбутніх рятувальників, а саме: а) актуалізація механізмів наслідування поведінки офіцерів, рефлексії, самоставлення, духовного становлення, саморегуляції нормативно-ціннісного ставлення до інших та самооцінювання; б) забезпечення розвитку когнітивного, емоційно-оцінного, мотиваційного, духовно-ціннісного та поведінкового компонентів професійної Я-концепції; в) досягнення рівнів сформованості окремих складових професійної Я-концепції; г) врахування індивідуальних особливостей професійної Я-концепції курсантів [5].

Аналізуючі різні наукові джерела, ми можемо підкреслити, що Я-концепція майбутніх рятувальників формується під дією різних зовнішніх впливів від народження. Основним чинником формування

Я-концепції є взаємодія курсантів з батьками, вчителями, ровесниками, друзями, які так чи інакше впливають на їх життя. Поступове розуміння свого "Я" відбувається на основі ідентифікації себе з самим собою, протиставлення себе іншим та співвіднесення себе з ними. Власне, при ідентифікації майбутні рятувальники набувають чи засвоюють нові цінності, норми, ідеали, моральні якості інших і т.п.

У психологічній літературі науковці зазначають, що процес самопізнання включає два рівні. Перший рівень самопізнання відбувається за допомогою різних способів ідентифікації себе з іншими людьми. За допомогою самосприйняття та самоспостереження виникнення знань про себе відбувається в рамках "Я - інша людина". Інакше кажучи, майбутній рятувальник пізнає себе та оцінює порівнюючи свою поведінку з іншими людьми та прислухаючись до чужої думки стосовно себе. Тоді з різних образів себе, які формувались в окремих ситуаціях, у курсантів складається уявлення про власне "Я". На даному етапі воно ще не є довершеним, цілісним та глибоким.

На другому рівні уявлення про себе формуються в рамках "Я і Я" за допомогою складних процесів самоаналізу та самоосмислення. Тобто курсант оперує вже готовими знаннями про себе, які були отримані в різних ситуаціях. Він аналізує свою поведінку з врахуванням мотивації, якою вона визначається. А мотиви співвідносяться з вимогами суспільства і вимогами, які він висуває собі. У такій послідовності формується узагальнений "образ Я".

Основними перепонами у процесі самопізнання є те, що об'єкт та суб'єкт пізнання співпадають. Такі труднощі можна подолати завдяки безпосередньому характеру самопізнання, а саме – майбутній рятувальник пізнає зовнішній світ і самого себе завдяки думки інших. Він повинен ставитися до себе ніби з боку іншої людини, тому самопізнання залежить від його здатності до внутрішнього діалогу та рефлексії.

Внутрішній діалог - це процес реалізації самоставлення особистості - в діалозі людини з собою відбувається формування, корекція і підтримка ставлення до себе. В процесі активізації внутрішнього діалогу, який найчастіше є наслідком здатності особистості до рефлексії, самопізнання поступово перетворюється в

самовиховання, тобто свідоме формування та закріплення нових елементів поведінки.

Рефлексія ж виступає формою і, навіть, засобом до самопізнання, що забезпечує зростання і самовдосконалення особистості. Результатом рефлексії виступають знання особистості про процес свого пізнання.

Так, усвідомлені, осмислені уявлення про себе виступають свідченням високого рівня розвитку самосвідомості, що передбачає наявність у майбутніх рятувальників рефлексії, постійного діалогу з собою, спостереження і самоаналізу власних почуттів, вчинків та дій. У результаті формується цілісна, невикривлена Я-концепція, що узгоджується з реальним "Я".

Важливим джерелом формування та оновлення Я-концепції виступають суперечності. Неузгодження між новим досвідом і Я-концепцією виступають чинником, що призводить до підключення спеціальних захисних механізмів. Деякі з механізмів психологічного захисту порушують первісну цілісність Я-концепції, оскільки певні особливості поведінки не усвідомлюються, адже вони є травмуючими для особистості.

Підсумовуючи вищесказане, ми можемо наголосити що серед чинників, які впливають на розвиток Я-концепції майбутніх рятувальників важливими є здатність до рефлексії, постійного діалогу з собою, спостереження і самоаналізу власних почуттів, вчинків та дій. Адже у такому випадку у результаті формується цілісна, невикривлена Я-концепція, що узгоджується з реальним «Я».

Література:

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : Автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / І. П. Андрійчук. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.

2. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції : навчальний посібник. Тернопіль, 2004. С. 17-186.

3. Каламаж Р. В. Я-концепція як складова професійної самосвідомості юристів / Р. В. Каламаж // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог, 2006. – Вип. 7. С. 156-164.

4. Пасічник І. Д. Психологічні характеристики індивідуального мислення // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Тематичний випуск: «Сучасні дослідження когнітивної психології». – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 13. С. 3-86.

5. Стельмах О. В. Психологічні умови формування професійної Я-концепції майбутніх рятувальників : дис. на здоб. наук. ступ. канд. психол. наук : 19.00.07 / Стельмах Оксана Вячеславівна; Нац. ун-т "Острозька академія". – Острог, 2016. – 265 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

д-р. психол. наук, доцент Роксолана СІРКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

На сьогодні значна увага приділяється проблемі діяльності практичного психолога. Починає формуватися новий напрям вітчизняної психології – проектування результатів науки (наукової психології) на практичну професійну діяльність психологів у різних сферах суспільства. На основі вітчизняних надбань С. Максименка, Н. Чепелевої, В. Панка, Т. Титаренко, Ж. Вірної визначені вихідні принципи практичної психології, її теоретичні засади та організаційні форми. Такою основною формою є психологічна, соціальна, або соціально-психологічна служба, яка створена у системі освіти, органах внутрішніх справ, Збройних Силах України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій.

Загальними для всіх видів діяльності функціями практичного психолога є: психодіагностична, консультативна, просвітницька, функція психологічного відбору, психокорекційна, дослідницька. Окрім загальних виокремлюються також специфічні функції практичного психолога у системі рятувальної служби. Такими специфічними функціями є такі: адаптаційна функція, яка полягає у покращенні процесу входження працівників у специфіку службової діяльності; реадaptaційна функція, яка спрямована на полегшення процесу входження постраждалих від дій екстремальних чинників у систему соціальних зв'язків; функція екстреної психологічної допомоги населенню, при якій проводиться експрес-діагностика,

психологічне сортування потерпілих та надання їм необхідної допомоги; функція немедикаментозної корекції психічних посттравматичних розладів, яка полягає у наданні своєчасної психологічної допомоги працівникам, які брали участь у ліквідації наслідків дій екстремальних факторів, та навчає оволодінню методами психосаморегуляції; функція медіатора при вирішенні конфліктних ситуацій, як одиничних, так і при роботі з натовпом; просвітницька функція, завдання якої полягає у психологічній підготовці та її організації для працівників ДСНС України та членів їх сімей, розробці критеріїв оцінки психологічної готовності особового складу; психопрофілактична функція, яка полягає у психопрофілактиці і психогієні психічного здоров'я працівників ризиконебезпечних професій та їх сімей. У сучасних умовах, на думку В. Стасюка [7], у психологів, задіяних в екстремальних ситуаціях, з'явилися нові функції, зокрема, технологія протидії інформаційно-психологічному впливу противника, завчасне формування настанов військовослужбовців та населення щодо психологічного впливу інформації противника, збереження психічного здоров'я в екстремальній ситуації. Саме тому освітній процес потрібно будувати таким чином, щоб забезпечити формування у студентів та курсантів психологічних знань, умінь та навичок, які дадуть можливість успішно займатися професійною діяльністю у особливих та екстремальних умовах.

Розглянемо специфіку підготовки психологів екстремальних видів діяльності за кордоном. Як показує аналіз спеціальної літератури, підготовка психологів у зарубіжних країнах має свої особливості. У доступній автору літературі є дослідження психологів Російської Федерації, Німеччини, Польщі, Франції, США з проблем професійної підготовки пожежників [8; 9]. У Бельгії при центрі кризової психології королівського військового шпиталю здійснюється підготовка добровільних волонтерських груп кризової інтервенції серед представників ризиконебезпечних професій, де вони навчаються профілактиці та конструктивному керівництву травматичним стресом [5, с. 233].

Підготовка цивільних психологів у США здійснюється на основі національних стандартів з навчання та викладання психології,

які охоплюють чотири ступені освіти [1]. Перший ступінь початкової професійної освіти – «молодший спеціаліст», яку здобувають упродовж дворічного навчання у коледжах, дає можливість випускникам працювати допоміжним персоналом у клініках та установах. І. Володарська та Н. Лізунова [1] наводять перелік дисциплін, які викладаються у вищезазначених коледжах та стосуються загальних професійних основ: «Загальна біологія», «Загальна зоологія», «Введення в психологію», «Соціальна психологія», «Патопсихологія», «Введення в консультаційні вміння: теорія та методи», «Надання першої допомоги» тощо.

Другий ступінь психологічної освіти – «бакалавр», отримується студентами упродовж навчання у чотирьохрічних коледжах, які входять до складу університету. Фахівці з освітнім рівнем «бакалавр» мають право працювати у якості помічника кваліфікованого психолога у центрах психічного здоров'я та реабілітаційних установах або ж викладача психології у середній школі. Навчальний план охоплює три групи дисциплін: загальноосвітні, курси спеціалізації та дисципліни за вибором студентів. Загальноосвітня підготовка включає такі дисципліни як: «Філософія», «Логіка», «Математика», «Етика», тощо. Психологічна підготовка включає три типи курсів – обов'язкові, спеціальні за інтересами, просунуті інтегративні [1, с. 60–61]. Як приклад автори [1, с. 62] наводять такі курси, як: «Статистика», «Методологія експериментальних досліджень», «Експериментальна психологія», «Принципи поведінки», «Кризове втручання», «Сексуальна поведінка людини», «Психологія смерті, самогубства і загрозової для життя поведінки», тощо.

Третій ступінь психологічної освіти – «магістр», здобувається впродовж однорічного або дворічного навчання в університетах за двома напрямками: дослідницькому (науковий працівник, який може працювати у наукових установах та викладати в дворічному коледжі) або ж професійному (психолог-практик, який може здійснювати консультативну роботу та психодіагностичне тестування). Навчання охоплює роботу в дослідницькій професійній школі та лабораторії, де студенти опановують прикладні знання та вміння [1, с. 62].

Четвертий ступінь психологічної освіти – здобувається упродовж трьох–п'яти років за академічним напрямком, який передбачає

написання дисертаційного дослідження та отримання ступеню доктора філософії (PhD). При цьому в освітньому процесі викладаються як обов'язкові, так і елективні навчальні курси поза спеціальністю: «Введення в планування експерименту», «Дослідницький проект в психології», тощо [1, с. 62]. Можливим є також навчання у професійній школі, яка передбачає опанування спеціальної галузі психологічної практики отримання ступеню доктора психології (PsyD).

Існує також специфіка при підготовці психологів, які працюють у особливих умовах: до них ставляться більш посилені вимоги, ніж до цивільних психологів. Так, у Сполучених штатах Америки військовий психолог повинен мати звання доктора філософії (PhD) або психології (PsyD), мати ліцензію на проведення практики, а також пройти спеціальне стажування у військовій галузі [2, с. 6]. Це стажування передбачає, окрім фізичної підготовки, детальне вивчення наступних тем: «Мотивація», «Бойовий стрес і реакція», «Перша психологічна допомога після травматичних подій, стресу та алкоголю», «Саморегулювання», «Самодопомога», «Спілкування та запобігання конфліктів» [2, с. 30].

Підготовка рятувальників та психологів на пострадянському просторі найбільш повно знайшла своє відображення у працях В.Стасюка [7], Н.Оніщенко [5], Р.Сірко [6], С.Іванової [3] та О. Іванової [4]. Дослідники визначають її як спланований соціально-психологічно детермінований процес становлення фахівця, зумовлений суб'єкт-об'єктними чинниками, пов'язаний з навчанням у спеціалізованих закладах вищої освіти та з формуванням професійно-значущих індивідуально-психологічних якостей. Так, С.Іванова досліджує ряд етапів, на яких формується образ спеціаліста, яких є п'ять. Перший етап пов'язано з ознайомленням з професією та формуванням у першокурсника образу професіонала; другий – передбачає формування якісно нових форм і типів комунікацій; на третьому – планується професійне становлення; на четвертому – вчать працювати з конфліктами; на п'ятому – створюється модель образу «Я-психолог». На кожному етапі професійної підготовки є свої особливості та завдання, що

стосуються психологічного забезпечення діяльності в особливих умовах.

Узагальнивши різні точки зору, виявлено, що в Європі та Сполучених Штатах Америки підготовка здійснюється на базі основної освіти в рамках спеціального стажування, натомість на пострадянському просторі це навчання відбувається у спеціалізованих закладах вищої освіти.

Література:

1. Володарская И. А., Лизунова Н. М. Система подготовки психологов в США. *Вестник МГУ. Сер. 14 : Психология*. Москва, 1989. № 3. С. 50–62.

2. Військова психологія в Україні: Проблеми та виклики впродовж циклу розгортання бойових дій / упорядники : Андріяна Білак, громадська організація «Захист патріотів». Київ, 2015. 34 с.

3. Иванова С. В. Психологическая концепция и организационно-методическое обеспечение профессиональной подготовки психологов МЧС России : дис. ... д-ра психол. наук : 05.26.03. Санкт-Петербург, 2011. 356 с.

4. Иванова О. В. Соціально-психологічна адаптація курсантів у вищому закладі освіти МВС, як етап професійного становлення майбутніх співробітників пенітенціарної системи : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Київ, 1999. 16 с.

5. Оніщенко Н. В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Харків : Право, 2014. 584 с.

6. Сірко Р. І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів : ГАЛИЧ-ПРЕС, 2017. 482 с.

7. Стасюк В. В. Система соціально-психологічного забезпечення функціонування аеромобільних військових підрозділів в умовах збройних конфліктів : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05. Київ, 2006. 466 с.

8. Gołębiewski J. Podręcznik menadżera programów kryzysowych. Kraków, 2003. 332 s.

9. Požární ochrana 2003.Sbornik prednasek. Ostrava.: VSB –TU. 10–11, zari 2003. S. 615–634.

**ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ТА ЛЕКСИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНУ
«САМОЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА»**

канд. психол. наук, доцент Володимир СЛОБОДЯНИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Проблема збереження здоров'я особистості є одним з найважливіших питань різних напрямів фундаментальних наук. Так, валеологія та валеомедицина займаються вченням про формування та зміцнення здоров'я; медицина розглядає питання порушення здоров'я та методи лікування; гігієна та психогігієна розробляє практичні заходи, спрямовані на збереження здоров'я загалом та психічного здоров'я зокрема; соціологія здоров'я визначає соціальні проблеми, пов'язані зі здоров'ям та працездатністю; педагогіка здоров'я спрямована на побудову здоров'язбережувального освітнього простору; психологія здоров'я досліджує психологічні та поведінкові процеси, які впливають на стан здоров'я.

Для розуміння феномену самозбережувальної поведінки необхідно звернути увагу на лексичну основу даного поняття. Етимологічний словник російської мови М.Фасмера слово «беречь» походить від старослов'янського «брѣгж, брѣшти» - турбуватися [3]; етимологічний словник української мови слово «берегти» споріднює з литовським «birginti» - заощаджувати [4, с. 171] або ж з готським «borgen» - «убезпечити себе» [5]. Тобто етимологічний аналіз вказує на основне завдання самозбережувальної поведінки – забезпечувати та турбуватися про себе.

В академічному тлумачному словнику української мови за редакцією І.К.Білодіда термін «самозбереження» визначається як «прагнення зберегти своє життя, застерегти себе від гибелі» [11, с.37]. У тлумачному словнику російської мови Д.Н.Ушакова самозбереження розглядається як «прагнення якомога довше зберегти своє життя, прагнення забезпечити себе від чогось.» [13]. Кембріджський тлумачний словник самозбереження - «self-preservation» - трактує як «поведінку, що ґрунтується на характеристиках чи почуттях, які спонукають людей чи тварин захищатися від труднощів чи небезпек [14]. В академічному кембріджському словнику цей термін пояснюється як «здатність

тварин або людей захищатися від небезпеки або руйнування» [15]. Отже, лексичне значення слова «самозбереження» концептуально відображає захист особистості від небезпеки та збереження його життя.

У той же час серед науковців однозначної думки щодо визначення терміну «самозбережувальної поведінки» не існує. Так, у психологічному словнику В.І.Войтка самозбереження визначається як «діяльність людини, спрямована на збереження свого організму і себе як особистості», при цьому воно може бути як інстинктивним, так і свідомим [10, с.163]. Л. Г. Мельник надає наступне визначення терміну «самозбереження» - «властивість системи підтримувати за рахунок власної діяльності такі параметри свого стану і умов зовнішнього середовища, які б гарантували збереження цілісності системи, виконання нею основних функцій (включаючи репродуктивні), а також сталий розвиток системи в її наступних поколіннях» [8]. Ю.С.Таймасов розглядає самозбереження з точки зору готовності «як інтегративне утворення індивіда, до складу якого входять мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний і рефлексивноаналітичний структурні компоненти та визначаються мотивами і переконаннями до здійснення самозбереження при виконанні службових обов'язків, а також професійно спрямованими знаннями, уміннями й навичками та професійно-важливими якостями, які орієнтовані на збереження власного життя та здоров'я при ліквідації надзвичайної ситуації техногенного, природного, соціального та воєнного характерів» [12, с.390]. І.С.Карась даний феномен трактує в розрізі освітнього простору, де самозбережувальна поведінка - це індивідуальна стильова характеристика реалізації цілей навчання, основу якої складають сформовані уявлення щодо цінності здоров'я та професійного довголіття [6]. С.А.Федоткіна розглядає самозбережувальну поведінку як «акти, дії та вчинки, які дозволяють людині жити в гармонії з самим собою, з оточуючими, не порушуючи загальнолюдських норм та правил поведінки, повноцінно розвивати і функціонувати його органам та системам» [9, с.29].

У літературі існує певна неузгодженість понять, таких як «самозбережувальна поведінка», «здоров'язбережувальна поведінка», «здоровий спосіб життя», «рекреаційна поведінка», «безпечна поведінка». Так, О.Беленюк зі співавторами розглядає термін

«рекреаційна поведінка» в контексті відпочинку як засобу збереження здоров'я та працездатності, тобто це «система дій та атитюдів особистості, що має на меті відновлення фізичних і психоемоційних сил» [1, с.33].

Здоров'язбережувальна поведінка розглядається в основному з точки зору здоровязбережувального освітнього простору та трактується як «здатність особистості застосовувати здоровязбережувальні компетенції в умовах конкретної життєвої ситуації з метою збереження та зміцнення здоров'я» [6].

Ю. П. Лісіцин виділяє в способі життя чотири категорії: економічний – „рівень життя”, соціологічний – „якість життя”, соціально-психологічний – „стиль життя” і соціально-економічний – „спосіб життя” [7, с. 9]. Рівень життя чи рівень добробуту характеризує розмір, а також структуру матеріальних і духовних потреб, а у такий спосіб кількісну, що піддається виміру, сторону умов життя. Під способом життя розуміємо порядок громадського життя, побуту, культури, у рамках якого відбувається життєдіяльність людей. Стиль життя належить до індивідуальних особливостей поведінки як одного з проявів життєдіяльності. Що стосується якості життя, то вона оцінює якісну сторону умов життя; це – показник рівня комфорту, задоволеність роботою, спілкуванням і т.п. Згідно з твердженням Ю. П. Лісіцина, здоров'я людини багато в чому залежить від стилю й способу життя, саме тому здоровий спосіб життя - це усталений спосіб життя людини, який спрямований на збереження, підтримування та відновлення здоров'я індивіда. Отже, у сучасній науці використовуються поняття самозбережувальної та здоров'язбережувальної поведінки, здорового способу життя, спільним завданням яких є турбота про здоров'я та збереження життя індивіда.

Література:

1. Беленок О., Мацко-Демиденко І. Рекреаційна поведінка громадян України. *Нова парадигма*, Вип. 130, С.33-51.
2. Большой психологический словарь / [Сост. и общ. Ред. В. Мещеряков, В. Зинченко]. – Спб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 672 с.
3. Этимологический словарь русского языка М. Фасмера. 1-е издание: 1964 – 1973; [Електронний ресурс] // Режим доступу до

ресурсу:

<https://lexicography.online/etymology/vasmer/%D0%B1/%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83> (дата звернення: 15.09.2021)

4. Етимологічний словник української мови: В 7 т./ Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1982.- Т.1., С.171.

5. Етимологічний словник українських слів онлайн. [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <https://goroh.pp.ua/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%82%D0%B8> (дата звернення: 15.09.2021)

6. Кохан В. Г. Діяльність військового керівника по збереженню психічного здоров'я військовослужбовців: дисертація канд. психол. наук: 19.00.09 / Кохан Віталій Григорович. — Хмельницький, 2003. — 182 с.

7. Лисицын Ю.П. Слово о здоровье. / Лисицын Ю.П. - М., 1986, 192 с.

8. Мельник Л. Г. Теория развития систем : монография / Л. Г. Мельник. — Сумы: Университетская книга, 2016. — 416 с.

9. Потапчук Є. М. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук: спец. 19.00.09 / Є.М. Потапчук; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. — Хмельницький, 2004. — 32 с.

10. Психологічний словник / За ред.. В.І.Войтко — К.: Вища школа, 1982. — 215с.

11. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. [Електронний ресурс] // Т. 9. С. 37. — 1976. — Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/samozberezhenja> (дата звернення: 15.09.2021).

12. Таймасов Ю. С. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження у професійній діяльності. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 — теорія і методика

професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2020. – 455с.

13. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. — М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935-1940. (4 т.) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://gufo.me/dict/ushakov/%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5> (дата звернення: 25.09.2021)

14. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/self-preservation> (дата звернення: 26.09.2021)

15. Cambridge Academic Content Dictionary - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/self-preservation> (дата звернення: 26.09.2021)

ЗМІСТ І ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

д-р. психол. наук, професор Василь СТАСЮК,

Володимир ДИКУН

*Національний університет оборони України імені Івана
Ченяховського*

Психологічна підготовка – це система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на формування у військовослужбовців та військових колективів відповідних знань, умінь та якостей, які забезпечують їх психологічну готовність до організованих, активних та ефективних дій на полі бою, стійкість до дії бойових стрес-факторів.

Сутність психологічної підготовки полягає у формуванні в особового складу морально-бойових якостей, морально-психологічного стану, які б дозволили йому діяти в бою як у знайомій ситуації, звичному середовищі, швидко ідентифікувати події, які відбуваються на полі бою, виявляти загрозові тенденції, своєчасно й адекватно реагувати на них, зберігати необхідний рівень боєздатності та активності в умовах дії психотравмуючих стрес-факторів.

Сукупність структурних компонентів стану психологічної готовності особового складу та їхня взаємодія зумовили поділ психологічної підготовки особового складу на загальну, спеціальну і цільову.

Основними вимогами до організації психологічної підготовки є безперервність психологічного впливу на особовий склад, конкретність і цілеспрямованість заходів психологічної підготовки, диференційований підхід під час організації заходів, обов'язкове охоплення заходами психологічної підготовки усього особового складу.

Загальну психологічну підготовку проводять з метою формування в особового складу патріотизму, бойової активності, впевненості у своїх силах та можливій в перемозі над противником, готовності до самопожертви.

З точки зору психологічних механізмів мова йде про формування відповідної мотивації, цілеспрямованості, інтелектуальних, емоційних, волевих та інших якостей особового складу, необхідних для ефективного вирішення бойових завдань.

Об'єктом загальної психологічної підготовки є вищі психічні утворення – світогляд, переконання, ідеали, наміри, інтереси, бажання, потреби, від змісту яких зрештою залежить поведінка військовослужбовців під час виконання бойових завдань.

У ході загальної психологічної підготовки у військовослужбовців формують усвідомлення необхідності виконання свого конституційного обов'язку, впевненості у своїх силах і бойовій техніці, об'єктивне уявлення про характер сучасної війни, засоби її ведення, труднощі, які необхідно подолати для перемоги над противником.

Спеціальну психологічну підготовку проводять з метою досягнення необхідної дієздатності системи військових знань

особового складу, формування умінь, навичок і звичок поведінки військовослужбовців в умовах бою (бойових дій). З точки зору психологічних механізмів мова йде про розвиток специфічних військово-професійних якостей особового складу, які мають забезпечити психологічну готовність і стійкість військовослужбовців у бойових умовах з урахуванням виду, роду військ та особливостей їхньої бойової діяльності.

Спеціальну психологічну підготовку проводять у процесі бойової підготовки та бойового злагодження і відновлення спроможностей у мирний та воєнний час.

Психологічний зміст спеціальної психологічної підготовки розкриває закономірність такого явища, яке характеризується висловом “чого не знаю, того боюсь”.

Спеціальна психологічна підготовка передбачає врахування основних причин психологічного напруження в бою, бойовій обстановці: реальної загрози життю, відповідальності за виконання поставленого бойового завдання і життя підлеглих, дефіциту часу та інформації для прийняття рішення і його реалізації, ізоляваності від основних сил, раптовості, новизни обстановки, невизначеності, інформаційного перевантаження, збільшення темпу діяльності тощо.

Головною умовою спеціальної психологічної підготовки є максимальне наближення навчального процесу до реальних бойових дій.

Практика свідчить, що перераховані фактори потрібно моделювати у процесі бойового навчання комплексно, створюючи багатовимірну, полімодальну (що впливає на всі органи почуттів), реалістичну картину сучасного бою. Проте моделювання не повинно бути самоціллю, головним завданням є привчання особового складу до активних та ініціативних дій в умовах підвищених психічних навантажень, забезпечення набуття військовослужбовцями необхідного досвіду подолання труднощів і негативних психічних станів, формування у них комплексу вольових якостей (рішучості, стійкості, самовладання, мужності).

Отже, моделювання психологічних чинників – це способи створення таких умов обстановки, які б викликали в особового

складу таку ж поведінку та психічні стани, як і в ході виконання бойових завдань.

Вітчизняний та зарубіжний досвід бойової підготовки переконує, що дієвою формою психологічної підготовки особового складу є “показ поля бою”. Відомий американський фахівець з питань бойової підготовки Р. Рігг зазначає що навчальні поля з викошеною травою, розчищеними стежками, пофарбованими мішенями неадекватних розмірів, смугастими стовпцями біля дороги тощо формують в особового складу спотворене уявлення про поле бою. На його думку, навчальні поля мають бути моторошним і неприємним місцем, а створена на них обстановка викликати не просто відразу, нудотний рефлекс, а жах. Для цього доречно використовувати різноманітні імітаційні засоби: магнітофонні записи лементів і стогонів пораниених, муляжі зі слідами крові тощо. У Збройних Силах України відповідні навчальні поля лише розробляють, що є недоліком у системі бойової і психологічної підготовки.

До способів моделювання факторів небезпеки належить:

створення реалістичної, багатовимірної, полімодальної картини сучасного бою чи окремих його фрагментів під час занять і навчань;

метання бойових гранат, у тому числі під час атаки, на ходу;
проведення стрільб штатними снарядами і занять з вогневої підготовки в нічних умовах;

обкатка особового складу танками, навчання прийомам десантування та спішування з бойових машин і транспортних засобів на ходу;

встановлення і розмінування мінно-вибухових загороджень з бойовим зарядом;

подолання складних перешкод із ризиком для життя (при суворому дотриманні заходів безпеки).

Отже, під час бойового навчання військовослужбовець повинен пізнати і по можливості відчувати весь спектр впливів, характерних для бойової обстановки (зорових, слухових, кінестатичних, нюхових, смакових, вестибулярних), навчитися правильно реагувати на них і активно діяти в умовах їх ескалації. Моделювання основних психологічних факторів сучасного

бою у процесі бойової підготовки дозволяє певною мірою психологічно загартувати військовослужбовців, збільшити їхній

психологічний потенціал, необхідний для подолання психотравмуючих факторів реальної бойової обстановки.

Література:

1. Агаєв Н. А., Дикун В. Г., Стасюк В.В. Особливості організації морально-психологічного супроводу в арміях зарубіжних країн: навч. посіб. К: НДЦ ГП ЗС України, 2020. 134 с.

2. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник : у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ “7БЦ”, 2020. 754 с.

3. Організація психологічної підготовки особового складу підрозділів Сухопутних військ: Навчально-методичний посібник / За ред. Г.П. Воробйова. – Львів: АСВ, 2012. 430 с.

4. Психологія поведінки на війні: практичний poradник. Навчальний посібник / колектив авторів; за заг. ред. В.І. Осьодла. К. : НУОУ, 2014. 125 с.

5. Психологія бою: посібник / Грицевич Т. Л., Гузенко І. М., Капінус О. С., Мацевко Т. М., Романишин А. М.; за ред. А. М. Романишина. Львів: Видавництво “Астролябія”, 2017. 352 с.

6. Психологічна допомога військовослужбовцям: навч.-метод.посіб./ Василенко С.В., Грилюк С.М., Грунтковський О. Л., Мозальов В. Є., Корольчук М. С., Стасюк та ін.; за заг. ред. В. І. Осьодла.К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2021. 144 с.

7. Стасюк В.В. Військова психологія видородової діяльності: підручник. Київ: ПП “Золоті Ворота”, 2012. 458 с.

8. Стасюк В.В. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил): підруч. Київ: НУОУ, 2014. 504 с.

9. Стасюк В. В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів : підруч. Київ: НУОУ, 2016. 412 с.

10. Стасюк В.В. Страх і паніка на війні: монографія. Київ: НУОУ, 2013. 290 с.

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ

канд. психол. наук Оксана СТЕЛЬМАХ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Проблема професійного вигорання стає дедалі вагомішою через швидку зміну соціально-економічної і політичної ситуації, збільшення професійних та психічних навантажень у професійній діяльності, постійне зростання конкурентності в суспільстві.

Важливі аспекти професійного вигорання висвітлюються такими українськими науковцями як: Т.Грубі, Т. Зайчикова, Л. Карамушка,

С. Максимчук, Т. Титаренко тощо.

Відповідно до аналізу наукових досліджень проблеми професійного вигорання, вагомі зусилля науковців спрямовані на виявлення чинників, що зумовлюють професійне вигорання і це питання становить значний науковий інтерес.

Американська психологиня К. Маслач вивчає професійне вигорання як синдром емоційного та фізичного виснаження. Професорка зазначає, що професійне вигорання – це емоційне виснаження, яке розвивається на тлі сильного хронічного стресу в роботі.

Дослідження показали, що люди, які відчувають вигорання частіше залишають роботу, хворіють, можуть вживати наркотики та алкоголь, мають проблеми із сім'єю.

Т. Зайчикова, Т. Грубі, Л. Карамушка розглядають професійне вигорання як наслідок некерованого стресу, психофізіологічну реакцію, зумовлену частковими або надмірними зусиллями, спрямованими на задоволення трудових потреб, яка супроводжується психологічним, емоційним, інколи фізичним відходом від активності у відповідь на надмірний стрес [1, 2].

В. Бойко розглядав професійне вигорання як професійну деформацію особистості, зумовлену зовнішніми та внутрішніми чинниками. До зовнішніх чинників належить: хронічно психоемоційна діяльність (коли працівникові потрібно підкріплювати різні аспекти діяльності емоціями); дестабілізуюча організація діяльності (дестабілізація ситуації відображається не

лише на працівникові, але і на клієнтові); підвищена відповідальність за свої обов'язки, незадовільний психологічний клімат.

Г. Черніс виявив, що в процесі вигорання і відносини, і поведінка особистості змінюються неконструктивним чином у відповідь на стрес [4].

У зарубіжній літературі досить докладно вивчали вплив соціально-демографічних характеристик на ефект вигорання. З усіх соціально-демографічних характеристик найбільш тісний зв'язок із вигоранням має вік, що підтверджується численними дослідженнями. Встановлено, що серед молодших фахівців рівень вигорання вищий, ніж серед фахівців, старших 30-40 років. Вік асоціюється з досвідом роботи, тому вигорання на ранніх етапах кар'єри є більшим ризиком. Причини такої інтерпретації не вивчені дуже ретельно. Однак до цих результатів слід ставитися з обережністю через проблему упередженості - тобто ті, хто вигорає на початку своєї кар'єри, швидше за все, покинуть роботу [5].

Українська дослідниця Т. Титаренко, серед факторів професійного вигорання виділяє 3 групи: особистісні, статусно-рольові та корпоративні (професійно-організаційні). Вчена зазначає, що вигорання частіше проявляється у «трудоголіків», тобто у людей, які надмірно відповідально відносяться до своїх обов'язків, більшість свого часу проводять на роботі, зосереджено працюючи над власною кар'єрою. Також, вигорання переживають люди, які завжди прагнуть бути першими, емоційно реагують на стреси та негативно відносяться до перешкод на шляху досягнення мети [3].

Проте, деякі дослідники дотримуються думки, що саме індивідуально-психологічні особливості мають вагомий вплив на вигорання, не тільки в порівнянні з соціально-демографічними характеристиками, але і з факторами робочого середовища.

Так, серед індивідуально-психологічних чинників, що сприяють вигоранню, вчені виділяють схильність до стрес-реакцій, як співвідношення екстернальності та інтернальності, що передбачає ступінь відповідальності людини за своє життя.

Проаналізувавши літературу з питання професійного вигорання, розглянувши зарубіжні та вітчизняні дослідження даного феномену, основні ознаки та чинники, можемо зробити висновок, що

професійне вигорання - це процес, що розвивається на фоні хронічного стресу і веде до виснаження емоційно-енергетичних і творчих ресурсів працюючої людини, в тісній міжособистісній взаємодії, в емоційно напруженій атмосфері.

Література:

1. Грубі Т.В. Взаємозв'язок між особистісними чинниками та складовими професійного вигорання працівників Державної фіскальної служби України. Організаційна психологія. Економічна психологія. № 2–3(5–6). 2016. С.46-53.

2. Дослідження синдрому «професійного вигорання» у вчителів. / Л.М. Карамушка, Т.В. Зайчикова, О.С. Ковальчук, Г.Л. Федосова, О.Ф. Філатова, О.А Філь. К.: Міленіум. 2004. – 24 с.

3. Федоришин Г.М., Кицмен Н.З. Соціально-психологічні чинники професійного вигорання персоналу Державної служби України з надзвичайних ситуацій Соціально-правові студії. 2020. Випуск 2 (8). С. 178-185.

4. Cherniss C. Long-term consequences of burnout: an exploratory study. Journal of organizational behavior, 1992. Vol. 13(1). P. 1–11.

5. Maslach C., Schaufeli W. B., Leiter M. P. Job burnout. Annual review of psychology. 2001. Vol.52. P. 397–422.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОБОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Тетяна ТРЕНЬ,

канд. психол. наук, доцент Інна ШИНКАРЕНКО

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Професія поліцейського характеризується підвищеним рівнем небезпеки та необхідністю оперативно приймати об'єктивні рішення. Виконання службових обов'язків часто пов'язане з виникненням екстремальних ситуацій, які мають значний вплив на психіку людей та їх діяльність. Особливо це питання є актуальним зараз, коли вперше з часів Другої світової війни ми зіткнулися з повномасштабною війною. Психологічний аспект роботи правоохоронців в екстремальних ситуаціях має суттєве значення, адже від ефективності роботи поліції великою мірою залежить безпосередній стан забезпечення внутрішньої безпеки, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Потрібно відзначити, що екстремальними називають ситуації, які викликають у людини суттєві труднощі та значно відрізняються від повсякденної обстановки. У діяльності поліції екстремальні умови можна визначити як такі, в яких порушується звичайний перебіг подій, внаслідок чого виникає підвищений ризик, загроза для життя працівника поліції чи будь-якої іншої особи. Очевидним є факт, що на роботу в поліцію беруть виключно осіб зі стабільною психікою, однак в екстремальній ситуації навіть поліцейський може втратити самоволодіння. Неприємні психотравмуючі події, психологічний тиск правопорушників, агресивно настроєного натовпу можуть негативно позначитися на психіці поліцейського [1].

За весь період існування правоохоронної системи можна виокремити такі ситуації, що претендують на статус екстремальні, як: смерть близьких, хвороба близьких, загибель працівника під час несення служби, ображення працівника з боку інших осіб, зрада коханої людини, нерозуміння з боку родичів, розлука з людиною. Не можемо не додати, що наразі екстремальними умовами можемо вважати виконання службових обов'язків в зоні ведення бойових дій. Часто виникає потреба здійснювати свою діяльність в умовах ризику для життя та здоров'я. Особливого значення це питання набуло, коли постала потреба проведення розслідування воєнних злочинів, вчинених окупантами. Затягування в проведенні слідчих дій може призвести до втрати слідів та зведення нанівець оперативно-розшукових заходів.

Потрібно сказати, що мобілізація психічного й фізичного потенціалу в умовах стресу є можливою та бажаною, однак це не свідчить про те, що вона відбувається в будь-якому разі. Психологічна регуляція поведінки в нестандартних ситуаціях характеризується змінами у вищій нервовій діяльності в залежності від індивідуально-типологічних, зокрема психофізіологічних особливостей особи. Дуже сильні подразники спричиняють посилене пульсування та підвищення рівня адреналіну, що спричиняє зниження активності психічних функцій і зниження можливості прийняття рішення. В такий момент важливою є загальна мобілізація всіх ресурсів організму з метою пристосування до умов, що склалися [2, 139].

Прийняття рішень в екстремальній ситуації є надважливим навиком, який потребує тренувань. В такій ситуації потрібно зберегти спокій і врівноваженість, оперативно оцінити ситуацію, не піддатися бажанню діяти за встановленими стереотипами. Прийняття рішення вчиняти нестандартно може виявитися найбільш правильним вирішенням ситуації, що склалася, і ним потрібно вірно скористатися. Стереотип діяти так, а не інакше, звичка використовувати тільки конкретні прийоми нападу та захисту завжди має психологічну межу неповторюваності, проте екстремальна ситуація ніколи не повторюється в одному й тому ж самому вигляді, і це потрібно враховувати.

Професійна психологічна підготовка на практиці має здійснюватися шляхом проведення навчальних, практичних занять з використанням інтерактивних технологій та методів навчання. Така підготовка передбачає участь психологів у проведенні цільових інструктажів для поліцейських, які, зокрема, направляються для проходження служби в екстремальні умови (зведені підрозділи, що направляються в зону бойових дій, залучаються до виконання спеціальних завдань). Психологічна готовність є передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності.

Якісне навчання і вдосконалення психологічних якостей фахівців екстремальних видів діяльності забезпечується додержанням певних принципів та застосуванням спеціальних форм і методів, які зумовлені специфікою конкретної екстремальної професії. Психологічними засобами розвитку фахівців є психотренінг, психотерапія, психокорекція. Психологічний тренінг є інтегрованою, універсальною системою цілеспрямованого психологічного тренування й розвитку людини відповідно до потреб і цілей її особистості та діяльності [3]. Також вважаємо ефективними тренінги з освоєння ситуацій, пов'язаних із сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, убитих. Проте на сьогодні для особистісно-професійного розвитку названих фахівців недостатньо використовуються сучасні інноваційні технології, насамперед психологічні тренінги.

Доцільність практичних занять, тренінгів зумовлюється існуванням психологічної закономірності: людина, яка неодноразово потрапляла у важкі умови і впоралася з ними, має більше шансів

вийти з честю з чергової екстремальної ситуації, ніж та, яка ніколи з ними не стикалася. Схиляємося до думки, що надважливою є організація психологічних тренінгів для поліцейських, адже наразі питання психологічної підготовки правоохоронців є недостатньо реалізованим на практиці.

Принагідно відзначити, що важливе значення має діагностика психологічних особливостей конкретного працівника правоохоронних органів з метою прогнозування поведінки в ризико-небезпечних ситуаціях, що дозволить звести до мінімуму рівень фізичних і психічних втрат серед особового складу [4]. Таку діагностику вбачаємо можливою проводити психологами тренінгових центрів МВС регулярно протягом певного періоду.

Підсумовуючи вищезазначене, треба сказати, що для ефективного виконання службових завдань в екстремальних ситуаціях вирішального значення набуває професійна компетентність і впевненість у собі, вміння мобілізуватися в надзвичайних умовах, тренованість, витримка і адекватна оцінка рівня обстановки, досягнення яких можливе лише за наявності належного рівня психологічної підготовки працівників Національної поліції. Ефективна система психологічної підготовки поліцейських є вкрай важливою сьогодні, однак недостатньо добре реалізованою, що й складає подальшу перспективу досліджень даного питання.

Література:

1. Пампура І.І. Формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до ефективної діяльності в екстремальних ситуаціях. Наука і правоохорона 2013, №3, (21).
2. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін. Юридична психологія. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.
3. Вачков И.В. Психологический тренинг: методология и методика проведение / И.В. Вачков. – М.: Эксмо, 2010. – 450 с. – (Новейший справочник психолога)
4. Бандурка О.М. та ін. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України: Науково-практич. Посібник. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. – 319 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СТРУКТУР МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Оксана ЧАГАН, Анастасія ДЬОМІНА,

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Досвід проведення бойових дій на сході України та повномасштабна війна російської федерації проти України показали, що успіху під час проведення військових операцій досягають ті, хто не лише добре професійно та фізично підготовлений, але й вміє діяти у складних умовах, під час тривалої нервово-психічної напруги та в обстановці, що різко змінюється. Особливості ведення сучасного бою дають змогу усвідомити, що нове покоління офіцерів структур морально-психологічного забезпечення (МПЗ) потребує якісної підготовки з високим рівнем психологічної готовності та емоційно-вольової стійкості до дій у бою. Сучасні реалії висувають певні вимоги до фахівців цього напрямку не тільки щодо рівня фахової підготовки та професійної майстерності, але й таких професійно важливих якостей, як стійкість, зваженість, терпіння та рішучість.

Безпосередні дослідження під час проведення бойових дій на сході України свідчать, що у бойовій обстановці у 90 % воїнів страх спостерігався у виразній формі (у 45% воїнів – блювання, небажане виділення сечі і калу). При цьому у 30% із них пік страху відзначався перед боєм, у 35% - у бою. Лише 15% особового складу вело вогонь по противнику. Якщо до цієї частини безпосередньо діючих бійців додати тих, хто проявляє ініціативу, то відсоток реальних учасників бою може бути доведений до 25 %; у 10-25% особового складу страх не проходить і після бою, а переростає у бойову психічну травму. [7, 5]. Такі спостереження свідчать про те, що формування психологічної готовності до екстремальних умов, зокрема бойових, у військовослужбовців має велике значення не тільки для виконання завдання, але і збереження його психічного здоров'я.

Важливу роль у формуванні психологічної готовності та психологічного супроводу військовослужбовців під час бойових дій відіграє офіцер структур МПЗ. Але виконання завдань зі здійснення психологічної підготовки і супроводу можлива за умови особистої

психологічної готовності фахівців з МПЗ. Сформована психологічна готовність та стійкість до дій в стресових умовах у майбутніх офіцерів – заступників з МПЗ дасть змогу ефективно виконувати завдання з психологічної підготовки та психологічного супроводу підлеглих військовослужбовців у майбутньому, що забезпечить більш якісне виконання завдань за призначенням підрозділами Збройних сил України.

Як стверджує В. Смирнов, у психологічно підготовлених військовослужбовців у бойовій обстановці з'являється характерне бойове збудження, що загострює увагу, пам'ять і мислення, що сприяє активності та цілеспрямованості дій. У осіб, недостатньо підготовлених у психологічній і професійній сферах, під впливом виникаючих в екстремальній ситуації негативних почуттів і загального стану психіки можуть: сповільнюватися реакція, порушуватися координація та стійкість рухів і дій, послаблюватися увага та пам'ять. Це знижує й ставить під загрозу результативність їхньої діяльності [6, 48]. За свідченням О. Колесніченка, непідготовленість може викликати порушення у функціонуванні психіки, зокрема це може проявлятися в агресії, страху, тривожності, невпевненості у собі, депресії та навіть у суїцидальних проявах. [3, 23]

Психологічна готовність формується в процесі психологічної підготовки. Психологічна підготовка особового складу Збройних сил України – це цілісний та організований процес формування у військовослужбовців психологічної готовності та емоційно-вольової стійкості до дій у бою, у складних і небезпечних умовах, в обстановці, яка різко змінюється, під час тривалої нервово-психічної напруги, подолання труднощів, пов'язаних із виконанням військового обов'язку як у воєнний, так і у мирний час [4]

Основною метою психологічної підготовки є формування в особового складу психічної стійкості та готовності [5]. Психічна стійкість – здатність нервової системи військовослужбовця протистояти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх подразників. Психологічна готовність військовослужбовців – це властивість особистості, що визначається рівнем розвитку всіх сторін

її психіки: мотиваційної, пізнавальної, емоційно-чуттєвої, вольової [2, 8-9].

На сьогодні в сучасній вітчизняній психологічній науці існує два основних підходи до визначення змісту та структури психологічної готовності: функціональний, прибічники якого розуміють психологічну готовність до професійної діяльності як психічний стан (О. Запорожець, О. Коваль, В. Молотай, М. Томчук та ін.), та особистісний, в межах якого готовність розглядається як особистісне утворення (С. Васильченко, Л. Долинська, С. Максименко, В. Моляко та ін.) [3, 5].

Як стверджує О. Колісниченко, психологічну готовність особистості до діяльності в екстремальних умовах необхідно розглядати з позицій системно-структурного аналізу, на важливість використання якого в наукових дослідженнях вказують і відомі вітчизняні вчені [3, 5].

У сучасній науці немає однозначного розуміння структури психологічної готовності до професійної діяльності. Так, М. Дяченко та Л. Кандибович виокремили: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оцінний компоненти; О. Керницький, вивчаючи формування психологічної готовності курсантів до льотної діяльності в структуру, виділив дещо інші компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий та професійно-важливі якості особистості військового пілота; підтримує погляди попередника Ю. Бойко, тому у структурі психологічної готовності майбутніх юристів виокремлює наступні компоненти: мотиваційний, операційний, емоційно-вольовий, особистісний; В. Ягупов до основних структурних компонентів психологічної готовності відносить: мотиваційний, пізнавальний, емоційний, вольовий [1, 111]; О. Колісниченко виділяє такі структурні компоненти психологічної готовності до професійної діяльності в екстремальних умовах працівників МНС: мотиваційний, когнітивний, особистісний, операційний, оцінний, емоційно-вольовий, орієнтаційний [3, 7].

Отже, висвітлені погляди стосовно цієї проблеми свідчать, що немає однозначної позиції щодо компонентів структури психологічної готовності до професійної діяльності, а вони є специфічними для кожної професії зокрема. З огляду на це вважаємо, що дослідження особливостей психологічної готовності до

діяльності в екстремальних умовах та шляхи її формування в офіцерів структур МПЗ набуває значної актуальності і потребує проведення емпіричного дослідження. Визначення особливостей та компонентів психологічної готовності офіцерів структур МПЗ дасть змогу підвищити ефективність їхньої фахової діяльності.

Література:

1. Коваль І. Структура психологічної готовності майбутніх рятувальників ДСНС України до діяльності в екстремальних умовах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Психологія». Вип. 1. 2015. С. 109–119

2. Кокун О., Мороз В., Пішко І., Лозінська Н. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2021. 170 с.

3. Колесніченко О. Психологічна готовність працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2011. 23 с.

4. Курс психологічної підготовки особового складу військ (сил) Збройних Сил України. Київ, 2013.

5. Наказ Головнокомандувача ЗСУ №173 від 23.10.2020 «Про затвердження Інструкції з організації з організації психологічної підготовки у Збройних Силах України». К., 2020.

6. Смирнов Б. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Гуманитарный центр, 2007. 273 с.

7. Формування психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань Антитерористичної операції: poradnik для офіцерів та сержантів К.: Штаб АТО, 2014. 22 с.

РОЛЬ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

ад'юнкт Марія ЧИЖУК, д-р. пед. наук, професор Лариса РУДЕНКО, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Реалії сьогодення, пов'язані з військовим станом економічні, соціально-політичні зміни, що призводять до переосмислення пріоритетів суспільства – явища, які несуть руйнівні наслідки для психіки людини, збільшують рівень стресу, підвищують тривожність. Щоб протистояти цим впливам, людина має володіти вміннями саморегуляції та здатністю до самопомогі. Зважаючи на це, проблема застосування копінг-стратегій, тобто стрес-долаючої поведінки, є надзвичайно актуальною в нинішніх умовах.

У психології поняття копіngu (від англійського слова «cope» – «перебороти», «впоратися», «подолати») розуміється як когнітивні, емоційні та поведінкові зусилля, спрямовані на подолання труднощів у процесі взаємодії людини з довкіллям [1, с.23]. При цьому слід зазначити, що кожна зі складових має своє певне «навантаження». Так, когнітивні зусилля особи скеровано на аналіз проблеми, складання можливого плану дій, пошук альтернативних варіантів виходу із ситуації тощо. За допомогою емоційних зусиль людина контролює свої переживання, шукає емоційну підтримку з боку оточення. Поведінкові зусилля дають змогу досягти бажаного результату.

Вперше термін «копінг» з'явився у психологічній літературі у 1962 р. в результаті дослідження Л. Мерфі способів задоволення дітьми потреб, що висуваються внаслідок криз розвитку. Автор у рамках когнітивного підходу дає визначення копіngu як певну спробу створити нову ситуацію: загрозову, небезпечну, або ж радісну [2, с.286]. Виходячи з цього, можемо сказати, що копінг визначає прагнення індивіда вирішити проблему.

Найпопулярнішим підходом до вивчення копіngu є транзакційний підхід Р. Лазаруса та С. Фолькмана. Вчені ввели поняття копінг-стратегій – усвідомлених стратегій подолання стресу, оволодіння та врегулювання взаємовідносин із навколишнім середовищем.

У працях Р. Лазаруса відзначено, що взаємодія середовища й особистості регулюється двома ключовими процесами: когнітивною

оцінкою й «копінгом». Це пов'язано з тим, що у процесі еволюції людини важливу роль відіграє когнітивна оцінка. Ми переборюємо труднощі, оцінюючи їхню значущість для себе, і від цього залежить інтенсивність і характер емоцій, які людина виражає, стикаючись із проблемами [4, с.145].

Існує чимало класифікацій допінг-стратегій, проте науковці виділяють базові стратегії, а саме:

- стратегія вирішення проблем – це активна когнітивна схема, застосовуючи яку, людина прагне мобілізувати усі свої ресурси, акцентується на поставленому завданні;

- стратегія уникання – людина прагне уникнути контакту з джерелом стресу, витісняє необхідність та потребу розв'язання завдання. Це відбувається шляхом відволікання на інші ситуації або шляхом уникнення соціальних контактів;

- стратегія, орієнтована на емоції – активна когнітивна стратегія, яка спонукає людину надмірно емоційно реагувати на стрес, проявляти агресивність, роздратованість, заглиблення у світ фантазій.

Під час розгляду ролі копінг-стратегій у забезпеченні психологічного здоров'я суттєвим є їх порівняння з механізмами психологічного захисту. У літературі зазначається, що основна відмінність між цими феноменами полягає в тому, що стратегії копінг-поведінки використовуються особистістю свідомо і можуть змінюватися залежно від обставин, а механізми психологічного захисту не усвідомлюються, і в разі їх закріплення стають дезадаптивними. Л. Анциферова зазначає, що індивіди, які в проблемних і стресових ситуаціях вдаються до механізмів психологічного захисту, сприймають світ як джерело небезпеки, мають невисоку самооцінку й песимістичний світогляд [3, с.22].

Роль копінг-стратегій у забезпеченні психологічного здоров'я особистості базується, зокрема, на тому, що психологічне призначення стрес-долаючої поведінки полягає в тому, щоб забезпечити взаємодію людини з ситуацією в таких напрямках: якнайкраще адаптувати людину до вимог ситуації, оволодіти нею; ослабити або пом'якшити її вимоги; уникнути їх або звикнути до них і, таким чином, погасити стресову дію ситуації.

Отже, хоч і проблема копінг-стратегій активно вивчалась, як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, але у зв'язку з теперішньою політичною ситуацією, стрімкими суспільними змінами вона набуває все більшої актуальності та потребує розроблення нових напрямів дослідження.

Література:

1. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Копінг-стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2020. Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 55. С. 23–30.
2. Ткачук Т. А. Копінг-поведінка: стратегії та засоби реалізації. Ірпінь: УДФСУ, 2011. 286 с.
3. Галян А. Копінг-стратегії як чинник адаптації майбутніх медичних працівників до професійної діяльності. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. Психологічні науки. 2016. № 1(16). С. 22–26.
4. Волошок О. В., Прус С. Р. Поведінкові прояви копінг-стратегій у осіб юнацького віку. *Молодий вчений* 2021. № 1 (89). С. 146-151.

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Микола ЧМИР, Андрій КУЗЬМИЧЕВ

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

В наслідок широкомасштабного вторгнення, починаючи з 24-го лютого значна частина населення України перебуває в умовах, які несуть загрозу здоров'ю і життю. Активні бойові дії, артилерійські обстріли, ракетні удари що спричиняють постійний страх за своє життя, вимушені евакуації, наклали негативний відбиток на психологічне здоров'я як військовослужбовців силових структур, так і цивільного населення.

Екстремальні ситуації в яких може опинитися людина під час бойових дій зазвичай вимагає негайного і правильного прийняття рішення, але природні реакції організму можуть стати на заваді не

тільки об'єктивної оцінки ситуації, а й змоги врятувати себе. Звичайна реакція організму на небезпеку регулюється автономною нервовою системою, що керує мимовільними діями м'язів, серця та залоз. Такі реакції відомі широкому загалу під висловом «бийся, тікай або замри». За реакцію «бийся, тікай» відповідає симпатична гілка автономної нервової системи, в той час, як парасимпатична гілка відповідає за реакцію «замри». Утім під час бойових дій переважна кількість людей перебуває в стані стресу що є причиною інтенсивної роботи амігдали. Ця частина головного мозку підтримує високі рівні адреналіну з метою змусити людину діяти в небезпечній ситуації, однак при високому стресу рівень адреналіну так само збільшується, що призводить до переваги в діяльності саме парасимпатичної гілки. В такому випадку у людини спрацює реакція «замри», що може мати фатальні наслідки під час бойових дій.

Що може впливати на реакцію людини в небезпечних ситуація? Перше це особливості самої ситуації, тобто наскільки інтенсивна, тривала та раптова небезпека. Друге це індивідуальні реакції. До них належать підготовленість до екстремальної ситуації, вік, соматичний стан, особистісні особливості. Третє це соціальні чинники такі, як проінформованість щодо загрози, організація евакуації та «колективна поведінка».

Спираючись на досвід ведення військових дій можна зробити висновок, що більшу стійкість до стресу мають люди, які психологічно та фізично підготовленні до небезпечних ситуацій. Так наприклад, під час відпрацювання вправ із застосуванням стрілецької зброї, серед осіб, які нещодавно вступили до лав Збройних Сил, не одноразово помічалось, що військовослужбовці, які регулярно займаються активними видами спорту, показують кращі результати стрільби в порівнянні з іншими. Причина полягає в тому, що людина, яка не звикла до ситуацій, які вимагають збільшення адреналіну, в першу чергу думає про загрозу, яку може нести зброя, а не про якісне виконання вправи, нормативу, тощо. Найчастіша реакція, яка прослідковується в таких ситуаціях є страх пострілу, тобто, коли військовослужбовець під час пострілу інстинктивно закриває очі, що звичайно не дає результату потрапляння в ціль. Успішність стрільб

покращується з часом, коли особа позбавляється почуття страху перед зброєю.

Виходячи з вище сказаного, психологічний відбір в силових структурах повинен бути на досить високому рівні, адже в умовах, які склалися сьогодні це є ключем до успішного виконання завдань з мінімальними втратами серед особового складу. Одним з яскравих прикладів є проходження Q-курсу в Силах Спеціальних Операцій. Під час проходження курсу, курсанти постійно піддаються психологічному тиску через великі фізичні навантаження. Основна мета такого відбору є виявлення в кандидатів саме психологічної стійкості до екстремальних ситуацій, адже завдання, які виконують такі підрозділи пов'язані з великими ризиками для життя та здоров'я.

Звичайно в умовах повномасштабної війни провести ретельний психологічний відбір не можливо, а це означає що значна частина військовослужбовців може бути не готова до виконання завдань. З метою покращення морально – психологічного стану, а також розвитку стресостійкості військовослужбовців є необхідність навчання особового складу в екстремальних умовах. Найбільш простий варіант створення таких умови це заняття в несприятливих погодних умовах: дощ, сніг, спека, холод, тощо. Звикання до постійного дискомфорту перебудовує психологічний стан людини, що дає змогу виконувати завдання не зважаючи на подразливі чинники.

Другий варіант це проведення тренувань, що вимагають великої фізичної витривалості. Витривалість людини формується за умови, доведення організму до високого рівня фізичної втоми. Розвиток витривалості напряму впливає на аеробну та анаеробну продуктивність організму, тобто на максимальні показники споживання кисню організмом та його необхідною кількістю, а це означає чим більша витривалість, тим менша необхідна кількість і більша можливість отримання кисню організмом. Отримання кисню, що повністю покриває потреби призводить до роботи організму в стійкому стані, а це означає, що людина зможе працювати в складних умовах протягом тривалого часу. Під час потрапляння в небезпечну ситуацію, серце людини під дією адреналіну починає працювати швидше, а отже необхідність кисню зростає, що може спричинити неконтрольовану гіпервентиляцію непідготовленого організму і як наслідок можливі неконтрольовані дії, панічна атака з

подальшою втратою свідомості. Окрім занять з великим фізичним навантаженням тренувати витривалість допомагають заняття в гірській місцевості де кількість кисню менша.

Третій варіант це проведення тренувань які пов'язані з високим викидом адреналіну. До таких занять можна віднести стрибки з парашутом, штурмовий альпінізм, тощо. Під час таких тренувань розвивається психологічна стійкість до стресу, що призводить до контрольованості дій під час викиду адреналіну.

Окрім тренувань, велику увагу слід приділяти питанню надання психологічної допомоги людині в екстремальній ситуації, особливо питання стосується осіб в яких проявляється шок та паніка. Впливати на свідомість людини, яка знаходиться в стані шокової реакції необхідно, надаючи їй чіткі й прості інструкції до дії у стверджувальній інтонації, одночасно намагаючись доторкнутися до людини, і спрямовуючи її у найбезпечніше місце.

Під час стану рухового збудження необхідним є притискання особи до себе, з подальшим скерування людини у безпечне місце спокійним тихим голосом. Також варто пам'ятати що під час нервового тремтіння кращою допомогою є потрясти потерпілого протягом кількох секунд. Одночасно потрібно розмовляти з людиною, щоб уникнути сприйняття допомоги, як акту фізичного нападу.

Прорахувати наперед всі ситуації, які можуть виникнути в подальшому абсолютно неможливо. Сьогодні диктує нам важкі умови в яких доводиться перебувати велику кількість часу. Тренуючи і загартовуючи себе, людина здатна побороти ті психологічні бар'єри які заважають прийняттю правильного рішення під час небезпечної ситуації задля збереження не тільки власного життя, а й життя людей, які опинились поруч, адже життя має продовжуватись.

Література:

1. Фармацевтична енциклопедія / голова ред. ради та автор передмови Черних В.П. НФаУ. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — Київ : МОРІОН, 2010. — 1632 с.
2. Фізіологія і психологія праці: Навчальний посібник / Крушельницька Я.В. — Київ КНЕУ, 2000. — 232с.

3. Психологія бою: Посібник / Романишин А.М. – Львів : Астролябія, 2022. — 352с.

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ТА ЛЕКСИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНУ «ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я»

аспірант Юлія ШЕВЕЛЄВА

Національний університет цивільного захисту України

Психічне здоров'я, як і духовне та фізичне, одне зі складових здоров'я індивіда, яке відповідає за здатність психіки до саморегуляції своєї поведінки та відновлення власних адаптаційних ресурсів. Згідно даних Всесвітньої організації охорони здоров'я на сьогодні понад 25% осіб в усьому світі потребують кваліфікованої медичної, психологічної та соціальної допомоги щодо проблем з психічним здоров'ям. Це настільки актуальне питання, що 10 жовтня, починаючи з 1992 року, ініційоване проведення Всесвітнього дня психічного здоров'я. Сучасна наука розглядає поняття як індивідуального психічного здоров'я, яке характеризує узгодженість та цілісність психічних функцій окремого індивіду, так і суспільне психічне здоров'я, тобто розповсюдженість психічних розладів у певній популяції.

Етимологія слова «здоров'я» остаточно не з'ясована. Так, у етимологічному словнику М.Фасмера слово походить від старослов'янського «сѣдравъ», первісне значення якого припускається як «з доброго дерева» [5]; у етимологічному словнику української мови за редакцією О.Мельничука здоров'я споріднюється з латинським «salvus» - «цілий, здоровий» та давньоіндійським «sārvah» - «цілий» [4]. Етимологічний аналіз дає підстави визначати термін «здоров'я» як цілісний та добре функціонуючий організм.

В Академічному тлумачному словнику української мови за редакцією І.К.Білодіда термін «здоров'я» трактується як «стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи» [8]. Тлумачний словник російської мови В.І.Даля здоров'я розглядається як «стан тваринного тіла (або рослини), коли всі життєві відправлення йдуть в повному порядку; відсутність недуги, хвороби» [12]; у словнику С.І. Ожегова – «правильна, нормальна діяльність

організму, його повне фізичне і психічне благополуччя» [6]; у словнику Д.Н.Ушакова – «нормальний стан правильно функціонуючого, неушкодженого організму» [11]. Кембріджський тлумачний словник здоров'я – health - розглядає як «стан організму та ступінь його вільності від хвороб», а психічне здоров'я - mental health - як «стан чийогось розуму та чи страждає хтось на якісь психічні захворювання чи ні» [13]. В академічному кембриджському словнику mental health трактується як «стан розуму, який показує, чи відчуває себе хтось щасливим, працездатним тощо [14].

Велика радянська енциклопедія визначає здоров'я як «природний стан організму, який характеризується його врівноваженістю з навколишнім середовищем та відсутністю якихось хворобливих змін» [2]. Попри це розглядається поняття «ступеню здоров'я», який визначається широтою адаптаційних можливостей організму. Як зазначається у даній праці, «практично здорова людина» - це особа, патологічні зміни в організмі якої не впливають на її самопочуття та працездатність. У той же час перенапруга захисно-адаптаційних механізмів внаслідок дії екстремальних подразників, не порушуючи здоров'я, може призвести до розвитку хвороби, тобто відсутність маніфестуючи порушень ще не свідчить про відсутність хворобливого стану.

У енциклопедичному словнику медичних термінів здоров'я визначається як «якість життєдіяльності людини, яка характеризується адаптацією організму до факторів навколишнього середовища, здатністю до дітонародження з урахуванням віку, та адекватністю психічного розвитку, яка забезпечує нормальне функціонування всіх органів та фізіологічних систем організму при відсутності прогресуючих порушень структури органів, та проявляється у стані фізичного та духовного благополуччя індивіда при різноманітних формах його активної діяльності» [3]. При цьому оцінка стану здоров'я розглядається як передумова до прогнозу життєдіяльності людини в особливих чи екстремальних умовах (війна), у штучному середовищі (підводний човен) чи при підвищеному навантаженні на організм (спорт вищих досягнень).

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає здоров'я «як стан повного фізичного, душевного і соціального

благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів», а психічне здоров'я розглядається не лише як відсутність психічного розладу, а як «стан благополуччя, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, впоратися з життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти» [7]. ВООЗ виділяються також критерії психічного здоров'я, до яких відносяться: усвідомлення своєї ідентичності; критичність до себе; відповідність психічних реакцій соціальним ситуаціям; здатність керувати, планувати та змінювати свою поведінку в залежності від життєвих ситуацій [7].

У словнику практичного психолога С.Ю.Головіна психічне здоров'я розглядається як «стан душевного благополуччя, який характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам дійсності регуляцію поведінки та діяльності» [9, с.175]. До основних критеріїв психічного здоров'я він відносить: відповідність характеру реакцій до зовнішніх подразників, адекватний віку рівень зрілості, адаптивність в мікросоціальних відносинах, здатність самокерувати поведінкою, розумне планування життєвих цілей та активність у їх досягненні. У англомовній енциклопедії П.Кольера психічне здоров'я розглядається як «сукупність установок, якостей і функціональних здібностей, які дозволяють індивіду адаптуватися до середовища» [10]. Дослідники Н.Є.Бачерніков, В.П.Петленко та Є.А.Щербина психічне здоров'я визначають як «стійкий стан оргазму, який дає можливість людині усвідомлено, враховуючи свої фізичні та психічні можливості, а також навколишні умови, здійснювати та забезпечувати свої індивідуальні й суспільні (колективні), біологічні та соціальні потреби» [1]. У деяких джерелах психічне здоров'я визначається «як функція підтримання рівноваги між особистістю та середовищем, адекватної регуляції поведінки і діяльності людини, здатності протистояти життєвим труднощам без негативних наслідків для здоров'я» [2].

Література:

1. Бачерніков Н.Є. Философские вопросы психиатрии /Н.Є. Бачерніков, В.П. Петленко, Є.А. Щербина. – К., 1985. С.35-36.
2. Большая советская энциклопедия. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://slovar.cc/enc/bse/1997339.html> (дата звернення: 25.09.2021)

3. Енциклопедичний словник медичних термінів: в 3 т. [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: : https://gufo.me/dict/medical_encyclopedia/%D0%97%D0%B4%D0%B%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8C%D0%B5 (дата звернення: 15.09.2021)

4. Етимологічний словник української мови: В 7 т./ Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1985.- Т.2., С.255.

5. Этимологический словарь русского языка М. Фасмера. 1-е издание: 1964 – 1973; [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <https://lexicography.online/etymology/vasmer/> (дата звернення: 15.09.2021)

6. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / Под ред. проф. Л. И. Скворцова. — 28-е изд. перераб. — М.: Мир и образование, 2014. — 1376 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://slovar.cc/rus/ojegov/592288.html> (дата звернення: 25.09.2021)

7. Преамбула до Конституції Всесвітньої організації охорони здоров'я, затверджена на Міжнародній конференції з питань охорони здоров'я, Нью-Йорк, 19-22 червня 1946 року; підписана 22 липня 1946 року представниками 61 країни (Архівні документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, №. 2, стор. 100), введена в дію 7 квітня 1948 року.

8. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. [Електронний ресурс] // Том 3, 1972. — Стор. 547. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/kompetentnuj> (дата звернення: 15.09.2021)

9. Словарь практического психолога /Сост. С.Ю.Головин. – Минск: Харвест, 1998.- 800с.

10. Словарь Кольера. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://slovar.cc/rus/koler/1566823.html> (дата звернення: 25.09.2021)

11. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. — М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр.

и нац. слов., 1935-1940. (4 т.) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://slovar.cc/rus/ushakov/401312.html> (дата звернення: 25.09.2021)

12. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. / В. И. Даль. — 6-е изд., стереотипич. — М.: Дрофа; Русский язык – Медиа, 2011. — Т. 1. — С. III—XII. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://slovar.cc/rus/dal/547867.html> (дата звернення: 25.09.2021)

13. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/mental-health> (дата звернення: 26.09.2021)

14. Cambridge Academic Content Dictionary - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/mental-health> (дата звернення: 26.09.2021)

ПСИХОЛОГ ЯК ДОПОМІЖНИЙ СУБ'ЄКТ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

*Микита ШУРГАНОВ, канд. психол. наук, доцент Інна
ШИНКАРЕНКО Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ*

На даний момент в системі Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) розвивається служба психологічного забезпечення. Вона має на меті підтримку працівників після екстремальних умов, професійний відбір на навчання та працю в системі МВС, впровадження сучасних психологічних технологій для розшуку злочинців, що дозволяє психологам як спеціалістам брати участь в оперативно-службовій діяльності. На даному етапі розвитку цієї служби, все більше і більше надається значення вивченню особистості кримінального правопорушника.

Однією із головних задач психолога, як спеціаліста, на сучасний момент існування служби є складання психологічного профілю кримінального правопорушника. Для цього психолог разом із оперативними підрозділами поліції повинен побувати на місці вчинення кримінального правопорушення, для того аби визначити модус оператор (почерк) правопорушника. За допомогою таких даних як:

1. Основні особливості жертви (вік, зовнішність жертви, стать, матеріальне становище).
2. Особливості місцевості кримінального правопорушення.
3. Особливості вчинення кримінального правопорушення (час, знаряддя вчинення кримінального правопорушення, куди було нанесено удар) [1].

За допомогою знань, пов'язаних із поведінкою і психологічними особливостями людей, психолог може скласти орієнтований психологічний портрет кримінального правопорушника, зважаючи на який, практичні працівники поліції зможуть звузити коло підозрюваних. А також за допомогою якого оперативні підрозділи поліції зможуть детальніше опитати свідків та інших людей, які пов'язані із жертвою [2].

Особливістю забезпечення психологічної допомоги оперативним працівникам поліції є те, що психолог може її проводити заочно, за допомогою засобів мобільного зв'язку, у форматі відео-конференції тощо, або ж брати безпосередню участь під час кримінального провадження. Психолог може надати консультацію з доцільності формулювання тих чи інших питань під час допиту кримінального правопорушника. Для цього він може задіяти такі методи як: поліграф та методи спостереження за мімікою та жестами підозрюваного під час допиту [3].

Також необхідно зауважити на тому, що психолог повинен залучатись до розслідування суїцидів. Адже дуже часто деякі злочинці намагаються замаскувати вбивства під суїцид. Це обумовлено тим, що передсуїцидальна поведінка має певні особливості. І саме за допомогою психолога можна визначити, чи справді людина намагалася вчинити суїцид, чи це було все інсценовано. Так, вивчаючи посмертні записки особи, опитуючи

родичів та знайомих потерпілого, психолог зможе визначити, чи це був суїцид, чи вбивство [4].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що психолог є одним із таких учасників оперативно-розшукових дій поліції, за допомогою якого слідчі, оперативні співробітники можуть отримувати консультації у сфері психології (складати психологічний портрет кримінального правопорушника), допомагати в пошуках кримінального правопорушника, а також звужувати коло підозрюваних осіб.

Література:

1. Чорна В.М. Використання кримінологічного профайлінгу у здійсненні оперативно-розшукової діяльності. URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2020/04/CHorna.pdf> (дата звернення: 08.08.2022).

2. Демків Р. Я. и др. Система психологічних знань і навичок співробітників Національної поліції України. – 2019. (дата звернення: 08.08.2022).

3. Кретчак О.М. Значення психологічного забезпечення в реалізації професійної діяльності слідчих. С. 190. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2203/1/4_2017.pdf#page=191 (дата звернення: 08.08.2022).

4. Макаренко С. С. Особливості використання судово-психологічної експертизи в кримінальному процесі. Збірник наукових праць. Проблеми сучасної психології. – 2010. – №. 7. (дата звернення: 08.08.2022).

Секція 2

**МОВНІ МОДЕЛІ СВІТУ У ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ,
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ ТА ПРИКЛАДНОМУ ВИМІРІ**

**РОЛЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У
САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

канд. пед. наук Ірина БАБІЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Одним з основних завдань сучасної вищої освіти є формування у студентів навичок самостійної роботи, умінь пошуку необхідної інформації, її систематизації, інтерпретації. Роль самостійної роботи суттєво зросла в умовах дистанційного навчання, що відображено у навчальних планах, де на самостійне вивчення окремої дисципліни припадає не менше третини навчального часу. Одним із чинників, який забезпечує ефективну самостійну роботу, є сформована лексикографічна компетенція у здобувачів вищої освіти.

Актуальність досліджуваної проблеми засвідчують численні праці, присвячені формуванню лексикографічної компетенції у студентів-філологів та майбутніх педагогів (Коткова Л., Надолинська А., Прокопенко О., Семеног О.). Однак уміння працювати зі словниками актуальне у процесі загальної та профільної підготовки будь-якого галузевого фахівця. Незважаючи на значний дидактичний потенціал словників, вони часто залишаються поза увагою сучасних учнів і студентів. Ключовою причиною цього вважаємо несформованість в останніх лексикографічної компетенції, а також брак навчальних словників як особливого виду лексикографічних видань.

У широкому розумінні лексикографічна компетенція – це усвідомлена потреба звертатися до словника, вміння вибрати потрібний словник для вирішення конкретного пізнавального й комунікативного завдання, уміння читувати словникову статтю. У дидактичному аспекті лексикографічна компетенція – когнітивні уміння, що забезпечують пошук, вибір, аналіз і синтез, узагальнення,

адаптацію інформації, що є невід'ємною частиною професійної комунікативної компетенції майбутніх фахівців, передусім тих, чия професія є лінгвоактивною.

З огляду на поліаспектність поняття «лексикографічна компетенція» дослідники по-різному його структурують. Зокрема, А. Надолинська виділяє три компоненти: лексикографічні знання (засвоєння термінологічної бази з розділу «Лексикографія»), знання основних лексикографічних праць, розуміння принципів побудови словникової статті), лексикографічні навички (це навички оперувати набутими лексикографічними знаннями в професійній діяльності та навички наукових досліджень у галузі лексикографії), лексикографічні вміння (уміння одержувати словникову інформацію, узагальнювати й зберігати її) [3]. Така структура лексикографічної компетентості відповідає програмним результатам підготовки передусім студентів-філологів, тоді як для нефілологічних спеціальностей актуальним вважаємо структуру, запропоновану Л. Котковою, яка містить такі компоненти: мотиваційний – сформованість стійкої усвідомленої потреби користуватися словниками; інформаційний – знання типів словників, уміння працювати зі словниковими статтями, виділяти необхідну інформацію з словникової статті; операційно-діяльнісний – уміння застосовувати почерпнуту зі словника інформацію у написанні наукових, курсових робіт, дипломних проєктів та у подальшій професійній діяльності[1]. Українська дослідниця О. Семеног слушно доповнює цю структуру лексикографічної компетенції інформаційним компонентом – умінням застосовувати електронні словники [4], які поступово витісняють паперові видання. Перевага електронних словників у тому, що в електронному корпусі словникової статті (залежно від типу словника) може бути озвучена правильна вимова заголовного слова, а також міститись гіпертекстовий матеріал з малюнками, відеофрагментами чи буде доступний одночасний швидкий пошук слів як за назвою словникових статей, так і в усіх текстах конкретного електронного словника» [2]. Звичайно електронні словники є актуальними передусім для сучасного користувача, який звик черпати інформацію з гаджетів.

Знайомство зі словниками, їх різновидами та формування навичок користуватися лексикографічними джерелами здійснює

педагог-мовник, однак залучати до словникової роботи здобувачів освіти слід у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін, що створює належну лінгвістичну базу для розуміння галузевих текстів та забезпечує інтрапрофесійну комунікацію. Крім того, сформованість лексикографічної компетентності сприяє формуванню й загальнонавчальних умінь, а саме: критично мислити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, знаходити, формулювати і вирішувати проблеми, здобувати нові знання, самоорганізовуватися й здійснювати самоконтроль.

Найефективнішими вважаємо використання навчальних словників, тобто таких, що адресовані певній цільовій аудиторії – студентам. Навчальні словники слід укладати з урахуванням міжпредметних зв'язків, у співпраці філологів та галузевих фахівців; вони повинні базуватися на національномовній основі, уміщувати кодифіковані нормативні термінолексеми, сукупність яких відповідає силабусу дисципліни та підручникам, за якими навчаються здобувачі освіти.

Література:

1. Коткова Л. І. Формування лексикографічної компетенції як показника мовної компетенції учня / Л. І. Коткова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2011. № 5 : Другі Бугайківські читання. С. 79–82.

2. Кучерук О. Основні напрями розвитку електронної лінгводидактики, Інформаційні технології і засоби навчання, №3 (41), с. 83-91, 2014. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1054>. Дата звернення: Жовт. 02, 2022.

КОНЦЕПТ «ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Ph.D. Тетяна БОТВИН, Оксана ПИЛИПЕЦЬ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Ментальність народу актуалізується в найбільш значущих "культурних" концептах мови, що відображають національні

пріоритети і ідеали. Знаходячись під впливом змін історичних обставин, лінгвокультурні концепти разом з тим зберігають свою традиційну форму і значимість в мові протягом існування національної спільноти.

Картина світу, як мозаїка, складається з концептів та зв'язків між ними, її іноді називають концептуальною картиною світу [1, 85]. На сучасному етапі часто вживають терміни філософська, художня, релігійна картини світу, хоча найбільш універсальним поняттями є концептуальна картина світу, пов'язана з усіма знаннями про світ, і мовна картина світу як засіб вираження цих знань.

Саме в мовній картині світу виявляється своєрідність членування концептуальної картини світу у різних народів, яка є невідемним підґрунтям мовної картини. Однак невідемним фактом залишається твердження, що концептуальна картина світу універсальніша і є спільною для народів з однаковим рівнем знань про світ, водночас мова відображає досвід кожного народу і виявляє не тільки спільні знання, а й своєрідність бачення світу.

Для мовної картини світу важливі три явища, тісно пов'язані між собою: людина – світ – мова. Саме людина виступає на першому місці і є вихідною точкою, оскільки вона пізнає незалежний від неї світ і створює засоби фіксації та передачі знань про нього іншим людям, і для власного пізнання. Відповідно для побудови мовної картини світу ключовою є постать людини.

У процесі розвитку концептуальної картини світу спостерігається відставання загальної мовної картини світу, а нові концепти можуть мати вираження у вузькій сфері функціонування мови і тільки з часом поступово вливатися у загальномовну картину світу. При цьому загальномовна картина світу може відбивати відповідні концепти більш спрощено в семантичному плані, ніж у терміносистемі.

За певних культурно-історичних і суспільно-політичних умов може виникати розбіжність між прогресивною концептуальною картиною світу та архаїчною мовною картиною світу. Картина світу складається з концептів та зв'язків між ними, тому її ще часто називають концептуальною.

Питання концептуальної картини світу досліджували такі вчені як Ю. Апресян, Т. Булигіна, Д. Лихачов, З. Попова, І. Стернін, О. Хроленко, О. Шмельов. Французький лінгвіст Е. Бенвеніст розробив

методику концептуального аналізу, вчений Ю.Ковбасенко поділяв усю інформацію у тексті на три види: змістово-фактуальну, змістово-підтекстову та змістово-концептуальну. На думку Ю.Апресяна, кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації, концептуалізації мови. У картині світу відбиті уявлення про внутрішній світ людини, в ній поєднаний досвід десятків поколінь, який служить надійним провідником в цей світ[2, 35].

Концепт, за визначенням професора З. Попової, – це глобальна одиниця мислення, яка являє собою квант знання. Концепти ідеальні і кодуються у свідомості одиницями універсального предметного коду, в основі яких лежать індивідуальні чуттєві образи, сформовані на основі особистого чуттєвого досвіду людини. Образи конкретні, однак вони можуть абстрагуватися і з чуттєвого перетворюватися в образ мислення. Майже всі концепти зберігають свою чуттєву природу, наприклад, концепти, представлені словами *кислий, солодкий, гладкий, яма, ложка, стіл*. Концепт, на відміну від поняття, не має чіткої структури, жорсткої послідовності і взаєморозташування шарів. За змістом концепти поділяються на такі: уявлення (картинка мислення) – яблуко, груша, холод, кислий, червоний; схема – концепт, представлений певною узагальненою, просторово-графічною чи контурною схемою: схематичний образ дерева, людини; поняття – концепт, який складається з найзагальніших ознак предмета чи явища: квадрат – прямокутник з рівними сторонами; фрейм – багатокомпонентний концепт, який являє собою сукупність складових частин: магазин, стадіон, лікарня; сценарій – послідовність епізодів у часі: відвідування ресторану, подорож в інше місто, бійка, екскурсія; гештальт – комплексна, цілісна функціональна структура, яка упорядковує розмаїття окремих явищ у свідомості: школа, любов [3, 172].

Як об'єкт вивчення образ жінки та засоби його репрезентації в мові вже тривалий час перебувають у центрі уваги лінгвістів. Параметризація образу жінки в мові найчастіше досліджується на матеріалі пареміологічного та фразеологічного фондів, оскільки, на думку дослідників, саме в них знайшли відображення сформовані в суспільстві стійкі уявлення й образи, які передаються в процесі комунікації від покоління до покоління [4, 7].

В українському суспільстві (принаймні в окремі історичні періоди) українська жінка займала особливе місце, що закріпилося в українському менталітеті і репрезентується у різних дискурсах. Це в першу чергу стосується

жінки-матері, жінки-господині та жінок старшого віку.

Дослідження концепту "жінка" дозволяє підійти до вивчення питання як культурної репрезентації і розкрити його багатосторонній зміст, а саме соціальний, психологічний та культурний аспекти. В українському мовознавстві привертають увагу праці О. Бондаренка, який досліджував особливості лексико-семантичної структури концептів чоловік і жінка в українській та англійській мовних картинах світу [5, 161].

Основним способом мовної об'єктивації особи жіночої статі є родове слово жінка, а також видові форми, що вказують на статеву незрілість жінки, – дівчинка, дівчина; родинні стосунки – мати (мама), дружина, бабуся (бабка), дочка (донька), хрещена мати, мачуха, невістка, падчерка (пасербиця), сестра, невістка, тітка, зовиця, теща, свекруха; соціальні стосунки – сусідка, колега, співробітниця тощо. Загалом для позначення особи жіночої статі використовуються тисячі «лексичних, фразеологічних, паремійних, афористичних, текstemних найменувань» [6, 45].

У тлумачному словнику за лексемою жінка закріпилося три значення: «особа жіночої статі, протилежне – чоловік», «доросла особа, на відміну від маленької дівчинки», «жона – заміжня особа щодо свого чоловіка, взагалі заміжня особа жіночої статі» [7, 367].

Концепт жінка має складну структуру, різноманітні елементи якої об'єктивовані фразеологічними зворотами, що називають особу жіночої статі. Дослідження показало 113 сталих словесних комплексів, які репрезентують концепт жінка в українській мові (на матеріалі збірників І. Франка «Галицько-руські народні приповідки» та В. Даля [8, 196]).

Українська мовна картина світу репрезентує зовнішній вигляд жінки шляхом його позначення за такими параметрами: за кольором шкіри і волосся; за будовою тіла та зростом; характеристика в опозиції вродлива / невродлива; характеристика в опозиції гарно, зі смаком убрана / неохайно (недоладно) вбрана, нечупарна.

Англійська мовна свідомість при оцінці жіночої зовнішності акцентується переважно ознакою індивідуальної переваги, і краса

визначається не відповідністю еталону або стандарту, наприклад: She would have been a strikingly beautiful woman had been there any glow in her eyes, and responsive warmth in her smile or any spontaneity in her voice that fell with gentle melody on the ears of her family and her servants [9, 83]. 'A siren', he said, sampling her skin which was as soft and addictive as ice cream. His lips drifted down her throat. 'In other words, intoxicating, irresistible, tantalizing:' [9, 85].

У свідомості носіїв англomовної культури сприйняття жіночої краси визначається суб'єктом оцінки в межах гедонізму (можливість отримати задоволення) і раціоналізму (збереження безпеки). Сенсорні мотиви отримали мовну реалізацію на лексемном рівні, де виявлено понад ста слів, що характеризують жінку за ознакою «сексуально приваблива», наприклад: fox – a

sexually attractive girl or young woman; enchantress – a woman of great sexual charm; nymphet – a young girl of about 11-14 years old regarded as sexually desirable; sexpot – a sexy woman; sexkitten – a woman with enormous sexual potential і т. ін. [10, 146].

За стереотипним баченням світу, в англійській картині світу жінкам більш притаманна самостійність і незалежність, поряд з цим, також ми бачимо англійських жінок у ролі матері. В українській картині світу, ми спостерігаємо діаметрально іншу ситуацію, а саме: залежність від чоловіків, покірність чоловіку та збереження сімейного тилу.

Отже, мовна картина світу – це «спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за національними концептуальними канонами» [11, 98].

Таким чином, питання про мовну картину світу та її зв'язок з духовним життям людини на двомовному, логіко-концептуальному рівнях має не лише лінгвістичне значення, але і є питанням про ментальність сучасного українця та інтелектуальний і морально-етичний розвиток нації.

Література:

1. Фуко М. Археологія знань / пер. с фр. В. Шовкун. Київ, 1996. 214 с.
2. Апресян Ю.Д. Образ людини по даних мови: спроба системного опису. *Питання мовознавства*. 1995. №1. С. 34 – 41.
3. Попова З.Д., Стернін І.А. Поняття «концепт» в лінгвістичних дослідженнях . Воронеж, 1999. 234 с.
4. Аскольдов С.А. Концепт і слово. Від теорії словесності до структури тексту: антологія. М., 2017. 279 с.
5. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: автореф. канд. філол.наук. К., 2003. 36 с.
6. Алефіренко Н.Ф. Суперечливі проблеми семантики: монографія. М.: Гнозис, 2016. 326 с.
7. Бабушкін А.П. Типи концептів в лексико-фразеологічній семантиці мови: монографія. Воронеж, 2017. 104 с.
8. Кубрякова Е.С. Мова і знання: На шляху отримання знань про мову: частини мовлення з когнітивної точки зору. Роль мови в створенні світу: монографія. М.: Мова слов'янської культури, 2004. 555 с.
9. Левіченко М.С. Лінгвокультурні особливості пізнього вікторіанського дискурсу: на матеріалі англійської художньої прози кінця ХІХ ст.: автореф. дис., канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Херсон, 2011. 22 с.
10. Левченко О.П. Фразеологічна репрезентація світу . Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. Київ: КНУ, 2002. №7. 315 с.
11. Карасик В.І. Культурні домінанти в мові . Мовна особистість: культурні концепти: Зб. Наук. праць. Волгоград: Архангельск, 2017. 283 с.
12. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. Мовознавство. 2016. № 5–6. С. 23 – 35.

ВПЛИВ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ НА ЗМІНИ В МОВНІЙ (МОВОЗНАВЧІЙ) КАРТИНІ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

канд. філол. наук Лідія ВЕРБИЦЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова – явище динамічне і статичне водночас, але глобальні тектонічні процеси в суспільно-політичному житті етносу завжди закономірно мають значний вплив на динаміку мовних змін. І «що трагічніша подія, то сильніший її відбиток на мові» (Рустам Гаджієв) [7]. Тому й сучасна воєнна агресія росії проти України теж позначається змінами в мовній картині світу українців.

Поняття «мовна картина світу» багатогранне, може бути предметом дослідження етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, соціолінгвістики. Зрештою, і одиницями мовної картини світу є лінгвокультуреми («мовні знаки», що містять культурну інформацію) [2, 95]. Все ж мовна картина світу, за визначенням О.О.Селіванової, – це «представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій, сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення» [6, 365]. Тому коли говоримо про зміни в мовній картині світу, маємо на увазі не лише політичний, соціологічний, культурологічний, етнічний чи психологічний аспект, а й власне лінгвістичний, тобто зміни, які торкаються всіх рівнів системи мови. Разом з тим причини й наслідки цих змін випливають з теорії про антропоцентричність мови Гумбольта, гіпотези лінгвістичної відносності Сепіра – Ворфа, вчення про внутрішню форму слова Потєбні. Про модифікації мовної картини світу власне в системі мови варто говорити, бо ще Вайсгербер (автор самого поняття «мовна картина світу») характеризував її як таку, що в мовному вираженні є багаторівневою і визначає набір звуків, словниковий склад, словотворчі можливості мови, пареміологічний аспект тощо [1]. Зрештою, усі вищезазнані вчені, окрім суспільного функціонування мови, звертали увагу на її матеріальну структуру («зовнішню форму» за Потєбнею).

Отже, сучасні воєнні реалії мають вплив на зміну мовної картини українського етносу в таких аспектах:

- зменшення або збільшення частотності вживання певних слів;
- зміна пріоритетності значень певних слів;
- зміни на фонетичному, орфографічному, пунктуаційному, лексичному та інших рівнях системи мови.

Окрему увагу звернемо на модифікації, про які йдеться в останньому пункті. Тут розглядатимемо мовну картину світу з соціолінгвістичного боку, адже однією з течій сучасної соціолінгвістики є та, що «спрямована на лінгвістику і вивчає... [крім іншого] зв'язок мовних змін із соціальними умовами» [5, 321].

На фонетичному рівні динаміка головно стосується орфоепічних особливостей української мови і, зрештою, артикуляційного апарату українця. Особливо активне використання слів-шиболетів дозволяє завдяки особливостям вимови звуків впізнати людину, для якої українська мова не є рідною (*паляниця, крамниця, укрзалізниця, молодиця, полунця...* - м'яке ц, звук и).

На рівні орфографії зміни стосуються написання великої – малої літери. Український правопис означає те, що імена та прізвиська, ужиті зневажливо, пишемо з малої літери. У часі війни це правило розширює межі вжитку, формуючи позитивну чи негативну думку суспільства про певні явища (*росія, путін* тощо).

Пунктуація теж реагує на воєнні процеси, до речі, подібно до того, як це було під час Другої світової війни. Мова йде про використання «іронічних лапок», які змушують сумніватись в правдивості висловленого, іронічно ставитись до сказаного (*путінський «референдум»; «спецоперація» рф в Україні; Ердоган закликав путіна «дати ще один шанс» переговорам з Україною щодо «миру»...*).

Набільш тотальні зміни закономірно стосуються лексичної системи мови. Це передусім чимало неологізмів, інтернет-словники яких починають активно побутувати (*мордор, ерефія, рашизм, путінізм, натівець, затридні, нагостомелити, відирпенити, чорнобаїти, макронити, заукраїнити, наволонтерити* тощо). Причому це слова різних частин мови, утворені за українським типом словотворення. Окремо слід зазначити оновлення фраземного складу мови (*ефект Чорнобаївки, повертатися в Чорнобаївку, вслід за російським кораблем; доброго вечора, ми з України; приказка: «Побачити Чорнобаївку і померти»*). Крім того, слова, які стали

історизмами після Другої світової війни, знову повертаються до загального вжитку (*бліцкриг, котел, денацифікація, «людський матеріал» - «гарматне м'ясо»* тощо). Деякі з понять починають творити синонімічні ряди неологізмів (*рашисти – орки – орда – свинособаки*). Цікавим є й те, що збагачується ономастичний фонд нашої мови, адже прикметною є поява нових імен, якими вже називають маленьких українців (*Джавеліна, Джевелін, Байрактар*). Таким чином динамічність мови є індикатором соціальних змін, а мовна картина українського етносу «через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього стану людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку» [3, 15]. Разом із тим чисельність таких тектонічних рухів на всіх мовних рівнях свідчить про лінгвокреативне мислення українців.

Щодо збільшення частотності вживання певних слів, то можемо констатувати не лише закономірний всплеск воєнної та військової лексики. Чимало слів на позначення реалій Другої світової війни повертаються в мовний обіг з новими відтінками значень (*гауляйтер*) або ж деякі лексеми залишають пріоритетним те значення, яке було в згаданий час (*колаборація*). Є, скажімо, такі слова, які були у вжитку лише в першій половині 1940-их років і повернулись до сфери відносно загальноновживаної лексики в наш час (*ленд-ліз*).

Модифікації пріоритетності значень певних слів – теж наслідок воєнної агресії росії проти України (*бавовна, розтяжка, тривога, приліт* тощо). До речі, у російській мові теж відбуваються певні процеси, але вони більше схожі на підміну понять контекстуальними синонімами. Активно входять у вжиток такі собі евфемізми з метою ввести в оману третю особу про поганий стан речей, а також з метою морального саморозвантаження (*«термоточка» – пожежа, «хлопок» (укр. бавовна) – вибух, «отрицательные темпы роста экономики» - інфляція, дефолт*).

Отже, воєнні реалії сьогодення змушують мову бути більш динамічною, впливають на зміни вектору уваги з одних мовних явищ на інші, на творення нових лексем, фразем тощо, зрештою, змінюють

лінгвістичну і загалом мовну картину світу українського етносу. Проте варто розуміти, що такі зміни наразі відбуваються лише на розмовному рівні, і не можливо спрогнозувати, які з лексем увійдуть до загального вжитку, а які залишаться історизмами. Очевидно, що із закінченням воєнних дій чимало слів втратить актуальність, проте будуть і такі, що увійдуть до словників української (і не тільки) мови. Скажімо, 12 травня 2022 року у Верховній Раді України виступили за офіційне визначення терміну «рашизм», а президент В. Зеленський стверджує, що це слово увійде в підручники з історії в усьому світі [4]. Ще не одне десятиліття лінгвісти поряд з іншими вченими (істориками, культурологами, психологами, соціологами тощо) досліджуватимуть історичні причини, суть і обсяги впливу сучасних воєнних реалій на зміни в мовній картині українського етносу, бо ж вивчення цих процесів лише біля джерел.

Література:

1. Вайсгербер Й. Л. Язык и философия. Вопросы языкознания. 1993. № 2. С. 114-124.
2. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. Мовознавство. 2009. № 3. С. 94-103.
3. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. К. 2007. 262 с.
4. Кізлов Є. Зеленський: слово «рашизм» увійде в підручники з історії в усьому світі. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/23/7341654/>.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава, 2008. 712 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, К., 2006. 716 с.
7. Синящик А. «Що по русні?» Паролі, лайки і лексика Другої світової війни. Рустам Гаджієв. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/06/1/7348766/>.

PROBLEMS OF TRANSLATION OF THE UN TERMINOLOGY

канд. екон. наук Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

The need for the high-quality academic translation of official business documents is especially urgent in the period of strengthening political, economic, trade contacts between different countries (Samovar, 1994, p.195), which are usually accompanied by various legal documents and diplomatic communication. However, the conveyance of different linguistic phenomena (abbreviations, terminological phrases, idiomatic fixed expressions, colligation changes between lexical tokens) is often accompanied by differences in the choice of a single and correct equivalent. In our research work, we identified an arsenal of fixed expressions, language constructions and terminological phrases in the process of the analysis of the OBD (official business documents), which have both a complex semantic structure and a number of available ways to solve the problem of their translation. Such language units reflect the culture and national characteristics of countries that have legal obligations in the world communities, including the United Nations (Parkinson, 2018).

We can trace the use of translation methods in our research using the example of complicated one-component and multicomponent UN terms: “ombudsman” – *Ukr. омбудсмен*; “procurement” – *Ukr. закупівля*; “Monterrey” – *Ukr. монтеррі*; “envoy” – *Ukr. посланець*; “misdemeanor” – *Ukr. місдимінор*. The boundaries of the term are outlined by its content completeness and are supported accordingly in the contextual fragment:

1. *Mr. Johnston Barkat headed the Office of the United Nations Ombudsman and Mediation Services (UNOMS), as part of the new internal system of administration of justice reforms at the United Nations, which was approved by the General Assembly in 2007 (UN OBD 1).*

2. *The 16th Annual EU-UN Procurement Seminar took place on 1-2 April 2019 in New York City, organized by the European Union Procurement Forum in collaboration with the United Nations Procurement Division (UN OBD 2).*

The method of specification or calquing in Ukrainian allows to outline the meaning of one-component terms of the UN in accordance with the semantic structure of its components presented in the language system: a set of features embracing such components as names of positions (for example, *Ukr. “уповноважений представник по вирішенню конфліктних ситуацій на конфіденційній основі” – ombudsman, Ukr. “посланник Генерального Секретаря ООН з питань молоді” – envoy* (United Nations Secretary-General’s Envoy on Youth) (UN OBD 3). Combinations of certain features are embodied in the terminology of the UN that originate from the OBD and acquire special importance in interpretation of its components. They are constructed and assimilated through the international economic and environmental security, protection of human rights and military security.

Objectivation of the UN terminology is carried out primarily with account for the official business interpretation and peculiarities of embodiment. According to R. Kothari (2004), there are four possible options of their additional interpretation. *The first option* is the physical borrowing of a foreign language term that provides for the compliance with certain rules of transcribing or transliteration. For example, it is advisable to use this method for translation of such UN terms as: “*ombudsman*” – *Ukr. омбудсмен* (an official assigned to control the observance of legal rights and interests of citizens by executive authorities and officials); “*Monterrey*” – *Ukr. монтерреї* (solving of problems related to the financing of development: global events at the conference in Monterrey); “*misdemeanor*” – *Ukr. місдемінор* (a category of the least dangerous crimes bordering on administrative offenses).

The method of borrowing allows to outline the meaning of unequivocal terms of the UN, therefore it can be considered as justified on the one hand. But on the other hand, taking into account the interpretation of “complicated one-component UN terms” (Albakry, 2004), we can notice doubts in traditional methods of translation and automated formation of collocations.

The second option is the semantic calquing of a foreign language term, what becomes possible if it appeared as a result of the automatic semantic conveyance: “Transformation” – *Ukr. трансформація*, “Conference” – *Ukr. конференція*, “Organization” – *Ukr. організація*, “Consensus” – *Ukr. консенсус*.

The third method is the verbal translation where it is necessary to take into account the trends of term formation in different languages: “Central Global Forum” – *Ukr. центральний глобальний форум*, “flexibility mechanism” – *Ukr. гнучкий механізм*. By the way, this is the most typical method of translation, popular in those OBD that promote traditional methods of translation. The influence of the OBD on formation of the verbal translation consists in the fact that it allows to convey certain English terminological word combinations by means of foreign-language complex terms, providing the possibility for the unrestricted translation.

The fourth principle is the translation of a foreign-language term by means of equivalent translation and descriptive expression. The inclusion of legal acts into the OBD is caused by the dominance of the special terminology, as a result the translation represents the most accurate choice of equivalents: “Interim Administration Mission” – *Ukr. тимчасова адміністративна місія* (the interim mission of the UN in Kosovo according to the UN Resolution dated June 10, 1999). Based on the analysis of the multicomponent phrase singled out from the UN legal act, it acquires the terminological status owing to the descriptive expression and supporting reference to the official business document of the UN.

The analysis of cases of uncertain terms shows that these problems are partially solved by methods of descriptive translation, such as in case of these singled out one-component UN terms: Medevac – *Ukr. санітарна евакуація, що охоплює евакуацію медичних випадків між рівнями надання медичної допомоги в тому числі евакуація потерпілих*; Carlog – *Ukr. система електронного управління машинами, комунікацією*; casevac – *Ukr. евакуація потерпілих, які отримали травми та надання першої медичної допомоги, а також підготовка потерпілих для отримання додаткової медичної допомоги*; lift – *Ukr. стратегічна пропускна здатність повітря/моря*; vet – *Ukr. перевірка військових та поліції*. Thus, singled out one-component terms from the OBD embody both traditional ideas about features and peculiarities formed in the UN and the newest features of certain reconsidered terms that do not have an equivalent translation in Ukrainian language.

The linguistic format of the official business text is focused on emphasizing of the importance of the presented information, while the

argumentation of its significance can be carried out with the help of “deeply meaningful terminology that is analyzed and motivated, and filtered through the logical analysis by a translator” (Harvey, 2003). A. B. Bushev (2010, p.243) has a congruent opinion on the subject of reflection in the official business text as “the fact that terminology shows its socio-political significance in the text”. The researcher summarizes that such terminology has inherent features of homonymy and polysemy of lexical units and syntactic constructions. For example, the terminological phrase “numerous abuses” can be translated not only as *Ukr. “численні зловживання”*, but also as *Ukr. “надмірне насильство”*. The term “political manoeuvres” has two equivalents: 1) *Ukr. політичні маневри*; 2) *Ukr. стратегія*. When interpreting multivalent terms that often do not coincide with the context of official business documents of the UN, first of all it is necessary to focus on their broad reproduction in other socio-political spheres.

The problems of translation of the UN terminology (from English into Ukrainian) and its extraction from the official business text can be reduced to the following key positions: 1) the problem of choice of “successful term” (translation equivalent) and conveyance of its special form; 2) the problem of text segmentation; 3) the problem of a lack of synonymous series; 4) the problem of borrowing and calquing of foreign-language lexical units; 5) the problem of establishing of the functional identity; 6) the problem of reflection of the adequate content of the official business text and emphasizing the importance of such research.

The impact of translation methods on interpretation of the UN official business terminology is presented in Table 1:

As the analysis of the illustrative material shows, translation methods presented in the OBD embody some uncharacteristic features of the traditional idea about the UN terminology that is divided into variations depending on the methodology of the research and linguistic units of the analysis. The influence of translation methods on formation of the key problematics (translation of the UN terminology) consists in its violation of the established standardization and provision of the possibility of existence of a fixed term outside the scope of the official business text.

Table 1. The impact of translation methods on interpretation of the UN official business terminology

UN term	Translation method	Impact of the translation method on interpretation of the UN methodology	Translation difficulties
<p><u>peacekeeping</u> Ukr. «збереження миру»</p> <p><u>economic community</u> Ukr. «економічне співтовариство країн Західної Африки»</p>	generalization	<ul style="list-style-type: none"> • depends on the source language unit • broadens the meaning of the translation language unit 	<ul style="list-style-type: none"> • penetration into the professional sphere of the international organization • limitations in a choice of an equivalent • lack of researches in the sphere of the international organization
<p><u>human suffering= life-saving protection</u> Ukr. «людські страждання»= «рятувальний захист»</p> <p><u>global warning=climat change</u> Ukr. «глобальне потепління»= «змі на клімату»</p>	logical development	<ul style="list-style-type: none"> • replaces a term with a concept • the cause of a phenomenon is replaced by a consequence or vice versa • the terminological phrase undergoes restructuring 	<ul style="list-style-type: none"> • search for translation alternatives • translation depends on the context
<p><u>ombudsman</u> Ukr. «посадова особа, на яку</p>	specification or calquing method	<ul style="list-style-type: none"> • outlines the meaning of one-component 	<ul style="list-style-type: none"> • provides additional options for the

<p>покладаються функції контролю за дотриманням законних прав та інтересів <u>громадян</u>, а також діяльність органів <u>виконавчої влади</u> і посадових осіб»</p>		<p>compound terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • a term is interpreted with account for the official business style rules 	<p>interpretation</p> <ul style="list-style-type: none"> • the necessity to take into account the tendencies of the term formation in different languages • using of descriptive constructions
--	--	--	--

Література:

1. Albakry, M. (2004). Linguistic and cultural issues in literary translation. *Translation Journal* 8 (3), 161–17.

2. Bushev, A. B. (2010). Lыnhvodidaktika slenha. [Linguodidactics of slang]. *New philology*, 37, 131–137. (In Russian). [Viewed April 2021]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2010_37_26.

3. Kothari, R. C. (2004). *Research Methodology: Methods and Techniques*. New Age International Publishers.

4. Parkinson, S. E. (2018). Seeing beyond the spectacle: research on and adjacent to violence. In Clark, J., & Cavatorta, F. (Eds.), *Political science research in the Middle East and North Africa: Methodological and ethical challenges*. Oxford: Oxford University Press.

5. Samovar, L., & Porter, R. (1994). *Intercultural communication: A reader*. Vermont.

6. UN OBD 1 – Interview: Under ‘cloak of confidentiality,’ UN Ombudsman works to resolve internal conflicts. [Viewed September 2021]. Retrieved from <https://news.un.org/en/interview/2018/04/1007722>.

7. UN OBD 2 – The 16th Annual EU-UN Procurement Seminar. [Viewed October 2020]. Retrieved from <https://www.un.org/Depts/ptd/story/16th-annual-eu-un-procurement-seminar>.

8. UN OBD 3 – Summer Of Solutions. Climate summit 2019. [Viewed October 2020]. Retrieved from https://ideas.unite.un.org/main/Page/summerofsolutions?fbclid=IwAR3zxKa9_ef1blhrwTEoKkzPPh-XSreibTo3sNMGIcZOGcaUNtrtvrFy4Ts.

АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОЇ МЕТАФОРИ НА МАТЕРІАЛІ САЙТІВ НОВИН

Наталія ІВАНИШИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Термін «метафора» має грецьке походження і означає «перенесення». Вперше цей термін використав Арістотель і своїй відомій праці «Поетика» у розділі «Про мистецтво поезії». Він визначає його так: «метафора – це перенесення слова зі зміненим значенням з роду на вид, або з виду на вид, або за аналогією» [7]. Згідно з цим визначенням метафора виникає на основі перенесення властивостей, тому її можна назвати скороченим порівнянням: відбувається заміщення того, що мовець має на увазі, іншим висловом. Варто зазначити також і те, що метафора – це саме «перенесення... за аналогією», тобто за схожістю або подібністю, за асоціацією до якогось предмета чи явища тощо. Метафора є одним із найбільш продуктивних способів збагачення мови. Вона є образним засобом, заснованим на переносному вживанні слів призначеним орнаментувати художній текст та забезпечувати успішність впливу його на адресата. Метафора виникає в той момент, коли необхідно сформувані нові образи і смисли. Дослідження цих механізмів робить можливою кваліфікацію метафори як найбільш потужного лінгво-ментального інструмента, за допомогою якого людина пізнає й оцінює позамовну дійсність. Метафора – це іманентна властивість мови, що забезпечує процес пізнання як постійну діяльність, як пошук істини [3].

Мілітарні метафори, зафіксовані у текстах новин, групуються навколо певних універсалій, серед яких можна виділити такі найбільш частотні тематичні групи:

1) метафори на позначення інформаційного супроводу військових дій. У цій групі можна виокремити два метафоричних перенесення – переосмислення пропаганди ("*Kremlin propaganda machine clears everyone*": *Klimkin comments on Shoigu's disappearance* [8]) та надмірної кількості інформації, яка сприймається як «бомбардування» (*People who had never imagined discussing it seriously at home were now bombarded in the media by constant public*

debating of the issue; Herbst bombards his reader with details, but forgets that history should also tell a story [9]). Такі метафори дозволяють звертати увагу на інформаційний простір, який є важливим у період військових дій;

2) метафори на позначення політичних, економічних та промислових процесів, які супроводжують воєнні дії: *After 13 years in the political trenches, do not expect that all can be put right in a single day; This is further fuelling a sanctions-industrial complex that has burgeoned over the past decade; General instructions on how to wage a "total rail war" in the occupied territories; Russia's cost of living soars by more than 14%; How Russia's war is reverberating through global goods markets; Let's hit Putin's gold, says the British Prime Minister amid new sanctions; The issue had threatened to escalate into a full-blown trade war; "... Launched heavy financial artillery"* [9]. Такі метафори дають змогу показати, що війна – це не лише бойові дії, але й дії на політичному, економічному фронті, і вони є не менш важливими;

3) метафори, які позначають негативні явища, спричинені війною: *"Erase the Ukrainian nation from the face of the earth": "monk" saboteur detained in Kyiv; For two weeks, half a million Mariupol is under siege, the city is on fire; "The city-hero became the city of death"; Mariupol on fire: Rosarmia has been systematically destroying the Ukrainian Hero City for a month now; "The war planned to take away her second son, called Andrew to military service"* [9]. Такі метафори дають змогу відобразити усі жахіття війни та її наслідки, відобразити у словах розруху, спричинену війною;

4) метафори, які демонструють особисте ставлення людей до війни: *Indian students stranded in Ukraine's Sumy see 'no ray of hope in the war'; In his speech, Prince William expressed "deep regret" over the loss of troops* [8]. Такі метафори сприяють емоційному забарвленню контексту та показують внутрішні переживання людей, яких торкнулася війна;

5) метафори на позначення безпосередньо військових дій і операцій: *"Azov" in Mariupol liquidated the general of the Russian Federation and "mowed" the elite 22nd brigade of "special forces of GRU"; The ground forces of the Armed Forces sent a column of Russian troops to hell; "The queue in hell has become a little longer": the Armed Forces showed how they destroyed another tank of the occupiers; Rally*

the Troops in this place; Dodged a Bullet; *Three soldiers were killed by friendly fire when a mortar bomb hit their truck; The Armed Forces hold the defense of the city of Kharkiv; The artillery of the Armed Forces covers the positions of the Russian military* [9]. Такі метафори-конотації експресивно забарвлюють контекст, дозволяють уникати таких негативно забарвлених слів, таких як «смерть», «вбивство» та ін.;

б) метафори на позначення самої війни як явища та її різновидів: це «холодна» війна (*The Cold War is a confrontation between two blocs, two military alliances – NATO and the Warsaw Pact*); словесна війна (*Russia and Latvia have entered into a protracted "war of words"*); міграційна війна (*Lukashenko has staged a "migrant war" against Poland, which Ukraine is preparing for*); «котеджна» війна (*Take revenge in the cottage war*); газова війна (*In the first battle of the Russian-Ukrainian "gas war" that broke out last week, Kyiv suffered a significant loss*). Війна характеризується виключно як негативне явище, яке несе смерть: *The war of the people eats; War is a destructive element; The fairy tale is the just war; "Battle of good with evil": the Klitschko brothers about the battle for Ukraine* [8];

7) метафори на позначення назв військ та військових підрозділів: *"Winged Infantry" of Ukraine is preparing for new raids in the enemy's rear* [9]. Це індивідуально-авторські метафори, які ґрунтуються на певних ознаках війська.

Отже, багатство мілітарних метафор свідчить про те, що зарубіжні ЗМІ прагнуть максимально захопити реципієнта, використовуючи для цього різноманітні експресивні засоби. Вживання метафор ґрунтується на загальнономовних системних закономірностях їх функціонування. Такі одиниці органічно входять до публіцистичного тексту, забезпечуючи його самобутність. Окрім того, метафори у військових новинах виконують важливу стилетвірну роль, відбивають специфіку суб'єктивного сприйняття фрагментів картини світу.

Література:

1. Александрук І.В. Роль метафори у процесах концептуалізації та категоризації можливої картини світу (на матеріалі творів сучасних британських та американських

письменників жанру фентезі). *Філологічні науки*. 2013. Книга 4. С. 18-25.

2. Аристотель. Об искусстве поэзии. *Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории*. Минск: Литература, 1998. С. 1064-1112.

3. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры: Сб.: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной*. М.: Прогресс, 1990. С.5-33.

4. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львівському ун-ті, 1989. 216 с.

5. Кушнір Г.К., Козуб Л. Перекладацькі трансформації та їх класифікація. *Studia Lingua: актуальні проблеми лінгвістики і методики викладання іноземних мов*. Вип. 12. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. С. 351-358.

6. Янчук С. Я. Теорія військового перекладу в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. №. 43 (4). С. 328–335.

7. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. К.: ВЦ "Академія", 2007. 752 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. BBC News. URL: <https://www.bbc.com>

9. CNN International. URL: <https://edition.cnn.com>

СТРУКТУРНІ ПАРАМЕТРИ ТЕРМІНІВ ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

канд. філол. наук, доцент Марія ІВАНЧЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Як відомо, словниковий склад є найбільш проникною, непостійною і динамічною стороною мови. Відмінною і характерною рисою словникового запасу будь-якої мови є його здатність до постійного збагачення за рахунок нових слів і нових значень, які утворюються різними способами. Формування термінології відбувається завдяки розвитку певної сфери знань чи діяльності людини. Огляд літератури показав, що особливий інтерес становлять

термінологічні системи, які постійно постачають великий матеріал для сучасних термінологічних досліджень і, отже, потребують упорядкування та стандартизації [3].

Поширення термінологічної лексики в народному мовленні поза межами спілкування ситуації, пов'язані з професійною діяльністю, є своєрідною ознакою нашого часу. В сучасних умовах, використання термінів перестало бути прерогативою спеціалістів певної галузі.

Підмова електробезпеки має не лише обмежений набір термінологічної лексики, що виражає поняття пов'язані з безпечною експлуатацією електроприладів, а також ряд конструктивних і функціональних ознак, а також виражають основні поняття електротехніки, які є фундаментальними для всього людського суспільства. Ми вважаємо, що інформація, яка записана у згаданих термінологічних одиницях акумулює інформацію мови та культури як семіотичні компоненти, що становлять цілісний образ світу [1].

Наприклад, лексеми «isolation», «tention», «phase», «accumulator», «claws», «light», «reflection» та інші позначають універсальні поняття, які завжди були і будуть використовуються в різних суспільствах як засоби номінації процесів експлуатаційної діяльності людини.

Правомірно стверджувати, що специфіка лексичного складу підмови електробезпеки визначається термінами, які виражають відповідні категоріальні поняття та умовно поділяються на загальнонавчання, загальнонаукову та термінологічну підсистеми.

Під термінологічною лексикою розуміють сукупність термінів, необхідних для виразу певних понять спеціальної сфери; Термін традиційно розуміється як слово (словосполучення), що означає поняття спеціальної галузі знання або діяльності та вживається у професійних умовах.

Відомо, що термін може існувати лише як елемент терміносистеми. Терміносистема – це сукупність термінів, що адекватно виражають систему понять теорії, яка стосується певної спеціальної сфери людських знань чи діяльності [6].

Спеціальні області знань та діяльності людини моделюються системами понять, які перш за все є елементами певної області знань,

та експлікуються у двох проявах – у сукупності визначень цих понять та у сукупності термінів. Тому можна сказати, що термінологічна система є мовною моделлю спеціальної області знань. Серед ряду ознак терміносистем, як видів абстрактних систем, є загальносистемні, логічні, лінгвістичні і моделеформуючі [5].

Далі спробуємо дати структурну характеристику термінології електробезпеки. Вивчення будь-якої термінології нині переслідує як наукові, так і практичні цілі. Саме тому вважаємо важливим як опис термінології електробезпеки, так і вивчення способів формування та шляхів її поповнення. Залежно від продуктивності, вчені виділяють різні способи утворення термінів. Основним джерелом створення нових термінів, збагачення термінологічного фонду та вдосконалення окремих термінологічних систем мови є його внутрішні ресурси. Словникове поповнення мови науки новими словами відбувається шляхом використання існуючих у мові морфем та їх нових комбінацій [4].

У результаті структурний аналіз термінів електробезпеки нам вдалось виявити наступні структурні типи: однокомпонентні (прості та похідні), багатокомпонентні.

Аналіз структури термінів електробезпеки показав, що найпоширенішими є прості терміни. Похідні терміни були представлені менше. Найпродуктивнішим способом утворення похідних термінів є – афіксація, ми розподілили суфікси так:

er 35% – *scatter, trigger, timer, ing* 23% – *reddening, blocking, nullifying, tion* 10% – *exfoliation, metallization, irradiation, isolation, illumination, ent* 8% – *purulent, filament, ance* 7% – *abundance, balance, ant* 5% – *pendant, rampant, or* 5% – *accumulator, al* 3% – *detrimental, out* 2% – *layout; ate* 2% – *evaporate*.

Мовна номінація у сфері підмови електробезпеки відрізняється наявністю великої кількості термінів, у тому числі багатокомпонентних термінологічних одиниць. Загалом такі одиниці мають прозору мотивацію і тому найбільш широко поширені в областях знань, що швидко розвиваються. Безпечна експлуатація електроприладів — одна з областей діяльності, що відносно динамічно розвиваються в сучасному світі, яка не втрачає своєї актуальності у зв'язку із технічним прогресом. Понад те, лексичний пласт цієї групи постійно поповнюється новими термінами англійської мови.

Складність складає те що, що сама сутність явища багатокомпонентності характеризується множинністю точок зору. Терміни, що мають у своєму складі кілька лексичних одиниць, називаються по-різному: термінами-ланцюжками, багатослівними термінами, багаточленими термінами, неоднослівними термінами, полілексемними термінами.

У лінгвістиці виділяють двокомпонентні та багатокомпонентні терміни в залежності від кількості внутрішніх компонентів та виду взаємин між складовими частинами. Така група термінів є оптимальним мовним засобом у сфері актуальної номінації у сучасній науці та, внаслідок великої семантичної ємності, є найважливішим лексичним конститuentом наукового тексту.

Аналіз термінів-словосполучень підмови електробезпеки в англійській мові показав, що в текстах цього напрямку мають місце дво-, три-, чотирикомпонентні терміни. У відсотковому співвідношенні отримані такі дані: двокомпонентні – 8%: *alternating current, reheat temperature, glass mount, incandescent lamp, portable lighting, visual field, rubber supports, rubber carpet, voltage pointer, isolation hubcaps, insure ropes, preventive belt, protective straps, isolation stairs, rubber path, knife-switch, linear tension, neutral terminal, electric blow*; трикомпонентні – 10%: *gas-discharge lamp, translucent ceramic tube, low operation life, diffuse and specular reflection, poor lighting conditions, adjustable contrast settings, distinguish details and objects, adjusting the light source, isolation protective agents, electric partition of circuit, protective network distribution, minimum admissible distance, protective ground connection, step-down transformer, wires' locking onto the ground, burn safety device, current-carrying parts, specific resistance of soil*; чотирикомпонентні – 4%: *photographic electronic flashes and strobes, safety glasses with foam padding, anti-glare safety glasses, system of electro protective facilities, fenceless current-carrying parts, halt of lungs and heart function, fission of the organic liquid, convulsive heart and lungs clonuses, work under voltage at the shields*.

Таким чином, аналіз англійських термінів а електробезпеки дозволив встановити, що ця група термінів є номінативними одиницями, які виражають найменування наукових явищ і понять.

Більше того, виконують роль однієї з найважливіших конститuentів наукового тексту, забезпечуючи точну передачу змісту. Результати аналізу структури описаних термінів показав, що прості терміни склали 57%; похідні терміни становили 21%; багатокомпонентні терміни становили 22 %.

Література:

1. Aimenova, M., Ospanova, A., Rakhimova, A., Sarsembayeva, A. Mazhit. Z. Phraseological terminology in the English economic discourse. *XLinguae. European Scientific Language*, 2019.

2. Belyaeva, L.N., Theory and practice of translation. SPb.: LLC Book House, 2007.

3. Bialyk, V. D. Word-formation Background of a Lexical Neo-Quantor Epistemology. Efficiency level and the necessity of influence of philological sciences on the development of language and literature : collective monograph, (pp. 1–18). Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. doi: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-170-4/1-17>

4. Fedurko, M. Yu. Morphological units in the system of Ukrainian word-formation from the noun. Traditions and innovations in teaching philological disciplines : collective monograph, (pp. 72–89). Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. doi: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-131-5/72-88>

5. Novikova, E., Mityagina, V., Charfaoui, E. Pragmatics of terminological nomination: tourism management. *XLinguae. European Scientific Language Journal*, 2017, 3, P. 285–299. Retrieved from: <http://www.xlinguae.eu/>. doi: 10.18355/XL.2017.10.03.23

6. Teleky, M. M. Eponymic terminological collocations in sublanguage of infectology. *Scientific journal of the Lviv State University of Life Safety “Philological Periodical of Lviv”*, 5, 2019, P. 152–159. doi: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-26>

7. Yurko N. A., Styfanyshyn I. M., Romanchuk O. V. (2019). The characteristics of english terms structure in tourism industry. *Scientific journal of the Lviv State University of Life Safety “Philological*

МОВНА КАРТИНА УКРАЇНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ

канд. пед. наук Тетяна КОНИВІЦЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Питання мови у кінематографі є надзвичайно важливим у контексті розгляду його як інструменту формування національної ідентичності. Варто згадати відомі слова Ліни Костенко, що давні греки тих, хто погано говорив по-грецьки, вважали варварами. В цьому сенсі кінематограф незалежної України до початку повномасштабного вторгнення залишався майже «всуціль варварський». Майже тридцять років після того, як Україна здобула політичну незалежність, її кіновиробництво продовжує лишатися під потужним російським впливом. Це особливо очевидно в тому, як сучасні фільмари користуються мовою. Водночас досі немає ґрунтовних наукових досліджень на тему «Мова в українському кінематографі» [3].

Модерний український кінематограф пов'язують із творчістю Олександра Довженка, як його засновника. Найбільш святковані фільми Довженка «Арсенал» і «Земля», а також «Звенигора», що передували їм, пронизує тема української ідентичності, бо кожен фільм ставить питання про те, що значить бути українцем. Український кінематограф до незалежності є документальним свідченням того, як мову на екрані перетворювали на знаряддя знищення української ідентичності, русифікації мільйонів кіноглядачів. Механізми цієї політики, урухомлені ще в 1930-х роках, продовжують з певними змінами діяти й сьогодні [3].

Ця розвідка ставить за мету проаналізувати основні моделі використання мови у кінематографі сучасної України і вплив, який вони справляють на українську ідентичність (відчуття належності до певної держави чи нації). І проблема тут навіть не в ідентифікації нашої нації іншими, а в кризі самоідентифікації національно дезорієнтованої частини суспільства.

Російський імперіялізм намагався не допускати, щоб українська мова стала основою самоідентифікації українців, критерієм розрізнення свій (україномовний) – чужий (російськомовний). Перед незалежною Україною, після розпаду

Радянського Союзу повстало важливе завдання творення нової ідентичності її громадян. За умови, що процес творення ідентичності – це процес ототожнення себе з певним культурним надбанням і водночас відокремлення від «чужого», Україна стає перед складним питанням, адже успадковує культуру не лише власне українську, а й радянську. Радянська ідентичність, до слова, була штучно сформована засобами масової інформації і пропаганди, кіно серед яких відіграло одну з найважливіших ролей, тому саме йому варто приділяти одну з основних ролей в осмисленні процесів формування ідентичності [2].

У наукових розвідках до 2014 року дослідники зазначають парадокс українського кінематографу, зазначивши той факт, що велика частина опитаних українців «не відносить більшість фільмів, створених в Україні, до національного кінематографу, пояснюючи свої відповіді тим, що автори фільмів не опираються на українські традиції, цінності і мову, тому не є їх трансляторами [1].

Юрій Шевчук у своєму дослідженні виділяє дуже влучно три мовних коди у кінематографі України: український, український у поєднанні з російським і) суржик, тобто макаронічну суміш цих двох мов [3].

1. Суржик, тобто макаронічна суміш цих двох мов. Одним із найсвіжіших і особливо показових свідчень загальної тенденції нормалізування суржика є глядацьке сприйняття телесеріалу «Спіймати Кайдаша» за сценарієм Наталії Ворожбит. Ворожбит заміняє українську мову суржиком у серіалі «Спіймати Кайдаша», літературною основою якого є відома кожному українцеві зі школи повість Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Водночас всі герої, за винятком Мелашки, розмовляють суржиком [3].

2. Український у поєднанні з російським. Іншою стратегією української ідентичності є нав'язування суспільству культурного продукту, що поєднує українську мову з російською. Російською на екрані розмовляють персонажі, що мають визнання, престиж і владу – політичну, економічну, культурну [3]. За словами Масенко, на телебаченні не може бути мішанини двох мов, коли один говорить російською, а інший українською. У лінгвістиці називають це явище «перемикання коду», оскільки мова – це код нації. У людини постійно відбувається перемикання коду – вона стрибає з однієї мови

на іншу. В інших країнах ніколи немає такої мішанини на телебаченні.

3. Українська. Механізми русифікації через мови інтуїтивно розумів Олександр Довженко. У своєму першому звуковому фільмі «Іван» (1931) чи не вперше в історії українська мова постає на екрані мовою всього українського суспільства, та ще й такого, що модернізується, індустріялізується, крокує в майбутнє. «Дике поле» - екранізація роману «Ворошиловград» українського письменника Сергія Жадана [3].

Творці фільму зробили свідоме рішення включити у стрічку російську мову та максимально наблизений до російської суржик. Українську мову у фільмі можна почути лише з уст кількох персонажів. Тим не менше, в українському кінематографі і далі виправдовують суржик чи російську як «правду життя». Перед цим колоніялістським аргументом капітулюють і глядачі, і фільмарі, і загалом чи не все українське суспільство. На показі у Колумбійському університеті фільму «Дике поле» письменник Сергій Жадан визнав, що фільм просто мав бути зроблений водночас суржиком, російською й українською, інакше він не був би реалістичним, не відповідав би «правді життя». Це в той час, як його роман «Ворошиловград», що покладений в основу сценарію фільму, написаний українською [3].

Сьогодні такий парадигматичний розрив з колоніальною «правдою життя» за допомогою уявної втечі від неї робить режисер Валентин Васянович. Створюючи власну кінематографічну дійсність, він постає як спадкоємець і послідовник Олександра Довженка [3]. Також Олег Сенцов на питання, що «бандити не розмовляють українською мовою», відповідає: «Але це для мене не важливо, для мене важливо, щоб люди, які [сприймають цю кримінальну історію як точку входу], чули українську мову. Це і є просування культури».

Варто згадати документальний фільм «Соловей співає», який є новаторським та монументальним дослідженням проблеми мовного питання в Україні. Автори фільму аналізують мовну ситуацію не в звичайній, поширеній формі протистояння політичних сил, а досліджують значно глибші причини та наслідки нинішньої

конфронтації довкола української мови. Також вони намагаються знайти відповідь на запитання: «Чому спілкуватися в Україні 21 століття українською мовою для багатьох громадян є нонсенсом, чому ці громадяни відчувають відторгнення та спротив?».

Як наслідок, сьогодні рідко трапляються фільми, зроблені тільки українською, без суржика чи російської. Така мовна політика в кіновиробництві призвела до глибокої кризи культури мови в Україні. Українська мова має важливе значення в кінематографі, адже у зв'язку з подіями, що відбуваються в нас у країні, патріотизм населення зростає з кожним днем все більше, і саме кінематограф є тим джерелом інформування, який дає змогу цілком зрозуміти всю красу української мови. На сьогодні в Україні випускають усе більше стрічок, які мають велику популярність у глядачів. Український кінематограф є важливим фактором, який впливає на світогляд людей та ставлення до країни, у якій вони проживають.

Література:

1. Дяк Л. Сучасні іміджеві проекти в національному кінематографі. Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні: Збірник тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. с. 14-17. URL: <http://www.oa.edu.ua/doc/zbirnik.pdf>.

2. Кузьменко О. Кіно як інструмент формування національної ідентичності. Український контекст. KULTURY WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIE – OBLICZA I DIALOG, t. II: 2012. s. 67- 68.

3. Шевчук Ю. Мова в сучасному кінематографі України. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/102930>.

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНЬОГО КОЛЕДЖУ

Ольга ЛАБА

*ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська
політехніка»*

Термінологія від часу свого становлення є невід'ємним і важливим складником лексичної системи мови. Активний розвиток і формування сучасної української технічної термінології розпочався

на початку 90-х років минулого століття. Загальну характеристику українського термінознавства кінця ХХ – початку ХХІ ст. подано у працях Т. Кияка, І. Кочан, Г. Мацюк, Л. Полюги, Т. Панько, Л. Симоненко, Л. Томіленко та ін.

Автомобільна термінологія є важливою у комунікативному та культурно-історичному відношенні термінологічною системою. Як і будь-яка інша галузева термінологія, автомобільна термінологія має свою специфічну концептуальну структуру. Останнім часом з'явилася низка досліджень, що стосувалися термінологічної системи автомобілебудування та деяких дотичних до неї галузей. Зокрема, становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів досліджувала Н. Нікуліна; етимологію, словотвірні та прагматичні особливості офіційних назв автомобілів уточнили А. Романченко та Н. Хрустик; принципи укладання перекладного українсько-російського та російсько-українського автошляхового словника розробив І. Фецович; термінологія шинної галузі стала предметом дослідження Г. Чепурної.

Автори навчальних посібників, створених відповідно до сучасних концепцій викладання української мови за професійним спрямуванням і зорієнтованих на формування у студентів мовленнєвих компетенцій (О. Бабакова, Ю. Бондаренко, Г. Мацюк, В. Михайлик, Н. Станкевич, М. Філіпчук, С. Шевчук та ін.), підкреслюють, що кожен професіонал має володіти поняттєвим апаратом певної сфери діяльності, знати й розуміти систему термінів, притаманну тій чи іншій професії. Як правило, під час вивчення спеціальних дисциплін студенти здобувають необхідний обсяг теоретичних знань, знайомляться з науковою термінологією. Однак саме курс української мови за професійним спрямуванням допомагає з'ясувати особливості спеціальної лексики, визначити її місце в системі української мови, окреслити вимоги до її вживання та функціонування.

Зрозуміло, що курс української мови за професійним спрямуванням має, перш з все, певною мірою ліквідувати прогалини в знаннях, отриманих у школі, водночас, не дублюючи шкільної програми, основна мета цього курсу – надати студентам ґрунтовні й

систематичні знання з усіх розділів української мови; забезпечити оволодіння нормами української літературної мови; навчити професійної мови, збагативши лексикон студентів термінологічною, фаховою лексикою; ознайомити студентів з основними відомостями з історії мови, стилістики; навчити працювати з текстами різних стилів мовлення; сформувати вміння й навички написання ділових паперів, тощо.

Основним об'єктом вивчення в курсі української мови за професійним спрямуванням у ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська політехніка» є термін, тобто слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, техніки, культури, мистецтва, суспільно-політичного життя. Важливо визначити основні характерні ознаки терміна (наявність дефініції, належність до певної терміносистеми, однозначність у межах однієї терміносистеми, прозорість внутрішньої форми, точність, відсутність емоційно-експресивного забарвлення чи суб'єктивно-оцінних відтінків у значенні, відсутність синонімів та омонімів у межах однієї терміносистеми, стислість), показати місце і роль термінів у системі фахової мови (загальнонаукова, міжгалузева і вузькогалузева термінологія), окреслити способи термінотворення і з'ясувати особливості структури терміну, показати динаміку розвитку терміносистеми. Оскільки інформацію про значення термінів, їх правильне написання та граматичну форму подають численні фахові словники, необхідно навчати студентів користуватися ними.

Вивчення термінологічної лексики в процесі навчання української мови найбільш успішним й ефективним стає за умови використання ретельно відібраних професійно орієнтованих навчальних матеріалів. Тексти фахового спрямування є джерелом не лише для цілеспрямованої й продуктивної мовленнєвої діяльності студентів, але й для набуття ними професійних навичок і вмінь, оскільки вдало підібраний фаховий текст розширює професійно орієнтовану ерудицію студентів, виховує культуру термінологічного спілкування, формує комунікативну компетентність, необхідну для професійного спілкування в усній і письмовій формах. Читання літератури за фахом збагачує термінологічний вокабуляр студентів.

З'ясувати ставлення студентів до процесів становлення та розвитку української термінології, перевірити їхні знання про термін

і вміння добирати відповідні приклади термінів зі свого фаху можна через виконання різних завдань. Наприклад:

Завдання 1. Розкрийте значення поданих слів, використовуючи, якщо необхідно, термінологічний словник. *Довговічність, протектор, жиклер, колектор, акумулятор, підвіска, генератор, амортизатор, диференціал, акселератор, ступиця, тахометр.*

Завдання 2. Доведіть, чи відносяться ці слова до загальнонаукової, міжгалузевої або вузькогалузевої термінології. *Довговічність, протектор, жиклер, колектор, акумулятор, підвіска, генератор, амортизатор, диференціал, акселератор, ступиця, тахометр., трамблер, економайзер.*

У сучасному суспільстві, крім підвищення рівня фахових знань для представників різних професій, постійно зростають і вимоги до рівня мовної підготовки і мовленнєвої компетенції членів суспільства, основним критерієм кваліфікованого фахівця є не лише рівень володіння безпосереднім фахом, а й знання і вільне володіння його термінологічним апаратом. Тому головною мета курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» є підвищення рівня загальномовної підготовки та вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері, що не можливо без володіння поняттєвим апаратом певної сфери діяльності, без ґрунтовних знань системи термінів, притаманних тій чи іншій професії.

Література:

1. Зубков М. Сучасна ділова мова за професійним спрямуванням : підручник / Микола Зубков. – [2-ге вид., випр. і доп.] – Х. : Факт, 2006. – 496 с.
2. Максименко В. Ф. Сучасна ділова українська мова : [підручник] / В. Ф. Максименко. – Х., 2007.
3. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія / Галина Наконечна. – Л. : Кальварія, 1999. – 105 с.
4. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : [підручник] / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – [2-ге вид., випр. і доп.] – К. : Алерта, 2011. – 696 с.

ІДЕОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ СПЕЦОПЕРАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

канд. психол. наук Олег ЛОЗИНСЬКИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Одержимість В.Путіна, з якою він впродовж 7 місяців на очах світової громадськості руйнує міста і убиває мирних громадян, намагається окупувати все нові частини української землі, зруйнувати її економіку та культурну спадщину – засвідчує, що в московському світогляді існував і досі існує *симптом українофобії*, щодо існування незалежної української держави та її культури. За останні 20 років путінського авторитарного правління шовіністичні і людиноненависницькі наміри щодо України вийшли на поверхню і прозвучали «прямим текстом» в неоімперській українофобській ідеології «русского мира».

Мета тез: проаналізувати ключові форми утілення московської українофобії.

Московська пропаганда під час правління В.Путіна реанімувала головні неоімперські ідеологи, зокрема нав'язала громадянам РФ думку, що українська держава – це фікція, її земля – це «исконно русские территории», а українців як окремої нації неіснує. А тому усі, хто заперечує цю фальшиву московську вигадку є «ворогами» або «зрадниками», яких слід винищити, або фізично витіснити з їх території проживання в еміграцію, а більш «лояльних» - підкорити.

Назвемо головні пропагандистські форми, завдяки яким українофобська ідеологія у Москві досягає поставлених цілей.

1) *Заперечення української ідентичності.* Московська пропаганда не одне сторіччя заперечує існування України як окремої політичної та культурної спільноти. Ця політика заперечення української ідентичності має 400-річну давність, й розпочалась ще до Переяславської угоди. Найбільш відомі Валуєвський Циркуляр 1863 р. та Ємський указ 1876 р. забороняли українське книгодрукування, шкільне навчання, театральні вистави, богослужіння українською мовою, не дозволяли хрестити дітей українськими іменами, санкціонували репресії українців, їх витіснення в еміграцію. У радянський період московська політика докладала неймовірні репресивні засоби винищення усіх можливих форм української культурної та інтелектуальної самобутності – репресувала письменників, науковців, композиторів, театральних та музичних діячів,

представників духовенства і ін., – щоб московська фіктивна ідея про неіснування української самобутності корелювала з дійсністю.

2) *Применшення статусу.* Московська пропаганда постійно знаходить і нав'язує українській спільноті принизливі слова-епітети (малороси, хохли, западенци, окраїна), які формують фальшивий образ українців як придаток до так званих «великоросів» не лише територіально, але також культурно чи соціально. Міф про «братні народи» обов'язково виділяє українцям роль «молодшої сестри», а не рівноцінну роль. Українській мові також приписують меншовартісність, тому її забороняли використовувати у публічному просторі.

3) *Демонізація українських національних символів, структур, персон.* Особливу увагу московська пропаганда приділяла і досі приділяє демонізації українських державних чи політичних діячів, які наважувались військово чи ідейно протистояти російській експансії. Прізвища І. Мазепи, С. Петлюри, С. Бандери – перетворено на демонічні ярлики – віроломних, підступних зрадників, заколотників, запродавців-колаборантів, убивць, антисемітів в яких «руки по лікті у крові». Такими ж демонізованими представляли представників Української Греко-Католицької церкви – «Уніатів-віровідступників». Радянська репресивна машина жорстко репресувала українців за спроби мати український синьожовтий прапор, співати український гімн, кваліфікуючи ці дії як антрадянську пропаганду, екстремізм, український буржуазний націоналізм. До так званих «класичних» українофобських символів московська пропаганда за останні 30 років додала «новітні» демонізовані символи: партію «Правий сектор», полк «Азов», про які висловлюється як про «нацистські», «терористичні» незаконні збройні формування, а про Українську Православну Церкву як про «розкольницьку», «неканонічну» і т.п.

Московська ідеологія «русского мира» також реанімувала міф про «ворожий» Захід. Мовляв Росія (СРСР) переогла нацистську Німеччину у II-й Світовій війні, і в цьому є її історична «місія». Однак країни Євросоюзу і НАТО сьогодні (в доктрині «русского мира») стали загрозою для РФ. Тому РФ має «денацифікувати» військовим шляхом не лише Україну, але і країни «ворожого» Заходу.

Названі вище фентезійні символи щоденно поширюються з телеекранів для масової свідомості громадян РФ.

Московська *українофобія* психологічно проявляється у: *страхах, заздрості, ненависті, зверхності* щодо українців.

Українофобія як невід'ємний елемент ідеології «русского мира» є своєрідною казко-психотерапією, що збудована на антиісторичних основах, вона підживлює міфологеми про «*величье родины*», з метою усунути психологічний дискомфорт від цивілізаційної «дрімучості» її прихильників.

У корумпованій РФ єдиний засіб емоційно «прив'язати» до себе «население», легітимізувати свою абсолютну владу – це культивувати образ «зовнішнього ворога», щоденно з телевізора в стилі Гебельса втовкмачувати фікцію про «*враждебный Запад*», «*Защиту соотечественников в Крыму и на Донбасе*», «*Превентивную спецоперацию с целью предотвращения размещения баз НАТО в Украине*».

Ідеологія «русского мира» - суцільна фальшивка, підтасовка фактів і шулерство. Вона спекулює примітивними міфологемами про:

○ «*втрачений Рай*» - міфологема про єдиний словянський народ, який був розділений, і який необхідно відновити в російській державі;

○ «*заблукалих овец*» - духовну єдність «соотечественников», що змушені проживати в різних пострадянських країнах; і мовляв РФ має законне право втручатись в політику держав, де проживають «соотечественники»;

○ «*відокремлення козлів від овец*» - лояльних хохлів-русофілів залишити («перевоспитать»), а «бандерівців-западенців» (зрадників) знищити;

○ «*ідеальну державу*» - органіцистську тоталітарну державу, що перебуває у ворожій облозі, в якій особа є гвинтиком соціального організму;

○ «*Москву як третій Рим*» - особливу місію православної Московії і т.п. нісенітниці.

Примітивна ідеологія «русского мира» виявилась прийнятною для малоосвіченого В.Путіна і його корумпованої «верхівки», котрій була потрібна хоч якась видимість «значущої ідеї» для оправдання війни.

Висновки. Антиісторична та агресивна доктрина «русского мира» (що оправдовує порушення РФ норм міжнародного права, захоплення інших незалежних держав, пропагує етнічну нерівність, вищість росіян) має бути визнана на міжнародному рівні як

людиноненависницька, імперська, шовіністична, а її пропаганда має каратись кримінальною відповідальністю, так як це закріплено стосовно нацистської ідеології.

ВПЛИВ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ НА МОВНУ ТА КУЛЬТУРНУ КАРТИНУ СВІТУ, УКРАЇНЦІВ ЗОКРЕМА

Тетяна ПУНДИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Рекламні слогани є невід'ємною частиною людської діяльності, що в короткій формі передає зміст рекламного тексту та привертає увагу покупців до товару чи послуги. Рекламний слоган може впливати на підсвідомість реципієнта стосовно сприйняття рекламного повідомлення. Головне завдання слогану - привернути увагу та викликати емоції.

Слоган – це слово або група слів, які регулярно використовуються рекламодавцями, щоб викликати емоцію в покупців та створити базове уявлення про продукт. [2]

Рекламодавці ретельно створюють слогани для брендів, щоб задовільнити їх потреби та психологічно вплинути на інстинкти, а перекладач зобов'язується максимально точно передати рекламний слоган на мову перекладу з мінімальними втратами впливу для іншомовного реципієнта.

Таким чином, при покупці товару чи послуги, на реципієнта впливає мовна картина світу, що відображає специфіку іншомовних особливостей. Культурна та мовна картина світу є ключовим аспектом при перекладі рекламних слоганів, оскільки охоплює низку чинників у спілкуванні.

Для привернення уваги до слоганів рекламодавці застосовують різноманітні стилістичні прийоми та художні засоби. Вони впливають на підсвідомість покупців, що сприяє ефективним продажам.

Рекламні слогани відіграють важливу роль у мовній та культурній картині світу. Культурна та мовна картина світу є

специфічною та ретельно відображає спектр людських особливостей життя, сформованих на уявленнях людини.[3]

Кожен може зіткнутися з проблемою так званої неперекладності. Будь-яка мова сповнена словами чи фразами, яких немає в інших культурах. Крім цього, рекламні слогани часто містять в собі жарт чи посилання на культуру певної країни чи регіону і є незрозумілою для іншомовних реципієнтів. Специфіка реклами та її характерні особливості часто є мовним бар'єром.

Для того, щоб краще зрозуміти аспекти міжкультурної комунікації, наведемо приклади:

"It's the real thing" – *«Це дійсно річ»*. (Coca-Cola – компанія виробник газованих напоїв) при перекладі лексема *"real"* – *«реальний»* змінено на *«дійсно»*. В мові оригіналу *"real"* – це прикметник, а в мові перекладу – прислівник, що є цілком прийнятним, оскільки епітети найчастіше перекладають шляхом граматичної заміни.

"Everything in one touch" – *«Смартфон, в якому є все»* (Samsung – компанія-виробник техніки). При перекладі лексеми *"everything"* – *«все»* у вихідній мові прослідковуємо розмиту семантику. Однак її часто конкретизують, зберігаючи контекст мови оригіналу. В цьому випадку, в мові перекладу *"everything"* звучить як *«смартфон»*, що ускладнює значення лексеми для іншомовного реципієнта. [4]

"Have a break, have a Kit Kat" – *«Сперва, є Kim Kam»*.

"Give me a break! Give a break! Break me off a piece of that Kit Kat bar!" – *«Зроби перерву! Перерва – це шматок шоколадки Kit Kat»*.

В першому прикладі лексема *"have"* – *«мати»* є лексичним повтором, що двічі вживається у вихідній мові. При перекладі на українську лексичні повтори замінюють на *«є»*, що є більш притаманним для української мови.

В другому наведеному вище прикладі лексичний повтор проявляється в обох лексемах *"give"* – *«давати»* та *"break"* – *«перерва»*. Проте в мові перекладу ці повтори зникають, не порушує при цьому основний задум автора.

У наступному рекламному слогані: *"Excellent benefit"* – *«Відмінна вигода»*. (Mobile Banking – онлайн банк) використано

стратегію дослівного перекладу, який не порушує правил передачі тексту на мову оригіналу.

Наведемо ще один приклад застосування дослівного перекладу у рекламному слогані фінансового фонду ETF: “*Successful investments*” – «Вдалі інвестиції». Тут переклад є доцільним, оскільки не спотворено зміст рекламного слогану та при перекладі на українську мову збережено усі мовні норми. [3, с.48]

Рекламний слоган є важливим елементом в усіх сучасних сферах життя. Він виконує важливу роль та впливає на реципієнтів рекламованої продукції, а також спрямований на привернення суспільної уваги. Також слоган виконує інформативно-переконливу функцію. Він містить певну обіцянку чи винагороду, що сприяє продажам. В слогані важливо чітко виразити позицію щодо товару простими словами ніж завуалювати рекламний текст. Слоган варто використовувати скрізь: на візитних картках, друкованих оголошеннях, особистих брошурах чи вивісках. [5]

Рекламний слоган надає інформацію про імідж рекламованого продукту. Таким чином, щоб не втратити зміст між двома культурами слід відображати рекламні слогани відповідно до мовної та культурної картини світу.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ У ТВОРІ М. КОЦЮБИНСЬКОГО «ФАТА МОРГАНА»

Марина СТЕПАНЮК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мовленнєвий акт — вид дії, то при його аналізі використовуються по суті ті ж категорії, які необхідні для характеристики і оцінки будь-якої дії: суб'єкт, мета, спосіб, інструмент, засіб, результат, умови. Залежно від обставин або від умов, в яких здійснюється мовленнєвий акт, він може або досягти поставленої мети і тим самим виявитися успішним, або не досягти її. У найбільш загальному вигляді означені мовні акти зводяться до двох основних (N – СУБ'ЄКТ, ВИКОНАВЕЦЬ МАГІЧНОГО МОВНОГО АКТУ) → НЕГАТИВНА СИТУАЦІЯ (ЯВИЩЕ) –

НЕБАЖАНИЙ СТАН РЕЧЕЙ (Якщо хочеш досягти X, зроби Y) – ПРОКЛЯТТЯ ПОЗИТИВНА СИТУАЦІЯ (ЯВИЩЕ) – БАЖАНИЙ СТАН РЕЧЕЙ (Якщо не хочеш досягти X, не роби Y) – ЗАСТЕРЕЖЕННЯ, ЗАБОРОНА [1, 161–184]

Численні діалектні кліше – прокляття вживаються в різних ситуаціях нанесення шкоди людині, її здоров'ю. Як і інші прокльони, вони становлять перформативи, позаяк прирівнюються до дій, спрямованих на віддалення небезпеки або захисту від неї.

Емотивно – експресивні вигуківі образні вислови, або лайливі реакції – вигуки для вираження незадоволення, роздратування, обурення тощо. В складі цих конструкцій чарто функціонують різні міфологічні істоти, міфологеми, деякі назви хвороб, що вживаються як лайка (чорт, злий дух, пекло – *hell with you*)

– Вірите, Хомо... – Ну, ну... не маєш? *Чорт із тобою... теж "фабрикант"! Я йду...* [1, 32].

“Do you trust me, Khoma?” “Yeah, yeah, your pocket’s empty. *The hell with you – industrialist! I’ll be seeing you.*” [3, 43].

Чорт – персонаж слов'янської міфології, злий дух або персоніфікація узагальненої нечистої сили. У словнику «Фразеологічний словник української мови» цей вираз подається таким чином: «Чорт з ним (з ними, з тобою і т. ін.); чорт – уживається для передачі зневажливого ставлення до кого –, чого – небудь.

Формули, що виконують власне магічну функцію (відворотні формули й клятви):

ТЬху, тьху, тьху! Тричі тьху на твою землю! Хай вона тобі западеться! [1, 17].

“*Damn, damn, damn. Damn your earth. I hope it disappears*” [3, 17].

Як бачимо в ньому представлено кілька емотивних фразеологізмів, по – перше, звичних магічно – заклиналих формул, близьких до магічних заклинань типу *ТЬху, тьху, тьху!* (які перекладаються англійською шляхом компенсації семантики і звертанням до образу чорта – *Damn, damn, damn*). Конструкції зі значенням побажання з часткою *хай* і займенником *тобі* і метафоричним дієсловом *западеться* зі значенням провалля, низу, якому у перекладній версії відповідає ідея зникнення.

Англійське лайливе «*damn*» подається у онлайн – словнику «Merriam Webster» як: «informal + impolite; – used to show that one is angry or annoyed – *Damn it!*» [4].

Акти – посили, або відсили, близькі до лайки з побажанням знищення, зникнення пропасти, якому при перекладі відповідає інший образний аналог – відсилання до чорта, біса або пекла: Але Хома знов сердився. – *Пропади ти пропадом!* Одному все, другому нічого. Хіба я не бачив, як стара пані... [1, 23]

But Khoma was getting worked up again. “*Go to hell! One fellow gets everything, another nothing. Didn't I see how the old landlady –*” [3, 25]. «Фразеологічний словник української мови» дане побажання подає з таким значенням: «Пропадати пропадом – терпіти страшні нестатки; жити в злиднях; бідувати.

Згорнуті еліптичні прокльони, з синтаксичною структурою модальної конструкції, представленими тільки модальною часткою *бодай* або *нехай* відтворюються при перекладі англійською за допомогою подібних за лексичним складом конструкцій:

Ху!.. Бодай вас, Хомо, як налякали... Дай, боже... визнаєте, тепер такий похливий, що й тіні свої боюся [1, 31].

"Damn you, Khoma, you really startled me. Hello. You know I'm so meek I'm afraid of my own shadow now." [3, 41].

Модальна частка «бодай» є невід'ємною частиною величезної кількості згорнутих прокльонів представлених у «Фразеологічному словнику української мови»: **бода́й** **побіла** **лиха́** [та **нешасліва**] (**на́гла**) **годи́на** кого, що, лайл.; **бода́й** (**хай би** і т.ін.) **грець** **спали́в** у **діжі́** кого, що, лайл., перев. жарт. Усі перелічені у прикладі побажання уживаються для вираження незадоволення ким – , чим – небудь, бажання позбутися когось, чогось.

Негативні акти – прокльони або представлені в мові оригіналу метафоричним компонентом смерті, деструкції, скручування, скривлення, згинання, дієсловами зі значенням міфологічного низу, провалля, пропасти (западатися тощо) зрідка – мороку, смерті, просторова семантика і значення *слід пропав*. При їх перекладі англійською мовою в основному простежується опущення, компенсація або синонімічна заміна компонентів, наприклад: порушення, деструкція мови (у разі осуждення зайвих, непотрібних порожніх балачок, пересудів, пліток тощо) передається метафорою в українському художньому тексті *покорчило язика*, а в перекладному рішенні використовується виводжений образ рослинної метасфори

– *в'янути язики зів'яли*, яка може вважатися контекстуальним синонімом для передачі образного вислову *кордюк (типун на язык кому)* або фізичного оніміння:

Але коли б усім тим, що плещуть про фабрику, покорчило язики, то це було б дуже добре. [1, 16]. But if all those people who were lying about the factory had their tongues withered away that would be just fine. [3, 17].

У досліджуваному художньому тексті, а саме повісті М. Коцюбинського «Fata Morgana», мовленнєві акти представлені у вигляді директивів й перформативів, що мають значний емоційно – експресивний потенціал та виконують кілька функцій: власне магічну (відворотні формули й клятви), етикетну (контактно – регулюючу) та емоційно – виражальну.

Література:

1. Коцюбинський М. повість «Fata Morgana». [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1066>.
2. Кузь Г. Т. Вигуківі фразеологізми української мови: етнолінгвістичний та функціональний аспекти: Дис. канд. філол. наук: 10.02.01 Чернівецький національний ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2000. 187 арк. – Бібліогр.: арк. с. 161–184.
3. Mykhailo Kotsyubynsky «Fata Morgana». 1980. 117 p.
4. OESD – Oxford English and Spanish Dictionary. [Електронний ресурс]. URL: https://www.lexico.com/?search_filter=en_dictionary

ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ БОЙКІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ УЯВЛЕНЬ ПРО ТРАДИЦІЙНЕ СІЛЬСЬКЕ БУДІВНИЦТВО

Оксана ЧАГАН

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

На сучасному етапі розвитку мовознавства дуже важливим є дослідження та обґрунтування понять «мовна картина світу» загалом та «українська мовна картина світу» зокрема, що безпосередньо пов'язана з інтерпретаційними моделями інтегративного потенціалу української мови. Це пояснюється тим, що у кожного народу є своя власна культура, традиції, звичаї, ментальність, національна ідея, які

можливо зрозуміти чи сприйняти, в тому числі, через мову та завдяки її інтегративному потенціалу [4, 202].

У науковій літературі мовна картина світу (КС) часто «співіснує» з іншими, передусім із науковою та наївною (побутовою, повсякденною, народною). Якщо наукова КС систематизує наукові знання, формування системи світоуявлення та фіксує результати наукового пізнання, то наївна, яка є її «спрощеним» варіантом, відображає світобачення не науковця, а простої людини. Ці «картини» відтворюють світ, модель світу на рівні знань та уявлень як систему понять, які тільки за допомогою засобів мови можуть бути відтворені, описані, збережені й передані наступним поколінням. Відтак вони, вербалізуючись за допомогою засобів мови, формують мовну КС. Однак основа формування мовної КС – саме наївна (наукову КС, можна припустити, репрезентує система наукових термінів), яка «у багатьох деталях не поступається за складністю науковій картині світу, а можливо, навіть перевершує її» [7, 396].

Більшість досліджень мовної КС ґрунтуються на матеріалах літературної мови, а жива народна мова потрапляє до кола зацікавлення науковців не так часто. Однак саме народна мова якнайповніше відтворює уявлення мовців про реальність навколишнього світу та повсякденне життя і культуру. Спосіб зберігання та відтворення інформації про явища дійсності залежить не тільки від ментальності мовця, а й від соціальних, вікових, професійних, географічних чинників [7, 397]. Як стверджує В. Грещук, регіонально-діалектні картини світу відбивають особливості світовідчуття, світосприймання, світобачення певних етнографічних груп [2, 30].

Своєрідною є мовна КС для таких етнодіалектних груп, як бойки. Наприклад, за твердженням Р. Голика, для гуцулів чи бойків, вісь, довкола якої вибудовується мовна картина світу, – це гори, а «такі категоріальні форми простору, як “степ” чи “байрак”, для мешканців гірських регіонів є радше периферійними й, імовірно, викликають у них зовсім інші асоціації, ніж у сільських жителів сходу та півдня України (для яких своєю чергою мовний образ гірського пейзажу є менш виразний)» [1, 551].

Зокрема, з категоріальними формами простору «верх» і «низ» пов'язана номінація певних реалій будівництва. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. житла заможних бойків мали два житлові приміщення, розташовані обабіч сіней [3, 47]. Так, назви кімнат у будинку бойків мотивовані їх розташуванням стосовно гірського хребта: 'кімната, розташована з боку будівлі, у напрямку до верху гірського хребта': *гоп'ішна 'хата, 'вишна 'хата*; 'кімната, розташована з боку будівлі, у напрямку до підніжжя гір': *дол'ішна 'хата, 'нижна 'хата: то йе 'нижній к'і'нец' / то йе 'нижна 'хата / а та шо йде гоп'і с'іло / то йе 'вишна 'хата* (матеріали власних записів живого мовлення носіїв бойківських говірок). Схожу диференціацію зафіксував ще І. Франко: «В хаті було дві кімнати, *горішня* (виділення наше – О.Ч.), де стояла глиняна піч, при ній припічок і запічок. Друга – *долішня* кімната, яку звичайно називали “тамтою хатою”» [6, 244].. Схоже уявлення про розташування частин будівлі, що зумовило їх номінацію, зафіксував Я. Фальківський на Бойківщині ще в 20 ст.. Так, на позначення коротшої, бічної стіни будинку дослідник виявляє назву *сьціна найнижна* [5, 22]. Особливості відображення картини світу бойків в діалектному мовленні, що зафіксовано в бойківських говірках свідчить про те, що у свідомості бойків існує специфічне уявлення про простір і поняття «верх» і «низ». Таке уявлення пов'язане не з тим, що реалія будівництва розташовувана безпосередньо на горі чи внизу, а мотивацією для неї слугувало розташування у напрямку до верху гірського хребта чи його підніжжя. Так, для представників інших говірок таке найменування іноді виглядає дивним, адже у їхній свідомості не сформоване схоже сприйняття реальності, яка оточує їх.

Отже, мовна картина світу — це результат певного способу відбиття реальності у свідомості людини через призму мови та національних, історико-культурних особливостей її носіїв. Це сукупність уявлень про світ, що історично склалася у свідомості мовного колективу, цілісний образ світу, у формуванні якого беруть участь всі сторони психічної діяльності людини [4, 202]. Наведені приклади дають підстави стверджувати, що мовна КС у бойків має свою специфіку і потребує глибшого дослідження.

Література:

1. Голик Р. Гори, долини і тексти: етносеміотика фольклорного простору Яна Адамовського і «культурологія

природи» Яцека Возняковського. *Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської* / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів, 2003. 546–552.

2. Ґрещук В. Мовна картина світу гуцулів крізь призму художньої мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2018. С. 28–38.

3. Могитич І. Типи та розвиток будівель селянського двору. *Народна архітектура Українських Карпат XV – XX ст.* / за ред. Ю.Г. Гошка, Т.П. Кіщука, І.Р. Могитича, П.М. Федаки. К.: Наукова думка, 1987. С. 29–68.

4. Осадча Н. Українська мовна картина світу: інтерпретаційні моделі інтегративного потенціалу. *Українознавство*. № 3 (64). 2017. С. 201–213.

5. Фальковські Я. Село Волосате Ліського повіту (Начерк матеріальної культури). *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1935. Т. 4–5. С. 14–28.

6. Франко І. Моя вітцівська хата. *Зібрання творів: у 50 т.* К.: Наукова думка, 1985. Т. 39: *Літературно-критичні праці (1911–1914)*. С. 243–247.

7. Ястремська Т. Картина світу і концепт: проблема (пере)осмислення). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. Вип. 33. 540 с.

Секція 3

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ДУХОВНІ ТА ОСВІТНЬО-НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

д-р. пед. наук, професор Григорій ВАСЯНОВИЧ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Григорій Сковорода – наш перший розум

Микола Вінграновський

Феномен Григорія Сковороди, трьохсотріччя від дня народження якого відзначає усе прогресивне людство – вражає. Людина енциклопедичних знань, природної і Божої обдарованості, увібрала в себе цілий Всесвіт. Універсальність його думок, неоціненність творчого скарбу надзвичайно суттєво і позитивно позначалися і позначаються на духовному розвитку всього українського суспільства, а також на кожній окремій індивідуальності. Адже за розумінням Любомудра, саме духовна людина здатна утверджувати ідеали добра, любові, гуманізму, без чого немає справжньої демократії, багатства цивілізаційних цінностей і культури. З іншого боку, сьогодні ми бачимо і переживаємо жахливі плоди бездуховних, аморальних дій російських злочинців, які принесли в нашу країну стільки горя, страждань, тисячі невинно убієнних українських громадян, не кажучи про неймовірні матеріальні втрати. А знищення російськими окупантами унікального Музею Григорія Сковороди на початку травня цього року лише зайвий раз підкреслює здичавілість, безсердечність, безбожність російських невігласів до всього, що є святим і любим для справжнього українця. Тут, як у краплі води, знаходить віддзеркалення ідея боротьби добра і зла, справедливості і несправедливості, людяності і звіриних інстинктів, які продукуються сучасними бездуховними диктаторами Росії та Білорусії, їх звихненими пропагандистами, й благословляються, освячуються верховними діячами російської православної церкви.

Григорій Сковорода був високодуховною, моральною особистістю і цьому ж сумлінно навчав своїх учнів. Наведемо лише деякі із імперативів філософа щодо розуміння сутності поняття «духовна людина». У своїх чисельних творах педагог в різних аспектах формулював і викладав цю дефініцію. Наприклад, він писав: «Духовна людина є вільною. Всюди, в глибину і вище літає вона безмежно. Не заважають їй ні гори, ні ріки, ні моря, ні пустелі». В іншому місці мислитель наголошував: «Духовна людина передбачає майбутнє, з презирством ставиться до багатства, заглядає у минуле, а також у майбутнє, пливе по воді океану. У духовної людини очі голубині, крила орлині, швидкість оленя, відвага лева, вірність горлиці, лелеча вдячність, смиренність ягнятка, швидкість соколини, журавлина бадьорість» [1].

Г. Сковорода в образній формі писав про те, що над головою духовної людини літає сім Божих птахів: дух смаку, дух віри, дух надії, дух милосердя, дух поради, дух прозріння, дух щирості (чистого серця). Нещасною є та людина, яка загубила бодай один із цих духів, бо не фізична сила, а сила внутрішня, духовна має більшу цінність. Фізична сила – добро швидкоплинне, духовна сила – ні. Звідси – духовна зброя людини сильніша за тілесну.

На думку Любомудра, духовна людина формується, виховується батьками, вчителями, церквою, усім способом життя, навколишнім середовищем. Звернемося бодай до деяких освітньо-наукових принципів Григорія Сковороди.

Одним із провідних принципів філософа і педагога був принцип пізнання і самопізнання. З цього приводу він писав: «Людина, яка хоче пізнати небо, Землю, море – повинна пізнати передусім себе. Від пізнання себе народжується віра в Бога. Вона здолає страх. Той, хто пізнає Бога, знайде розум разом з правдою, а також – мир» [3]. Надзвичайно важливою у цьому сенсі є настанова педагога: «Привчи себе до того, щоб кожного дня через очі або вуха потрапляло в твою душу щось не лише із Святого Письма, а й те, що побачиш і почувеш з випадкових подій, переживуй, розмелюй і, наскільки зможеш, перетворюй на поживний і рятівний сік, ніби ж та тварина, що має бути принесена в пожертву Богові» [3]. Людина, яка

позбавлена пізнання і самопізнання – втрачає свою сутність, стає нічим.

Іншим головним принципом навчання і виховання Григорій Сковорода визначав принцип природовідповідності. Він писав: «Природовідповідність – це щастя людини. Щастя – жити природовідповідною, а не за сліпою натурою, бо усе нещастя, яке веде у царство пільми» [3]. Він дає мудру пораду батькам: «Якщо бажаєш, щоби син твій весело і вдало виконував посадові обов'язки, то повинен йому сприяти у виборі природовідповідного якостям його звання. Сто спорідненостей, сто звань, і всі шановані, як законні» [3].

Із розуміння сутності принципу природовідповідності утворюється принцип спорідненої праці. Тут педагог наголошує: «Споріднена праця звеселяє серце: праця проганяє сум. До спорідненої праці народилася добра людина. Неспоріднена праця позбавлена таємничості краси» [3]. Г. Сковорода наголошував на тому, що споріднена праця допомагає навчатися з радістю. Важливо, щоби людина навчилася володіти собою, щоб вона була вдячною тим, хто її не лише навчає, але й виховує. Найкращим насінням щастю є – зерно виховання. Виховання йде від природи, воно впливається в серце насінням доброї волі, без перепон зростає, вільно і добровільно робимо все те, що є святим і потрібним Богові.

Мислитель наголошував на тому, що людина має самостійно виробляти в собі творчу думку, адже сам Бог покликав людину до творчості і свободи. Творча людина живе сутнісним, радісним відкриттям свого серця і духа. Найкращими порадиниками і друзями Г. Сковорода вважав книги. З іншого боку філософ навчав, що усіх наук зерна всередині людини приховуються, тут джерело потаємне. Натомість застерігав тих, хто легковажно ставився до науки такими словами: «А ще – ненароджений, не сунься в науку!»

Отже, на основі викладеного можна зробити висновок про те, що геніальний мислитель – Григорій Сковорода сформулював і залишив нам у спадок надзвичайно вартісні ідеї в сенсі духовності й освітньо-наукових принципів, які варто вивчати, розуміти і впроваджувати в життя.

Література:

1. Васянович Г. П. Християнсько-філософський персоналізм Григорія Сковороди. Львів: Норма, 2022. 268.

2. Кашуба М. В. Григорій Сковорода і сучасність. Текст наук. праць / Упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів: Сполом, 2013. С. 13-25.

3. Сковорода Г. С. Повна академічна збірка творів / Григорій Сковорода; за ред. Л. Ушкалова. 2-ге вид., стер. Харків: Вид.: Савчук О. О., 2016. 1400 с.

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ГРОМАД В УКРАЇНІ 2022 РОКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЛОБАЛЬНОГО ТА ЛОКАЛЬНОГО ПОГЛЯДІВ

канд. наук держ. упр., доцент Зоряна ГОНТАР,

канд. іст. наук, доцент Михайло НАПРНЯК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Масові вбивства, нелюдські безчинства, мародерства, зруйновані міста, села, історичні пам'ятки та національні символи, скалічені долі тисяч людей російськими окупантами – це трагедія кожного українця. Проте ця війна залишить відбиток не лише у нашій колективній національній пам'яті, а і вплине на розвиток усього цивілізованого світу. І лише від нас залежить, яким буде цей новий світ і яке наше місце в ньому.

З початком повномасштабної війни громади проявили свою спроможність, опірність і згуртованість у відповідь на зовнішню агресію рф. У той же час місцеве самоврядування стикнулося з цілою низкою викликів - наповнення бюджетів, допомога внутрішньо переміщеним особам, місцевий економічний розвиток, гуманітарна та психологічна підтримка.

Сьогодні важливо мобілізувати зусилля у громадах та переорієнтувати їх роботу на активізацію економіки.

Ця війна лежить у багатьох площинах та часових вимірах, проте досі не має загально визнаного значення. Це не війна за економічне зростання переможця, не війна через внутрішні розбіжності чи будь-які інші внутрішні проблеми, не війна Путіна і Зеленського – це війна свободи проти рабства, безпеки проти постійної загрози, розвитку проти занепаду, минулого проти

майбутнього. Переможець значно вплине на світовий порядок, задасть характер та цінності нового світу. Так історично склалося, що зіткнення двох кардинально протилежних ціннісних вимірів у 21 сторіччі відбувається саме на кордоні між Україною та Росією, між країною великого потенціалу та забальзамованого минулого. Війна між ними – це війна за нову архітектуру Європи і світу.

Історія циклічна, і світ приречений зіштовхуватися не лише із масштабними загрозами природного характеру, а і загрозами, які будуть нести країни, що свідомо обирають шлях деградації та знищення, ідеології, в яких немає місця гуманності та свободі. Саме тому питання захисту та відновлення України – це не лише питання можливого стратегічного інтересу окремих держав, а і вибір кожної окремої країни зробити вагомий внесок у розвиток нової архітектури безпеки світу, де немає місця тому жаху, який чинить наразі Росія.

Ми маємо змінити систему управління держави, що не вдалось зробити у 1991, 2004 та 2014 роках. Ми маємо створити потужну економіку, адже спроби відбудови економіки 20 сторіччя, на яких ми паразитували протягом останніх 30 років, провалилися. Ми маємо стати повноцінним стратегічним гравцем на геополітичній арені, тому що за роки незалежності ми так і не стали суб'єктом міжнародних відносин.

Так, ми зробили важливий ціннісний вибір, але не створили механізми, які дають рухатись державі вперед. Зараз перед нами відкрите велике вікно можливостей. Наразі шлях лише один: зробити рішучий стрибок у економіку 21 сторіччя, створити чітку стратегію зовнішньої політики і зрештою – перемогти «смерть» та «темряву».

Водночас активна фаза війни в Україні створила передумови для перебалансування не лише влади, а й глибших процесів — трансформації суспільних відносин. Війна стала шоком для суспільства, але зокрема послугувала мобілізаційним фактором.

Повернення до повної демократії в перші повоєнні місяці неможливе без перехідного періоду. Більше того, такі кроки призведуть до часткового колапсу системи державної влади та економіки. Таким чином, країна (заради виживання) змушена буде виходити на перехідний період: визначення пріоритетів на тлі нестачі ресурсів; мобілізація суспільства та концентрація на питаннях керованості процесами; вирішення питання кадрів та перебалансування системи рекрутингу громадян у владу.

Проте задля запобігання створення «авторитарного режиму» варто одразу визначити, що надзвичайний стан має закінчитися до календарної дати наступних виборів до ВР — до осені 2023 року.

Загалом, режим НС має працювати за принципом: максимальна концентрація повноважень на загальнодержавному рівні, жорстке управління в сферах визначених пріоритетних напрямів і одночасно з тим – максимальна свобода на місцевому рівні на свобода бізнесу [1].

Можливість введення зовнішнього керування ОТГ у разі, коли місцева влада не спроможна реалізувати державну програму відновлення (з наявними ресурсами на реалізацію).

Попри те, що громадський сектор нині активно залучений до підтримки армії та забезпечення гуманітарної допомоги, відновлення України — має стати ще одним паралельним фронтом для громад.

На громади сьогодні покладено відповідальність не лише виконувати свої безпосередні обов'язки, а і справлятися з новими викликами, які принесла війна. Територіальні громади є надійним тилом української армії, яка захищає Україну.

Література:

1. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту Постанова Каб. Міністрів від 11 березня 2022 р. № 2226-IX. [URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2022-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2022-%D0%BF#Text) (дата звернення: 01.10.2022)

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 03.08.2022 №280/97-ВР. [URL://zakon.rada.gov.ua/laws/main/280/97-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/280/97-%D0%B2%D1%80#Text) (дата звернення: 01.10.2022)

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 2022 РОКУ

канд. наук держ. упр., доцент Зоряна ГОНТАР,

канд. екон. наук, доцент Лілія БАЛАШ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

“Be brave like Ukrainian” – прикладом цього популярного на Заході заклику бути сміливими як українці від початку війни стали наші волонтери. Вони стали рушійною силою в допомозі населенню України, Збройним силам України - волонтерська допомога стала неоціненною.

Лише за даними вебсайту Національної соціальної сервісної служби України, станом на 30 травня, до переліку організацій та установ, які можуть співпрацювати з волонтерами (зокрема й іноземцями та особами без громадянства) включені 719 організацій та установ [1].

Волонтерський бум в Україні почався задовго до війни: ще у 2014 році, після Революції Гідності. І вже 2021 року наша країна піднялася зі 150-ї (у 2010 році) на рекордне 44 місце у світовому рейтингу World Giving Index, котрий оцінює участь громадян у волонтерському русі [2].

Волонтерський рух і волонтери — це люди, які свідомо прийняли рішення взяти відповідальність: за себе, за своїх друзів, за своє місто, за цілу країну. Це нове покоління лідерів, яке зараз у нас виростає і стане лідерами України в майбутньому. І держава — це має брати до уваги.

Інституційна зміна волонтерської діяльності складна. По-перше, важливо не розпорозуватись на будь-що: потрібно закріпити певний напрямок, яким займатимуться і у якому розвиватимуться волонтери. Друге — диверсифікація каналів надходжень: не дуже добре бути залежним від одного-трьох бізнесів чи грантів, оскільки тоді волонтерів починають заганяти у певні бюрократичні рамки. У суспільстві є стереотип, що коли ти працюєш у благодійній організації, то маєш працювати безкоштовно. Але, якщо ми інституалізуємося, масштабуємося, нам потрібні якісні фахівці, які коштують грошей.

З'являться передумови, аби розробити і втілити державні цільові програми з підтримки волонтерства та підвищення кваліфікації волонтерів [3]. В основі діяльності держави у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства є повага до його автономії. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, уникаючи втручання у формування та діяльність інститутів громадянського суспільства, повинні створювати сприятливі умови для розвитку громадських ініціатив, використовувати прозорі механізми підтримки діяльності інститутів громадянського суспільства та впроваджувати інструменти громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень.

Діяльність держави у зазначеній сфері має ґрунтуватися на підході "жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства" та співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства на всіх етапах: проведення аналізу стану реалізації державної політики у відповідній сфері та визначення тенденцій, виокремлення проблем, вироблення варіантів їх розв'язання, розроблення проектів рішень, їх імплементації та моніторингу реалізації, оцінювання результативності.

На сьогодні інститути громадянського суспільства працюють у більшості суспільних сфер: у сфері захисту прав людини та громадянина, представлення інтересів різних груп громадян, надання соціальних та інших послуг, провадження благодійної та волонтерської діяльності, реалізації освітніх і культурних проектів, захисту довкілля, проведення аналізу реалізації державної політики, моніторингу діяльності органів влади, провадження антикорупційної діяльності та інших.

Інститути громадянського суспільства гнучко реагують на зміну суспільних потреб унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх чинників. Зокрема, протягом останніх років значна кількість громадських, благодійних, релігійних організацій орієнтувала свою діяльність на вирішення проблемних питань військовослужбовців, ветеранів війни, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації.

Ураховуючи роль громадянського суспільства у різних сферах суспільного життя, створення сприятливих умов для його розвитку та налагодження взаємодії з його інститутами є важливим завданням органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Література:

1 .Національна соціальна сервісна служба України .URL: <https://nssu.gov.ua/news/do-uvagi-mizhnarodnih-organizacij-yaki-zaluchayut-do-provadhennya-svoyeyi-diyalnosti-volonteriv> (дата звернення 30.09.2022)

2. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/zminy-dlya-volonteriv/> (дата звернення 30.09. 2022)

3. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки. Указ президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4872021-40193> (дата звернення 30.09.2022)

4. Про внесення змін до Закону України “Про волонтерську діяльність” щодо підтримки волонтерської діяльності”. Закон України від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://document.vobu.ua/doc/14674> (дата звернення 29.0.2022)

5. «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України». Законом України від 15 серпня 2022 року № 2520-IX. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/613062.html> (дата звернення 29.0.2022)

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ

Любов ДУСЬКО

*ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська
політехніка»*

Під час швидкого розвитку технологій, ключовими компетентностями особистості є вміння вчитися, оперувати та управляти інформацією, тому необхідно орієнтуватися на діяльнісні

та розвиваючі технології у навчальному процесі. Поява та розвиток дистанційних технологій навчання відбувається поряд із традиційними, використання перших дозволяє навчати і навчатися в індивідуальному режимі, незалежно від місця і часу.

Вітчизняними дослідниками і науковцями активно розробляються теоретичні, практичні та соціальні аспекти дистанційного навчання (В. Биков, О. Глазунова, Н. Думанський, О. Захар, П. Камінська, Г. Кравцов, В. Кухаренко, Г. Молодих, Н. Морзе, В. Олійник, К. Обухова, О. Самойленко, Н. Сиротенко, Н. Твердохлебов та ін.). За визначенням В. Бикова, дистанційне навчання – це така форма організації навчального процесу, за якої її активні учасники досягають цілей навчання здійснюючи навчальну взаємодію на відстані.

Дистанційне навчання в сучасному розумінні сформувалося порівняно нещодавно хоча, як відмічають дослідники [1, с. 56-60], воно має більш ніж 150-річну історію – першими заочними школами вважаються школи по листуванню, що виникли в Європі у 40-х роках ХІХ ст., за допомогою такого виду навчання у Великобританії вивчали стенографію, а в Німеччині – іноземні мови. Офіційно термін «дистанційне навчання» з'явився у 1982 р., коли Міжнародна рада з кореспондентської освіти була перейменована на Міжнародну раду з дистанційного навчання.

Сьогодні дистанційне навчання здійснюється з використанням сучасних інформаційних технологій: супутникових зв'язків, комп'ютерних телекомунікацій, національного й кабельного телебачення, мультимедіа, навчальних систем. Дистанційні освітні технології сприяють формуванню єдиного освітнього простору в рамках індивідуалізації навчання при масовості освіти.

Перевагами дистанційного навчання є здатність до навчання осіб у віддалених важкодоступних регіонах; можливість батьківського контролю над рівнем знань студентів; здатність до централізації освітнього процесу різних регіонів; змішання кордонів між очною та заочною формами навчання; надання освітніх послуг в комфортних умовах, використання різноманітних методів донесення навчальної інформації до здобувачів освіти, тощо.

Серед недоліків дистанційного навчання можна виділити недостатній контроль над засвоєнням одержуваних знань; неможливість формування повного уявлення про зміст навчального предмета; можливість хакерського вторгнення в електронну базу даних.

Крім того, анкетування, проведене серед студентів і їх батьків Львівського автомобільно-дорожнього коледжу Національного університету «Львівська Політехніка», довело, що студентам не вистачає живого спілкування з однолітками і викладачами. Так, 73,7% батьків відповіли, що найважчим для їхньої дитини у дистанційному навчанні була відсутність спілкування. Відсутність живого спілкування із викладачами була основним недоліком дистанційного навчання для 28,1% першокурсників; 33,3% для студентів другого курсу і 25,9% – третього, а відсутність звичного спілкування з одногрупниками – для 16,9% першокурсників; 20% для студентів другого курсу і 22,2% – третього.

У коледжі на базі платформи LMS Moodle було створене віртуальне навчальне середовище. За його допомогою вдалося забезпечити студентів структурованим методичним забезпеченням. Інформаційна система віртуального навчального середовища розміщена на сайті коледжу <<http://ladk.lviv.ua/>>.

Розміщена на сайті навчальна дисципліна курсу «Нарисна геометрія» є набором електронних матеріалів, підготовлених автором курсу, а також навчальних і контролюючих засобів. Вивчення нарисної геометрії розвиває і тренує просторову уяву студента, що необхідно не тільки у майбутній професійній діяльності, але й для успішного оволодіння такими дисциплінами, як технічна механіка, деталі машин та ін. У процесі вивчення нарисної геометрії також розширюється загальнонауковий світогляд студентів, розвиваються навички логічного мислення, уважність, спостережливість, акуратність та інші якості.

Завдання курсу «Нарисна геометрія» полягають у тому, щоб навчити студентів за допомогою законів проєкціонування зображувати на площині тривимірні геометричні об'єкти; розвинути здатність уявного сприйняття просторового геометричного образу за його зображенням на площині; надати студентам знання про методи вирішення на площині просторових метричних і позиційних задач.

Обов'язковою умовою засвоєння курсу нарисної геометрії є самостійне виконання студентами низки графічних завдань, що охоплюють матеріал основних розділів курсу. Хоча саме значні обсяги самостійної роботи під час дистанційного навчання викликали проблеми у 41,3% першокурсників; 31,1% у студентів другого курсу і 44,4% – третього.

При організації дистанційної форми навчання принципово змінюється спосіб одержання і засвоєння знань, взаємодія між студентом та викладачем, значно збільшується роль викладача. Оскільки самоосвіта є основою дистанційного навчання, важливого значення набуває мотивація студента.

Література:

1. Рязанцева О. В. Формування готовності студентів магістерської підготовки до педагогічної комунікації в умовах дистанційної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2019. 284 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Леоніла ЖУКОВА

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

За даними ЮНЕСКО, наразі понад 262 мільйони дітей і молодих людей не відвідують школу, а 6 із 10 не набули базових навичок грамотності та рахівництва після кількох років навчання, що зберігає бідність і маргіналізацію. Це не лише маргінальне питання про те, як деякі учні можуть бути інтегровані в звичайне русло, воно головним чином зосереджується на тому, як глобально трансформувати системи освіти, щоб вони відповідали різноманітності та потребам учнів.

Інклюзивна освіта – це коли школа навчає всіх дітей, незалежно від походження, рівня досягнень чи особливих освітніх потреб. Це означає, що діти з додатковими навчальними потребами

та особливими освітніми потребами навчаються в «звичайному» навчальному середовищі, а не в спеціалізованій школі.

Щоб школа запропонувала справді інклюзивну освіту, може знадобитися адаптація як фізичного простору всередині школи, щоб забезпечити всім учням доступ до всіх ресурсів, так і шкільних розпорядків, стилів викладання та правил у класі. Наприклад, деяким учням можуть знадобитися адаптовані розклади з часом початку та закінчення, який відрізняється від їх однолітків, іншим може знадобитися спеціальне обладнання, таке як пристрої зв'язку, диктофони чи комп'ютери, щоб продемонструвати своє навчання, а іншим, можливо, потрібно буде дозволити доступ до тихих місць, залишити у класі, коли вони перевантажені, або потребують додаткової підтримки з боку допоміжного персоналу чи спеціалістів.

В інклюзивному класі вчителі працюють разом, щоб надати дітям або учням із різними культурами та расами з особливими можливостями належну підтримку, щоб заохотити їхню щиру та цінну участь. Концепція інклюзивної освіти охоплює людське розмаїття на базовому рівні системи освіти країни.

Однією з найважливіших ролей, яку виконує вчитель інклюзії в різноманітному класі, є належне визначення своїх учнів. Вчителі визначають соціальні, емоційні, поведінкові, фізичні та академічні переваги своїх учнів. Вони консультуються з батьками або опікунами учнів, щоб отримати більше інформації про їхні потреби. На основі цієї інформації вчителі створюють індивідуальні навчальні плани та відповідні пристосування.

Наприклад, учневі з вадами зору потрібен буде матеріал курсу більшого розміру, або іншому учневі може знадобитися пільгове розміщення на основі його здатності зосереджуватися в класі. Подібним чином вчителі надають учням різні рівні допомоги в класі, щоб вони могли вчитися, не відчуваючи перевантаження.

Ще одна життєво важлива роль вчителів в інклюзивній освіті – сприяти кооперативному навчанню. Вони роблять це, встановлюючи завдання та заходи, щоб заохотити студентів навчатися в групах і брати участь на рівних. Навчання з однолітками приносить користь учням з відмінностями в навчанні. Це також вчить їх працювати разом з тими, хто має інші навички, ніж їхні. Такий підхід формує впевненість і спонукає студентів викладатися якнайкраще.

Більшість зацікавлених сторін у партнерстві стверджують, що середовище навчання визначає рівень гостроти проблем дитини та рівень усвідомлення проблеми іншими учасників. Оцінка дитини спрямована на те, щоб зрозуміти її відмінності в порівнянні з іншими, а не діагностувати. Шкільне середовище є бар'єром для дітей з особливі потреби в досягненнях і успіху, а отже, потребує адаптації до нового реалії інклюзивної освіти. Наступною передумовою міжпрофесійного партнерства є поява розбіжностей у процесі навчання. Тому загальна практика включення має передбачати адаптацію з метою забезпечення успішності всіх учнів. Учителі і інші учасники партнерства повинні трансформувати практику інклюзії через ефективна адаптація дитини до нового навчального середовища замість зосередження на своєму/ її особливі потреби. Це потребує постійного навчання вчителів та професійної підтримки педагога психологи та терапевти.

Слід забезпечити достатній час і ресурси надання практичних послуг при плануванні терапевтичних послуг у школах для дітей з обмежені можливості.

Основна увага в практиці педагогіки партнерства повинна бути приділена установкам, поглядам і сприйняття вчителями інклюзивної освіти в загальноосвітніх і спеціальних школах. Освітні політики інклюзії ЄС (наприклад, Швеції) включають такі важливі цінності як рівність та інклюзивність; однак все ще існує тенденція до індивідуалізації проблем деяких студентів. У щоденній практиці інклюзії існує проблема «навішування» ярликів студенти без особливих освітніх потреб, коли вони стикаються з організаційними чи соціальними труднощами.

Педагогіка партнерства має забезпечувати вирішення індивідуальних проблем дітей з особливими потреби, не зосереджуючись на проблемах їхнього розвитку, що вимагає використання нових методів навчання. Учителі повинен забезпечити власну гнучкість і адаптацію учнів з різним рівнем розвитку до процесу навчання. Повага до гідності кожної людини в навчальному співтоваристві є фундаментальною передумовою для цього підходу, і визнання прав дитини з особливими потребами та врахування її

поглядів у процесі прийняття рішень є важливими елементами партнерства.

Таким чином, міжпрофесійні відносини як на організаційному, так і на міжособистісному рівні є важливі для співпраці педагогів і психологів. Для початку міжпрофесійної команди визнаються основою для побудови відносин на міжорганізаційному рівні. Зокрема, ці колективи забезпечують механізм формування розуміння ролі і обов'язки вчителів. Проте навіть за організаційної підтримки вчителів школи і часті зустрічі, різні культурні цінності та неоднозначність щодо професійних ролей мають пріоритет над психологічною підтримкою. Ці культурні відмінності може вплинути на зміст, напрямок і результати партнерства. На практиці також існує проблема надмірного обговорення методів підтримки вчителів замість надання реальних підтримка. Вчителі загалом розуміють свою головну роль у зміцненні психічного здоров'я консультації з питань психічного здоров'я учнів.

Які переваги спільного викладання? Зміцнення взаємин учителі-учні, індивідуальна допомога школярам, розвиток творчих здібностей учнів і допомога викладачам.

- Підтримувальне викладання – вчитель проводить урок, а асистент допомагає школярам.

- Паралельне викладання – вчитель і асистент одночасно працюють із групами учнів у класі.

- Альтернативне викладання – один із педагогів працює більш інтенсивно або за спеціальною програмою з учнями, які цього потребують. А інший викладає великій групі школярів.

- Викладання в команді – асистент і педагог по черзі подають навчальний матеріал, підтримуючи одне одного.

Отже, партнерство в інклюзивній освіті – це стиль взаємодії, який характеризується добровільністю участь. Усі сторони, залучені до цього процесу, мають рівний статус, оскільки вони працюють до досягнення спільної мети. Люди, які співпрацюють, також спільно приймають рішення процесу, ресурси та відповідальність за результати. Важливо знати один одного професійні характеристики та компетенції для хорошої співпраці, а також мати ефективний стиль спілкування (як формальний, так і неформальний) і мати позитивну робочу та особисті відносини. У міру співпраці розвиваються нові практики; під час вирішення різні проблеми

разом, члени команди навчаються та ростуть як особистості, як професіонали та як команда.

Література:

1. Alona Piekharieva. Pedagogy of partnership in inclusive education of the eu countries. Доступ: <file:///d:/Users/user/Downloads/979-Texto%20do%20Artigo-1587-2-10-20210619.pdf>.
2. Іноземний-ресурс <https://additioapp.com>.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА НА СЛУЖБІ ЗБРОЙНИХ СИЛ

Андрій КАРШЕНЬ, Олег ГАЛУШКА,

канд. хім. наук Олена СТАДНІЧУК

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

З 2014 року Україна отримує безцінний досвід у боротьбі із російським агресором, становленні війська, залученні волонтерів та небайдужих громадян до забезпечення, реабілітації, інформаційного і психологічного супроводження військовослужбовців та формуванні української нації. Досвід провідних країн світу, отриманий в результаті довготривалої боротьби із тероризмом, вказує на необхідність військово-соціальної роботи для зменшення емоційного, психологічного та міжособистісного впливу війни на військовослужбовців [1], [2]. Вивчення та аналіз цього досвіду є досить актуальним та важливим для створення передумов та вдосконалення уже існуючої військово-соціальної роботи у Збройних Силах України. Очевидно, що соціальним працівникам, які стикаються з військовослужбовцями (на фронті або вдома), важливо розуміти типи ситуацій, з якими теперішні військові соціальні працівники стикаються під час бойових дій, щоб ефективно працювати з військовослужбовцями чи ветеранами. Основні завдання військово-соціальної роботи – це захист соціальних норм і гарантій військовослужбовців відповідно до існуючого законодавства країни, здійснення заходів зі зниження соціальної напруги, дослідження соціальних процесів у військових колективах, створення передумов для формування та підтримання бойової

активності особового складу адаптація військовослужбовців до змінних умов та робота із сім'ями військовослужбовців [3]. Проте, в Україні посад військових соціальних працівників у Збройних Силах наразі не існує, а їхні функції часто підміняються роботою психологів та волонтерів, які не мають відповідної професійної підготовки.

Рада з освіти соціальної роботи у Сполучених Штатах Америки інтегрує компетенції передових практик соціальної роботи у військову соціальну роботу. Зокрема, за досвідом корейської, в'єтнамської війн – соціальні працівники стали офіцерами медичної служби та членами команд боротьби зі стресом (combat and stress control, CSC) або команд контролю операцій зі стресом (combat stress operations control, CSOC). Тобто, спеціалісти з питань психічного здоров'я супроводжували солдатів на фронті або поблизу нього з метою запобігання стресу та можливості втрутитися для зменшення реакції на стрес, щоб солдати завжди були готові до бою тощо. Соціальні працівники продовжують відігравати значну роль в управлінні бойовим та оперативним стресом і сьогодні, що підтверджується безпосередньо їхньою участю у спецопераціях в Афганістані, Іраку, Перській затоці тощо.

Сучасна доктрина визначає місію CSC/CSOC як: програми та дії, вжиті військовим керівництвом для запобігання, виявлення та управління несприятливими реакціями бойового стресу в підрозділах; оптимізацію виконання місії; збереження бойових сил; запобігання для мінімізації несприятливих наслідків бойового стресу для фізичного, психологічного, інтелектуального та соціального здоров'я учасників [2].

Для досягнення цієї мети, діяльність команди CSC/CSOC, яку проводять соціальні працівники та інші спеціалісти з поведінкового здоров'я, включає постійне обстеження психічного здоров'я солдатів, консультації з усіма рівнями керівництва та регулярне спілкування з медичним персоналом. Члени команди використовують низку базових стратегій чи принципів: стислість, негайність, контакт, тривалість, близькість та простоту (brevity, immediacy, contact, expectancy, proximity, and simplicity), які зазвичай називають *VICEPS*.

Принципи *VICEPS* дозволяють моніторити реакції солдатів на численні стресові фактори на полі бою на рівні особи та підрозділу.

Наприклад, фізичні фактори, включають різноманітні навантаження на навколишнє середовище, такі як сильна спека, холод, вологість або робота в умовах хімічної війни; фізіологічні стреси – депривація сну або зневоднення; психічні стресори, що впливають на когнітивні можливості військовослужбовців обробляти інформацію, а також приймати обґрунтовані рішення та справлятися зі складними емоціями тощо.

Основні ситуації (напрями роботи) соціальних працівників спрямовані на регулювання психосоціального функціонування військовослужбовця через:

- стрес, пов'язаний із бойовими діями;
- травми, що є результатом нещасного випадку чи небойового поранення;
- операційний стрес (внутрішній стрес, що виникає під час роботи в суворих умовах, за екстремальних часових обмежень, з обмеженими ресурсами протягом тривалих періодів, з невеликою похибкою або без неї);
- проблеми внутрішнього фронту (дім, сім'я та соціальні питання);
- питання, що стосуються згуртованості підрозділу та морального духу.

Навчання соціальних працівників проводиться на основі освітньої програми із військової соціальної роботи, де сформульовано перелік рекомендованих практичних навичок, поведінкових та етичних принципів і ключових компетентностей, а їхня діяльність регулюється національними Стандартами практики соціальної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та їхніми сім'ями [4]. Ці уніфіковані стандарти зорієнтовано на: прихильність та цілісність (відповідальність за добробут та надання компетентних послуг військовослужбовцю); компетентність (демонстрацію високого рівня знань, умінь та навичок, отриманих під час навчання, тренування, ліцензування, сертифікації та професійного досвіду); культурна компетентність (розуміння ролі оточення військовослужбовця, суспільні цінності, норми, які впливають на його поведінку); розуміння та звітування (знання та розуміння дилем, які можуть впливати на військовослужбовця/ветерана); приватність

та конфіденційність (окрім випадків, які не загрожують його життю чи здоров'ю); захист прав військовослужбовців/ветеранів та їхніх сімей; повагу до особистості; право на самовизначення військовослужбовця; соціальну та політичну дію (створення умов для соціальної адаптації ветеранів) тощо.

Школи соціальної роботи часто впроваджують методи проблемного навчання, де студентам надають реальні сценарії, можливість співпраці із військовослужбовцями, що перебувають у постсиндромному стані, що дозволяє практикуватися та навчатися навичкам вирішення проблем. Напруженість ситуації в поєднанні з екстремальними умовами, в яких надаються ці послуги, створює достатню кількість стресу для соціального працівника. Соціальні працівники повинні мати можливість контролювати власне функціонування та підтримувати власне психічне та фізичне здоров'я, щоб не лише піклуватися про себе, але й надавати належну допомогу іншим. Не можна недооцінювати самообслуговування соціального працівника в таких робочих ситуаціях і під час взаємодії з групами населення, які зазнали надзвичайних травм. Крім того, соціальні працівники повинні мати глибоке розуміння та можливість використання низки організаційних та клінічних навичок, ресурсів та інформації про те, як ефективно використовувати ці ресурси.

Сьогодні соціальні працівники потребують широкого спектру підготовки та досвіду. Навчання та підготовка соціальних працівників, які отримують загальну практику соціальної роботи (яка включає втручання в роботу окремих осіб, груп та організацій у цілісній структурі), унікально готує їх до роботи як офіцерів соціальної роботи так і як цивільних практиків, які працюють з військовими та ветеранами. В умовах, коли практична соціальна робота широкого профілю поєднується з підвищенням кваліфікації з лікування та управління психологічними травмами, кризовим втручанням, а також з відповідним використанням дебрифінгу критичних подій, соціальні працівники матимуть унікальні навички для роботи з цією групою населення.

На жаль, наразі в Україні немає програм підготовки військових соціальних працівників та шкіл соціальної роботи, як це організовано у провідних країнах світу (наприклад курс клінічної практики з родинами військових). Ці знання нам вкрай необхідні, зважаючи на російсько-українську війну. Очевидно, що запровадження

інноваційних моделей надання військово-соціальних послуг (головно психосоціальної та психіатричної допомоги) у співробітництві з країнами НАТО, дозволить нарешті усвідомити те, що соціальні працівники та офіцери потрібні Збройним Силам України сьогодні як ніколи.

Література:

1. Tanielian, T., Jaycox, L.H. *Invisible wounds of war: Psychological and cognitive injuries, their consequences, and services to assist recovery*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, MG-720-CCF. 2008. 499 p.

2. Brand M.W., Weiss E.L. Social Workers in Combat: Application of Advanced. Practice Competencies in Military Social Work and Implications for Social Work Education. *Journal of Social Work Education*. 51. 2015. P. 153–168. doi: 10.1080/10437797.2015.979094

3. Беспалько А., Шумейко А. Основи військово-соціальної роботи у Збройних Силах України та арміях провідних країн світу. *СОЦІАЛЬНА РОБОТА*. 1(5). 2019. С. 6-10. doi: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/1>

4. Гусак Н. Є., Нескородяна О. П. Військові соціальні працівники в Сполучених Штатах Америки. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАУКМА*. Том 188. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2016.С.61-65.

ПРАКТИКА ОДИНОКОГО МАТЕРИНСТВА В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

канд. іст. наук, доцент Емілія КОСТИШИН, Юлія ШЕВЦІВ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасному світі, що прагне соціальної, національної й тендерної рівності, проблема матерів-одиначок є залишається нагальною. Економічні, демографічні та соціокультурні зміни визначили характер материнських практик у сучасних суспільствах. Спостерігається пріоритет цивільних (неzareєстрованих) шлюбів перед офіційними, що веде до формування нових сімейних структур загалом і материнських сімей зокрема. Материнство наповнилося

новим змістом, суттєво змінився характер материнської поведінки. На сьогоднішній день у нашому соціумі материнство дещо переживає кризу, відбувається його знецінення внаслідок прагнення жінок успішно будувати професійну діяльність, досягати кар'єрних успіхів, тому й реалізація себе у ролі матері відсувається на другий план.

Феномен самотнього материнства мало вивчений і недостатньо представлений у науковому дискурсі. Вперше термін «одинокка мати» з'явився в Указі Президії ВР СРСР 1944 р. Пізніше, у Положенні «Про порядок призначення і виплати допомоги вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям» від 13.08.70 р. Так, у п. 8 цього Положення визначалося, що самотня мати – це жінка, що не перебуває у шлюбі і має дітей, у свідоцтві про народження яких запис про батька дитини відсутній або зроблений у встановленому порядку за вказівкою матері. Таким чином, до категорії самотніх матерів не відносяться жінки, що розірвали шлюб з батьком дитини (розлучені жінки)». У сучасному українському чинному законодавстві визначення поняття «одинокка матір» застосовується лише для надання пільг і гарантій, встановлених трудовим законодавством щодо відпусток. Основними критеріями для отримання соціальної допомоги на дітей самотнім матерям є: склад сім'ї, рівень її доходів (не достатній життєвий рівень), вік дітей. Законодавче визначення самотньої матері надано в п. 5 ч. 13 ст. 10 Закону України «Про відпустки»: це мати, яка виховує дитину без батька [2].

Жінка може набути юридичного статусу самотньої матері, що надає право на соціальну допомогу та користування пільгами: 1) якщо під час реєстрації народження дитини вона не перебуває в зареєстрованому шлюбі; 2) у разі смерті батька дитини, 3) у разі позбавлення батька дитини батьківських прав [4].

Згідно чинного законодавства, розлучені жінки до категорії «одинокка мати» не належать, попри те, що рівень розлучення підвищується з кожним роком і сприяє появі сімей самотніх матерів. Так, на 100 шлюбів припадає 51 розлучення. За даними дослідження, на 295 тисяч укладених шлюбів в Україні припадає 130,7 тисячі розлучень. Тобто розлучаються 44,3 % подружніх пар. А якщо взяти до уваги цивільні шлюби, які також розпадаються, то рівень розлучень в Україні, за даними фахівців, сягає 61 %. Тобто,

розпадається більш як половина пар. Це найвищий показник у Європі, за даними Євростату [3].

Важливою причиною формування сімей одиноких матерів є позашлюбні народження. На тлі зниження загального коефіцієнта народжуваності відбувається зростання частки дітей, народжених поза шлюбом. Кожна 5-та дитина народжується поза шлюбом своїх батьків.

Проаналізувавши сучасну соціолого-психологічну доктрину, можливо навести наступні причини виникнення збільшення кількості одиноких матерів за останні десятиліття:

- 1) зміна моральних норм в області взаємовідносин статей;
- 2) поширення дошлюбних зв'язків;
- 3) зміна традиційних сімейних ролей чоловіків і жінок;
- 4) неготовність молоді до вступу в шлюб;
- 5) завищені вимоги по відношенню до шлюбного партнера;
- 6) поширення шкідливих звичок (алкоголізм, наркоманія, ігроманія та ін.);
- 7) негаразди матеріально-побутового, соціально-економічного характеру, що дестабілізують сімейні відносини.

На нашу думку, держава відіграла величезну роль в емансипації жінок, а згодом і розвитку такої варіативної моделі сім'ї як «самотнє материнство». Лояльне ставлення до сучасних одиноких матерів так само впливає на появу феномена самотнього материнства. Оскільки самотнє материнство вже не стає чимось новим, а з кожним роком кількість матерів-одиначок збільшується, можна припустити, що суспільство стало толерантним до них.

Відсутність концептуального підходу до побудови системи соціального захисту окремих категорій сімей в Україні, як окремого чинника, стимулювала появу так званих «тіньових сімей», збільшення щорічних бюджетних витрат, що в сучасних умовах є неприпустимим. Тільки з 1 липня 2020 р. допомога на дітей одиноким матерям призначається за новими умовами. І динаміка кількості одиноких матерів, які отримують допомогу, дуже показова. За даними Національної соціальної сервісної служби України при Міністерстві соцполітики, кількість одиноких матерів, які отримують

допомогу від держави, порівняно з 2016 роком зменшилася майже у два рази (Рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості одиноких матерів (2016–2021 рр.)

В Україні на початок 2021 року майже 120 тисяч сімей виховували дітей без другого партнера й отримували виплати від держави. Право на таку допомогу мають не всі, і фактично одиноких матерів та батьків у 10 разів більше – близько мільйона. Це майже кожна п'ята сім'я з дітьми, а у 96% випадків мова йде саме про самотніх мам [1].

В сучасному суспільстві інститут сім'ї зазнає суттєвих змін, які собою являють ряд проблем, в тому числі феномен одинокого материнства. Низький рівень життя, зростання кількості розлучення, еміграції, міграції, війна – це саме ті чинники, які виступають каталізатором поширення практики одинокого материнства і загалом сприяє тому, що інститут сім'ї себе вичерпує. Він приймає нові форми, шлюб у своєму класичному стані стає рідкістю. Отже, соціальний феномен одинокого материнства стає своєрідним індикатором добробуту всього суспільства, тому зростання кількості одиноких матерів в Україні породжує такі проблеми, як виховання дітей в неповних сім'ях, відсутність правильної моделі шлюбних відносин та можливість формування культури почуттів, характерних для взаємин між подружжям.

Література:

1. Дутчак Оксана, Ткалич Альона. Одинокі матері в Україні. Бідність, порушення прав та потенціал до протесту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://commons.com.ua/ru/odinoki-materi-v-ukrayini-bidnist-porushennya-prav-ta-potencial-do-protestu/>.
2. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996. № 504/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>.
3. Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://expres.ua/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu>.
4. «Яку жінку вважають «одинокую матір'ю» та які документи повинна подати одинока матір для отримання відпустки на дітей, HRZone Україна, 28 квітня 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://hrzoneukraine.blogspot.com/2013/04/blog-post_28.html#more.

ДО ПИТАННЯ ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

канд. іст. наук, доцент Емілія КОСТИШИН,

д-р. пед.наук, доцент Андрій ЦЮПРИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Соціальна робота з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх сімей стає все більш актуальною сьогодні в Україні. Результати досліджень американських вчених (Munson С.; Laby С.) демонструють, що в багатьох військових з перших днів перебування в гарячих точках спостерігаються ознаки стресу, деhto з них починає зловживати алкоголем та наркотиками. Особливу увагу звертають на труднощі, що виникають у жінок, які перебувають на військовій службі, виникають певні труднощі і в родині, яка має навчитися жити певний час без одного зі своїх членів або пережити його втрату. Із метою запобігання таким проблемам та своєчасного реагування на них втручання фахівців має відбуватися вже з перших днів перебування військовослужбовця в нових для нього умовах,

продовжуватися після його демобілізації та отримання статусу ветерана чи учасника бойових дій, а також передбачати систематичну роботу з родинами. У багатьох країнах світу такі завдання виконують військові соціальні працівники (military social workers). Їхня діяльність інституціалізована в окремий напрям соціальної роботи – військову соціальну роботу. Найкращі практики військової соціальної роботи впроваджені в США та Канаді. Сполучені Штати мають одну з найбільш комплексних та найкращих систем допомоги для ветеранів з-поміж інших країн світу. Після Другої світової війни кількість ветеранів в США збільшилася, і були розширені їхні права та пільги. Деякі експерти вважають, що закон про ветеранів від [G.I. Bill](#) 22 червня 1944 мав більше впливу на американський спосіб життя, ніж закон про гомстеди в XIX столітті. Крім того, були прийняті додаткові заходи допомоги ветеранам Корейської війни, В'єтнамської війни, добровольцям 1970-х (після скасування призову в армію США в 1973 році), учасникам війни в Перській затоці, і тим, хто служив під час терактів 11 вересня 2001. Якщо на початку військові соціальні працівники працювали лише з військовослужбовцями, що мали проблеми психічного здоров'я, то сьогодні поле їхньої професійної діяльності є значно ширшим. Залежно від сфери діяльності та організаційної структури відрізняються й функції соціальних працівників.

На офіційному сайті Збройних сил США серед функцій соціальних працівників зазначено таке: 1) проведення клінічного консультування, кризового втручання, усунення негативних наслідків війни, навчання і тренування, супервізії, проведення досліджень, адміністрування, консультування та розвиток політики в питаннях військової соціальної роботи; 2) прискорення видужання та поліпшення емоційного самопочуття військовослужбовців, їхніх сімей та інших бенефіціарів; (3) координація та нагляд за медичним доглядом клієнтів, планування та реалізація заходів із запобігання хворобам та впровадження заходів із поліпшення догляду за здоров'ям; 4) презентація особливих заходів із підтримки здоров'я клієнтів колегам на всіх рівнях [5].

Як бачимо, у США відбулася інституалізація військової соціальної роботи: сформувалася організаційна структура, впроваджено нормативно-правове регулювання, стандарти надання послуг, сформовано освітньо-кваліфікаційні вимоги до військових соціальних працівників, впроваджено професійну підготовку. Для координації роботи соціальних працівників при Міністерстві оборони США створено Міністерство у справах ветеранів.

У Канадських Збройних силах соціальна робота зосереджена на наданні психосоціальних і психіатричних послуг, які включають клінічну діяльність, таку як оцінка, психотерапія і офіційно практикується в центрах здоров'я. На відміну від Збройних Сил України соціальні працівники Канадських Збройних сил займаються своєю професією як члени міждисциплінарних команд. Ці умови практики є фундаментальними для професії, спрямованої на надання допомоги людям для поліпшення їхнього добробуту. Соціальні працівники співпрацюють з іншими медичними працівниками, і їхнім основним завданням є підтримка морального стану, ефективності та психічного здоров'я канадських солдатів, моряків, пілотів і жінок у трьох програмах психічного здоров'я, які пропонуються в центрах охорони здоров'я: *програма психосоціальних послуг* – соціальні працівники надають короткі інтервенції, кризові інтервенції, консультування та інформаційні послуги щодо алкоголю, наркотиків, азартних ігор, а також обробляють адміністративні запити (напр., пов'язані з несподіваними діями, співчутливим статусом і повідомленнями, листами), обстеження до та після проведення бойових дій; *загальна програма психічного здоров'я* – у межах цієї програми соціальні працівники надають оцінку та індивідуальне і групове лікування для людей, які страждають від широкого кола проблем психічного здоров'я, включаючи депресію, тривогу, надмірне занепокоєння, безсоння тощо; *програма операційної травми та підтримки при стресах* – соціальні працівники надають оцінку та індивідуальне і групове лікування для людей, які страждають від операційної травми, а також допомагають членам їхніх сімей [4].

В Україні вже також зроблено перші кроки. Так у підпорядкуванні Кабінету міністрів знаходиться Мінветеранів, що забезпечує формування та реалізацію державної політики соціального захисту учасників бойових дій (УДБ), створене на підставі постанови КМУ 28 листопада 2018 року шляхом реорганізації Державної служби України у справах ветеранів. Основні завдання Мінветеранів: формування й реалізація державної політики соціального захисту ветеранів і членів їх сімей, зокрема: забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, санаторно-курортним лікуванням, житлом; надання освітніх послуг, довічних державних стипендій, щорічної виплати до 5 травня разової грошової допомоги (крім організації виплати такої допомоги); надання, позбавлення статусу та видача посвідчень ветеранам; збереження психічного здоров'я ветеранів та членів їх сімей; вшанування пам'яті ветеранів; забезпечення прав і свобод ветеранів і членів їх сімей; забезпечення формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни [3].

Але поряд з цими новаціями, як зазначають Гусак Н. і Нескородяна О., «...на відміну від США, в Україні відсутні стандарти здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх сімей. Їх розробка та контроль за виконанням – це завдання професійних асоціацій соціальних працівників, які на сьогодні в Україні не діють. При Міністерстві оборони України немає посади військового соціального працівника, який повинен виконувати функцію керівника напряму військової соціальної роботи, здійснювати комунікацію з професійними асоціаціями. Штатні військові соціальні працівники повинні працювати й при військових шпиталях» [1, с. 64].

Сьогодні здійснюється розбудова виховної та соціальної роботи у ЗСУ, Національній Гвардії України, що передбачає проведення такої роботи з урахуванням світових теорій та досвіду, стандартів НАТО.

Насамперед потрібно удосконалити нормативно-правову базу. Всі працівники силових структур мають екстремальні умови праці: загальні та спеціальні, що пов'язані з особливостями професійної

діяльності [2]. Для такої соціальної роботи створені певні законодавчі умови. Так, соціальна робота з військовослужбовцями ЗСУ здійснюється відповідно до Законів України «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Концепції виховної роботи в ЗСУ та інших військових формуваннях України, Концепції гуманітарного і соціального розвитку ЗСУ, ряду інших законодавчих та нормативних документів. Виникає питання про адаптацію закордонних теоретичних засад такої роботи в сучасних умовах щодо військовослужбовців, бо їх визначення є важливим для вибору адекватного часу, завданням та умовам служби мети, змісту, технологій і методик соціальної роботи з військовослужбовцями. Існуючі вітчизняні теорії також корисно переглянути на предмет застосування щодо військовослужбовців. Військова соціальна робота є спеціалізованою практикою, яка відрізняється від загальної практики з цивільними особами тим, що військовослужбовці, ветерани та їхні сім'ї живуть, працюють і отримують соціальні, медичні послуги та фінансові виплати в ієрархічному, соціальнополітичному середовищі у структурованій військовій організації.

Отже, військова соціальна робота є інноваційним напрямом соціальної роботи для нашої країни. Впровадженню практики діяльності військових соціальних працівників в Україні перешкоджає нерозуміння завдань та функцій військових соціальних працівників, відмінностей їхньої діяльності від психологів чи інших соціальних працівників загального профілю, неусвідомлення потреби здійснення фахової соціальної роботи у військових структурах. Першочерговими завданнями щодо інституалізації військової соціальної роботи в Україні потрібно: При Міністерстві оборони України запровадити посаду військового соціального працівника, який би координував напрям військової соціальної роботи, здійснювати комунікацію з професійними асоціаціями; затвердити стандартизований механізм надання соціальних послуг учасникам

бойових дій; запровадити нову спеціальність (спеціалізацію) «Військова соціальна робота».

Література:

1. Гусак Н. Є., Нескородяна О. П. Військові соціальні працівники в Сполучених Штатах Америки. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Том 188. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 61-64.

2. Педагогічні та соціально-педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх працівників ОВС України до роботи в екстремальних умовах: монографія / Т. Л. Білоус та ін. Суми. 2015. 174 с.

3. Питання діяльності Міністерства у справах ветеранів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2018 №986. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2018-%D0%BF>.

4. Про затвердження Інструкції з організації роботи із соціального забезпечення осіб, звільнених з військової служби у Збройних Силах України, та членів їх сімей, Міноборони України : Наказ, Інструкція, Картка [...] від 31.12.14 № 937.

5. Social worker in the U. S. Army [Electronic resource] // U. S. Army. Mode of access: <http://www.goarmy.com/careers-andjobs/amedd-categories/medical-service-corps-jobs/socialworker.html>. Title from the screen.

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

канд. філос. наук, доцент Вікторія ЛОГВИНЕНКО,

д-р. пед. наук, доцент Андрій ЦЮПРИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сьогодні людство дедалі більше потерпає від наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру. Порушення нормальних умов життєдіяльності, зростання ризиків для життя та здоров'я, матеріальні збитки, спричинені небезпечними подіями, вимагають надання постраждалим невідкладної кваліфікованої допомоги та

відновлення здатності до соціального функціонування. Особлива роль в цьому процесі належить фахівцям соціономічної сфери, зокрема соціальним працівникам, професійна діяльність яких «передбачає постійне, часом тривале контактування з людьми, взаємодію з ними в різноманітних, у тому числі емоційно напружених і суспільно нестабільних ситуаціях...» [4, с. 27].

Для продуктивної допомоги населенню під час надзвичайної ситуації необхідно щоб у надавачів такої підтримки були сформовані спеціальні безпекові навички. Окреслимо який зміст ми вкладаємо в поняття «безпекові навички». В педагогіці, під «навичкою» розуміють дію, яка характеризується високим ступенем освоєння, коли дія стає автоматизованою і виконується злито, легко і швидко від чого діяльність людини стає значно ефективнішою [5, с. 246]. Категорію «безпеки» науковці інтерпретують застосовуючи різні підходи [6] використовуючи для цього критерії стабільності, відсутності ризиків та загроз життю, здоров'ю, майну, тощо. Загалом, безпека відображає стан захищеності від ризику зазнати шкоди, а її сутністю можна вважати виявлення загроз та їх усунення [3]. Отже, безпекові навички це такі «автоматизовані» дії під час надзвичайної ситуації, які покликані ідентифікувати загрози та найшвидшим і продуктивним чином їх усунути. Передумовами для формування таких навичок, на нашу думку, мають слугувати знання про явище надзвичайної ситуації, особливості її перебігу, а також розуміння можливих наслідків та спричинених нею негативних обставин для населення. З огляду на те, що спектр небезпечних подій є досить широким, а кожна така ситуація створює своєрідну небезпеку для людини і суспільства, фахівці повинні опанувати відповідними моделями поведінки та оволодіти здатністю до адекватних дій в процесі надання допомоги потерпілим. Для формування і вдосконалення таких безпекових навичок в майбутніх бакалаврів і магістрів соціальної роботи можна використати потенціал освітніх компонентів з галузі безпеки людини та довкілля [2], а також скористатися різноманітними навчально-методичними посібниками, наприклад, розробленою Державною службою України з надзвичайних ситуацій «Абеткою безпеки». «Абетка безпеки», що укладена фахівцями служби цивільного

захисту, розкриває зміст основних дій та послідовність їх здійснення під час надзвичайних ситуацій соціального, воєнного, техногенного, природного характеру. Зокрема з неї можна дізнатися про те як себе вести в умовах воєнної, радіаційної, хімічної небезпеки, при виявленні вибухонебезпечних предметів (боєприпасів), яким чином надавати допомогу потерпілим, а також, які заходи недоцільно проводити. Окрім цього, «Абетка безпеки» містить рекомендації щодо соціально-психологічної підтримки дітей різного віку, звертає увагу на категорію громадян, яка може потребувати особливої допомоги (люди літнього віку, вагітні жінки, особи з інвалідністю чи функціональними обмеженнями, ті, кому за певною ознакою може загрозувати дискримінація, напр. в розподілі гуманітарної допомоги) [1]. Зауважимо, що з такими методичними рекомендаціями доречно ознайомитися усім фахівцям, які надають допомогу громадянам в зоні можливого ураження.

В процесі формування безпекових навичок засадничим є оволодіння окресленими знаннями; важлива роль належить «усвідомленню цілей і завдань дій – що повинно бути отримано в результаті дій і на окремих його етапах» [5, с. 246], проте визначальним у їх набутті є отримання практичного досвіду. З цією метою слід активно відпрацьовувати відповідні дії на практичних заняттях, залучати здобувачів до участі в тренінгах, розв'язанні ситуативних, проблемних завдань, тематичних іграх, тощо. Відтак, володіючий не лише знаннями, а й практичним досвідом фахівець, перебуваючи в зоні надзвичайної ситуації, зможе забезпечити себе та оточуючих від негативних наслідків небезпечної події і надати потребуєчим невідкладну допомогу та підтримку.

Література:

1. Абетка безпеки. *Державна служба України з надзвичайних ситуацій*. URL: <https://dSNS.gov.ua/uk/abetka-bezpeki> (дата звернення: 18.09.2022).

2. Логвиненко В.М., Костишин Е.І., Лозинський А.Ф. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах надзвичайних ситуацій. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 53. Том 1. С. 348-353.

3. Михайлов В. М. Поняття «безпека» і «цивільна безпека» у міждисциплінарному науковому дискурсі. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. Вип. 1. С. 77-89.

4. Руденко Л.А. Підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери до спілкування в конфліктних ситуаціях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2019. № 1. С. 26-37.

5. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. – Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я.М., 2016. 473с.

6. Тихомиров Д.О. Міждисциплінарні та філософські підходи до інтерпретації поняття «безпека». *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 104-115.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО НАДАННЯ НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*канд. іст. наук, доцент Андрій ЛОЗИНСЬКИЙ, канд. філос. наук,
доцент Вікторія ЛОГВИНЕНКО,*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, таких як пожежі, повені, землетруси, зсуви, ін., наявності загроз життю людей в умовах воєнного стану пріоритетним завданням рятувальників Державної служби з надзвичайних ситуацій України (ДСНС) та фахівців соціальної роботи є пошук і порятунок потерпілих, а також надання їм невідкладної кваліфікованої допомоги. В числі постраждалих досить часто трапляються люди з інвалідністю, які відчувають труднощі при самостійному пересуванні чи орієнтуванні в просторі. Чи не найважчу для евакуаційно-рятувальних робіт групу складають особи, які для пересування використовують крісло колісне (інвалідний візок). Тому, завдання виведення таких осіб в безпечне місце, в умовах надзвичайної ситуації чи воєнного стану, перетворюється із складного (за звичайних обставин) на надскладне, що вимагає від соціальних працівників та рятувальників злагодженої

взаємодії, навиків володіння техніками і способами переміщення користувачів крісла колісного, врахування їхніх фізіологічних особливостей.

Сьогодні в Україні існує лише декілька наукових праць, що певним чином розкривають проблему професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України [2; 3; 4; 8; 9] та основні принципи й методи надання різних видів супроводу людям з інвалідністю [10]. В контексті нашого дослідження слід вказати на посібник В. Азіна і Л. Байди «Супровід та допомога: крок за кроком» [1], де описані правила та прийоми, які можна застосувати в підготовці соціальних працівників та рятувальників до надання допомоги особам з обмеженими можливостями пересування. Зокрема, в цьому виданні розкрито техніки та способи переміщення осіб, які використовують крісла колісні: перехід з положення «лежачи» в положення «сидячи» та навпаки; з ліжка, з підлоги на крісло колісне з допомогою одного чи двох помічників; варіанти технік допомоги при заїзді/з'їзді на бордюр, тротуар, пандус; спуск чи підйом сходами, подолання інших перешкод та ін.

При наданні допомоги таким особам важливо дотримуватися рекомендацій для безпечного супроводу та запобігання травмувань. Важливо пам'ятати про біомеханіку рухових дій, адже неправильна механіка тіла може призвести до отримання травми помічником. Тому виділяють певні правила для уникнення надмірного навантаження та мінімізації ризиків травмування під час виконання супроводу [1, с. 29]. Щодо безпеки потерпілих під час переміщення, то соціальним працівникам та рятувальникам слід пам'ятати про їхні можливі фізіологічні особливості. Так, в осіб з інвалідністю, що мають параплегію (параліч обох нижніх кінцівок) чи тетраплегію (параліч усіх чотирьох кінцівок) шкіра є вразливою до подряпин, синців, саден. Окрім цього, вони дуже часто не відчують болю, зміни температури, не мають просторового відчуття кінцівок та часто хворіють на остеопороз [1, с. 37]. Таким чином, при неправильному транспортуванні, виникає ризик травмування таких осіб, переломів кінцівок, вивихів у суглобах, переохолодження тощо. Також, в процесі евакуації, щоб максимально швидко забезпечити потерпілого від дії негативних факторів, соціальним працівникам та рятувальникам рекомендується застосовувати прийом порятунку «на руках» [9, с. 68]. Відтак, допомагаючи людям з ураженням спинного мозку, важливо

пам'ятати про властивий їм спастичний синдром (надмірний тонус м'язів, опір та протидія швидкому пасивному руху в суглобі), під впливом якого особа з обмеженими можливостями пересування буквально може «вислизнути з рук» та впасти. Слід також звернути увагу на контрактури (обмеження амплітуди руху у суглобі), враховуючи які може виникнути необхідність зміни способу переміщення [1, с. 37].

Для злагодженості дій в процесі евакуації, якщо переміщення виконується кількома особами, необхідно визначити хто буде віддавати команди і вести рахунок. Іноді це може робити сам користувач крісла колісного, якщо він добре обізнаний з особливостями транспортування, і, не зважаючи на стресову ситуацію в якій перебуває, здатен давати чіткі команди та інструкції.

Отже, для продуктивного переміщення маломобільних осіб та уникнення травмування, соціальним працівникам та рятувальникам слід знати окреслені особливості й правила. Очевидно, що засвоєння технік і принципів супроводу осіб, що використовують крісло колісне найкраще відбувається на практиці. З цією метою кафедра соціальної роботи, управління та суспільних наук Львівського державного університету безпеки життєдіяльності у 2015 – 2019 роках регулярно здійснювала навчально-практичні заняття «Супровід та допомога: крок за кроком» [5; 6]. Ці заходи разом з науково-педагогічним складом кафедри, студентами спеціальності 231 «Соціальна робота», курсантами проводили координатори проєкту “Табір активної реабілітації” Всеукраїнського об’єднання осіб з інвалідністю «Група активної реабілітації» Національної Асамблеї людей з інвалідністю України Володимир Азін та Ярослав Грибальський, які займаються громадською діяльністю та є експертами із створення універсального соціального простору. Також, будучи користувачами крісел колісних, вони створюють відповідні методичні матеріали та рекомендації і мають значний досвід інструктажу в питаннях супроводу. Учасники таких занять мають можливість отримати не лише теоретичні знання, а передусім, навчитися технікам безпечного і ефективного переміщення осіб на кріслах колісних та долати перешкоди на шляху евакуації. Власне такий практичний формат занять є дієвою підготовкою

майбутніх фахівців до проведення евакуаційних заходів де в числі постраждалих є такі особи.

Крім цього, у жовтні 2022 року за ініціативи Департаментів соціального захисту населення, з питань цивільного захисту та Управління з питань цифрового розвитку Львівської обласної військової (державної) адміністрації спільно із Громадською організацією «Всеукраїнська асоціація перекладачів жестової мови та людей з інвалідністю» і Львівською обласною організацією «Українське товариство глухих» кафедра соціальної роботи, управління та суспільних наук навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності організувала проведення ряду практичних заходів з питань системи оповіщення та захисту осіб з вадами слуху в умовах воєнного стану, де були розглянуті проблеми: сигналізації оповіщення населення, функціонування спеціальних засобів для орієнтування та спілкування, цифровізації безбар'єрності, надано рекомендації та наочні приклади як вибратися людині з-під завалів, тощо [7].

Тому, вважаємо за доцільне рекомендувати проведення подібних навчально-практичних занять на базі освітніх закладів, які готують майбутніх соціальних працівників та рятувальників з певною періодичністю.

Література:

1. Азін В.О., Байда Л.Ю. Супровід та допомога: крок за кроком: посібник. Київ: б/в, 2012. 80 с. URL: <https://gar.org.ua/navchalnyu-posibnyk-suprovit-ta-dopomoha-krok-za-krokom/>

2. Козяр М.М. Екстремальна-професійна підготовка до діяльності в надзвичайних ситуаціях: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2004. 376 с.

3. Коваль М.С. Система професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти: монографія. Львів: ПАІС, 2019. 544 с.

4. Логвиненко В., Костишин Е., Лозинський А. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах надзвичайних ситуацій. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. педагогічного ун-ту імені Івана Франка*; ред.-упоряд. М.Пантюк, А.Душний, В.Ільницький, І.Зимомря. Дрогобич: Видав. дім «Гельветика», 2022. Вип. 53. Т. 1. С. 348–353.

5. На базі Університету проведено навчально-практичний семінар «Супровід та допомога: крок за кроком». Львівський державний університет безпеки життєдіяльності: Новини університету, 08.04.2016. Офіційний веб-сайт. URL: <https://ldubgd.edu.ua/node/2148>

6. На базі Університету проведено третій навчально-практичний семінар «Супровід та допомога: крок за кроком». Львівський державний університет безпеки життєдіяльності: Новини університету, 13.10.2016. Офіційний веб-сайт. URL: <https://ldubgd.edu.ua/node/2409>

7. На сторожі соціальних інтересів людей з інвалідністю в умовах воєнного стану. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності: Новини університету, 04.10.2022. Офіційний веб-сайт. URL: <https://ldubgd.edu.ua/node/6895>

8. Пархоменко Р.В., Чалий Д.О., Войтович Д.П. Пожежна тактика: курс лекцій. Львів: ЛДУ БЖД, 2017. 368 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/3518>

9. Ратушний Р.Т., Лоїк В.Б., Синельников О.Д., Ковальчук В.М. Організація аварійно-рятувальних робіт: навч. посіб. Львів: ЛДУ БЖД, 2020. 394 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/10537>

10. Чалий Д.О., Логвиненко В.М., Лозинський А.Ф. Підготовка майбутніх рятувальників до проведення евакуаційних заходів щодо маломобільних осіб з інвалідністю. *Інноваційна педагогіка: наук. журн. Причорноморський наук.-дослід. ін-т економіки та інновацій*, 2022. Вип. 49. Т. 2. С. 134–137.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

канд. біол. наук Іван МАРТИНЮК,

Ірина ГОМЕНЮК, Євгеній ШМАТОВ

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

У сучасному суспільстві соціальна робота є невід'ємною частиною всього цивілізованого світу. Головний напрямок її реалізації спрямований на покращення соціального рівня та якості життя громадян будь-якої держави.

Наукове осмислення соціальної роботи започаткувалось наприкінці XIX ст. з виявлення в суспільстві такого феномену соціальної ролі як благодійність у відповідь на соціальну потребу щодо змістового відображення практичної діяльності людей, які допомагали бідним. Так, ще 1899 р. у Великобританії була проведена лекційна робота із роз'яснення та поширення знань щодо благодійної діяльності, а згодом у Голландії створено й перший в світі Інститут підготовки соціальних працівників з відповідними навчальними курсами та введенням нової навчальної дисципліни з вивчення соціальної роботи.

Засновницею наукової теорії соціальної роботи в її соціологічному аспекті вважається Джейн Аддамс (англ. Jane Addams (1860-1935 pp.). Вона наполягала на тому, що оточення є хворим і його потрібно змінювати, щоб покінчити з бідністю, зокрема ініціювала дискусію про соціальне реформування та розвиток соціального законодавства [1]-[4].

Не останнім фактором у становленні соціальної роботи як професійної діяльності в її історичному минулому була боротьба людини за свої права. З початком промислової революції та формуванням робітничого класу значно підсилилась боротьба працівників за свої права, почав створюватись профспілковий рух та феміністичний рух за права жінок, рухи за громадянські права різних національностей.

У результаті таких ненасильницьких методів боротьби першими виборче право отримали заможні жінки Нової Зеландії (1893 р.) та Австралії (1902 р.). У 1964 році в США ухвалили Закон про громадянські права, який заборонив расову дискримінацію у сфері торгівлі, послуг і під час приймання на роботу, а в 1965 році – Закон про виборчі права, який затверджував рівність афроамериканців.

Сучасне обґрунтування соціальної роботи розвивається в трьох напрямках [2]:

- визначення місця теорії соціальної роботи в процесі розвитку інших дисциплін, таких як соціальна філософія, соціальна історія, політологія, культурологія, психологія.

- пошук власної теоретичної парадигми як специфічного об'єкта дослідження.

- виявлення взаємодії теорії соціальної роботи з іншими науками про людину і суспільство.

Перша група розглядає соціальну роботу як прикладну дисципліну.

Друга – визначає її як науку.

Третя – систематизує наукове знання в галузі соціальної роботи та тих, що мають відношення до підтримки життєвих сил людини: медичного обслуговування, пенсійного забезпечення, освіти та ін.

В Україні соціальна робота, як самостійний вид професійної діяльності, розпочала свій розвиток з 1991 року, коли Постановою Держкомпраці СРСР до кваліфікаційного довідника посад було включено посаду “фахівець з соціальної роботи”, яка еквівалентна прийнятій в міжнародній практиці посаді соціального працівника з вищою освітою.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації та введення воєнного стану в Україні стало безпрецедентним викликом для всіх сфер державного управління. Не винятком стала і соціальна сфера. Екстремальна ситуація, що склалася на початку війни, вимагала від нашої держави негайної реакції та вживання дієвих заходів щодо реалізації соціальних інтересів всіх верств населення. Воєнні дії, міграція, втрата мільйонами людей житла, близьких, роботи змусило державні органи виробити спрощений механізм надання соціальних послуг екстрено (кризово) [3].

За механізмом екстрено (кризово) громадянам України, особливо тим, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщеним особам, можуть надаватись різні соціальні послуги. Приміром, надання притулку, догляд, соціальний супровід сімей з дітьми, консультування, натуральна допомога. Така організація роботи забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг.

Також було спрощено критерії діяльності й надавачів соціальних послуг. Зокрема, до соціальної роботи можна залучати працівників та волонтерів, які не мають підтверджувальні документи про відповідний фаховий рівень.

З огляду на воєнний стан Урядом України було розроблено та впроваджено ряд програм щодо надання допомоги громадянам, бізнесу та органам місцевого самоврядування під час війни. Серед таких надання грошової допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, компенсація власникам житла витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, програма грошової допомоги від ЮНІСЕФ “Спільно”, отримання громадянами допомоги через платформу «Допомога та ін.

Важливою ініціативою стало створення програми релаксації бізнесу, тобто переміщення підприємств із зон бойових дій на більш безпечні території, зокрема захід України.

У відповідь на кризу на ринку праці Верховною Радою України було прийнято закон, яким спрощується процедура отримання статусу безробітного та призначення допомоги по безробіттю під час війни. Крім того, роботодавцям було надано додаткові економічні стимули для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб – отримання допомоги на виплату заробітної плати таким особам у визначених розмірах.

В умовах воєнного часу від держави в сфері соціальної політики потребується швидкість та ефективність, бо в таких умовах людина не має часу на всі бюрократичні обмеження. Саме тому державою вживаються всі можливі заходи для здійснення максимального спрощення та оперативності в організації соціальної роботи.

Література:

1. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики: Навчальний посібник, Сумський державний університет. Суми, 2020. 192 с.
2. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонові. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 256 с.
3. Деякі питання надання соціальних послуг екстрено (кризово). Міністерство соціальної політики. [Електронний ресурс] URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/570/> (дата звернення 26.07.2022).
4. Рекомендації громадам щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Назва з екрану. <https://auc.org.ua/novyna/rekomendaciyi-gromadam-shchodo-organizaciyi-nadannya-socialnyh-poslug-v-umovah-voyennogo>

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ**

Олександра ПАДАГУЦЬ,

канд. юрид. наук, Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО

Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Заходи дозвілля в системі культурологічної роботи реалізуються шляхом проведення культурно-мистецьких івентів, які спрямовані на формування та підтримання стійкого морально-психологічного стану, зняття негативних емоційних наслідків, відновлення моральних, психічних та фізичних сил, мобілізації особового складу військ (сил) на успішне виконання завдань за призначенням [1]. До заходів цього напрямку належать: вистава, показ кінофільмів, екскурсія, обговорення літературних творів, виставка, зустріч з видатними особами, концерт та вшанування кращих військовослужбовців. До методів культурологічної роботи відносять імпровізацію, театралізацію, творчі змагання та самодіяльну художню творчість. У культурологічній роботі основну увагу приділяють проведенню вечорів дозвілля для військовослужбовців та їх родин з метою формування колективу та неформальних відносин між бійцями. Усі ці заходи організуються як в місцях дислокації військових частин, так і в районах виконання завдань за призначенням в зоні ООС (АТО), на військових полігонах, в місцях відновлення боєздатності та у військових шпиталях. Перед самим проведенням запланованих івентів потрібно обов'язково радитись зі своїм особовим складом, враховувати їх бажання та потреби, які необхідно задовільнити.

Усім відомо, що одним з ефективних методів відпочинку є читання літератури. Через це потрібно забезпечити бійців книжками різних жанрів. Доцільно влаштувати міні-концерти з бійцями, які володіють грою на музичних інструментах. А на постійній основі-прослуховування патріотичного радіо. До нього належить й усім відома станція Армія FM та новостворене радіо Байрактар. Деякі талановиті військовослужбовці можуть виявити бажання займатись творчою діяльністю. Таким досвідом може поділитись з нами й 68-а окрема егерська бригада. Серед бійців-егерів є й художник з

позивним «Пікассо», який на передовій малював портрети своїх побратимів та місцевих жителів.

Протягом 2022 р. через повномасштабне вторгнення РФ на терени України та бойові дії посилилась організація заходів дозвілля особового складу з метою швидкого впливу на свідомість бійців та їх розвантаження після виконання бойових задач. Так у липні 2022 р. до бійців 93 бригади Холодний Яр завітав відомий український співак, соліст гурту «Океан Ельзи», Святослав Вакарчук. Кожен захисник зміг насолодитись якісною українською музикою та відпочити від буднів передової. А у травні 2022 р. Дзідзьо, Олександр Пономарьов, «Вар'яти-шоу», коміки із студії «Магарич» та ведучий Юрій Горбунов провели розважальну програму для Повітряних Сил ЗСУ.

В якісній організації інформаційно-пропагандистського забезпечення полягає формування у військовослужбовців високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму, вірності традиціям українського народу. До організації дозвілля і відпочинку особового складу відносяться такі заходи:

- організація виступів колективів художньої самодіяльності;
- кіно -, радіо -, телеобслуговування;
- організація виступів діячів культури і мистецтва.

Важливу роль в забезпеченні відпочинку військовослужбовців відіграють концерти та виступи творчих колективів. В їх організації приймають безпосередню участь волонтери, громадські діячі, творчі колективи. У серпні 2022 року за окремою вимогою Валерія Залужного було проведено інформаційний захід «Вірю в Збройні Сили України». Силами Творчої сотні "Рух до перемоги" 42 Гарнізонний Будинок офіцерів організував концерт для військовослужбовців Волині.

Під час організації роботи ПЗ безпосередньо в зоні бойових дій чи місці тимчасової дислокації підрозділів не завжди є можливість провести повноцінні масштабні заходи відпочинку особовому складу. Відсутність необхідної матеріально-технічної бази, небезпека скупчення людей та недостатня кількість вільного часу також негативно впливають на стан забезпечення дозвілля. Саме тому на передовій найпоширенішими та найлегшими в проведенні лишаються такі заходи:

- перегляд кіно- та відеоматеріалів різної тематики, що стосуються військової справи, спеціалізації підрозділу, враховуючи

інтереси та бажання військовослужбовців (фільм «Снайпер: Білий Ворон», навчально-методичний фільм «Психологічні прийоми саморегуляції»);

- перегляд теленовін, використовуючи державні телеканали («1+1», «Суспільне», «24 канал»);

- організація та проведення професійних чи аматорських виступів, концертів;

- зустріч військовослужбовців з видатними творчими постатями;

- проведення лекцій чи відео лекторіїв з національно-патріотичної підготовки (тематику обирати відповідно до «Навчального посібнику з національно-патріотичної підготовки особового складу ЗСУ»);

- створення та трансляція радіогазет;

Усі ці заходи не лише формують у військовослужбовців високі моральні якості, але й сприяють їх відпочинку та відновленню сил після виконання завдань за призначенням. Окрім цього, вони стають вагомою складовою забезпечення успішних дій українських сил та нашої перемоги над російськими загарбниками.

Література:

1. Наказ Генерального Штабу Збройних Сил України №4 від 04.01.2017 року "Про затвердження інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України".

СУЧАСНИЙ ВИКЛАДАЧ ЯК «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК»: ТЕНДЕНЦІ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

канд. фіз.-мат. наук, доцент, Оксана ТРУСЕВИЧ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Цьогоріч Україна зіштовхнулася із російською агресією. Російська агресія - це неймовірно важкий психологічний та емоційний, фізичний виклик для кожного українця. Цьогоріч, зіткнувшись з таким страшним явищем як війна, кожен з нас по своєму переживає його. Зрозуміло, що діти, підлітки, літні люди,

тобто найбільш уразливіші маси населення справляються із цим викликом найважче. Адже втрата територій, домівок, а найголовніше - втрата близьких та рідних, стала невимовним болем для України та кожного її мешканця, з яким справитися не кожному під силу. На допомогу цим людям, окрім родичів, приходять на допомогу волонтери, небайдужі українці, тобто люди, яких можна назвати «соціальними працівниками» не за дипломом, а за покликанням, бо соціальний працівник – це той, хто приходить на допомогу, це той, хто не залишає у біді сам-на-сам, це той, на кого можна покластися у найскладніші моменти життя.

Та, не дивлячись на такий виклик, треба думати про наше майбутнє вже сьогодні. Мова йде про наших дітей, тобто дошкільнят, школярів, студентів, курсантів тощо. Як же їм бути у цих складних умовах сьогодення? Адже дошкільнята мають ходити у садки, школярі мають навчатися, студенти – опановувати навички майбутньої професії, бо це і є наше майбутнє, для якого виборюється незалежність сьогодні.

У даній статті розглянемо питання як та хто у таких складних життєвих умовах може допомогти адаптуватися студентам та курсантам, особливо першокурсникам. Вони, окрім надскладної ситуації з навчальним шкільним процесом, зіштовхнулись з переїздом у нові умови проживання та перебування. Як адаптуватися в нових реаліях, не втратити потенціал для своєї майбутньої самореалізації та кому під силу допомогти їм?

У [9], [13] детально проведений аналіз щодо фаховості сучасного викладача, як працівника соціальної сфери на питання соціалізації та адаптації студентів чи курсантів. Сьогодення показує гостру актуальність цього питання. Студенти, а тим паче першокурсники неабияк стривожені новими викликами сьогодення: адаптація, навчання під час війни, самореалізація тощо. Як відомо, адаптація першокурсника полягає в здатності відповідати вимогам і нормам навчального закладу, а також в умінні розвиватися в новому для себе середовищі, реалізовувати свої здібності та потреби, не вступаючи із цим середовищем у протиріччя. Як результат неадаптованості студента, спостерігатиметься у нього внутрішня напруга, невпевненість у власних силах, труднощі зосередженості тощо. Не менш важливе питання адаптації першокурсників є такі проблеми, як нова система освіти, взаємовідносини з

одногорупниками та викладачами, соціально – побутові умови, самостійне життя в нових можливо незнайомих до цього їм умовах, недостатні знання структур і принципів роботи навчального закладу та можливість для самореалізації у творчості, науці, громадському житті, спорті. Окрім цього, виникають протиріччя та труднощі в становленні самооцінки, самосвідомості тощо.

Тому важливу роль [9], [13], [14] у цьому відіграє викладач, що є одним із фундаментаторів у вирішенні даних проблем, адже виконує головну роль як «працівник соціальної сфери», тобто як людина, що прийшла на допомогу в адаптації студентів, їх моральній підтримці, організації їх навчання. Відомо, що [9] «соціальна адаптація — це пристосування людини до умов соціального середовища, формування системи відносин із соціальними об'єктами (людьми), рольова «пластичність» поведінки, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії».

Як викладач може допомогти адаптуватися студенту, особливо першокурснику? Насамперед – повна моральна, психологічна підтримка, першокурсник не має відчувати себе самотнім у новій для нього студентській групі, допомога у створенні взаємопорозуміння та взаємоповаги у групі. Це більше стосується викладачів – кураторів, а щодо фахових викладачів, тобто викладачів, що викладають навчальні дисципліни – це виявити потенціал кожного студента для його успішної самореалізації, повна підтримка у намаганнях студента у його навчанні, контроль організації навчання першокурсників, об'єктивне оцінювання кожного студента згідно його можливостей.

Що дає Україні добре адаптовані, вмотивовані, успішні студенти? Насамперед - це успішні люди, що будують успішну, незалежну державу, в якій кожна людина буде відчувати себе у безпеці, розвиватися на благо країни, в якій проживає. Це люди, що поважають свою мову, історію та незалежність плекають та розвивають їх. Це люди, що є щасливими у країні, в якій проживають, при цьому подорожуючи по світу. Це люди, які

ретранслюють у світ світлі думки про мир, екологічну безпеку на всій землі.

Література:

1. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика. К. ВМУРОЛ «Україна». - 2004.- 408 с.
2. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : [монографія] / Р. Х. Вайнола ; за ред. С. О. Сисоєвої. – Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. – 460 с.
3. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи. К. МАУП. – 2003. – 168с.
4. Семигіна Т.В., Мигович І.І. Теорії і методи соціальної роботи. К. –Академвидав. – 2005. – 328 с.
5. Зверева І.Д. Соціальна робота в Україні. Навчальний посібник. – К. Центр навч. літер. – 2004. – 256 с.
6. Практикум з соціальної роботи: Навчально – методичний посібник // Укл. Шевчук О.М. – Умань: ФОП Жовтий. – 2016. – 100 с.
7. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи. Навчальний посібник. Тернопіль «Видавництво Астон». 2004. – 174 с.
8. Фурман А.В., Підгурська М. Історія соціальної роботи. Навчальний посібник. Тернопіль ТНЕУ. – 2014. – 174 с.
9. Трусевич О.М., Гембара Т.В. Сучасний викладач, як «соціальний працівник» в процесі соціальної адаптації, самореалізації студента. Зб. матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції “Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток” - Л. 24-25 травня 2018. – С 371-374.
10. Луговий В. Концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій / В. Луговий // Вища школа. – 2010. – № 9. – С. 15–24.
11. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України № 3715-VI від 08 вересня 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
12. Соціальна робота: В 3 ч. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2004. — Ч. 2: Основи соціальної роботи /

А.М. Бойко, Н.Б. Бондаренко, О.С. Брижовата та ін.; За ред. Т.В. Семігіної, І.М. Григи. — С. 120—123.

13. Трусевич О.М. Актуальні проблеми підготовки педагогічних працівників, як «фахівців соціальної сфери». Зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково Інтернет-конференції “Гуманітарні аспекти формування особистості” - Л. 29 травня 2019. – С 130-136.

14. Трусевич О. М. Психолого – педагогічні методи соціальної роботи у питанні соціалізації. Зб. матеріалів V Міжнародної науково практичної конференції “Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток»” - Л. 5-6 червня 2020. – С 244 -249.

Секція 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ УСТАНОВОК У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Світлана АГАПОВА, Роман ЯРЕМКО,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У XXI столітті людина надає все більшого значення соціуму, і «впускає» його до своєї повсякденної рутини. Соціальні установки стають предметом матеріальної та духовної культури людства, що беруть свій початок не тільки із загально прийнятих норм людської поведінки, що сформувалась історично, а із соціально-психологічних характеристик особистості, як спосіб пояснення її поведінки у суспільстві.

Соціальна установка - фіксована в соціальному досвіді особистості (групи) схильність сприймати й оцінювати соціально значимі об'єкти, а також готовність особистості (групи) до певних дій, орієнтованих на соціально значимі об'єкти.

Поняття соціальної установки було уперше введено у 1918р. У.Томасом і С. Знанецьким, котрі приставили соціальну установку як психологічне переживання індивідом значення або цінності соціального об'єкта.

Ми вважаємо, що під час спілкування людина найбільше виявляє своє ставлення та позицію до суб'єкта, а саме: власні потреби, інтереси, установки, досвід, які в сукупності становлять конкретну ситуацію життєдіяльності особистості, постають як соціально-психологічний стереотип її поведінки.

Б. Ломов, зазначав, що реальний спосіб життя людини, завдяки якому визначається її психічний склад, не вичерпується предметно-практичною діяльністю. Він наголошував, що саме у процесі спілкування здійснюється перш за все обмін ідеями, інтересами,

“передавання” рис характеру, що передує формуванню установки особистості, її позиції та поглядів [1].

Також, слід зауважити що важливою формою соціальних установок є – атитюд. Атитюд (англ. attitude — ставлення, установка) — внутрішній стан готовності людини до дії, що передує поведінці.

На нашу думку, атитюд формується під впливом попереднього досвіду особистості, що відіграє важливу регуляторну дію на поведінку індивіда.

В 1935 році Г. Олпорт написав статтю щодо проблеми дослідження атитюдів. Він виявив що всі дослідники, що працювати над цією тематикою виділяють у своїх працях такі основні аспекти атитюду як:

- a) певний стан свідомості і нервової системи;
- b) виражає готовність реакції;
- c) організований;
- d) на підставі попереднього досвіду;
- e) має спрямований і динамічний вплив на поведінку.

Таким чином, всі визнавали залежність атитюда від попереднього досвіду і його важливу регуляторну дію на поведінку. Виникали непорозуміння з поняттям «атитюд» як «думки», «знання», «переконання» [3].

Д. Маерсом наголошував що, атитюд – це сприятлива або несприятлива реакція на будь-що чи на будь-кого, яка виражається у думках, почуттях і цілеспрямованій поведінці. Коли нам необхідно продемонструвати, що ми відчуваємо, установка може визначити нашу реакцію [2].

Отже, соціальна установка є однією з основних соціально-психологічних характеристик особистості, що визначається як стійке ставлення людини, до людей, соціальним групам, організаціям, процесів і подій, що відбуваються в суспільстві.

Література:

1. Ломов Б.Ф. Спілкування і соціальна регуляція поведінки індивіда\ Наука, 1976-С.70-93;
2. Майерс. Д. Соціальна психологія: перек. з англ.1998;
3. Андрієва Г.М. Соціальна психологія: підручний для вищих навчальних закладів / Г.М. Андрієва. – М.: Аспект Пресс, 2005.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КУРСАНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

д-р. пед. наук, професор Вікторія АНІЩЕНКО

Академія Державної пенітенціарної служби

На обрання напрямків розбудови української держави впливає багато факторів як зовнішнього, так внутрішнього характеру. Перш за все, вони пов'язані з військовим станом в Україні, а також незмінним бажанням та євроінтеграційними кроками, що супроводжуються трансформацією різних сфер суспільної життєдіяльності у відповідності вимогами міжнародних концепцій, програм, планів, проектів, які визнає та в яких приймає участь наша держава.

В цьому контексті постає питання щодо вдосконалення програм навчальних дисциплін гуманітарного спрямування для майбутніх офіцерів, основною метою яких є розвиток всебічно розвиненої, активної та відповідальної особистості, яка вміє швидко приймати рішення в умовах постійних змін, адекватно реагувати, гнучко змінювати поведінку як в умовах служби, так і у звичайному житті.

В цілому гуманізація навчальних планів, особливо в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, де відбувається формування особистості майбутніх офіцерів (військових формувань, пенітенціарних закладів, служби правоохоронної сфери, служби забезпечення запобігання надзвичайним ситуаціям тощо), сприяє засвоєнню цінностей українського суспільства та його багатовічної культури, розвитку власної відповідальності та становленню зрілими особистостями. Саме на них в майбутньому буде покладатися відповідальність як за результати службово-професійної діяльності, так і за прийняття управлінських рішень на всіх рівнях менеджменту відповідних підрозділів та формувань. Тому одним з пріоритетних завдань закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання є підготовка офіцерів-фахівців, що є професіоналами своєї справи – з одного боку, мають високий рівень професійної компетентності, критичне й інноваційне, системне мислення, що надає їм змогу

якісно здійснювати аналіз складних, в тому числі надзвичайних, ситуацій, вміють орієнтуватися у виборі та застосуванні сучасного озброєння, інформаційних та комунікативних технологій, напрацьовувати власну тактику і стратегію службово-професійної діяльності; з іншого – здатних поєднувати загальнолюдські та професійні цінності за для того, щоб реалізовувати індивідуальний спосіб життєдіяльності, реально оцінювати свої можливості та нести відповідальність за результати своєї служби та різних видів професійної діяльності.

Виходячи з аналізу наукових праць вчених (Гамула І. А., Капінус О. С., Примак В. П., Сичевський Ю. О. та ін.), які досліджували структуру та шляхи формування соціальної відповідальності офіцерів різних напрямків службово-професійної діяльності, можна зазначити наступне:

- соціальна відповідальність є компонентом структури особистості майбутнього офіцера, здійснюючи вплив на її спрямованість;

- соціальну відповідальність майбутнього офіцера треба розглядати одночасно як «новоутворення особистості» та як результат суб'єктивного сприйняття ним навколишньої дійсності;

- соціальна відповідальність майбутніх офіцерів повинна базуватися на кращих патріотичних, моральних та інтелектуально-культурних якостях та має стати важливим складником особистості офіцерів різних напрямків службово-професійної діяльності;

- соціальна відповідальність є складовою професійної компетентності, що вимагає від закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання своєчасного оновлення навчальних планів щодо введення або вдосконалення навчальних дисциплін гуманітарного спрямування, завданням яких є підвищення рівня знань, вмінь та навичок володіння професійною етикою та рівнем моралі, ідеалів і цінностей майбутньої службово-професійної діяльності;

- рівень соціальної відповідальності напряму залежить від інноваційності освітньо-виховного процесу та залучення курсантів

до суспільного життя закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання (збільшення частки участі курсантів у самоуправлінні, прийнятті рішень щодо розвитку науки та міжнародного співробітництва тощо).

Все вищевикладене висуває перед закладом вищої освіти із специфічними умовами навчання такі основні завдання:

– надати майбутнім офіцерам повний комплекс знань про не тільки загальні, а професійні суспільно значущі політичні, економічні, культурологічні та інші поняття, категорії, закони, права та обов'язки, цінності, моральні принципи, норми і правила поведінки людини й офіцера в соціумі та у службово-професійному колективі й способах її регулювання;

– створити умови, що спроможні забезпечити розвиток і саморозвиток особистості майбутнього офіцера-професіонала, його готовність повноцінно й морально на підставі співробітництва і партнерства організовувати, планувати, приймати управлінські рішення, здійснювати в цілому спільну службову діяльність відповідно до різних форм комунікативних процесів та умов проблемних, в тому числі надзвичайних, ситуацій; сформулювати позитивне відношення до звичайної поведінки в цілому та в конкретній галузі службово-професійної діяльності.

Треба відмітити, що у розвитку соціальної відповідальності майбутніх офіцерів особливого значення набуває емоційний фактор відносин у системі «викладач – курсант». Саме суб'єктивно-суб'єктивний тип відносин, включає цілу низку базових загальноновизнаних характеристик: ідея співробітництва, діалогу всіх учасників процесу розвитку соціальної відповідальності; розвиток креативних взаємовідносин курсантів; активність курсантів під час освітнього процесу; атмосфера доброзичливості й, головне, прийняття курсанта як індивідуальності з його неповторними та унікальними якостями і здібностями. Це передбачає здійснення інноваційної діяльності під час навчальних занять, основою якої має бути спільна творча діяльність, створення ситуацій діалогу, наявність особистісного сенсу в освітній діяльності, пріоритет індивідуального досвіду над компонентами предметно-знанневого характеру.

Такі суб'єктивно-суб'єктивні типи відносин одночасно збагачують викладача й курсанта, підштовхують їх до постійного розширення власного світогляду, самовдосконалення й самоконтролю, що надає їм можливості досягати нових рівнів знань та формувати якісні міжособистісні форми взаємовідносин. До того ж, це сприяє більш грамотному й широкому застосуванню специфічних освітніх технологій – діалогічних, ігрових, застосуванню таких форм і методів навчання, в яких найбільший прояв мали активність і самостійність курсантів. Застосування під час освітнього процесу інноваційних технологій навчання у формі диспутів та дебатів, ділових рольових ігор з елементами комп'ютерних навчальних програм (відпрацювання тактико-спеціальних дій в електронному тирі, розробка військової стратегії, тактика дії при надзвичайній ситуації в установах виконання покарань, тактика дії під час ліквідації пожежі, повені, землетрусу тощо), круглих столів та науково-практичних заходів із залученням практиків, ведучих спеціалістів в певній галузі військової справи або правоохоронної та іншого виду діяльності, створення проектів розвитку або менеджменту певних формувань й підрозділів, залучення курсантів до самостійної роботи різних рівнів складності, інших активних форм навчання, що ведуть до підвищення ефективності процесу формування професійної компетенції майбутніх офіцерів.

Саме така робота щодо розвитку міжособистісної взаємодії курсантів має займати значний відсоток під час формування соціальної відповідальності, оскільки за своєю формою передбачає роботу в парах, командах або групах. Працюючи в команді, курсанти, здійснюють обмін інформацією, ідеями, думками й висловлюють власні точки зору, вчаться етичному й поважному відношенню один до одного, набувають вміння запобігати виникненню соціально-психологічних бар'єрів та нівелювати конфліктні ситуації під час спілкування. Працюючи в командах, кожний курсант отримує можливість реалізуватися в тому, де в нього є сильні сторони, і отримати допомогу у разі певних прогалини у

знаннях, навичках та вміннях. Це сприяє створенню ситуацій взаємопідтримки, вираженню й розвитку емпатії та сенситивності, толерантності під час комунікативних процесів, успішному формуванню соціальної відповідальності майбутніх офіцерів.

Отже, розвиток соціальної відповідальності майбутніх офіцерів – це безперервний процес, що відбувається протягом навчання та всієї професійної й буденної їх життєдіяльності, однак характеризується особливою формою активності на кожному етапі становлення особистості офіцера. Формування базових основ соціальної відповідальності майбутнього офіцера здійснюється у процесі навчання та виховання, тобто за рахунок створення конкретних соціально-педагогічних умов у певний період розвитку індивідуума, що вимагає використання освітньо-виховного потенціалу закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання як соціально відповідального освітнього інституту.

ІНОЗЕМНА МОВА – НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

канд. техн. наук, доцент Андрій БАРАНОВ, канд. техн. наук, доцент

Юрій БАРАНОВ, Дмитро ДАНИЛОВ

*Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

12 червня 2020 року Північноатлантичним альянсом було запропоновано Україні програму “Партнерство з розширеними можливостями” з метою посилення сумісності підрозділів ЗС України із підрозділами держав-членів Альянсу. Виникає необхідність підвищення рівня володіння іноземною мовою військовослужбовцями ЗС України.

Вивчення та підвищення рівня володіння іноземною мовою військовослужбовцями ЗС України розрізняють два основних шляхи, таких як:

внутрішньо-мотиваційний;

кадрово-менеджментальний.

Запропоновані шляхи підвищення рівня володіння іноземною мовою військовослужбовцями ЗС України включають в себе:

стимулювання військовослужбовцями ЗС України до вивчення іноземної мови;

стале підтримання рівня знання мови та самовдосконалення;
постійний інтерактивний зв'язок підготовлених в мовному відношенні кадрів;

просування військовослужбовців ЗС України по службі.

Для оцінки рівня володіння іноземною мовою у системі Північноатлантичного альянсу визначаються наступні рівні:

рівень 0 – “відсутність практичного вміння”;

рівень 1 – “виживання”;

рівень 2 – “функціональний”;

рівень 3 – “професійний”;

рівень 4 – “експертний”;

рівень 5 – “досконалий/рівень високоосвіченого носія мови”.

Процес мовної підготовки включає загальну та спеціальну мовну підготовку. На нашу думку ми можемо приймати участь в процесі формування спеціальної мовної підготовки. Які ж на сьогоднішній день визначені напрямки реалізації даних завдань? Тут існує декілька рівнів:

на тактичному рівні військової освіти;

на оперативному та стратегічному рівні освіти;

для коледжів підготовки сержантського складу.

Більш поглиблено зупинимось саме на тактичному рівні освіти.

Основними напрямками реалізації на тактичному рівні є:

створити курси іноземних мов на базі ВВНЗ;

продовжувати удосконалювати та ефективно використовувати єдину програму з дисципліни “Іноземна мова” (обсяг не менше 600 годин);

впродовж першого року навчання організувати факультативні заняття з іноземної мови для досягнення рівня СМР-1;

організувати викладання частини навчальних дисциплін на випускних курсах іноземною мовою з розрахунку: до 2024 року не менше 10 % (за кожною навчальною дисципліною); з 2024 року не менше 20 % (за кожною навчальною дисципліною).

Законотворчою підставою для реалізації даних шляхів є:
дорожня карта вдосконалення мовної підготовки ЗС України
(на 2021-2025 роки), яка затверджена 01.03.2021 року;
ціль партнерства Україна – НАТО 1200 “Мовні вимоги”;
наказ МОУ від 01.06.2009 №297 “Про затвердження Концепції
мовної підготовки особового складу та Плану реалізації Концепції
мовної підготовки особового складу ЗС України”;
наказ МОУ від 23.05.2017 року №286 №120 “Про затвердження
інструкції про курси іноземних мов у ЗС України”;
наказ НГШ від 21.03.2019 №120 “Про організацію відбору та
направлення військовослужбовців ЗС України для вивчення
іноземної мови”;
“Основні засади мовної підготовки особового складу у системі
Міністерства оборони України” від 08.08.2019 року №1524/з/84;
“Інструкція з проведення мовного тестування у системі
Міністерства оборони України” від 08.08.2019 року №1524/з/85.

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА УСВІДОМЛЕНОГО ПІДХОДУ ОФІЦЕРА

*канд. пед. наук., доцент Роман БЕРЕЗА, Олександр ВСЛІЧКО
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Сучасний стан військового навчання та виховання майбутніх офіцерів нерозривно пов'язаний із впровадженням у військово-педагогічний процес цілого комплексу новітніх підходів від успішної реалізації яких залежатиме майбутній рівень боєздатності Збройних Сил України, збереження цілісності і недоторканості нашої держави.

Відомий український педагог С. Гончаренко розглядав явище педагогічної інновації передусім як зміну у завданнях, методах і прийомах навчання, а також змін у формах організації процесу навчання та виховання. [2., с. 233-234].

Яскравий внесок у розв'язання проблеми педагогічних інновацій в усвідомленому підході офіцера зробили зокрема такі відомі українські вчені та військові педагоги як – В. Ягупов [4], Н.

Замотаєва [3], О. Бойко, М. Галик, В. Кожевников, О. Чепур [1] та цілий ряд інших педагогів-науковців.

Розглядаючи готовність офіцера до усвідомленого підходу в опануванні ним педагогічно-інноваційною діяльністю, ми трактуємо цей процес передусім, як проблему не лише професійного змісту. Адже, розуміємо, що ця здатність нерідко виявляє себе у багатьох аспектах. Тому, слід взяти до уваги, що наявність цієї проблеми та зосередження зусиль на її подолання є справою доволі непростою і відповідальною.

На нашу думку, виховання у собі готовності до організації і проведення педагогічно-інноваційних процесів ставить перед офіцером ряд завдань. Найосновнішими з яких є:

1. Виховання у собі відчуття мотиваційно-професійної потреби до розробки та втілення у військово-педагогічний процес педагогічних інновацій, як передумови для якісної реалізації навчально-виховної дії з курсантами.

2. Набуття офіцером педагогічного арсеналу засобів, форм та методів, які є нетиповими для організації та проведення військово-педагогічного процесу з особовим складом.

3. Удосконалення у собі творчої рефлексії в ході організації та проведенні військово-педагогічного процесу.

4. Напрацювання креативних підходів у втіленні найскладніших завдань військово-педагогічного процесу.

5. Уміння переконливо поширювати якісні набутки педагогічних інновацій.

На шляху до реалізації педагогічних інновацій офіцер повинен володіти й такими важливими якостями як, зокрема:

1. Інноваційна компетентність, до складу якої відносяться:
 - а) система професійно-педагогічних знань, умінь та навичок;
 - б) розвиток власної педагогічної майстерності;
 - в) наявність достатнього рівня педагогічної техніки;
 - г) бажання і схильність до педагогічно-інноваційних відкриттів, винаходів і нововведень;

д) розвиток мотиваційної складової для здійснення і втілення у навчально-виховний процес з курсантами педагогічних інновацій.

2. Готовність офіцера до організації та втілення у військово-педагогічному процесі інноваційних підходів та дій. Сюди відносимо такі вимоги:

а) усвідомлення офіцером власної потреби для здійснення ним педагогічних інновацій;

б) обізнаність офіцера з масивом педагогічно-інноваційних набутоків, які стосуються навчально-виховних дисциплін, що відносяться до його педагогічної компетенції;

в) здатність до напрацювання власних педагогічно-інноваційних підходів, методів, засобів та форм покликаних удосконалити навчально-виховний процес з особовим складом;

г) готовність до подолання професійних труднощів пов'язаних із впровадженням інноваційних процесів у педагогічній роботі;

Неодмінною умовою у готовності офіцера до педагогічно-інноваційної діяльності є характеристика, так званих, - рівнів цієї діяльності.

До них відносять:

1. Інтуїтивний рівень – визначається інтуїтивним відчуттям офіцера до пошуку нових форм, методів та засобів військового навчання та виховання, як способу поступового відходу від «традиційних» та «консервативних» методик, що збереглися у різновидах військової освіти.

2. Репродуктивний рівень – характеризується обережним ставленням до педагогічних інновацій, і опирається на вже звикле застосування офіцером у своїй навчально-виховній роботі усталених форм, методів і засобів, які, на його думку, не втратили своєї актуальності у досягненні навчально-виховного результату під час вивчення курсантами навчальної дисципліни.

3. Пошуково-експериментальний рівень – визначається схильністю і здатністю офіцера до педагогічного експериментування, пошуку нових психолого-педагогічних інструментів, засобів, форм та методів, при допомозі яких, стає можливим значно поліпшити якість військово-педагогічного процесу.

4. Креативний рівень – визначається творчим, почасти, - авторським підходом, у вирішенні проблем військового навчання та виховання, і, який є здатним сформувати інноваційну стилістику в організації та проведенні військово-педагогічного процесу у навчальному закладі.

5. Рівень педагогічно-інноваційного удосконалення військово-педагогічного процесу – характеризується перманентним розвитком педагогічних інновацій, поступовим відходом від стагнації та застою усталених в минулому педагогічних ідей та підходів, сповідує рух до прогресу і невпинного удосконалення навчально-виховних дій офіцера у роботі з курсантами.

Як бачимо, що педагогічна інновація є нагальною потребою, яка посідає чільне місце у розвитку військової освіти на сучасному етапі. Процес безупинного її теоретичного удосконалення та ефективного практичного застосування у військово-педагогічному процесі, є об'єктивною передумовою щодо подальшого розвитку прогресивних технологій військової освіти.

Література:

1. Бойко О. В., Галик М. М., Кожевников В. М., Чепур О. М., Військове навчання і виховання: Навчально-методичний посібник – Львів: ЛІСВ, 2007, - 153 с.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко — К.: Либідь, 1997. — 376 с.

3. Замотаєва Н. В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика : навч. посіб. / Н. В. Замотаєва. – Київ : Альфа Реклама, 2021. – 364 с.

4. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання : [монографія] / В.В. Ягупов. – К. : Тандем, 2000. – 380 с.

ФАХОВА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА САПЕРА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ігор БІДНИК

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Враховуючи реалії сьогодення, професія сапера стала актуальною і життєво необхідною. Україна на даному етапі – одна з найзабрудненіших мінами і вибухонебезпечними предметами країн світу. Тому підготовка фахівців із розмінування є актуальною в умовах ведення війни та з огляду на прагнення України до членства в НАТО [1. с. 492].

Військовослужбовці-сапери, виконуючи бойові завдання з розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів, перебувають у стані постійної готовності та емоційної напруги. Навіть нетривале перебування на мінному полі призводить до стану втоми, психічного та емоційного виснаження, що в підсумку породжує високий рівень емоційного стресу. Встановлено, що в професійній площині фахова підготовка сапера та його індивідуально-психологічні властивості тісно переплетені. Поведінку сапера на мінному полі можна розглядати через площину роздвоєності. З одного боку, діяльність сапера спрямована на знищення живої сили противника, а з іншого – на збереження життя військовослужбовців та мирних громадян

Тому при підготовці майбутніх фахівців акцент робиться на удосконалення процесу формування професійної компетентності саперів шляхом впровадження та обґрунтування складових моделей фахівців з розмінування (управлінця та виконавця) з урахуванням вимог воєнного стану.

Матеріальним практично-дієвим інструментом для досягнення цього процесу є відповідна фаховість (теоретична підготовка), володіння відповідними знаннями та вміннями їх застосувати (практична підготовка), здатність витримувати великі фізичні навантаження (фізична підготовка); вміння володіти собою в екстремальних ситуаціях (психологічна підготовка).

Актуальною стає важливість розвитку у військовослужбовців-саперів таких професійно важливих якостей, як аналітичний розум,

відповідальність, акуратність, інтуїтивність, відмінна моторика рук, стресостійкість, вміння прогнозувати результати своїх дій [2. с. 116].

Враховуючи екстремальний характер професійної діяльності, під час підготовки фахівців з розмінування слід відмовитись від її надмірного теоретизування та готувати їх до виконання завдань розмінування на методичних засадах, що враховують практичну спрямованість навчання на специфіку фаху.

Спираючись на суб'єктно-діяльнісний підхід у моделюванні підготовки майбутніх спеціалістів з розмінування, слід намагатися сформувати: стійку професійну спрямованість (мотив як вираження потреб, бажань та інтересів людини до своєї професії, постійне прагнення до самовдосконалення); глибокі загальнотеоретичні знання, навички і вміння; адекватний рівень розвитку професійно важливих психічних процесів, що забезпечують успішність їх підготовки; інтелектуально-емоційну стійкість, тобто здатність до високоефективної професійної діяльності в умовах небезпеки, аварійних ситуацій, замкнутого простору, дефіциту часу й інформації, впливу екстремальних чинників середовища [1. с. 493].

Тому важливою є психологічна підготовка, тобто чітко організований процес формування у військовослужбовців психічної стійкості і психологічної готовності до дій у бою, у складних і небезпечних умовах, в обстановці, яка різко змінюється, під час тривалої нервово-психологічної напруги, подолання труднощів, пов'язаних із виконанням військового обов'язку як у воєнний, так і у мирний час. Управління бойовими стресами – це часто вирішальний чинник, різниця між перемогою і поразкою у всіх формах збройної боротьби [3. с. 80].

У фаховій підготовці слід звернути увагу на розвиток основних компетентностей майбутніх саперів та набуття ними знань, умінь і навичок проводити заходи з встановлення, знешкодження протигусеничних, протиднищевих, протибортових підривних пристроїв, протипіхотних, спеціальних та протидесантних мін; комплектів керованих протипіхотних та протитанкових мінних полів, у тому числі із застосуванням засобів механізації; проводити розрахунки бойової ефективності мінно-вибухових загороджень та інженерних боєприпасів; використовувати електричні, механічні

засоби розвідки МВЗ; розрізняти основні види та типи інженерних загороджень; проводити фіксацію мінних полів та МВЗ зі складанням звітної документації; проводити мінування та руйнування доріг, дорожніх споруд, аеродромів, об'єктів в населених пунктах та проводити розвідку і розмінування місцевості; організовувати виконання завдань з влаштування та подолання мінно-вибухових та невибухових загороджень на суходолі, водних перешкодах і морському узбережжі та у гірській місцевості, а також проводити розрахунки та здійснювати виконання робіт з влаштування і утримання вузлів загороджень; приймати рішення про знищення виявлених вибухонебезпечних предметів з дотриманням вимог заходів безпеки та оформленням звітних документів щодо здійснених процедур (втому числі за стандартами НАТО та досвідом війни); виконувати заходи безпеки при веденні інженерної розвідки мінно-вибухових загороджень, при встановленні мін, при знищенні боєприпасів.

Отже, фахова та психологічна підготовка спеціалістів з розмінування до виконання бойових завдань є дуже важливими з огляду на те, що сапери розпочинають і закінчують війну, а потім впродовж десятиліть усувають її наслідки.

Література

1. Окіпняк Д.А., Малюк В.М., Окіпняк А.С. Інтерпретація та обґрунтування моделі фахівця із розмінування з урахуванням вимог сьогодення: науковий журнал «Молодий вчений» № 12.1 (40), 2016. – 566 с.
2. Недвига О. В. Концептуальні основи психологічного забезпечення діяльності військовослужбовців-саперів у бойових умовах / Наукові записки НУ «Острозька академія», серія «Психологія» №7, 2018. -120 с.
3. Макаренко М. В. Основи професійного відбору військових спеціалістів та методики вивчення індивідуальних психофізіологічних відмінностей між людьми. – Інститут фізіології імені О. О. Богомольця НАН України, Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. Київ, 2006. 395 с.

**НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА І ФОРМУННЯ СОЦІАЛЬНО ТА
ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
РЯТУВАЛЬНИКІВ**

ад'юнкт Вікторія БОДНАРЧУК,

д-р. пед. наук, професор. Лариса РУДЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,

Вплив середовища, в якому відбувається становлення особистості, актуалізує проблематику соціокультурного та морального розвитку людини, всебічної та гармонійної реалізації її потенціалу і навичок, а також культурно-мистецьких потреб.

Велику роль у цьому процесі відіграє мистецька освіта. Мистецькі цінності ще з часів Київської Русі посідали одне з чільних місць у векторі розвитку освіти на всіх її етапах. Саме Київська Русь, як одна з найпрогресивніших і найпотужніших європейських держав свого часу, увібрала усе найкраще зі східнослов'янського культурного казана.

Різні аспекти неформальної (мистецької) освіти розглядалися у працях багатьох науковців. Зокрема, методологічні засади використання різних видів мистецтва у формуванні професійних компетентностей особистості висвітлили С. Дем'янчук, Г. Локарева, О. Олексюк, О. Рудницька, В. Титаренко, О. Федій, О. Шевнюк та ін. Специфіку психологічного впливу мистецтва на особистість та її професійне становлення вивчали Г. Балл, А. Маслоу, Е. Помиткін, В. Рибалка, К. Роджерс, Н. Сулаєва, Е. Фромм, а аспекти неформальної освіти досліджували В. Александров, О. Асмолов, Т. Білобровко, Г. Буданова, В. Давидова, С. Коваленко, І. Зязюн, В. Лешер, С. Мирвода, Н. Ничкало, А. Фоміна.

Академік Іван Зязюн зазначає, що «Універсальність культури як феномена, що інтегрує досягнення суспільства на певному рівні його розвитку, що діє за принципом функціональної додатковості та володіє особливостями гармонійного саморозвитку, вимагає формування такої соціокультурної організації суспільства, яка сприяла б не хаотичному, а усвідомленому розвитку кожної особистості, стимулювала б підвищення рівня групової і між

групової консолідації та ефективності взаємодії суб'єктів з метою нагромадження досвіду міжкультурної взаємодії» [1, с. 231].

У процесі реформування сучасної освіти наукові праці та судження зводяться до того, що традиційна формальна та інформальна освіта не повноцінні без мистецької (неформальної) освіти. Водночас, «мистецька освіта в контексті освіти особистості, розглядається як добровільна ініціатива індивіда, котру він здійснює поза формальним навчанням у мистецьких та художніх гуртках, що не підтверджується дипломом офіційного взірця» [3, с. 67]. Задовольняючи соціокультурні потреби особистості, мистецька освіта, сприяє не лише самовираженню особистості та формуванню важливих соціальних та професійних якостей людини, а й благотворно впливає на якість освіти, котру молоді люди здобувають у закладах вищої освіти. Тому можна сказати, що мистецька освіта є духовним джерелом становлення свідомої, соціальної та гуманної особистості.

Зі становленням та вдосконаленням системи освіти, її неформальна складова посіла своє заслужене місце на п'єдесталі освітнього процесу. Особистість у царині педагогіки розглядається як цілісна, неподільна, активна та творча істота, котра завдяки саморозвитку та впливам оточуючого середовища проходить процес становлення та вдосконалення із набуттям та зміною ціннісних орієнтирів.

Неформальна освіта посідає значуще місце у закладах освіти зі специфічними умовами навчання. У середовищі, де юнаки та дівчата здобувають обраний фах, несуть службу у чітко регламентованих часових рамках, керуючись вимогою статутів та наказів, готуючись до реагування на професійні екстремальні виклики, вкрай важливо проявляти свої мистецькі таланти, переключаючись на зовсім інший вид діяльності. Це сприяє не лише психологічному розвантаженню, а й формуванню соціально та професійно важливих якостей майбутніх рятувальників: патріотизму, соціальної відповідальності, емпатії, почуття обов'язку, стресостійкості, зосередженості, фахових навичок і вміння приймати об'єктивні рішення у надзвичайних ситуаціях. «Майбутнім рятувальникам потрібно мати належний рівень професійної готовності до трудової діяльності, яка вирізняється швидкою зміною ситуації, ризиком, психо-емоційним

напруженням і неабиякою відповідальністю за власне життя та життя людей, що знаходяться поряд» [3, с. 32].

В. Князева ввела у царину науки поняття «виховна готовність», яке означає симбіоз виховання та навчання як основних складових формування свідомої особистості. Саме такий тандем безумовно є фундаментом становлення та розвитку майбутніх фахівців у сфері безпеки людини.

З огляду на викладене, ми бачимо що класичне навчання та неформальна освіта у поєднанні з правильним вихованням започатковані ще з давніх давен і не можуть бути розділеними на практики, оскільки є взаємодоповнювальними процесами. Адже для рятувальників за покликанням не достатньо лише знати і вміти гасити пожежу чи розмінювати території, а їм потрібно володіти відповідним комплексом духовних і моральних цінностей, соціально важливих якостей, котрі спонукають до вибору такої шляхетної професії.

Література

1. Зязюн І. Універсальність та інтегративність культури в освітньому просторі інформаційного суспільства. *Ставропігійські філософські студії. ULTIMA RATIO* : присвячується 555-річчю першої писемної згадки про Львівське Братство та його школи; Ун-т «Львівський Ставропігійон». Ін-т мистецтв нац. пед. ун-ту імені Михайла Драгоманова. Львів, 2009. С. 230–243.

2. Суласва Н. В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2014. 591 с.

3. Коваль І. С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. Львів, 2017. 294 с.

ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Вадим БРЕЗИЦЬКИЙ

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Актуальність питання щодо якості військово-професійної підготовки офіцерських кадрів в Україні визначилася з початком військової агресії російських військ починаючи з березня 2014 року. З кожною наступною хвилиною мобілізації зростала потреба як в кількісному так і в якісному підборі офіцерів. Початок широкомасштабних воєнних дій в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року довів, що планова та якісна підготовка офіцерських кадрів являється запорукою сильної армії, спроможної протистояти будь-якому військовому агресору.

Кожній армії світу притаманні свої особливості, в тому числі і в побудові власної системи військової освіти і підготовки офіцерських кадрів.

Аналіз військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів за межами України дає змогу на внесення необхідних змін та доповнень в підготовці резервів офіцерських кадрів.

У Великобританії, Сполучених Штатах Америки, Франції, Японії, Ізраїлі та інших провідних країнах світу, підготовка офіцерів резерву для збройних сил проводиться у декількох напрямках, а саме: позавійськова підготовка для професійної армії та підготовка офіцерів резерву. Позавійськова підготовка є вагомим джерелом для поповнення кадрового офіцерського складу. Так для Сполучених Штатів Америки, Франції та Японії вона складає до 40%, Великобританії, Німеччини та Іспанії до 30%.

В Німеччині існують три основних напрямки підготовки та поповнення офіцерським складом, а саме: зарахування до резерву кадрових офіцерів, які перебувають на військовій службі та не досягли відставного віку, підготовка офіцерів з числа рядового та сержантського складу, який проходить дійсну військову службу та підготовка офіцерів резерву з числа цивільних фахівців і мають

загальну професійну підготовку, що відповідає певній військовій спеціальності.

Аналіз розрахунку офіцерського складу Збройних Сил України станом на липень 2022 року, свідчить, що офіцери резерву становлять більше 50% кадрового офіцерського складу. В теперішніх умовах широкомасштабної війни, офіцерським резервам, а особливо резервам першої черги відводиться основна роль у планах переходу Збройних Сил з мирного стану на воєнний. Під час мобілізаційного розгортання, основним джерелом підвищення боєздатності є кількісний та якісний потенціал офіцерських резервів.

Використання досвіду провідних країн світу в питаннях підготовки резерву офіцерського складу дає змогу військовому командуванню Збройних Сил України активно впроваджувати систему вищої громадянської освіти для підготовки офіцерських кадрів. Також у складі мотивації військової підготовки поряд з моральними виступають і матеріальні форми мотивації.

Отже підвищенню якості професійної підготовленості офіцерів Збройних Сил України сприяють вивчення досвіду військової освіти провідних країн світу.

Література:

1. Воєнна доктрина України // Затверджена Указом Президента України від 24 09 2015 року No 555/2015
2. Гончаренко О.Л. Західна парадигма формування особистості військового професіонала (соціально-філософський аналіз). : Дис... канд. наук: 09.00.03 - 2008.
3. Єжеєв М., Ніколаєнко С., Устименко О. Підготовка офіцерського корпусу та фахівців у сфері національної безпеки в США. Досвід для України. Вісник Національної академії державного управління. 2009. Вип. 2. С. 314-323. No 2. С. 26-30.
4. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: моногр. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. 852 с.

ВИКОРИСТАННЯ TRIVIAMAКER В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

канд. пед. наук, доцент Галина БРОСЛАВСЬКА,

к. філ. н. Любов ФІЛЬ

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

«Спеціальна операція», яку нав'язала Україні країна-агресор Росія, призвела до величезних змін, що відбулися в нашому суспільстві. Автори ведуть мову про те, що: багато українців, через постійні артилерійські та ракетні обстріли міст і селищ; окупацію українських територій тощо, змушені були залишити свої домівки й шукати спокійного життя: в інших областях нашої держави; на території країн, які проявили бажання допомогти біженцям з України.

Від військових дій російських окупантів постраждало не тільки населення, а й економіка, освіта, безліч житлових та громадських будівель, зокрема більше 2405 закладів освіти, тощо.

Освітняни на територіях, де відбуваються військові дії, в основному працюють онлайн. Більшість із них зізнаються, що актуальною проблемою освіти в умовах сьогодення є всеохоплююче дистанційне навчання. Нами виявлено, що молодь не бажає навчатися, шукає різноманітні причини, щоб не відвідувати занять. Науково-педагогічні працівники освітніх закладів проводять велику роботу, щоб залучити здобувачів освіти до навчання в Україні. Викладачі розуміють, що існує багато причин, які змушують студентів пропускати заняття: відсутній Інтернет; відключена електроенергія; немає потрібних засобів зв'язку (мобільні засоби); перебування на іншій території, де вимагають відвідувати їхні освітні заклади (наприклад: Німеччина, Польща, Франція) тощо.

Крім побутових причин, небажання навчатися у багатьох здобувачів освіти з'явилося через страх, різноманітні психологічні травми (основна причина – страхіття та наслідки війни).

Педагоги шукають різноманітні засоби, методики, новітні технології, щоб зацікавити здобувачів освіти, розвивати в них бажання навчатися. Зокрема слід звернути увагу на ігрові технології, адже саме під час гри людина здатна: розкрити свої таланти, забути про неприємності, розвиватися, формувати різноманітні компетенції (лідера, робота в команді, комунікативні тощо).

Одним із таких засобів є TRIVIAMAKER – конструктор дидактичних ігор.

Ми знаємо, що серед цифрових дидактичних ігор особлива увага приділяється тим, які сприяють організації **фронтальних, командних** ігор. Такі ігри не легко організувати, а також важко проводити, оскільки багато залежить не тільки від дизайнерських технік конкретної гри, але й від змісту, і власне від самого викладача, як ведучого. Проведення гри зі здобувачами освіти в онлайн режимі потребує ретельної підготовки викладача і використання, розвиток певних акторських здібностей. Саме тут особливо важливим є насичення цифрової дидактичної гри певною кількістю допоміжних інструментів, які будуть допомагати педагогу в проведенні гри.

Платформою, завдяки якій можна створити цікаву для здобувачів освіти гру, є TriviaMaker – безплатний додаток для створення дидактичних ігор і вікторин, які подібні до популярних телевізійних ігрових шоу, мета яких – організація командних інтелектуальних змагань.

Розробники TriviaMaker пропонують такі ігри (рис. 1):

- Своя гра;
- Інтелектуальний ринг (запитання);
- Вікторина на основі запитань із вибором кількох відповідей;
- Колесо фортуни
- Хрестики-нулики.

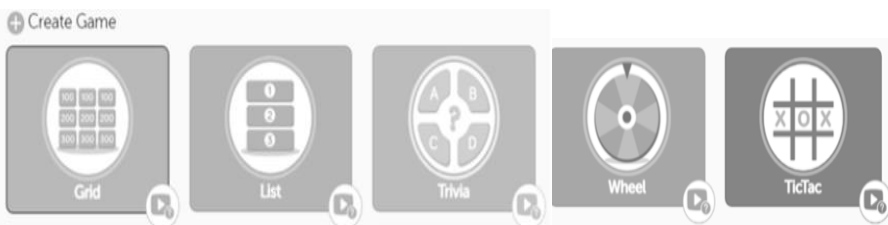

Рис. 1 Загальний вигляд, запропонованих ігор в TriviaMaker

Із допомогою TriviaMaker можна: 1) створити кожен з п'яти запропонованих ігор; 2) провести ігри на одному (спільному) екрані

(наприклад: екран організатора заняття в Zoom); 3) організувати ігри в дистанційному режимі.

Нами було виявлено, що в Trivia Maker є велика кількість шаблонів (заготовок), які дають можливість організатору гри налаштувати її оформлення на власний розсуд. У запропонованому нами додатку можна вибрати категорії запитань, дизайн оформлення, музичний супровід та логотип. Потрібно мати на увазі, що при необхідності можна використати інше джерело, посилання на яке є в Trivia Maker. Хоча, на нашу думку, достатньо тих інструментів, які є на платформі.

Trivia Maker пропонує звукові ефекти, відповідну анімацію і табло, щоб можна було залучити до гри більшу кількість учасників, утримувати їхню увагу. За допомогою цього додатка, можна організовувати не тільки командні змагання, але й «битву ерудитів».

За допомогою ігрової платформи Trivia Maker можна створити вікторину на власному комп'ютері, а потім показати її здобувачам освіти, використавши екран під час заняття (наприклад в Zoom).

Із Trivia Maker можуть працювати не тільки викладачі, а й студенти, самостійно створюючи цікаві навчальні ігри, що сприяє кращому вивченню здобувачами освіти предмета, формуванню у них бажання навчатися, знати більше про освітній компонент.

Не слід забувати, що якість освітнього процесу, що проходить із використанням Trivia Maker, залежить від того, як педагог буде проводити гру: із знанням матеріалу дисципліни, емоційно, звертаючи увагу на кожного учасника заходу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Оксана БУТА

*ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська
політехніка»*

Дистанційне навчання – новий освітній досвід, що з'явився в Україні відносно недавно, але вже встиг отримати своє місце в педагогічному середовищі. Нині дистанційне навчання визнане одним із пріоритетних напрямів програми модернізації системи освіти і асоціюється з впровадженням у навчальний процес новітніх

комп'ютерних, інформаційно-комунікаційних технологій і розвитком електронних засобів зв'язку та Інтернету. У 2000 р. прийнята Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні й затверджена Міністром освіти і науки України В. Г. Кременем 20 грудня 2000 р.. Згідно наказу Міністерства освіти і науки України створений Український центр дистанційної освіти (УЦДО) та численні центри дистанційного навчання на базі закладів освіти. У квітні 2013 р. видано наказ Міністерства освіти і науки України про дистанційне навчання.

Серед факторів, які спричинили появу сучасних форм дистанційної освіти, визначальними дослідники вважають глобалізацію, підвищення динаміки соціально-економічного розвитку суспільства, появу нових потреб здобувачів освіти, стрімкий розвиток і широке впровадження ІКТ практично в усі галузі освіти, науки та життя.

Суттєвий внесок у розвиток теоретичних засад, надання методичних рекомендацій щодо впровадження дистанційного навчання здійснили О. Алексєєв, А. Андрєєв, В. Биков, В. Бондаренко, Є. Владимирська, Ю. Гейко, Н. Жевакіна, Т. Койчева, С. Кравець, Г. Кравцов, В. Кухаренко, А. Лотоцька, О. Муковіз, А. Прокопенко, Є. Прокоф'єв, О. Рибалко, Н. Ручинська, О. Самойленко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко, І. Удовіченко, П. Федорук, Г. Шиліна та ін.

Незважаючи на численні наукові розробки й методичні рекомендації, вимушене дистанційне навчання, яке стартувало з березня 2020 року, стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: викладачів, студентів і батьків.

Опитування, проведене серед батьків у ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська політехніка», показало, що 90,2% батьків ознайомлені з порядком організації дистанційного навчання у коледжі, у 73,9% достатньо комп'ютерного обладнання вдома для навчання. 49,7% батьків задоволені навчанням дітей під час карантину і 80,2% з них вважають, що дистанційне навчання було організовано ефективно. Разом з тим 36,1% батьків не задоволені дистанційним навчанням, а 12,8% вважає організацію дистанційного навчання у коледжі неефективною.

Ефективність організації дистанційного навчання, на думку батьків, залежить від майстерності викладача (36,4%), технічного забезпечення (15,2%), використання ефективної комунікації (17,7%) та мотивації студентів (20,9%).

На питання «Що найважче для Вашої дитини у дистанційному навчанні?» 73,7% батьків відповіли, що дітям не вистачає живого спілкування з однолітками і викладачами; а 23,4% зазначили, що дітям задають забагато завдань для самостійного опрацювання. 17,4% зазначили, що не сприймають дистанційне навчання взагалі; 12% відмітили низьку мотивацію студентів до навчання, а 7,9% підкреслили відсутність у дітей вміння вчитися самостійно. Можливо саме тому 71,5% батьків постійно контролює процес навчання.

Загалом 20,4% батьків вважають дистанційне навчання успішним, цікавим (20,4%), корисним (17,4%), на противагу 27%, які вважають таке навчання безуспішним і марно витраченим часом (14,4%).

Серед пропозицій для подальшої ефективної організації дистанційного навчання батьки пропонують збільшити обсяги онлайн-спілкування, недарма японська мудрість говорить, що один день спілкування з чудовим вчителем вартує більше, ніж 1000 днів роботи з підручником. Також батьки вважають, що необхідно збільшити кількість відеоуроків і презентацій.

У ВСП Львівському автомобільно-дорожньому коледжі Національного університету «Львівська Політехніка» платформою для створення віртуального навчального середовища було вибрано LMS Moodle, безкоштовний програмний продукт з відкритим кодом, який можна модифікувати відповідно до власних потреб. За допомогою віртуального навчального середовища вдалося забезпечити студентів структурованим методичним забезпеченням; оперативно його оновлювати у відповідності до постійних модифікацій навчальних планів; проводити контрольні заходи з різноманітними видами тестів і завдань; отримувати поточну інформацію про успішність і активність студентів під час роботи у віртуальному навчальному середовищі. Разом із тим батьки нарікали на програмне забезпечення, хоча й вважали за потрібне використовувати можливості виключно однієї платформи з додатковими відеоконференціями. Також батьки пропонували

синхронізувати роботу викладачів, оскільки часто терміни здачі різних предметів збігалися.

Загалом, можна констатувати, що раптовий перехід на дистанційну форму навчання як для батьків та студентів, з одного боку, так і для викладачів, з іншого, став вимушеним кроком і приніс радше більше досвіду, який можна з користю реалізувати в майбутньому, ніж позитивних вражень на цей момент.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ (на прикладі НУ «Львівська політехніка»)

*канд. психол. наук, доцент Юрій ВІНТЮК
Національний університет «Львівська політехніка»*

Забезпечення навчально-виховного процесу в закладах вітчизняної системи освіти в умовах військового стану належить до першочергових завдань як державного керівництва всіх рівнів, так і працівників-освітян. Однак з реалізацією цього завдання на практиці виникає чимало труднощів, різного характеру. Відповідно, постає необхідність розгляду особливостей забезпечення навчання, психологічних передусім, у закладах вищої освіти за наявних умов, що зумовлює доцільність даного дослідження.

Мета роботи: розглянути особливості забезпечення психологічного супроводу навчально-виховного процесу у ЗВО в умовах військового стану (на прикладі НУ «Львівська політехніка»).

Незважаючи на те, що військові дії на території нашої країни тривають вже протягом ряду років, введення військового стану, як і необхідність налагодження навчальної діяльності за наявних реалій застали працівників системи освіти не готовими до них. Стан розгубленості тривав кілька тижнів, протягом яких було оголошено вимушені канікули для всіх учасників освітнього процесу у вітчизняних навчальних закладах. Проте необхідність здійснення підготовки фахівців в умовах воєнного стану стала нагальним викликом сьогодення, який вимагає від кожного з працівників

системи освіти максимальної активізації наявних особистісних і професійних якостей. Тому вже невдовзі навчання, зокрема у ЗВО, було відновлено, що було досягнуто завдяки подоланню впливу низки несприятливих чинників, як і забезпечення дії інших, сприятливих.

Після кількатижневих вимушених канікул навчання невдовзі було відновлено, за допомогою електронних освітніх платформ, придатних забезпечити навчальний процес у змішаній (очно-дистанційній) або дистанційній формах. Вирішенню цього завдання сприяло те, що в ЗВО вже протягом тривалого часу налагоджено дистанційне навчання, зокрема, у НУ «Львівська політехніка» воно вже понад півтора десятиліття здійснюється за допомогою Віртуального навчального середовища закладу. В цьому викладачам дуже допоміг досвід дистанційного навчання під час всесвітньої пандемії коронавірусу, який здійснювався, зокрема, в режимі інтерактивної взаємодії за допомогою навчального середовища “Microsoft Teams” та інших. Крім проведення теоретичних і практичних занять із різних навчальних дисциплін, було налагоджено режим індивідуального консультування в синхронному режимі. Однак для забезпечення повноцінного навчально-виховного процесу за наявних реалій постала необхідність забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу [1].

Згідно з чинними установчими документами, освітній заклад у наявних умовах повинен стати осередком безпеки не тільки громадської, але й інтелектуальної, емоційної, особистісної. У цьому контексті завданням освітян стало формування в ЗВО середовища психологічного комфорту, атмосфери довіри, чуттєвості, психологічної допомоги у подоланні тривоги, стресів, психічних травм і посттравматичних розладів. Для забезпечення умов, необхідних для виконання цього завдання, керівництвом Інституту права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка» було створено Психологічний консультаційний центр, яким постійно надається психологічна допомога бажаючим у рамках волонтерської та освітньої діяльності.

Необхідні консультації надаються фаховими психологами як студентам закладу, так і іншим потребуючим, внутрішньо переміщеним особам передусім. Чергування в центрі здійснюють викладачі кафедри Теоретичної та практичної психології; за

необхідності до роботи залучаються студенти старших курсів, які навчаються за спеціалізацією «Психологія». Спільними зусиллями було налагоджено особливі умови навчання та роботи для тих учасників навчального процесу, які перебувають у лавах ЗСУ, підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю, перебувають за кордоном як переміщені особи та ін.

Як показав наявний досвід роботи в умовах воєнного стану, забезпечення організації освітнього процесу для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання у змішаному та дистанційному режимі з використанням сучасних технічних засобів та інформаційних мереж, може сприяти успішній реалізації освітнього процесу навіть в умовах режиму воєнного стану.

Здобутий під час діяльності Психологічного центру досвід роботи з різними категоріями населення свідчить про необхідність надання таких послуг не лише під час дії надзвичайного стану, але й у мирний час, особливо враховуючи необхідність тривалого відновлювального періоду після завершення активних бойових дій.

Висновок. Незважаючи на складні умови військового стану, всім учасникам навчально-виховного процесу у вітчизняних навчальних закладах довелося продовжити виконувати поставлені перед ними завдання, що необхідно для забезпечення повноцінного функціонування всіх соціальних інститутів нашого суспільства, як в даний час, так і в майбутньому. Однак налагодження повноцінного освітнього процесу можливе лише за умови задіяння додаткових ресурсів, зокрема, налагодження психологічного супроводу учасників освітнього процесу, які здатні звести до мінімуму вплив негативних чинників, наявних під час дії воєнного стану.

Література:

1. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*канд. пед. наук, старший науковий співробітник Світлана ВДОВИЧ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Наукова робота є невід'ємною складовою діяльності кожного закладу вищої освіти є. В університетах розробляються науково-дослідницькі теми; проводяться різноманітні науково-практичні масові заходи різних рівнів і тематичних спрямувань (симпозіуми, конгреси, конференції, круглі столи, семінари, вебінари, майстер-класи тощо); публікуються монографії, підручники, навчальні і методичні посібники; видаються наукові вісники, збірники наукових праць і журнали; відбуваються зустрічі з провідними науковцями з різних сфер діяльності; налагоджуються контакти і ведеться співпраця з іншими закладами освіти й науковими установами, у т. ч. із зарубіжними. До наукової діяльності нині активно залучається молоде покоління: студенти, аспіранти, молоді науковці, які використовують нові підходи і методи, виявляють творчість і сміливість у науковому пошуку.

Проблеми науково-дослідницької діяльності молоді є предметом зацікавлень багатьох дослідників, які розглядають питання мотивації до науково-дослідницької роботи, правові й економічні аспекти, впровадження різноманітних форм і методів у практику наукової діяльності молоді.

Наукова діяльність студентів поділяється на навчально-наукову та науково-дослідницьку. Навчально-наукова робота виконується з навчальною метою, передбачена освітньою програмою і програмами конкретних навчальних дисциплін, що вивчаються, полягає в підготовці рефератів до навчальних занять, виконанні творчих завдань, написанні курсових і дипломних робіт, магістерських кваліфікаційних робіт. Науково-дослідницька робота ініціюється самим студентом і його науковим керівником, виконується поза освітніми програмами і навчальними планами, суттєво поглиблює знання з дисциплін, що вивчаються, може стати для окремих талановитих студентів своєрідним стартом майбутньої наукової діяльності після завершення ЗВО, а також полягає в дослідницькій діяльності в студентських наукових гуртках чи товариствах молодих учених, участі в розробленні науково-

дослідницьких робіт кафедр, держбюджетних і міжнародних наукових досліджень, участі в науково-практичних масових заходах, наукових пікніках, олімпіадах, естафетах тощо. Причому науково-дослідницька діяльність магістрів є обов'язковою складовою освітньо-наукової програми і передбачає написання і захист магістерської кваліфікаційної роботи.

Основними осередками наукової роботи в закладах вищої освіти є наукові товариства студентів, курсантів, слухачів, ад'юнктів, докторантів і молодих вчених.

З елементами наукової роботи студенти стикаються, починаючи з першого курсу, в процесі підготовки до семінарських і практичних занять. Добір необхідних джерел, їх аналіз, систематизація й узагальнення, виокремлення оригінальних і цікавих думок, формування ставлення до інформації і формулювання власних ідей — усе це складові наукової роботи, які особливо необхідні під час написання рефератів та виконання творчих завдань. Завдання викладачів — навчити студентів орієнтуватися в мережі Інтернет, грамотно здійснювати пошук необхідної інформації, відрізнити наукові джерела від псевдонаукових, правильно робити посилання й оформляти списки використаних джерел, логічно формулювати власні думки і робити висновки.

Першим науковим досвідом для студентів ЗВО є курсові роботи, під час написання яких вони поглиблюють свої знання з проблеми, що досліджується, здобувають цінні навички аналізу, систематизації й узагальнення набутих теоретичних знань з навчальних дисциплін освітньої програми, вчать самостійно шукати і критично осмислювати наукові джерела, аналізувати і реалізовувати на практиці найкращі наукові здобутки в обраній галузі тощо. Завершується навчання захистом кваліфікаційну роботу, яку бакалаври готують на останньому курсі навчання, а магістри — впродовж усього навчання в магістратурі.

Позитивною практикою науково-дослідницької діяльності в ЗВО є наукова школа, в якій відомий учений у тій чи іншій науковій галузі об'єднує і веде за собою творчий колектив науковців різних поколінь. Залучені до наукової школи студенти є наймолодшою, однак водночас найсміливішою і найкреативнішою ланкою.

Студенти (члени наукових товариств) залучаються до виконання науково-дослідницької роботи кафедр.

Важливим напрямом роботи в наукових гуртках студентської молоді є підготовка і публікація наукових статей, матеріалів і тез конференцій тощо. Починаючи таку роботу, студенти мають ознайомитися з правилами академічної доброчесності, а також у науковій діяльності дотримуватися етичних принципів і правил з метою забезпечення довіри наукової спільноти до результатів їхніх наукових досягнень.

Результати проведених кафедральних досліджень, а також індивідуальних студентських робіт апробуються на різноманітних науково-практичних масових заходах (конференціях, круглих столах, семінарах тощо), впроваджуються в практику освітніх закладів (вебінари, тренінги, майстер-класи). Це спонукає викладачів ЗВО готувати студентів до публічних виступів і презентації власних досягнень, зокрема формувати вміння налагоджувати контакти, ефективно спілкуватися, переконувати, відстоювати власні думки.

Важливою складовою наукової діяльності студентської молоді є участь у міжнародних та всеукраїнських наукових конкурсах. Учасники студентських наукових товариств також можуть брати участь у різноманітних міжнародних проектах, вигравати гранти на проведення наукових досліджень у різних сферах і країнах світу. Студенти можуть виграти грант на стажування, навчальну подорож, нетворкінг, резиденцію або іншу форму професійного чи творчого обміну.

Мотивувати студентську молодь до наукової роботи слід, враховуючи їхні основні потреби, прагнення і бажання: інтерес до наукової діяльності і проблеми, що досліджується, бажання самореалізуватися і розвинути свої творчі здібності, потреба в підвищенні власного статусу і визнанні досягнень іншими людьми, належне матеріальне заохочення, певні переваги при працевлаштуванні, практична значущість наукового дослідження, бачення перспектив і користі для суспільства від їхньої наукової діяльності тощо. Студенти також мають бути добре поінформовані про діючі в ЗВО наукові гуртки, їхні напрями роботи, здобутки і вклад в розвиток науки в університеті. Процедура прийняття, принципи, зміст і правила діяльності наукового товариства мають бути прозорими, чіткими і зрозумілими для всіх учасників, а також

базуватися на засадах добровільності. Ефективними засобами мотивації до наукової діяльності студентської молоді в ЗВО є матеріальні винагороди та інші відзначення (грамоти, подяки тощо), об'єктивне і справедливе оцінювання якості виконаних досліджень на різноманітних конкурсах студентських наукових робіт, участь у різноманітних науково-практичних масових заходах, особливо за кордоном та в інших містах, зарахування виконаних студентами наукових праць, опублікованих статей замість курсових робіт (відповідно до тематики), що дає змогу вивільнити час для подальшої творчої науково-дослідницької діяльності тощо.

Таким чином, наукова діяльність студентської молоді в закладах вищої освіти – це невід'ємна складова освітнього процесу. Основними осередками наукової роботи в ЗВО є наукові товариства, мета яких – проведення й активізація наукових досліджень, оприлюднення їх результатів, розширення наукових і творчих контактів на принципах добровільності, колегіальності, відкритості, свободи наукової творчості та рівності прав.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ З НАВЧАЛЬНОЮ МЕТОЮ (НА ПРИКЛАДІ ФІЛЬМУ "СПІЛКА МЕРТВИХ ПОЕТІВ")

Олександра ВРАДІЙ

Національний університет «Львівська політехніка»

Як майбутнім фахівцям, студентам-психологам необхідно мати в арсеналі власних навичок і вмінь провести правильне та професійне психологічне дослідження. Але під час навчання це є досить складним завданням для непідготовлених спеціалістів, не лише через брак знань та умінь, а й через нестачу досвіду. Саме для набуття необхідних вмінь і навичок доцільно розпочати з аналізу художнього фільму задля демонстрації того як саме здатний відбуватися психологічний аналіз (див., напр.: [1; 2]).

Мета роботи: розглянути особливості проведення та виконання психологічного аналізу художнього твору (на прикладі фільму "Спілка мертвих поетів").

Для початку спробуємо зробити психологічні портрети головних дійових осіб, що дозволить краще зрозуміти їх вчинки, а потім і всю суть твору.

Викладач Джон Кітінг. Він виступав як ковток нового повітря, серед сурової системи коледжу, з кардинально розбіжним з керівництвом світоглядом, спонукав учнів до усвідомлення власної індивідуальності. Спочатку, через нерозуміння дій та вчинків нового викладача, вони не були готові вчиняти нічого запропонованого ним. Але після демонстрації своїх слів, коли вчитель сам розпочав виривати сторінки з книги, багато хто вчинив за його прикладом. Кітінг робить акцент не на навчанні, а на самих хлопцях, тобто він спонукає їх до розвитку, до самовираження.

Його ставлення до учнів було відкрите та просте, саме тому він завоював їхню повагу і надихнув у подальшому на товариство та протест проти бездушної системи. Кітінг був у ситуації хлопців, він сам там навчався, тому прекрасно розумів їх і міг відповідно ставитися до них і розуміти, що саме їм найбільше знадобиться в житті. Вчитель особливим чином відчував приховані бажання та мрії учнів і не нехтував ними, мабуть через це він уособлював собою батьківську фігуру для хлопців, адже більшість з них не отримували достатньо уваги від своїх рідних.

Прекрасним прикладом його уроків буде момент, коли він запропонував хлопцям встати на стіл і поглянути на світ під іншим кутом зору. Тобто якщо ти глянеш на щось з іншої сторони, тобто подолаєш звичні межі, то і в безвихідній ситуації віднайдеши вихід.

Учень Ніл Перрі. Ніл грав роль хорошого сина, тобто навіть коли він мав що сказати, переважно мовчав, бо у нього була вихована звичка слухати батька, у всьому з ним погоджуватись. Навіть у найважливіший момент, після вистави, хлопець не зміг сказати ні слова у свій захист. Саме через тиск зі сторони батька, він був певним чином лідером “мертвих” поетів та головним у різноманітних ініціативах, де міг би висловитись та показати себе.

Саме з цим персонажем пов'язана головна драма фільму, його кінець був певним чином очікуваний, він стикнувся з реальністю, не зміг змиритися з заборонами батька і через власне безсилля проти свого батька він обрав самогубство. Ніл також виступав прикладом того як саме учні довіряли Кітінгу, коли він прийшов до нього в клас за порадою, він уособив собою усіх загублених хлопців, які не

знають що і як зробити та шукають пошуку у довірливої фігури, тобто вчителя.

Спілка мертвих поетів. Саме через постійні обмеження та навчання побудоване на безглузких цінностях, учні завжди шукали шлях оминути та якимось чином позбутись рутини, котру нав'язувало їм доросле суспільство, через це ідея колективного читання у печері стала цікавою хлопцям, це стало певним символом відчуття кооперативності, це зближувало їх маленьку групу, вони дійшли до того, що створювали експліцитні норми усередині групи, задля більш глибоких зв'язків.

Але також мертві поети певним чином символізують і убиті прагнення дітей, убиті цілі, убиті мрії як і у Ніла, бо разом з мрією помер і він сам. Хоча капре дієм і дуло їх гаслом, інколи воно може призвести до неочікуваних наслідків.

Конфлікт батьків і дітей. Це досить актуальна тема, коли батьки не хочуть приймати до уваги думки і бажання своїх дітей, але насправді через це страждають обидві сторони; саме тому старшим слід підтримувати своїх вихованців та дозволяти їм часом чинити щось відповідно до їхніх бажань. У фільмі це показується через бажання батька реалізуватися у Ніловому майбутньому.

Підлітки часто стикаються з тим, що коли вони мають якесь своє власне бажання, що відрізняється від поглядів батьків, ті їх в свою чергу не підтримують і саме тому хлопці у вчителі знайшли того, до кого вони б могли завжди прийти і отримати пораду та підтримку.

Батьки не вміють і не хочуть чути дітей, ця проблема ще з часів фільму, вісімдесятих, актуальна і досі. Що прекрасно ілюструє те, що батькам таки важливо слухати своїх дітей і чути їх потреби, прикладом Кітінг підсвідомо відчував ці потреби і він стимулював їх виявлення, але батько Ніла показується як той, що максимально обмежує, сковує хлопця аж до того, що він втрачає сенс життя.

Головна ідея фільму. Її висловлює Кітінг: "Всі люди народжені поетами, покликані по життю бути поетами, але більшість про це навіть не здогадується і до смерті". Тобто він вчить просто навчитися бути живими та просто бути поетами по життю у будь-якій формі, бо

якщо ти помреш, ти не зможеш робити більше нічого і якщо перестанеш бути поетом, перестанеш існувати.

Висновок. За допомогою здійснення психологічного аналізу з застосуванням фокус-групи вдалось виявити головні психологічні особливості діючих персонажів, моделі їх поведінки та мотиви вчинків, загалом оцінити ідеї та задуми вкладені в картину і нарешті виявити задум, що його закладено у фільм. Проведення такого виду робіт допоможе майбутнім фаховим психологам у майбутньому, при розгляді реальних ситуацій, які вони зустрінуть в діяльності за обраним фахом.

Література:

1. Вінтюк Ю. В. Психологічний аналіз художнього твору з навчальною метою (на прикладі роману В. Вульф «Місіс Деллоуей») / Ю. В. Вінтюк // Молодий вчений. – 2018. – № 8 (60). – Ч. II. – С. 302-307.

2. Вінтюк Ю. В. Я. Психологічний аналіз художнього фільму з навчальною метою (на прикладі фільму «Іграшка») / Ю. В. Вінтюк // Science, research, development. # 12. Economy. Management. State and Law. Monografia poconferencyjna. (29.12.2018-30.12.2018 Belgrade). – Warszawa: Wydawca: Sp. z.o.o. «Diamond trading tour», 2018. – S. 39-41.

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*канд. хім. наук, доцент Ярослав ГАЛАДЖУН, канд. хім. наук, доцент
Ігор МУЦЬ, канд. хім. наук, доцент Роман ПЕТРИШИН, д-р хім.
наук, професор Зіновій ЯРЕМКО*

Львівський національний університет імені Івана Франка

Процес цифровізації освіти триває вже не один рік, але спалах пандемії COVID-19 призвів до її глобалізації та прискорення. У 2020 році багато навчальних закладів змушені були перейти повністю на дистанційне навчання, що дозволило вперше з'ясувати реальну готовність як учнів та студентів, так і вчителів та викладачів до цифрового навчання. Чіткіше проявилися його переваги та недоліки.

Відколи почалася пандемія, люди стали більше, ніж будь-коли раніше, робити відеодзвінки, і багато хто вважає це виснажливим. Почали говорити про ефект «Zoom fatigue» — втому, занепокоєння

або вигорання, пов'язані з надмірним використанням віртуальних платформ спілкування. Дослідження, проведене німецькими вченими ще в 2014 році [1], показало, що затримки в телефонних або конференц-системах формують наше негативне ставлення до людей: навіть затримки в 1,2 с змушують людей сприймати респондента як менш доброзичливого або зосередженого. Крім того, аспекти нашого життя, які раніше були окремими — робота, друзі, сім'я — тепер концентруються в одному просторі. Відповідно до теорії самокомплексності індивіди мають декілька аспектів — залежні від контексту соціальні ролі, стосунки, дії та цілі — і ми вважаємо це різноманіття здоровим. Коли ці аспекти звужуються, ми стаємо вразливішими до негативних почуттів [2].

В огляді авторів [3] висвітлено занепокоєння та думки, які стали актуальними під час впровадження екстреної дистанційної освіти у навчальних закладах США протягом навчального семестру весни 2020 року:

- складність (неможливість) викладання деяких дисциплін дистанційно;

- навчання стосується не лише доставки контенту, а й процесів і навичок, які лише частково можуть відбуватися на відстані (навчання обличчям до обличчя — це те, як ми будемо стосунки та довіру);

- проблема доступу до комп'ютера або надійного Інтернету (особливо в сільській місцевості) як для студентів, так і викладачів;

- взагалі «кожен з учасників навчального процесу був у дуже різних місцях як фізично, так і соціально, емоційно та безпеково».

Вивчивши уже набутий людством досвід ми зрозуміли, що потрібно мати певний план дій для того, щоб не повторювати чужі помилки і бути готовими до майбутніх викликів. Перш за все необхідно оцінити стан справ у наших студентів, щоб чітко знати які online-інструменти і в якій ситуації найкраще використовувати. У 2020 році ми провели соціологічне опитування серед студентів нашого університету, в якому взяли участь респонденти з факультетів як природничого, так і гуманітарного спрямування. Питання належали до трьох груп:

- умови навчання та технології;

- особливості дистанційного навчання;
- пропозиції студентів.

Спершу ми хотіли з'ясувати які пристрої для дистанційного навчання є доступні студентам. Як і у дослідженні [4] ми вважали, що кожний студент мав персональний ноутбук, але насправді це виявилось не так. Лише 66,5 % студентів мали ноутбуки, які використовували тільки вони, і ще 23,2 % студентів мусіли ділити час за ноутбуком з іншими членами сім'ї. А 7,2 % студентів взагалі їх не мали. 7,7 % студентів використовували для навчання свої персональні комп'ютери, а 22,7 % ділили їх з іншими членами сім'ї. Як з'ясувалося, основним навчальним інструментом для більшості студентів був мобільний телефон (92,8 % студентів використовували свої пристрої і лише 1 % — пристрої інших членів сім'ї, а ще пів відсотка студентів не мали смартфонів). Ще 7,2 % студентів самостійно використовували для навчання планшети і 3,6 % ділили їх з іншими членами сім'ї.

Порівняння одержаних нами результатів із подібними результатами, які стосуються британських студентів показало, що маємо зворотну ситуацію — більшість з них (93 %) користуються для навчання власними ноутбуками і дещо менше (82 %) смартфонами. Більша кількість, ніж в Україні, користується персональними комп'ютерами (21 %) та планшетами (29 %) [5].

Ще одна нерівність проявилася у доступі до мережі Інтернет та якості під'єднання. Лише 10 % студентів не мали розривів зв'язку, у 29 % респондентів такі розриви траплялися часто. Навіть маючи оптоволоконне під'єднання (більше 77 %), студенти були змушені використовувати досить часто 4G/LTE (42,8 %) чи 3G (23,7 %) мобільний інтернет. Трохи краща ситуація була у викладачів, але 2,6 % студентів стверджують, що і в них інтернет пропадав часто, а майже 81 % — що деколи.

Дистанційне навчання потребує не лише відповідних пристроїв (техніки), а й впровадження нових технологій (програм). Майже 46 % студентів ствердно відповіли на питання чи їм подобається випробовувати нові та інноваційні технології. Лише 5,7 % респондентів вважають за краще не використовувати нові технології до тих пір, поки вони не будуть змушені це зробити.

Друга група питань стосувалася особливостей дистанційного навчання, де нас цікавила ефективність сприймання інформації через

відео-лекції та складність дистанційного виконання практичних занять (спостерігали майже ідеальний розподіл Гауса з 63 % студентів, які вважали, що все нормально). Але ми звернули увагу на те, що 19 % студентів не встигали самостійно виконати практичні завдання у відведений час (80 хв). П'яти відсоткам студентів на це йшло 4 і більше годин. Звичайно, це вплинуло на час, який студенти проводили за екранними пристроями з навчальною метою. Якщо ж врахувати час на спілкування та розваги, то загальний час за екранними пристроями був ще більшим: від 9 до 12 год для 44 % студентів, а більше 12 год — 11 %.

Звичайно, що така тривалість роботи за екранними пристроями та й ще часто неналежно обладнане навчальне місце чинили певний негативний вплив на самопочуття студентів. Найбільше студенти скаржилися на надмірне напруження очей (доволі часто — 41 %, дуже часто — 19 %), біль у шиї та плечах (доволі часто — 31 %, дуже часто — 26 %), головні болі (доволі часто — 22 %, дуже часто — 15 %), проблеми із зосередженням уваги під час (доволі часто — 25 %, дуже часто — 12 %) та відчуття спустошеності після відео-занять (доволі часто — 20 %, дуже часто — 15 %). Надмірне напруження зорового аналізатора звичайно провокувало й інші проблеми, зокрема: втрату гостроти зору (доволі часто — 17 %, дуже часто — 12 %), сухість очей (доволі часто — 14 %, дуже часто — 12 %) та почервоніння очних яблук (доволі часто — 13 %, дуже часто — 12 %).

З метою організувати безпечний навчальний процес, особливо його дистанційну форму, в програму дисципліни «Безпека життєдіяльності та охорона праці» для студентів нашого університету включено тему «Сучасні підходи до гарантування безпеки користувачів інформаційних технологій». У цьому курсі ми знайомимо студентів, переважно 1-го курсу, з особливостями інтенсивного використання інформаційних технологій, можливими його негативними наслідками для організму людини та пропонуємо головні заходи, які б ці ризики мінімізували. Зокрема, подаємо ергономічні та гігієнічні вимоги до обладнання, вимоги до організації безпечного (комфортного) робочого (навчального) місця, вимоги до вибору оптимального режиму навчання та відпочинку,

наголошуємо на особливостях заходів безпеки для користувачів ноутбуків. Відповідно до результатів опитування 52 % студентів стверджують, що цей курс позитивно вплинув на облаштування їхнього робочого місця для навчання. Можливо, це не є ідеальний відсоток, але він є таким, що спонукає до вдосконалення викладання цієї теми.

Загалом, позитивно («добре», «відмінно» та «найкраще, що можна уявити») оцінили дистанційне викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності та охорона праці» 86,5 % студентів. Надіємося, що цей вплив на поведінку студентів в майбутньому зменшить кількість працівників, які скаржитимуться на ефект «Zoom fatigue» і сприятиме як фізичному, так і психічному здоров'ю населення.

Література:

1. Schoenberg R., Raake F., Koeppel Ju. Why are you so slow? — Misattribution of transmission delay to attributes of the conversation partner at the far-end. // Int. J. Human-Computer Studies. 2014. Vol. 72. P. 477–487.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2014.02.004>

2. The reason Zoom calls drain your energy. – [Електронний ресурс], режим доступу: <https://www.bbc.com/worklife/article/20200421-why-zoom-video-chats-are-so-exhausting>

3. Perspectives: COVID-19, and the future of higher education. – [Електронний ресурс], режим доступу: https://www.bayviewanalytics.com/research_brief/covid-19_and_the_future_of_higher_education.html

4. Laufer M. et al. Digital higher education: a divider or bridge builder? Leadership perspectives on edtech in a COVID-19 reality // Int. J. Educ. Technol. High. Educ. 2021. – [Електронний ресурс], режим доступу: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s41239-021-00287-6.pdf>

5. Student digital experience insights survey 2020/21: UK higher education findings. – [Електронний ресурс], режим доступу: <https://www.jisc.ac.uk/reports/student-digital-experience-insights-survey-2020-21-uk-higher-education-findings>

ДИГІТАЛЬНА ОСВІТА ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ОРІЄНТИР РОЗВИТКУ: ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ

д-р філос. наук, професор Світлана ГАНАБА,

канд. пед. наук, доцент Наталія МАКОГОНЧУК

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, зростання кількості інформаційних потоків, розвиток вільного ринку інформаційних ресурсів, удосконалення засобів масової комунікації тощо зумовлюють пошук нових моделей освітньої діяльності. Зауважимо, що в умовах суспільства перманентних кризових змін, релевантними є не тільки знання засобів й способів реалізації освітньої діяльності, а й розуміння концептуальних орієнтирів її розвитку, методологічних засад організації наукових пошуків й теоретичних узагальнень практик навчання тощо. Одним із знакових маркерів зміни освітнього дискурсу є виникнення дигітальної освіти.

Сьогодні мережі складають нову соціальну морфологію суспільного життя, є технічним феноменом й соціокультурним організмом епохи. Мережа як складне самоорганізоване нелінійне утворення, по-перше, уособлює середовище, у якому відсутня ієрархічна підпорядкованість елементів; по-друге, набуває складності та унікальності завдяки процесуальності; по-третє, здатна продукувати кардинально новий продукт, який має невизначені характеристики й властивості мережевого середовища [1, с.108]. Вони створюють новий освітній простір, який отримав назву дигітальної освіти. Ця модель освіти позначена низкою освітніх феноменів, а саме: комп'ютеризація навчальної діяльності, вдосконалення й поширення електронних носіїв інформації, візуалізація освітнього простору, розвиток інформаційних мереж. Зауважимо, що перехід від аналогових до цифрових засобів зумовлює революційні зміни не лише у формах та засобах освітньої діяльності й у розумінні її природи. Йдеться про зміни статусних відносин у сув'язі викладач-учень/слухач. Так у традиційних освітніх моделях взаємовідносини вибудовуються за принципом "один-до-багатьох". Дигітальна освіта продукує інший тип відносин

й комунікації, а саме: “багато-до-багатьох”. Вимога перетворення педагогічних відносин на відносини між автономними суб’єктами тут повністю реалізується, але лише у вигляді симуляції. Отож, культуралізація дигітального, як зауважує М. Култаєва, сприяє ствердженню префігуративного типу культури, коли покоління дітей навчає новим культурним технікам батьків і взагалі старшу генерацію населення, роз’яснює їм правила поведінки, зиски та ризики, приховані у смартфонах та Інтернеті. [3, с.25].

Принципами побудови й розвитку дигітальної освіти є розуміння знань як незавершених істин, орієнтація навчання не на результат, а на процес, відмова від ієрархічної побудови на користь ризоматичної, можливість для суб’єктів вільного вибору серед різноманіття ідей та підходів того, що їх потрібно, розгляд навчання як процесу самотворення особистості, нове розуміння комунікативних відносин тощо. Інтерактивність електронно-цифрових засобів комунікації кидає виклик традиційним поняттям автора й читача, а зміна балансу між словами й образами підриває писемну освіченість, вимагаючи розвивати нову, оперту на риторичу “дигітальну грамотність”. Електронна пошта, чат-руми, діалоги користувачів створюють віртуальний електронний простір для розвитку нових культур і нових форм спільноти. Інформаційні мікросвіти та графічна репрезентація електронної інформації [2, с. 68]. Зіткнення культури, яка ґрунтується на письмі та афективно забарвленої культури, що тримається на візуалізації та усному мовленні, позбавленому невербальної комунікації, на думку М. Култаєвої, створює напруження навіть у просторі повсякденності, не говорячи вже про освітні локації [3, с. 29]. Ілюстрацією цих міркувань є своєрідний компроміс між культурою письма та дигітальною культурою, який в умовах сьогодення знайшов втілення й змішаній формі навчання. Технології навчання онлайн, які забезпечують життєдіяльність дигітальної освіти, широко застосовуються у традиційних формах навчання.

Варто зазначити, що комунікації онлайн з ефектом присутності і симуляцією комунікативної раціональності приховують ризики дезорганізації. Модель такої взаємодії різко зменшує обсяг особистісного знання (М. Полані), й посилює ефект візуального, а не мисленнєвого сприйняття. Як зауважує П. Яндрич, будь-яка взаємодія людини з технологією є потенційною пасткою і мож мати

значні наслідки у вигляді змін у поведінці людей. Ці зміни можуть бути такими ж глибокими й поширеними як посттравматичний стресовий розлад [4, с.5].

Оскільки, у комунікативно-мережових практиках технічні пристрої виконують не допоміжну роль, а є самостійними акторами мережі (Б. Латур) актуалізується питання про необхідність розробки психолого-дидактичних, психофізіологічних основ побудови дигітальної освіти в умовах суспільства перманентної кризовості.

Література:

1. Ганаба С. О. Філософія дидактики: контексти, стратегії, практики. Суми: Університетська книга, 216. 334с.
2. Дигітальна культура // Енциклопедія постмодернізму. За ред. Ч. Вінквіста і В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун, наук. ред. О. Шевченко. Київ: Вид-во Соломіх Павличко “Основи”, 2003. 340с.
3. Култаєва М. Homo digitalis, дигітальна культура і дигітальна освіта: філософсько-антропологічні і філософсько-освітні розвідки. Філософія освіти. №1. 2020. С.25-36.
4. Яндрич П. Постцифрова війна: заклик до діалогу. Національні записки Національного університету “Острозька академія”. Серія Філософія: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. Вип.23. С.3-7.

ДО ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

*д-р. пед. наук, професор Юлія ГЛІНЧУК
Рівненський державний гуманітарний університет*

Російське вторгнення 24 лютого 2022 р. вкотре довело, що в умовах сусідства з державою-агресором, яка переслідує імперсько-колоніальні інтереси, нехтуючи прагненнями українців до суверенітету та європейської інтеграції, проблема безпекової підготовки майбутніх фахівців набуває першорядного значення.

Необхідність підготовки майбутніх фахівців із забезпечення особистої безпеки, безпеки підлеглих та навколишнього природного середовища в умовах повсякденного функціонування, на випадок

надзвичайних ситуацій та воєнних дій підкреслюють і О. Пищикова, Л. Янова та С. Сахно. Проте, на думку авторів, реалізація конституційного права на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, стихійних лих, застосування зброї, на жаль, передбачено не в повному обсязі в стандартах вищої освіти [5]. Це корелює з поглядами Є. Литвиновського, який зазначає, що в той час, коли всіма документами, зокрема, й Законом України «Про національну безпеку» визначається низький рівень готовності до реагування на ризики виникнення небезпек сучасного середовища, має місце ситуація, в якій на всіх рівнях освіти все менше уваги звертається на формування компетентності з цивільної безпеки [3].

Ми переконані, що особливо гостро проблема безпекової підготовки стосується майбутніх педагогів, зважаючи на їх подальшу соціальну роль. Адже, по-перше, педагоги безпосередньо впливають на стан здоров'я здобувачів освіти як організатори освітнього процесу та на безпечність (чи небезпечність) їх поведінки в силу освітньої діяльності з окремих предметів чи галузей знань та виховної роботи. По-друге, значну частину доби здобувачі освіти перебувають в закладах освіти, і, якщо в цей час стається надзвичайна ситуація, то організація їх порятунку безпосередньо залежить від педагогів. По-третє, в умовах необхідності порятунку цивільного населення, коли не всі громадяни мають психологічну стійкість, уміють ефективно комунікувати й організовувати, саме педагог може відіграти ключову роль [2]. Актуальність формування в майбутніх педагогів умінь і навичок із видів діяльності, які здійснюються не лише в безпечних умовах, а й в умовах ризику, підкреслює й О. Нагайчук [4].

Однак аналіз навчальних планів та освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей дозволяє стверджувати про тенденцію до вилучення безпекових дисциплін. Це, з одного боку, породжує нездатність системи вищої освіти гнучко реагувати на соціальні запити й виклики нинішньої дійсності, найжорстокішим із яких стала війна, а, з іншого, суперечить освітньому законодавству, яке декларує безпеку освітнього середовища (ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про дошкільну освіту», ЗУ «Про загальну середню освіту»; Указ Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового середовища у новій українській школі», Розпорядження Кабінету

Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» й ін.) та безпекову компетентність педагогів (стандарти вищої освіти та професійні стандарти за відповідними педагогічними спеціальностями).

Мають місце й випадки, коли безпекова підготовка майбутніх педагогів, передбачена стандартом спеціальності, відповідно до освітньої програми, забезпечується не безпековими дисциплінами, а окремими компонентами. З одного боку, це є недієвим з огляду на фрагментарний характер, а, з іншого, буває й нелогічним. Так, наприклад, у одній із освітніх програм нами було виявлено, що формування компетентності майбутніх учителів до створення безпечного і здорового середовища в закладі загальної середньої освіти передбачено дисципліною «Педагогіка вищої школи».

Водночас, окрім проблеми наявності безпекових дисциплін, мають місце проблема недостатньої професійної спрямованості змісту навчання та проблема недостатнього застосування інноваційних навчальних технологій, дієвість яких нині є загальноновизнаною. Це зумовлено передусім відносною нововведеністю безпекових дисциплін до освітніх програм педагогічних спеціальностей, браком відповідних науково-методичних розробок, відсутністю практичного досвіду роботи викладачів у закладах дошкільної чи загальної середньої освіти й ін. [1, с. 55–62].

Таким чином, зазначене вище дозволяє стверджувати, що нині безпекова підготовка майбутніх педагогів потребує суттєвого удосконалення.

Література:

1. Глінчук Ю. О. Система формування працезахоронної компетентності майбутніх учителів початкової школи : [монографія]. Рівне : Доцент, 2021. 520 с.

2. Глінчук Ю. О., Терешко Ю. М. Соціальна значущість безпекової підготовки майбутніх педагогів. *Професійний розвиток педагога* : зб. матеріалів II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Рівне, 28 квітня, 2022 р.) Рівне: РДГУ, 2022. С. 20–21.

3. Литвинівський Є. Ю. Компетентність з цивільної безпеки –

суспільно необхідна компетентність фахівця з вищою освітою у світі VUCA. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика*: матеріали XVII міжнар. наук.-метод. конф. (Рівне, 18–19 квіт. 2019 р.). Рівне : НУВГП, 2019. С. 11.

4. Нагайчук О. В. Формування компетентності з охорони праці та безпеки життєдіяльності у майбутніх педагогів. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика*: матеріали XVII міжнар. наук.-метод. конф. (Рівне, 18–19 квіт. 2019 р.). Рівне : НУВГП, 2019. С. 14–15.

5. Пищикова О. В., Янова Л. О., Сахно С. І. Актуальні проблеми викладання нормативних дисциплін Цивільний захист та Безпека життєдіяльності з метою розвитку професійних компетенцій майбутніх бакалаврів та магістрів усіх галузей знань та спеціальностей. *Вісник Криворізького національного університету*. 2019. Вип. 49. С. 53–58.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ірина ГУЗЕНКО, Сергій ФЕДОРУЦЕ

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Гендерна політика у Збройних Силах України, як складова гендерної політики держави, є діяльністю органів військового управління, що регулює процеси розвитку соціальної взаємодії військовослужбовців обох статей у війську, вдосконалення та розвиток їх соціальних статусів і відносин із врахуванням армійських культурних традицій | стереотипів.

Термін “гендер” виник у Великій Британії. У перекладі з англійської мови гендер буквально означає граматичний рід – чоловічий, жіночий, середній. Надалі це поняття почало означати соціо-статеві характеристики статі. Сьогодні гендер характеризує осіб і жіночої й чоловічої статей, будучи продуктом соціалізації [1]. Гендер – досить складне поняття, оскільки розкриває багатоаспектний зміст явища. У найширшому розумінні гендер можна визначити як змодельовану суспільством та підтримувану соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик

чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі. У науковій літературі гендер вживається в таких значеннях, як соціально-рольова й культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки, на відміну від біологічної, як набуття соціальності індивідами, як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, а також діяльність зі створення механізмів щодо її реалізації [2].

Гендерний стереотип, як і інші види соціальних стереотипів – це невід’ємний атрибут повсякденного мислення, самоусвідомлення та взаємодії індивідів у соціальному просторі. Адже при першій зустрічі більшість людей приписують співрозмовнику не ті характеристики, які в нього насправді є, а ті, які б, на їхню думку, повинні були б бути характерними для особи даної статі, тобто використовують загальноприйняті шаблонні образи чоловіка та жінки, що формувалися віками і виявилися дуже живучими – ще й сьогодні вони поширюються на представників обох статей, не залежно від їхніх індивідуальних особливостей та віку [6]. У науковців немає спільної думки щодо природи та сутності гендерного стереотипу: деякі з них надають стереотипам негативного забарвлення, характеризуючи їх як неправильні узагальнення – занадто широкі, перебільшені чи спрощені, які не формуються через соціальний досвід та містять у собі елемент оцінки. З іншого боку, стереотипізацію можна розглядати як необхідний і важливий когнітивний процес, який опосередковує поведінку людини, що допомагає її орієнтації. Гендерні стереотипи, що не відповідають реаліям сьогодення, стають проблемою як для суспільства, так і для окремої людини, бо вони породжують проблеми у формуванні гендерної ідентичності та знижують рівень психологічного здоров’я нації. Для вирішення цих проблем необхідні дослідження гендерних стереотипів, установок щодо протилежних статей на сучасному етапі розвитку суспільства; їх порівняння з традиційними, що існують вже

тривалий час; з'ясування особливостей і закономірностей їх трансформації на фоні змінення гендерних ролей.

Збільшення у Збройних Силах держав чисельності жінок сприяло активізації наукових досліджень з проблем військовослужбовців-жінок. Збройні сили України мають розроблену гендерну політику, яка відповідає загальнодержавній гендерній політиці та передбачає забезпечення ефективного впровадження гендерного підходу у життєдіяльність війська для створення гарантій рівних прав та можливостей людини незалежно від її статі. Однак виникає проблема із сталістю механізмів і реалістичністю упровадження заявленої політики рівних прав і можливостей жінок і чоловіків [2].

Визначальною рисою демократичного розвитку суспільства необхідно вважати дотримання гендерного паритету в Збройних силах України. Фактично гендерний підхід базується на тезі про те, що визначальну роль грають не біологічні відмінності між чоловіками і жінками, а культурне і соціальне значення. Відтак, гендерні стереотипи є такими, що існують і виявляються у сучасному процесі соціалізації. Вони є дуже часто відірваними від реальності, отже – помилковими.

Поширеним негативним стереотипом є уявлення про обмежену роль жінки у Збройних Силах України, неможливість нею займати вагомі посади. Натомість у реальному житті це складається зовсім по-іншому, тому даний стереотип суперечать реальній життєвій позиції жіноцтва.

Також у військовому середовищі побутує стереотип про неможливість для жінок самореалізуватися на рівних засадах та правах із чоловіками. Це зумовлено тим, що на шляху жінок до традиційно так званих «чоловічих» посад у Збройних силах виявляється багато соціальних, культурних, юридичних, освітніх бар'єрів. Так само залишається стереотип щодо неможливості жінок-військовослужбовців обіймати ряд посад. Натомість на практиці вони цілком успішно ці посади займають, виконуючи при цьому всі необхідні функції.

До цього часу досить сильною є дія стереотипу щодо неможливості жінок виконувати певні види роботи, так звані «важкі». Натомість, як переконує практичне життя жінки-військовослужбовці дуже часто успішно виконують саме такі роботи.

Тому в сучасній Україні, зокрема її Збройних силах, у зоні активних військових дій спостерігаємо активне долання тих гендерних стереотипів, які зумовлюється активними позиціями жіноцтва щодо цього [5].

За словами головного спеціаліста Департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони Любові Гуменюк, в Міноборони створено якісний алгоритм, яких охоплює всі аспекти, що відповідають завданням Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”, а також Національній програмі під егідою Україна-НАТО. Зокрема, йдеться про забезпечення умов для проходження служби жінками, для їх навчання, підвищення кваліфікації особового складу, а також інформування суспільства про гендерні процеси, які відбуваються в оборонному відомстві [4].

Для забезпечення гендерної політики в ЗСУ проводяться й соціологічні дослідження. Вона запевнила, що міністерством забезпечується рівний доступ до посад і військових звань та рівний обсяг відповідальності під час проходження служби. Водночас є й певні обмеження. “Є обмеження доступу до посад офіцерського складу в частині, яка захищає законодавством репродуктивну функцію жінок. Це посади, пов'язані з використанням вибухових, отруйних речовин, з водолазними роботами, з гасінням пожеж, а також на підводних і надводних кораблях, за виключенням посад морально-психологічного і медичного забезпечення, а також окремих посад у підрозділах Спеціального призначення. Наразі ведеться робота щодо відкриття посад для жінок-військовослужбовців у цих підрозділах”, - пояснила представник Міноборони. Жінки також активно залучаються до участі в бойових діях, виконуючи бойові завдання на рівні з чоловіками [3].

Отже, детальне вивчення гендерних стереотипів дасть можливість розробити нові ефективні шляхи і методи для їх подолання. У свою чергу, подолання цих стереотипів, їх максимальна нейтралізація зумовить посилення й активізацію у Збройних силах України процесів гуманізації та емпатії.

Література:

1. Гендерна компетентність особистості : теорія, діагностика, розвиток : посібник / Алла Богданівна Мудрик. – Луцьк, 2014. – 204 с.
2. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / за заг. ред. М. М. Білинської. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. - 132 с.
2. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №4 (9). – С. 187–192.
3. Жінок в українській армії вже понад 20% - Міноборони, <https://www.ukrinform.ua/gubric-ato/2839911>
4. Левченко К. Б. До методології проведення гендерної експертизи українського законодавства // Форум права. – 2008. – № 1. – С.285–295 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1>
5. Сліпушко Г. М. «Особливості гендерних стереотипів особистості жінки-військовослужбовця в умовах антитерористичної операції й операції об'єднаних сил». // Psychological journal № 3 (23) 2019, ст. 156-158).
6. Роль гендерних стереотипів у дискурсивних владах політичного простору. // Комих Н.Г. Актуальні проблеми політики. 2017. Вип. 59.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО
СУСПІЛЬСТВА**

канд. пед. наук, доцент Інна ДАВИДЧЕНКО

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Найважливішим завданням професійної підготовки здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти є формування необхідного й достатнього рівня професійної компетентності. Сучасне життя висуває високі вимоги до професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Саме тому необхідним є оволодіння культурою мовлення, що допоможе майбутнім фахівцям освіти стати справжнім майстром

своїї справи з високим рівнем знань і вмінь у галузі педагогічної діяльності. Стійкі тенденції до розширення поля професійної діяльності майбутніх фахівців освіти неминуче підвищують вимоги до рівня його лінгвокультурологічної компетентності.

Феномен «лінгвокультурологічна компетентність» є складним і багатоаспектним явищем у системі життєдіяльності людини, її соціалізації, освіті, навчанні, вихованні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти інтенсивно розглядається в різних аспектах. Дослідники вважають, що підвищення рівня професійної компетентності здобувачів вищої освіти полягає в тому, що знання, уміння та навички, що переважали на початкових етапах, діалектично заперечуються, переосмислюються в процесі практичної діяльності та перетворюються в якісно більш досконалі структури свідомості й особистості.

Питання навчання української мови тісно пов'язане з історією української культури, розвитком православ'я, пошануванням традицій, поглядами на співіснування різних мов в українському соціокультурному просторі. Розроблені концепції якості навчання української мови зорієнтовані на становлення здобувачів вищої освіти як сильної мовної особистості демократичного типу, яка володіє етичною відповідальністю й високою лінгвокультурологічною компетентністю в продуктивних і репродуктивних комунікаціях, монологічному та діалогічному режимах, усній і письмовій формах мовної діяльності [2].

Лінгвокультурологічна компетентність реалізується у знанні матеріальної та духовної культури, історичного розвитку українського народу, фольклору, традицій, звичаїв та обрядів рідного народу, а також умінні використовувати культурні знання у професійній діяльності. Важливо виробити вміння характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, визначати місце в системі світової культури, поцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути спроможним до діалогу культур, уміти висловлювати й обґрунтовувати власну

позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичної минувшини [2].

На виконання Указу Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №2102-ІХ» навчання здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання та проходження практики в закладах вищої освіти здійснюється у дистанційному (синхронному) або дистанційному (асинхронному) режимах віддалено за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах кризового суспільства здійснюється у дистанційному (синхронному) або дистанційному (асинхронному) режимах віддалено за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій за допомогою упровадження заходів (педагогічні тренінги, майстер-класи, семінари, творчі вечори, конференції, круглі столи, брейн-ринги, усні журнали, квести, онлайн-курси, онлайн-консультування, онлайн-тренінги, хакатони, вебінари, використання інтерактивних, електронних віртуальних лабораторій, електронних соціальних мереж, відвідування інтерактивних музеїв науки, створення презентацій, платформ спілкування за науковими інтересами, міжнародних конкурсів з рішення науково-технічних задач, віртуальних технопарків та інші) за наступними 6-ма напрямками: доступ до інноваційних технологій; доступ здобувачів вищої освіти до технологій (Student Accessibility); доступ викладачів до технологій (Teacher Accessibility); доступ адміністраторів до технологій (Administration Accessibility); академічний Інтернет (моделі Fiber-to-the-Building та wi-fi); «цифровий» мультимедійний контент»; «Цифрові» компетенції та грамотність викладачів (фасилітаторів, коучів) та здобувачів вищої освіти; відеочати у Skype, Zoom, групах Viber та Telegram.

Сучасні інформаційні технології надають можливість швидкого доступу до необхідних джерел, що полягає у використанні онлайн-ресурсів, електронних бібліотек, електронних підручників, розробленні презентацій тощо. Використання засобів ІКТ у навчанні може відбуватися в різних організаційних формах: онлайн-курси, онлайн-консультування, онлайн-тренінги, хакатони, вебінари,

використання інтерактивних, електронних віртуальних лабораторій, електронних соціальних мереж, відвідування інтерактивних музеїв науки, створення презентацій, платформ спілкування за науковими інтересами, міжнародних конкурсів з рішення науково-технічних задач, віртуальних технопарків та інші.

Професійна компетентність майбутніх педагогів закладів освіти характеризується такими основними складовими: наявністю високого рівня комунікативної культури; володінням знаннями лінгвокультурологічної компетентності; умінням розробляти й виконувати програми самоосвіти; здатністю займати чітку й дієву громадянську позицію; володінням високим рівнем культури отримання, відбору, зберігання, відтворення, обробки та інтерпретації інформації; здатністю управляти власною емоційною працею, здійснювати творчий підхід; спроможністю визначати адекватність змісту педагогічного процесу поставленим завданням; умінням виокремлювати домінуючі, вузлові ідеї освітніх компонентів, оновлювати їх зміст; організовувати заходи щодо інтеграції знань; умінням розробляти методики й технології навчання; умінням створювати дієве освітньо-виховне середовище; умінням занурюватися в особистісну сутність здобувача вищої освіти, допомагати у становленні його особистості; володінням достатнім рівнем методологічної культури; прагненням до розвитку особистих креативних якостей [1].

Отже, наше завдання, як і курсу лінгвокультурології, поряд із міжкультурним діалогом проводити мудру експансію власної багатющої, високодуховної культури (усна народна творчість, пам'ятки архітектури, заповідні місця тощо). Науковці І. Бурчик, Л. Кожуховська, Т. Левченко, О. Потапенко, Я. Потапенко, Т. Чубань основними чинниками розвитку міжкультурного діалогу визначають історичну (і культурну) спільність із іншими народами й культурами (наприклад, України та Європи, політична визначеність стратегії взаємодії країни з іншими (наприклад, Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС). Може йтися також про інші види культур – професійну, вікову, гендерну, релігійну тощо, – однак у контексті розгляду проблеми міжкультурного діалогу в Європі. Тож не менш важливим чинником

міжкультурного діалогу є уникнення таких явищ, як культурна зарозумілість і самозакоханість, зневага та заздрість до інших культур, стереотипне сприйняття себе й інших, небажання змінюватись і подвійні стандарти в ставленні до себе та інших. Оскільки непорозуміння все ж існують і доволі значні, спосіб лікування полягає не в переході до режиму одномовності, а навпаки – до багатомовності, адже саме вона допомагає побачити й відкрити безмежні обшири духовного як загального, побачити загальне як духовно різноманітне; урешті-решт – допомагає перейти в єдине духовне загальне [3].

Література:

1. Бондаренко Л. І. Зміст і структура дослідної компетентності майбутнього викладача вищого навчального закладу. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Т. Г. Шевченка*. Пед. науки : зб. наук. пр. 2013. № 10, ч. 3. С. 94–98.

2. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.

3. Жосан Е. О. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посібник Кіровоград : КОППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 72 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ: ДОСВІД АМЕРИКАНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оксана ДУБОВИК

*ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

В умовах поступової інтеграції України у світову співдружність теоретичне осмислення зарубіжного освітянського досвіду, проведення неупередженого порівняльного аналізу функціонування систем освіти високо розвинутих країн постає додатковим джерелом нових підходів до реформування вітчизняної освітньої системи. У цьому плані цікавим, на нашу думку, є американський досвід, оскільки в системі освіти США впродовж останніх років відбуваються суттєві інституційні зміни, які варті

уваги, а найбільш цінні здобутки американських педагогів можуть бути впровадженні в освітньому просторі України.

Доля американської освіти та педагогічної думки завжди була тісно пов'язана з історією та економікою країни. Згідно з «теорією відповідності» (С. Боулз (S. S. Bowles), Г. Гинтіс (H. Gintis), Дж. Коулмен (J. Coleman), Д. Мортенсен (D. T. Mortensen) та ін.) заклади освіти лише відповідають характеру й структурі суспільних інституцій, не мають впливу на існуючі суспільні структури. У той же час американські вчені А. Левайн (A. Levine) та Дж. Уейнгарт (J. Weingart) зазначають, що від філософії, яка лежить в основі навчання, залежить успіх усієї освітньої системи у розв'язанні проблем, що виникають у суспільстві [5, с. 10].

Історично склалося, що характерними рисами економічного розвитку США були відсутність феодалізму, існування рабовласницьких відносин на півдні та вільних від поселень земель на заході. Саме тому американська освітня система від початку виникнення підпорядковувалася потребам економіки, була тісно пов'язана із потребами сільського господарства й виробництва, що суттєво відрізняло її від шкіл країн Європи того періоду з їх релігійним характером освіти та виховання.

Можливість оволодіння науковими знаннями, масовість і пріоритет професійної орієнтації є основними рисами сучасної системи освіти США. Вища школа базується на основі єдності функцій навчання і дослідження, що є рушійним механізмом її саморозвитку. Це підкреслюється у законах США “Про професійно-технічну освіту” (*The Carl D. Perkins Vocational and Technical Education Act*, 1984), “Про професійну і прикладну технічну освіту” (*The Carl D. Perkins Vocational and Applied Technology Educational Act*, 1990), “Про можливість переходу від школи до роботи” (*The School-to-Work Opportunities Act* (1994), “Про інвестиції у робочу силу” (*Workforce Investment Act*, 1998), “Про можливість вищої освіти” (*Higher Education Opportunity Act*, 2008) та ін.

XX ст. у США стало періодом утвердження безкоштовної середньої освіти – у 1910 р. середню освіту отримувало 9% усіх 17-річних, у 1980 –71%. Американці підраховали, що відсів молоді з середньої школи наносить збиток країні у 220 млрд. доларів щороку

(знижується продуктивність праці, оплата субсидій через безробіття). Стратегія американської освіти полягала в тому, щоб до 2000 р. охопити середньою освітою 90% молоді. Сьогодні в країні робляться спроби зробити перші два роки постшкільної освіти універсально доступними для молоді. Так, у штаті Теннессі у 2014 р. була прийнята постанова про безкоштовне навчання у комунальних коледжах для випускників шкіл поточного року, а у 2015 р. такуж постанову прийняв штат Орегон. Загалом, темпи вступу до закладів вищої освіти зросли на 70% з 1985 по 2015 рр.

Умови суспільства, яке базується на знаннях (*knowledge-based society*), висувають нові вимоги до якості підготовки фахівців, потребують нових методів, форм, видів освіти для того, щоб ліквідувати відставання професійних знань від вимог сучасності. Найважливішим завданням освіти стає розвиток таких навичок, які б допомогли ефективно існувати у динамічному, насиченому інформацією просторі. Це зазначено у законодавчо-нормативних документах Департаменту освіти (*US Department of Education*) та Департаменту праці США (*US Department of Labor*); звітах Національної комісії з оцінки якості освіти США (*Quality Education Commission*), Національної комісії з майбутнього вищої освіти (*Commission on the Future of Higher Education*) та Асоціації американських комунальних коледжів (*American Association of Community Colleges*).

Зміст освіти включає в себе фундаментальні знання і спеціалізацію. Навчальний план підготовки бакалавра в американському університеті, так само як і в нашій країні, містить чотири цикли (блоки) дисциплін: гуманітарної та соціально-економічної підготовки; 2) природничо-наукової (фундаментальної підготовки); 3) професійної та практичної (професійно-спрямованої) підготовки; 4) вибіркової навчальні дисципліни. Однак, на відміну від українських закладів освіти, де кількість навчальних дисциплін, їх перелік і розподіл за семестрами є фіксованими, у США студентам надається можливість самостійно складати свій навчальний план і відвідувати навчальні курси за власним вибором.

Спеціалізація вибирається студентом самостійно. Вивчення спеціалізації відбувається за принципом «мейджор-майнор» (*Major-Minor*). Поглиблене вивчення профілюючих предметів при збереженні вибіркової називається «мейджор», а вивчення

додаткових предметів – «майнор». Розрізняють такі види концентрації навчання («мейджор»): професійна (широко розповсюджена), міжгалузева (вивчення двох або кількох дисциплін з різних наукових сфер), подвійна (одна спеціальність є основною, а інша вивчається в меншому обсязі), укомплектована (студент самостійно формує навчальний план), деконцентрація (навчання без концентрації, що пропонується здебільшого в дворічних коледжах) [2, с. 29-30].

Особливості структурування та змісту програм професійної підготовки базуються на рівні оволодіння теоретичним матеріалом та необхідними практичними навичками й уміннями, а не на фіксованому формальному терміні навчання, що дає можливість оперативно коригувати напрямки навчання студентів з урахуванням їхніх індивідуальних здібностей. Треба також відзначити готовність коледжів до постійного оновлення навчальних планів і програм для їх кращої адаптації до потреб і запитів сучасного ринку праці; готовність викладацького складу до підвищення свого професійного рівня; формування у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, що сприяє подоланню суперечностей між її теоретичною, практичною та творчо-гуманітарною складовими.

Для системи професійної освіти США характерний стрімкий прогрес у використанні дистанційних курсів. Дослідження 1991-1998 рр., яке проводилося у 164 комунальних коледжах, показало, що 128 коледжів (78 %) пропонують принаймні один дистанційний курс. Кількість курсів варіювалася від 1 до 67, у середньому 20 дистанційних курсів на коледж, або 2 % із усіх курсів. Нині дистанційні курси складають 90% навчальних програм коледжів і університетів Америки.

Дистанційне навчання стало найбільш затребуваною формою навчання у США ще задовго до карантинних обмежень, оскільки воно характеризується невисокою вартістю, широкою доступністю та комфортністю освітнього середовища.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ КУРСУ ВІЛЬНОГО ВИБОРУ «МЕДІАГРАМОТНІСТЬ І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ»

канд. пед. наук Оксана ЗАЛЮБІВСЬКА

Вінницький національний технічний університет

У ХХІ інформаційному столітті в систему загальних компетентностей майбутнього фахівця, які він має здобути у ЗВО, з необхідністю і з багатьох причин має входити медіаграмотність. Перша і основна причина для українських ЗВО – власне українська. Медіаграмотність – це специфічна компетентність громадянина України, яка затребувана державою і суспільством у зв'язку з нашою особливою «геолокацією». Сусідня держава Росія всі роки вела інформаційну війну проти України, як всередині України, так і у світі, формуючи образ «недодержави», яка не відбулася, злочинної (нібито краде газ, призначений для країн Євросоюзу), політично нестабільної, анархічної (бунти, держперевороти), нацистської. Ця інформаційна війна вочевидь була специфічною «артпідготовкою» перед повномасштабною збройною агресією проти нашої держави. Нині знаходимося в її новій загрозливій стадії. Фахівець з вищою освітою як активний член громадянського суспільства має не лише не піддатися ворожій руйнівній інформаційній агресії, але й долучитися до активного інформаційного спротиву.

Окрім цієї суспільно значущої причини в актуальній кризовій ситуації, слід вказати на власне освітні причини формування медіаграмотності. Зокрема, розробники «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» [1] виділяють такі дві причини: 1) «медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти», 2) медіаосвіта має сприяти «відкритості освіти щодо сучасних швидко змінюваних знань і наближення змісту освіти до потреб повсякденного життя людини» [1, с 5].

Щодо впровадження медіаосвіти в програми вищої освіти зазначимо, що медіаграмотність як інтегральна компетентність корелює з ключовими загальними компетентностями, які входять до практично всіх стандартів вищої освіти. Так, ми проаналізувати 24-и

Затверджених стандарти вищої освіти для спеціальностей, за якими навчають у Вінницькому національному технічному університеті (далі – ВНТУ), це спеціальності: 073; 075; 101; 125; 121; 122; 123; 124; 126; 131; 132; 133; 141; 144; 151; 152; 153; 163; 171; 172; 183; 192; 274; 275 [2]. Медіаграмотність як інтегральна компетентність посилює, поглиблює консолідує такі загальні компетентності бакалавра, які входять до згаданих стандартів: 1) здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; 2) здатність діяти соціально відповідально та свідомо; 3) здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу; 4) здатність бути критичним і самокритичним; 5) здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність генерувати нові ідеї; 6) здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; 7) здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології [2].

В основу навчальної програми дисципліни вільного вибору для здобувачів освітнього рівня бакалавр ВНТУ «Медіаграмотність і критичне мислення» закладено такі положення (докладно про зміст програми тут – [3]).

Спираючись на методологічні матеріали, розроблені під егідою ЮНЕСКО [4, 5], медіаграмотність розглядаємо як інтегральну компетентність, яка складається умінь: 1) аналізувати, критично осмислювати медіатексти (вербальні та візуальні (зображення, відео) та їхні контексти (історичний, соціокультурний, національний, глобальний), розпізнавати ідеологію, цінності, які в них вплетені; 2) оцінювати медіатексти; 3) інтерпретувати медіатексти; 4) створювати власні медіатексти й поширювати їх в медіа.

Критичне мислення як метамислення, як мислення про мислення є основним інструментом медіаграмотності.

Ключові підходи у формуванні медіаграмотності виділяємо такі: міждисциплінарний, а саме медіариторичний, інтерактивний, особистісно-орієнтований, комунікативний, аксіологічний, креативний.

Методика викладання розроблена з урахуванням дидактичних принципів освіти Liberal Arts, серед яких ключові такі: акцент на загальних компетентностях (розвиток особистості), студентоцентрованість, міждисциплінарність, інтерактивне навчання, громадянська активність.

До основних методів навчання належать: кейс-метод, риторичний аналіз, критичний аналіз дискурсу, тренінг текстотворення.

Ключова дидактична проблема, дослідження і розв'язання якої закладено у викладання пропонованого навчального курсу пов'язана з реалізацією міждисциплінарного, медіариторичного підходу до навчання [6].

Література:

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.

2. Затверджені стандарти вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 4.09.2022)

3. Залюбівська О. Б. До розробки програми вибіркової дисципліни «Медіаграмотність та критичне мислення» на засадах міждисциплінарного підходу / Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 343–351.

4. Media education / Morsy, Zaghoul. Paris : UNESCO, (ePub), 1984. 406 р. Режим доступу: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000625>

5. Media and information literacy: reinforcing human rights, countering radicalization and extremism / Alliance of Civilizations, UNESCO, Person as author: Singh, Jagtar, Kerr, Paulette, Hamburger, Esther. (ePub), 2016, 314 р. Режим доступу: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246371>

6. Залюбівська О. Б. Розробка та впровадження програми курсу за вибором «Медіаграмотність та критичне мислення» на засадах міждисциплінарного (медіариторичного) підходу. *Інноваційний університет і лідерство: проєкт і мікропроєкти* –

V. / відпов. ред.: Т. Фініков, Р. Сухарські. Варшава : Fundacja «Instytut Artes Liberales», Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021. С.471–485.

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

канд. пед. наук, доцент Анна КЛЄБА

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської області*

Війна росії проти України змусила всіх зіткнутися із низкою викликів: вижити, продовжувати надавати якісні освітні послуги, зберегти науковий потенціал і, підлаштовуючись під нові умови, не втратити надію на подальший розвиток. Особливо гостро ці питання постали перед закладами вищої освіти, які опинилися на лінії вогню. Тому саме науково-педагогічні та педагогічні працівники виявились кісткою, який дозволяє утримувати позиції та продовжувати працювати.

Збройна агресія росії не могла оминати заклади вищої освіти України. На діяльності одних війна далася взнаки мінімально, інші ж у зв'язку з окупацією мали евакуюватися в безпечніші регіони або, залишившись на підконтрольній українському уряду території, зазнали руйнування і тому їм довелося адаптуватися під кардинально нові умови. Незважаючи на складні умови, заклади вищої освіти провели вступну кампанію і розпочали навчання здобувачів вищої освіти.

Сьогодні потребує забезпечення освітнього простору фахівцями, здатними працювати у нових умовах та нести відповідальність за наслідки своєї роботи. Особливо це стосується фахівців педагогічного спрямування, які мають не лише оволодіти необхідними професійними навичками, уміти орієнтуватися у кризовому суспільстві, але й володіти на високому рівні відповідною інформаційно-комунікаційною компетентністю. Тому, важливого значення набуває формування та розвиток компетентностей

майбутнього фахівця закладів вищої освіти щодо оволодіння та запровадження інформаційно-комунікаційними технологіями.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) сприяє засвоєнню здобувачами освіти як теорії так і практики. За допомогою інформаційно-комунікаційних технологій забезпечується перетворення здобувачів вищої освіти на активних учасників освітнього процесу.

В. Биков, О. Білоус та Ю. Богачков виокремлюють ІК-компетентність, як важливий елемент у підготовці кваліфікованого фахівця [3].

Дослідник О. Овчарук характеризує ІК-компетентність як уміння запроваджуватись ІКТ на практиці з метою задоволення особистих потреб та вирішення професійних завдань, які виникають у певній виді діяльності [3].

Н. Баловсяк виокремлює три компоненти ІК-компетентності особистості:

- інформаційна складова (вміння ефективно опрацювати інформацію на всіх етапах її пошуку та представлення);
- комп'ютерно-технологічна складова (рівень оволодіння комп'ютером та відповідним програмним забезпеченням);
- процесуально-діяльнісна складова (використання сучасних інструментів інформаційно-комунікаційних технологій для роботи з інформаційними ресурсами та вирішення завдань) [1, с. 227–256].

Одним із аспектів використання ІКТ у підготовці майбутніх педагогів закладів вищої освіти є трансформація ролі студента в освітньому процесі. Це можливість активно формувати власний процес отримання знань та визначати індивідуальний напрямок руху у навчанні. Запровадження програмними продуктами, мультимедійними презентаціями, електронними освітніми ресурсами, базами даних, електронними бібліотеками сприяє розвитку комплексного розуміння сутності процесів, одержанню безперешкодного доступу до інформаційної бази будь-коли; допомогі в опрацюванні великого обсягу інформації, вміння самостійно опрацювати та вивчати навчальний матеріал, швидкого пошуку інформації для вирішення навчальних задач та можливість самостійно обирати шляхи їх розв'язку.

За допомогою інформаційно-комунікаційних технологій існує швидкий зворотній зв'язок здобувачів вищої освіти з викладачем,

здійснюється навчання використання сучасних ІКТ для підвищення якості освітнього процесу.

Також, інформаційно-комунікаційні технології мотивують до підвищення рівня знань та розвитку креативного мислення, забезпечення економії навчального часу. Інтерактивність та мультимедійна наочність навчального процесу забезпечує розширене представлення інформації, як наслідок, краще засвоєння знань [2, с. 82].

Формування практичних навичок здійснюється такими засобами ІКТ як: Інтернет-технології (web-сайти, соціальні мережі), телекомунікаційні технології (форуми, відео форуми, конференції), мультимедійні та програмні комплекси. Це надає змогу майбутнім фахівцям закладів вищої освіти розвитку пошукових здібностей, уміння працювати з інформацією, підвищення свого творчого потенціалу та самостійної пізнавальної роботи.

Таким чином, в умовах постійної динамічно поновлюваної інформації перед системою вищої освіти зростають вимоги до підготовки майбутніх педагогів, спроможних до постійного професійного зросту із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Література:

1. Баловсяк Н.В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2006. 334 с.
2. Кінаш І. А. Інформаційні технології в економічній освіті. *Інформаційні технології в освіті*. Вип. 10, 2011. С. 80-87.
3. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. рекомендації / [В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.] ; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. К. : Атіка, 2010. 88 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗИ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

*Сергій КОВАЛЬЧУК, канд. техн. наук, доцент Юрій БАРАНОВ,
канд. техн. наук, доцент Андрій БАРАНОВ,
Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Політичні, санітарно-епідеміологічні, соціально-економічні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві призводять до потреби переоцінки стандартів системи вищої освіти. Динаміка процесів, що відбуваються в суспільстві визначають нові тенденції в розвитку та підвищені якості освіти.

Суспільство та економіка в умовах глобалізації стають дедалі складнішими. Експерти визнають, що сучасні моделі економічного зростання здатні функціонувати за низького рівня зайнятості, що призводить до зростання безробіття та незахищеності зайнятості.

Викладання та одержання знань відбувається у суспільстві, науковому і технологічному просторі. Аналіз масштабних тенденцій є необхідним для прийняття рішень, що забезпечать побудову стійкого та готового до майбутнього середовища освіти.

У своєму звіті 2019 р. ОЕСР наводить три мегатренди, що впливають на майбутнє освіти:

глобалізація;

цифровізація;

старіння населення.

Глобалізація. Протягом найближчих десяти років більшість населення світу складатиметься з середнього класу. Це не тільки посилить тиск стосовно забезпечення кращої освіти для більшої кількості людей, а й щодо задоволення очікувань від освіти з боку більш вимогливих клієнтів. У країнах ОЕСР прогнозується, що спочатку це вплине саме на системи вищої освіти, оскільки їм доведеться докладати більше зусиль для залучення кращих студентів на набагато більш мобільному та конкурентному ринку.

Цифровізація. Освіта наразі відстає від цифровізації, і необхідно докласти більше зусиль, щоб скористатися інструментами та сильними сторонами нових технологій, одночасно вирішуючи проблеми щодо можливих зловживань, таких як кібервтворгнення та проблеми конфіденційності.

Старіння населення. За останні 45 років тривалість життя при народженні зросла в країнах ОЕСР в середньому від 70 до 80 років. Очікується, що частка людей віком від 65 років продовжить зростати. Працівники старшого віку зіткнуться із зростаючою невпевненістю на ринку праці, підвищуватиметься потреба у доступі до якісних можливостей перепідготовки та підвищення кваліфікації. Зростає потреба в цифровій грамотності та критичному мисленні не тільки молодих студентів, але й у людей старшого покоління. У багатьох країнах дорослі мають неадекватні навички управління складною цифровою інформацією, отже, уряди і роботодавці повинні серйозно вирішити питання, що стосуються не лише неперервності освіти, а й її всебічності.

Керівництво якістю освіти в системі професійної підготовки кваліфікованих кадрів стає основною метою політики сталого розвитку забезпечення позиттивного безперервного навчання, зайнятості й задоволення потреб якості й безпеки людства на сучасному етапі цивілізації – інформаційного суспільства випереджувальних знань і наукового пізнання.

Необхідність вивчення природи транснаціонального впровадження освіти, науки та інновацій полягає в теоретичному і методологічному обґрунтуванні передумов, а також практичній реалізації концепцій і стратегій контролю за якістю освітніх систем закладів вищої освіти з метою забезпечення як їх сталого розвитку зокрема, так і суспільства в цілому.

Забезпечення високої якості освіти в умовах кризи – це складний багатогранний процес, який включає в себе наукові пошуки та дослідження, щодо створення системи якісної освіти, що має важливе значення для інноваційного розвитку суспільства.

Якість вищої освіти – комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти у відповідності до інтересів особи, суспільства та держави. Якісна освіта повинна надавати кожному індивіду залежно від його інтересів здобувати повноцінну, безперервну освіту відповідного рівня в усіх її формах. Якість освіти є одним із центральних понять педагогічної науки та теорії державного управління освітою. Якість освіти як об'єкт управління виступає одним із найважливіших

показників, за яким у міжнародній практиці прийнято визначати результативність системи освіти будь якої держави та ефективність управління нею.

Більшість досліджень якості освіти здійснювались у межах педагогічної науки. Найчастіше предметом дослідження виступали якість знань, якість навчальних досягнень та результати освітньої діяльності.

Якість освіти можна оцінити за певними показниками (індикаторами). Найпоширенішими системами освітніх індикаторів є:

- освітні індикатори Ради з освіти Європейського Союзу;
- освітні індикатори Міжнародного Консультативного Форуму з освіти для усіх;
- освітні індикатори ЮНЕСКО, ОЕСР.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІМІТАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ В ХОДІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

*к. військ. наук, с.н.с Руслан КАЗМІРЧУК,
Георгій МАТВЄЄВ, Володимир ЛАРІОНОВ*

*Національна академія сухопутних військ імен гетьмана Петра
Сагайдачного*

Вміння приймати доцільні командирські рішення та діяти в стресових ситуаціях – одна з найважливіших навичок для майбутнього фахівця, яка знаходиться на одному рівні із здатністю виконувати різні фахові завдання та заходи. Зазвичай, при відпрацюванні відповідних дій (перевірка працездатності, підготовка до роботи тощо) на тренажерах, курсанти відчують себе впевненіше, оскільки при роботі на тренажерах майже повністю виключений стресовий компонент.

Спостереження свідчать, що більшість молодих офіцерів не вміють правильно діяти в стресових ситуаціях, що призводить до збільшення кількості помилок при прийнятті рішень, хоча при відпрацюванні навичок на тренажерах вони показували відмінні результати.

Аналізуючи досвід, ми можемо зробити наступні висновки:

технології імітації – важлива частина навчального процесу майбутніх фахівців;

робота за “імітаційними сценаріями” дозволяє підвищити рівень засвоєння практичних навичок;

використання технологій імітації дозволяє навчити курсантів боротись із стресом та діяти впевнено в критичних ситуаціях.

Використання імітації збагачує практичний досвід того, хто навчається в умовах, безпечних для особового складу, дозволяє формувати відповідні навички.

Концепція імітаційного навчання дозволяє успішно використовувати цей метод як структурований процес зворотного зв'язку за результатами навчального процесу, в ході якого викладач (інструктор) ставить ряд питань, а курсант аналізує результати власного виконання завдання.

У наш час імітаційні методи навчання широко використовуються в практичній підготовці військових фахівців у різних країнах. Завдяки застосуванню імітаційних технологій створюються необхідні умови для освоєння й закріплення практичних навичок, відпрацювання конкретних навичок в критичних (стресових) ситуаціях. Реалістична імітація дає можливість набути певних навичок за умови меншого ризику, а якість забезпечує об'єктивну оцінку результату навчання.

Процес удосконалення підготовки майбутніх офіцерів в умовах сучасної освіти достатньо складний та обумовлений багатьма чинниками. Навчання організовується не тільки з позицій надання певного набору знань, а й оволодіння практичними навичками відповідно до освітнього стандарту нового покоління, що вимагає від випускників умінь виконувати необхідний набір дій у різних умовах обстановки. У світі накопичено великий досвід методу імітаційного навчання. Сучасна військова освіта також не можлива без його впровадження, особливо під час відпрацювання навичок прийняття рішень.

Перевагами цього методу є відсутність ризику втрат, можливість моделювання різних ситуацій, можливість ознайомитися з виконанням складних та нетипових процедур до того, як перейти до реальних дій, що дозволяє знизити стрес під час навчального

процесу, здійснити необмежену кількість дій внаслідок послідовних повторів з розбором помилок. Проте, за умови імітації професійної діяльності, пріоритетом є саме навчальне завдання, у процесі якого допускається будь-який наслідок прийняття рішення для того, щоб курсант відчув усю повноту власної відповідальності за рівень підготовки.

Однак методика застосування й оцінки якості імітаційних технологій на сьогодні є неоднозначною. Залишаються відкритими такі питання: частота проведення занять, методика навчання, модель імітаційного сценарію, параметри оцінки роботи курсанта та ін. Основними проблемами під час організації імітаційного навчання є також чисельні групи курсантів, жорсткий розклад. Попри все це, імітаційне навчання має великі можливості, якщо брати до уваги чинники безпеки (дотримання встановлених правил, алгоритмів, протоколів, організацію цілеспрямованої взаємодії курсантів між собою із викладачем).

Для того, щоб ці підходи були застосовані, потрібна особлива організація навчального процесу, серед основних принципів якого:

- невелика кількість курсантів (10-12) на одного викладача;
- попередня підготовка;

- підготовка курсантів повинна бути такою, ніби їм реально вже потрібно самостійно проводити всі необхідні заходи;

- в умовах імітації кожен повинен отримати такий досвід, але з правом на помилку;

- під час планування та розробки “сценарію” тренування доцільно також використовувати кейс-метод, метод конкретних ситуацій, який передбачає прийняття конкретного рішення у запропонованій ситуації, а моделювання – можливість спроектувати поведінку моделі будь-якого об’єкта реального світу. Також під час тренувальних вправ доцільно використовувати різні подразнюючі чинники (звукові ефекти ближнього бою із одночасною демонстрацією зображень ймовірних наслідків цього бою, відео, уявне перебування на пункті управління, виконання різних операцій під час процесу навчання у засобах захисту тощо). Курсант розуміє, що повинен прийняти вірне рішення, або виконати певні дії незважаючи на відволікаючі фактори і психологічний стан, браку часу на обдумування варіантів дій.

завдання викладача імітаційного навчання під час проведення розбору не одразу дати оцінку, що було добре, а що погано, а з'ясувати, чому зробив так або інакше курсант, що завадило йому досягти потрібного результату і як він планує діяти наступного разу;

для того, щоб курсант отримав необхідний досвід, імітація має бути максимально наближеною до реальної ситуації, перелік оснащення, обстановка повинні сприяти підвищенню реалістичності дій, що виконуються;

використання дистанційних форм підготовки до імітаційного тренінгу, управління само- та взаємопідготовкою курсантів;

застосування системи об'єктивного контролю.

Отже, імітаційне навчання у якості обов'язкового компоненту професійної підготовки надає можливість істотно підвищити якість навчального процесу, рівень оволодіння стандартизованими практичними навичками, об'єктивність виконання завдань фіксації та аналізу дій тих, хто навчається. Кінцевим результатом сценаріїв, що використовуються стане формування індивідуальних і командних практичних навичок випускників та підвищення рівня їх компетенції.

Проводячи аналіз літературних джерел, можна прийти до висновку, що для забезпечення ефективності будь-яких засобів імітаційного моделювання необхідно додатково провести дослідження у наступних напрямках: вивчення психологічних та психофізіологічних характеристик приймання та переробки інформації того, хто навчається, властивостей його пам'яті й мислення, здійснення нею керуючих дій; психологічний аналіз діяльності того, хто навчається, обґрунтування ролі різних психічних процесів у цій діяльності, вивчення та опис конкретних видів операторської діяльності; розробку методів дослідження та прогнозування ефективності взаємодії того хто навчається з навчально-тренувальним засобом або технікою, зокрема - швидкості, точності, надійності й напруженості курсанта в ході процесу тренування; дослідження впливу емоційного стану оператора на динаміку його працездатності.

Література:

Стресостійкість: навчальний посібник / Бардин Н. М., Жидецький Ю. Ц., Кіржецький Ю. І., Когут Я. М., Пряхіна Н. О.; за

ред. Я. М. Когута. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. - 204 с.

Імітаційне моделювання: Навчальний посібник / Ситник В. Ф., Орленко Н. С. – К.: КНЕУ, 1998. - 232 с.

Гапеева О.Л. Впровадження інформаційних технологій у самостійну роботу курсантів і студентів ВВНЗ – порядок організації та проведення. Збірник наукових праць – Кривий Ріг: КНПУ, 2012. – С. 54–58.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗВО: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

д-р. пед. наук, доцент Юлія КОЛІСНИК-ГУМЕНЮК

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

В сучасних соціально-економічних умовах актуалізуються завдання щодо ефективності гуманітарної підготовки у ЗВО. Їх вирішення вимагає перегляду психолого-педагогічних засад підготовки та виховання фахівців для всіх сфер суспільного життя, посилення в діяльності навчальних закладів акценту на формування професійної культури з метою підготовки фахівців, які відповідали б світовим стандартам.

Незважаючи на численні дослідження, питання формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у ЗВО у процесі вивчення гуманітарних дисциплін розкрито не достатньо. Мало уваги, на наш погляд, приділяється значенню соціально-гуманітарних предметів та їх впливу на формування загальної культури майбутніх працівників. Майже не знайшли висвітлення в наукових працях педагогічні умови розвитку професійно-етичних якостей майбутніх фахівців.

Підготовка майбутніх фахівців у ЗВО спрямована на формування у студентів належного рівня професійної майстерності, виховання відповідних якостей з одночасним розвитком загальної культури. Однією із складових культури особистості є професійна культура, яка передбачає сформованість знань, творче ставлення до праці, володіння певною стратегією, розвиненість професійної

інтуїції тощо. Це поняття охоплює сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично та регулюють професійну діяльність людини в кожній галузі.

Професійна культура фахівця поєднує культуру поведінки, комунікативну культуру, культуру обслуговування, організаційну культуру тощо.

Оскільки ці елементи пов'язані з професійною етикою, то вважаємо за доцільне вести мову про професійно-етичну культуру фахівців, яка є сукупністю моральних цінностей та етичних норм, що стали внутрішніми особистісними переконаннями і спрямовують професійну діяльність на формування і відтворення морально-етичних вимог суспільства. Вона наповнює професійним змістом процеси діяльності, відображає досягнутий у ній рівень майстерності та засвідчує відповідальне ставлення до праці. Професійно-етична культура є показником досконалості процесу обслуговування в організаційному, психологічному, етичному, естетичному та інших аспектах.

Особливості практичної діяльності майбутніх фахівців і норми їхньої поведінки регулює професійна етика, предметом якої є об'єктивні основи, сутність, специфіка, структура й основні функції моралі працівників. Закони і положення професійної етики, інтегровані в поглядах, знаннях, поведінці фахівця, відображає його професійно-етична культура.

У загальній системі вищої освіти особливо багато важить морально-етична підготовка і виховання майбутніх фахівців на принципах професійної честі, гуманізму, людської порядності й відповідальності. Духовне зростання, збагачення професійно-етичної культури фахівця – необхідні умови виконання професійного і гуманного обов'язків. Професійно-етична культура працівника відрізняється складністю й багатомірністю, виступає як предмет, засіб і результат навчальної та професійної діяльності, у процесі якої засвоюються й розширюються певні специфічні категорії цінностей.

Сукупність вимог до професійно-етичної культури майбутніх фахівців у вигляді ціннісних орієнтацій умовно поділяємо на три групи: особистісні, професійні, соціально значущі.

Комплексність поняття професійно-етичної культури виявляється в тому, що критеріями її формування є не лише знання (освіченість), а й сформовані на основі знань переконання: моральна зрілість працівника полягає в єдності емоційного та практичного аспектів його діяльності. Вона визначається не окремими якостями, а їх сукупністю, моральним змістом, рівнем розвитку особистісної, професійно значущої та соціально значущої складових. Професійно-етична культура працівника органічно поєднує моральну свідомість (ціннісно-змістовий аспект), моральну діяльність (емоційно-діяльнісний аспект) та моральні відносини (комунікативно-соціальний аспект). Важливим у ході професійної підготовки фахівця є процес перетворення етичних знань в сукупність моральних переконань, що потребує, зокрема, неперервного формування професійно-етичних якостей як необхідної умови переходу етичних мотивів у відповідні знання та діяльність.

У структурі професійно-етичної культури фахівця ми виділяємо шість компонентів: мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний, креативний.

Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін передбачає передусім становлення і розвиток особистості, входження її в нове соціальне середовище. Гуманітарна підготовка студентів впливає на формування їхніх професійно-світоглядних якостей, забезпечує координацію всіх ланок соціально-психологічної готовності до виконання професійної діяльності, є системоутвірною функцією, що об'єднує в єдине ціле елементи фахової підготовки. Її мета: педагогічний вплив на формування й розвиток професійно-етичної культури через професійно-спрямоване викладання гуманітарних дисциплін як засіб самопізнання і професійного самовдосконалення.

Концептуальні основи формування професійно-етичної культури студентів у ЗВО передбачають: систематичне

ознайомлення в усіх циклах дисциплін з професійно-етичними та гуманістичними цінностями; застосування широкого спектра практичних форм роботи, спрямованих на розвиток умінь і навичок реалізації професійно-етичних принципів; об'єднання всіх компонентів процесу формування професійно-етичної культури в єдину цілеспрямовану систему професійної підготовки і виховання майбутніх фахівців.

Педагогічні умови формування професійно-етичної культури у процесі вивчення гуманітарних дисциплін включають:

- професійну спрямованість вивчення гуманітарних дисциплін;
- педагогічну взаємодію на засадах комплексу психолого-педагогічних підходів;
- інтерактивні методики управління пізнавальною діяльністю;
- готовність викладачів до використання професійних знань і досвіду професійної діяльності, отриманого у процесі навчання, з метою реалізації міжпредметних зв'язків і становлення цілісної особистості фахівця [1].

Педагогічні умови формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін відображають взаємодію гуманізації освіти і суспільства, професійної підготовки фахівців, взаємовплив освітнього середовища й новітніх технологій, які впроваджуються у ЗВО.

Література:

1. Колісник-Гуменюк Ю. І. (2013). Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах: монографія. Львів: «Край». 296 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З РОЗМІНУВАННЯ

канд. іст. наук, доцент Руслан КОЛОС

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Велика потреба на теперішній час у кваліфікованих фахівцях з розмінування у зв'язку з необхідністю очищення ділянок місцевості для розташування підрозділів, перевірки доріг через наслідки бойових дій на території України та вимагає пошуку шляхів удосконалення підготовки спеціалістів з розмінування.

Методика практичної підготовки фахівців з розмінування місцевості охоплює питання, які пов'язані з знанням наказів, інструкції, що регламентують особливості проведення робіт з розмінування місцевості та вибухових робіт. Тому сапери повинні бути компетентними в визначенні видів та типів боєприпасів й інших вибухонебезпечних предметів, їх устрою та принципу дії, організації та здійсненні робіт з розмінування місцевості. Знати тактико-технічні характеристики засобів інженерного озброєння, техніки, приладів і обладнання, які використовуються при проведенні робіт з розмінування та знищення боєприпасів. Володіти методикою ведення підривних робіт, дотримуватись заходів безпеки при розмінуванні. Знати порядок зберігання, обліку, перевезення та видачі вибухових речовин, засобів підриву та вибухонебезпечних предметів, заходи безпеки під час поводження з вибуховими речовинами та засобами підриву, а також володіти основами медичних знань для надання домедичної допомоги потерпілим від вибуху.

Тому методику практичної підготовки спеціалістів з розмінування слід розглядати як систему правил та сукупність способів цілеспрямованого здійснення практичного навчання. В результаті підготовки спеціалісти з розмінування повинні самостійно здійснювати роботи з перевірки ділянок місцевості та доріг на наявність вибухонебезпечних предметів, виконувати роботи з знешкодження (знищення) виявлених боєприпасів без порушень заходів безпеки [1. с. 5].

Застосування активних методів навчання в поєднанні з патріотичною мотивацією дає високий результат підготовки. Для

цього необхідно здійснювати творче впровадження досвіду проведення бойових дій на території України в систему підготовки слухачів: шляхом аналізу інформаційних матеріалів, що надходять від замовників та органів військового управління, особистого спілкування військовослужбовців, що приймали участь в бойових діях з тими, що навчаються, вивчення матеріалів, що надають випускники.

Важливим кроком у формуванні у майбутніх фахівців з розмінування професійних навичок виступає навчальний курс "Сапер (розмінування) L-1B". На заняттях здійснюється комплексне формування професійно важливих якостей саперів, які мають прикладне спрямування. Позитивний результат в підготовку вносять спеціалізовані навчальні приміщення з ділянками різних типів ґрунтів. Під час заняття є можливість залучити тих, хто навчається до відпрацювання практичних дій на відповідному типі ґрунту. За потреби є можливість відтворити різні кліматичні ефекти, а саме: дощову погоду за рахунок системи розпилення води, яка змонтована під стелею, туману за рахунок застосування генератора пару, сильного вітру завдяки залученню осьового вентилятора, звукового фону майбутнього середовища робіт завдяки звуковій системі. Кожен майданчик має ширину п'ять метрів та довжину десять метрів для організації потокового методу залучення курсантів.

Для тренування діям в складі груп розмінування доцільно застосовувати спеціально обладнане навчальне місце "стежка сапера". Це ділянка місцевості, на якій встановлені навчальні, навчально-імітаційні мінно-вибухові засоби, різноманітні замикачі, які застосовуються на сході України. Також розташовуються пастки з саморобними та промисловими замикачами різноманітних принципів дії. Навчальна група до 10 чоловік під час пересування стикається з різноманітними перешкодами та приймає рішення щодо подолання перепон. При здійсненні хибної операції одним військовослужбовцем або групою передбачається спрацювання сигнальних засобів (світлові та звукові), що є сигналом до повторних дій та вироблення вірних навичок та вмій. За потреби навчаються виконувати заходи з тактичної медицини по наданню допомоги умовно постраждалому [2. с. 64].

Типовим спорядженням кожного військовослужбовця в групі повинно бути: сучасні міношукачі (металодетектори) та щупи, прапорці для позначення мін, кішки різних типів, комплекти №75, №77, комплект індивідуального захисту, мала піхотна лопата, зброя, протигаз та радіостанція.

Для тренування в протидії застосуванню протибортових мін необхідно враховувати типи датчиків цілі: оптичний, сейсмічний, інфрачервоний та обривний. Імітатори таких датчиків зазвичай виготовляються силами інструкторів.

Після проходження одним відділенням стежки відбувається її оновлення за рахунок переміщення місця розташування окремих елементів та доповнення новими елементами.

Отже, запровадження нових підходів практичного спрямування в підготовці спеціалістів з розмінування з врахування загальновідомих закономірностей організації освітнього процесу в поєднанні з активними методами підготовки, а також застосування новітніх засобів розвідки та розмінування дає можливість сформувати професійно важливі якості майбутніх фахівців.

Література:

1. Івасюк М.О., Фтемов Ю.О., Швець О.О., Павлючик В.П., Окипняк Д.А., Колос Р.Л. Методика проведення занять з тактико-спеціальної підготовки із підрозділами інженерних військ: Навчальний посібник / М.О. Івасюк, Ю.О. Фтемов, В.П. Павлючик «та ін.». – Львів: НАСВ, 2016. – 208 с.

2. Фтемов Ю.О., Колос Р.Л., Кирильчук В.Ю., Каршень А.М., Швець О.О., Білик Ю.В., Бричинський О.В., Ковальов Г.Г. Мінна безпека та протидія саморобним вибуховим пристроям: Навчальний посібник / Ю.О. Фтемов, Р.Л. Колос, В.Ю. Кирильчук «та ін.». - Львів: НАСВ, 2019. – 365 с.

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ПРАКТИЧНОЇ НАВЧЕНОСТІ КУРСАНТІВ ЗА
ДИСЦИПЛІНОЮ "ІНЖЕНЕРНІ ЗАГОРОДЖЕННЯ" В
УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА**

*доцент Олександр КОРОЛЬОВ, Дмитро РЕЗУНЕНКО
Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра
Сагайдачного*

На виконання вимог Концепції підготовки Збройних Сил України науково-педагогічним колективом академії, в тому числі викладачами з навчальної дисципліни “Інженерні загородження” активно та наполегливо ведеться робота щодо впровадження в навчальний процес методичних підходів з підготовки курсантів за досвідом армій країн - членів НАТО, які ґрунтуються на певних аспектах навчання та на питанні: Як навчити курсанта?

Аспекти навчання у свою чергу включають п’ять складових:

1. Основи або Basics / Foundations.
2. Рівні знань або Levels of Knowledge.
3. Рівні професіоналізму або Levels of (robust) Professionalism.
4. Рівні внутрішнього відношення або Levels of Internal Attitude.
5. Узагальнення (підсумок) або Summary.

Основою (Basics / Foundations) виступає: робоча програма навчання (керівництво - Leadership Development) та цивільна освіта курсантів, їх підготовленість; спосіб мислення; норми культури навчання; область застосування (напрямок навчання). На цьому етапі повинні бути створені: взаємозв’язок між викладачем/курсантом та відповідна атмосфера навчання.

Відтворений пошук відповідей на питання:

- Як і що вчити? (How and What to teach!). - Мета і завдання освіти? (Goals and Aim of Pol Edu). - Як адаптувати процес навчання із завданнями навчання?

На підставі цих питань (а саме основного - Як навчити?) і впливає трикутник аспектів навчання: бажання; знання; професіоналізм.

Рівні знань (навчання) – шість складових від простого до складного (комплексного): знати процес навчання; розуміти складові навчання та мету; застосовувати; аналізувати; поєднання корисної інформації; оцінювання.

Рівні професіоналізму – п'ять складових від показу до відпрацювання, закріплення навичок, засвоєння матеріалу: навчання під керівництвом; відпрацювання у простих (легких) умовах; відпрацювання у складних умовах; відпрацювання у більш складних умовах; освоєння у будь-яких умовах.

Рівні становлення (формування) аналітичного мислення, перетворення курсанта в організатора – п'ять складових: отримання; реагування; усвідомлення; виділення пріоритетів; раціональні висновки і дії відповідно до пріоритетів. Таким чином, загальні методичні підходи базуються на основних елементах навчання: зацікавлення; аналогії; дослідження ідей, творчість; постановка питань; менше значить більше; нескладність; кінцевий результат; мислення, висновки; якість ніж кількість; тренування.

Перспективним напрямком підвищення ефективності проведення занять в умовах кризового суспільства є використання методики Активного навчання.

Активне навчання – це метод навчання, який безпосередньо залучає курсантів у процес навчання. Торкаючись питань активного навчання, перш за все, мається на увазі нові форми, методи та засоби навчання, які отримали назву активних: проблемні лекції; семінари-дискусії; розгляд та обговорення конкретних ситуацій інженерного забезпечення бойових дій; методи математичного моделювання (бажано) за допомогою електронно-обчислювальних машин (ЕОМ); ділові ігри (КШН, тренування); різні види навчань. В активне навчання включаються також різноманітні форми науково-дослідної роботи, виконання дипломних, курсових робіт, стажування, тематичне удосконалення, навчання на передатестаційних циклах тощо. Зазвичай Активні методи навчання базуються на трьох блоках: паузи для роз'яснення; експертна оцінка; групові питання. Досвід активного навчання в арміях країн – членів НАТО на всіх рівнях системи військової освіти доводить, що за допомогою його форм, методів та засобів можна досить ефективно розв'язувати низку завдань, які важко вирішити при традиційному навчанні: - формувати не тільки пізнавальні, але й професійні мотиви та

інтереси; - виховувати системне мислення спеціаліста, яке містить цілісне розуміння не тільки обстановки, сил та засобів, але й себе, свого місця у підрозділі, армії; - давати цілісну уяву стосовно інженерної діяльності та її крупних фрагментів; - навчати колективній мисленій та практичній роботі, формувати командирські вміння і навички взаємодії та спілкування, індивідуального та спільного прийняття рішень, виховувати відповідального ставлення до справи, соціальних цінностей та настанов, статутів Збройних Сил України в цілому; - опанувати методи організації виконання заходів інженерного забезпечення, моделювання, в тому числі математичного та імітаційного, проектування, прогнозування.

Наразі форми та методи, які прийнято називати активними необхідно комплексно застосовувати у поєднанні з традиційними. Сучасна військова освіта зіткнулась з проблемою необхідності підготовки кваліфікованих військових фахівців з числа молоді з недостатнім рівнем мотивації до навчального процесу та практичного спрямування знань середньої освіти.

Це пов'язано з багатьма факторами розвитку сучасного суспільства як на державному рівні в загальноосвітніх навчальних закладах, так і особистому рівні. Не забуваємо також, країна веде війну з агресором. За таких умов доцільно або вводити нові види і форми роботи з курсантами, або більш ефективно використовувати ті, які раніше не розглядалися як основні. Тому, виникає негайна потреба підвищення рівня практичної навченості курсантів та відповідно удосконалення методичних підходів науково-педагогічного складу на наступних принципах:

професійна спрямованість – відповідність цілей і змісту навчання переліку конкретних завдань, визначених робочою програмою навчальної дисципліни, з наданням пріоритету практичним заняттям, яка ґрунтується на стандартах НАТО та відповідає критерію високої ефективності за прийнятних витрат;

науковість – обґрунтованість процесу навчання (підготовки) та його змісту з позицій останніх досягнень військової науки і техніки; систематичність і послідовність – розподіл змісту навчання за періодами семестрів (строками навчання), тісний взаємозв'язок та

наступність навчання, відповідність вимогам стандартів підготовки (бакалавр);

комплексність – системне використання різних форм і методів підготовки для формування у курсантів визначених компетентностей (фахових здібностей) за стандартами підготовки (стандартами вищої військової освіти) для виконання обов'язків за спеціальністю “Військове управління” та спеціалізації “Управління діями інженерних підрозділів військ і сил”;

доступність – відповідність навчання його змісту, форм і методів рівню навченості курсантів, що створює передумови для ефективного навчання; максимальне наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій – навчати тому, що необхідно знати та вміти для якісного виконання завдань за призначенням;

наочність – врахування у процесі підготовки особливостей пізнавальної діяльності курсантів; індивідуальний підхід – персональний підхід до кожного із тих, хто навчається, під час підготовки та проведення занять, розвиток його спроможностей творчо мислити і працювати самостійно.

По суті форми навчання курсантів включають: колективну підготовку: тренування (роздільні, спільні); навчання (командно-штабні, тактичні, тактико-спеціальні, базові тощо); заняття (теоретичні; практичні – тактичні, тактико-спеціальні, тактико-стройові, інструкторсько-методичні тощо); польовий вихід; індивідуальну підготовку: курсову підготовку; заняття згідно робочої програми навчальної дисципліни (лекції, семінари, практичні та групові заняття, групові вправи, літучки, тренування тощо); стажування; самостійну підготовку; контрольні заходи тощо.

Логічна послідовність вивчення курсантами навчальної дисципліни "Інженерні загородження" побудована на принципі поступового безперервного нарощування знань, вмінь і навичок спираючись на раніше засвоєні модулі інших навчальних дисциплін (професійної (професійно-орієнтованої) і практичної підготовки) навчального плану. У такій послідовності оволодіння курсантами навчального матеріалу є обов'язковим врахування вхідного рівня сформованості знань і вмінь за загальновійськовими, тактичними і тактико-спеціальними дисциплінами та успішності (якості) виконання нормативів за вже вивченими модулями (темами) дисципліни "Інженерні загородження".

При підготовці курсантів в умовах кризового суспільства також необхідно звернути увагу на підготовку курсантів академії на вивчення іноземної мови з пріоритетами саме заходів інженерної підтримки у поєднанні з термінами тем (модулів) навчальних дисциплін факультету.

Література:

1. Стратегічний оборонний бюлетень України затверджено Указом Президента України від 17 вересня 2021 року №473/2021. Київ, 2021.
2. Наказ МОУ від 22.02.2016 № 95 "Про затвердження Концепції підготовки Збройних Сил України". Київ, 2016.

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ЗНАНЬ З БАЗОВИХ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

канд. пед.наук, доцент Оксана КУДРЯ

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г.
Короленка*

Підготовка здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з освітньої програми «Середня освіта (Трудове навчання та технології)» за спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) з питань безпеки життя і діяльності людини в умовах сьогодення під час воєнних дій на території України продовжує бути надзвичайно актуальною.

Належна фахова підготовка майбутніх вчителів технологій, зокрема і з безпекових питань, обізнаність з реаліями організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного часу та пандемії КОВІД 19, має закласти успішне підґрунтя для їх майбутньої трудової діяльності. Обізнаність з цих питань, уміння адекватно та своєчасно реагувати на виникаючі небезпеки та ефективно приймати дієві рішення, спрямованні на збереження власного життя і здоров'я усіх учасників освітнього процесу, є важливими для майбутнього вчителя технологій.

Приділено увагу питанням підготовки здобувачів освіти з питань безпеки життя і діяльності людини розглядають у своїх роботах В.Кондель, О.Пуляк, В.Стешенка, В.Титаренко та ін.

Особливості навчання майбутніх учителів технологій безпекознавству висвітлено у працях А.Цини, О.Дебре, Л.Гриценко, Ю.Срібної, Л.Хоменко та ін.

Метою статті є аналіз особливостей формування у майбутніх вчителів технологій знань з базових правил безпеки під час війни.

Система підготовка майбутніх учителів технологій в ПНПУ імені В.Г.Короленка з питань життя і діяльності людини є різноплановою. Щодо навчальної діяльності, то до блоку загальних дисциплін освітньої програми «Середня освіта (Трудове навчання та технології)» 2022 року набору включено такі дисципліни: для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – дисципліна «Безпекознавство», для другого (магістерського) рівня вищої освіти – дисципліна «Цивільний захист».

Враховуючи той факт, що після закінчення бакалаврату не всі студенти продовжать подальше навчання у магістратурі, тому особливої уваги заслуговує питання змістового наповнення освітнього компоненту «Безпекознавство» актуальним навчальним матеріалом щодо ризиків і небезпек під час воєнних дій, алгоритмів поведіння під час повітряної тривоги, обстрілів і бомбардувань, комендантської години, хімічної небезпеки, радіаційної аварії, тобто ознайомлення з базовими правилами безпеки під час війни.

Освітній компонент «Безпекознавство» передбачає теоретичну і практичну підготовку здобувачів освіти з безпеки життя і діяльності людини, набуття знань та умінь зі створення безпечних умови життя і діяльності у середовищі перебування, здійснення ефективної професійної діяльності за спеціальністю, вираховування можливостей виникнення техногенних аварій і природних небезпек, що здатні спричиняти надзвичайні ситуації та призводити до негативних наслідків; формування у майбутніх фахівців відповідальності щодо особистої та колективної безпеки і розуміння важливості обов'язкового виконання усіх заходів гарантування безпеки праці у побуті та на робочих місцях.

Наразі передбачено висвітлення в межах даного освітнього компоненту питань щодо пандемії КОВІД 19, а також сучасних реально існуючих небезпек для життя людини під час воєнних дій на території України, ознайомлення із порадами щодо підтримання психічного, фізичного здоров'я, безпеки, харчування, освіти та розвитку:

- у змісті теми «Природні небезпеки середовища життєдіяльності» передбачено опанування таких питань: пандемія коронавірусного захворювання (COVID-19); інноваційні тенденції у сфері охорони праці, нововведені нормативно-правові документи з охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладах освіти в умовах пандемії COVID-19;

- у зміст теми «Соціальні небезпеки» включено питання: соціальні конфлікти з використанням звичайної зброї та засобів масового ураження; російське вторгнення в Україну 2022 року; базові правила безпеки під час війни; безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки в умовах воєнного стану.

Крім навчальної діяльності здійснюється ознайомлення студентської молоді з важливою і корисною інформацією щодо небезпек воєнного часу, яка висвітлюється у відповідних публікаціях на сайті кафедри та сторінках кафедри у соціальних мережах (Instagram, Facebook).

Унікальні можливості для знайомства майбутніх учителів технологій з реаліями та наслідками війни в Україні, активного залучення їх до соціального волонтерства є у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка. Освітній заклад активно співпрацює з простором-партнером Veteran Hub «Свої тут. ++» [1]. На базі ветеранського простору здійснюється просвітницька діяльність та проводяться тематичні заходи [2; 3].

Таким чином, перед сучасними закладами освіти стоїть важливе завдання із забезпечення ефективної підготовки майбутніх фахівців з питань безпеки життєдіяльності, що є необхідними для буденного життя (наразі – життя в умовах воєнного часу) та майбутньої професійної діяльності. Підготовані належним чином майбутні учителі технологій зможуть грамотно реагувати на виникаючі небезпеки та ефективно приймати дієві рішення, спрямованні на збереження власного життя і здоров'я усіх учасників освітнього процесу.

Література:

1. На базі Полтавського педагогічного відкрився ветеранський простір Плюс Плюс ++. URL: <http://pnpu.edu.ua/news/na-bazi-poltavskogo-pedagogichnogo-vidkrivsyia-veteranskij-prostir-plyus-plyus.html>

2. Зустріч з координаторкою простору-партнеру Veteran Hub «Свої тут. ++» Юліаною Линник на факультеті технологій та дизайну. URL: <http://pnpu.edu.ua/news/zustrich-z-koordinatorkoyu-prostoru-partneru-veteran-hub-svo%D1%97-tut-yulianoyu-linnik-na-fakulteti-tehnologij-ta-dizajnu.html>

3. Волонтери факультету технологій та дизайну підтримують захисників України. URL: <http://pnpu.edu.ua/news/volonteri-fakultetu-tehnologij-ta-dizajnu-pidtrimuyut-zahisnikiv-ukra%D1%97ni.html>

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ольга КУЗЬМЕНКО, Тетяна РЄЗНИКОВА

*Полтавський фаховий коледж нафти і газу Національного
університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

Сьогодні, як ніколи, важливі спеціалісти, які можуть не лише чітко і якісно виконувати поставлені перед ними завдання, а й такі, що вміють творчо мислити, бути гнучкими та креативними у нестандартних ситуаціях, у знаходженні нових підходів та рішень. І тому нагальною стає потреба виховувати культурну й творчу особистість, здатну висловлювати думки оригінально, нетрадиційно.

Як було зазначено в матеріалах серпневої конференції працівників освіти у 2022 році, "уведення в Україні воєнного стану позначилося на всіх сферах суспільного життя. Освітня галузь також зазнала змін. Війна негативно впливає на організацію освітнього процесу, це зумовлює потребу в гнучкій трансформації діяльності освітньої сфери" [1]. Але питання розвитку креативного мислення завжди є актуальним. Творчий потенціал можна і слід розвивати протягом усього життя, адже творчість – важлива риса, яка допомагає людині орієнтуватися та швидше адаптуватися у суспільстві та в насиченому, неоднозначному інформаційному просторі.

Підходи до становлення творчої особистості в процесі освітньої діяльності досліджують І.Волощук, Н.Волошина, І.Головко, А.Дусавицький, Б.Ільюк, В.Костюк, І.Матюша, Л.Момот, К.Нор, Л.Шелестова, Л.Божович, Л.Венгер, В.Давидов, Д.Ельконін, Н.Менчинська. Проблеми розвитку творчого мислення були присвячені дослідження видатних вітчизняних та зарубіжних

психологів і педагогів, зокрема Л.С.Виготського, П.П.Блонського, Н.О.Менчинської, Г.О.Люблінської, М.М.Шардакова, Л.В.Занкова, В.В.Давидова, Г.С.Костюка і ін. [2].

Важливу роль у розвитку та стимулюванні творчого мислення молоді відіграє викладач. Його завдання полягає не лише у тому, щоб помітити творчу особистість і підтримати її, а й у тому, щоб розвинути творче мислення "звичайного" студента.

За твердженням педагогів та психологів, високий рівень IQ не гарантує творчих досягнень. Можна бути інтелектуалом і не стати творцем. Тому так важливо розвивати креативне мислення з дитинства.

На жаль, у сучасній освітній діяльності спостерігаються певні недоліки: звертається посилена увага або на студентів, схильних до порушень дисципліни чи з проблемних сімей, або на обдарованих, які представляють заклади освіти на різних конкурсах вищого рівня [3].

А "звичайні" студенти досить часто обділені увагою. І добре, коли з часом вони потраплять до категорії "обдарованих", а не проблемних. Але якщо створити умови для творчості, то "розкриються" всі студенти або хоча б їх більша частина.

Завдання педагога – побачити творчі нахили здобувача освіти та прагнути розвивати їх. Для цього слід дотримуватися певних методів: неприпустимості критики творчих спроб; заохочення незвичних ідей та запитань, водночас не залишаючи без відповіді запитання студентів; надання самостійності у виборі методів вирішення проблеми; підтримання оригінальності та креативності мислення.

Сьогодні ставить перед педагогами нові завдання. Діяльність під час воєнного стану, перебування тривалий час на дистанційному навчанні змусило освітян переформатувати підхід до своєї роботи, змінити її відповідно до нових вимог часу, активізуючи традиційні види діяльності та відпрацьовуючи нові методики, адже комунікують вони із представниками покоління, яке не уявляє себе поза межами інтернет-простору.

І тому сьогодні у пріоритеті є здатність викладача бути тонким психологом, організатором пізнавальної діяльності студента,

керівником його соціального й духовного розвитку. А це охоплює не лише викладання дисципліни, а й включення студента у громадську, спортивну та культурно-просвітницьку діяльність закладу.

З метою розвитку пізнавального інтересу, творчих здібностей під час навчальних занять гуманітарного циклу доцільно використовувати активні форми, коли студенти беруть участь у рольових і ділових іграх, у виконанні та створенні дидактичних вправ, вирішують проблемні завдання. Так, на заняттях з української літератури при вивченні життя та творчості письменника студентам пропонується взяти інтерв'ю у відомої людини. Таким чином, виконуючи роль як журналіста, так й інтерв'юера, студент "проживає" долю письменника, а зображення твору, який вивчається, у вигляді малюнка чи схеми, розвиває його образно-логічне мислення, що дозволяє закріплювати причинно-наслідкові зв'язки.

На заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) студенти навчаються оригінально висловлювати думки, правильно відстоювати свою позицію, розв'язувати конфліктні ситуації у ході дискусії, виголошувати публічний виступ, успіх якого не можливий без креативності мислення.

Максимальний розвиток творчого потенціалу студентів відбувається у процесі спеціально організованої навчальної діяльності у вигляді ділової гри, що дозволяє моделювати різні складні й конфліктні ситуації, аналогічні тим, з якими студент може стикнутися в житті. І тому на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) популярним є моделювання ділової бесіди, співбесіди при прийомі на роботу, ділової телефонної розмови тощо. Така гра завжди націлена на вироблення стратегії поведінки, сприяє формуванню інтуїції, умінь вільно орієнтуватися та діяти в складній ситуації, допомагає передбачати можливі наслідки тих чи інших рішень, аргументувати свій вибір.

На нашу думку, творча самореалізація особистості невід'ємна від усвідомлення громадського та особистого сенсу діяльності, утвердження цінності кожної людини. Так, різноманітні флешмоби, челенжі розкривають творчий потенціал студентів, які до виконання, здавалося б, звичайного завдання знаходять несподівані, креативні підходи.

Ознакою формування чіткої громадянської позиції є активна участь студентів у волонтерському русі, який просто не можливий без творчого підходу та нестандартних рішень у складних життєвих ситуаціях.

Отже, важливою умовою становлення творчої особистості студента є формування інтересу до майбутньої професійної діяльності та стимулювання його творчості, а шляхи до вдосконалення підготовки фахівця полягають в організації самостійної роботи, яка допомагає розвивати ініціативу, формувати власні погляди, переконання, виховувати почуття відповідальності.

Література:

1 Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник [Електронний ресурс]. - К., 2022. – с. 17. – Режим доступу :

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

2 Мазуровська О. В. Розвиток творчого мислення учнів [Електронний ресурс] / О. В. Мазуровська. – Режим доступу: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/1575>.

3 Кучер У. В. Розвиток творчого потенціалу студентів. [Електронний ресурс] / У. В. Кучер – Режим доступу: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/2_2010/kucher.pdf.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

канд. пед. наук, доцент Анастасія ЛІТВИНОВА,

канд. біол. наук, доцент Ганна ТИМЧЕНКО

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Відповідно до стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013 р.), однією з форм отримання освіти на основі виключно інформаційно-комунікаційних технологій є електронна освіта, яка набуває активного поширення сьогодні під час пандемії

Covid-19 та військового стану. Тому основним завданням викладача у закладі вищої освіти стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи студентів з використанням електронних освітніх технологій. Щоб виконати завдання, які постали перед закладом вищої освіти, потрібно вдосконалювати освітній процес, розробляти нові методи і форми взаємодії викладача та студента, стимулювати освітню діяльність через використання інформаційно-комунікаційних технологій. Саме тому у закладах вищої освіти останнім часом спостерігається тенденція до активізації форм та методів електронної освіти та дистанційного навчання об'єднання яких сьогодні носить спільну назву E-learning.

Одночасно відбувається трансформація системи класичної освіти та створення відкритих освітніх ресурсів – дистанційних курсів на базі LMS Moodle, які створюють нові умови для навчання завдяки реалізації відкритості та доступності навчання, знайомлять учасників освітнього процесу з системою LMS Moodle (інтерактивні завдання, тести, додаткова література та посилання на корисні інформаційні ресурси, форуми з відповідної проблематики із провідними фахівцями з інших ЗВО), стають інформаційним майданчиком задля виконання самостійної роботи, участі в олімпіадах і конкурсах на базі LMS Moodle та відкривають нові можливості задля використання елементів системи LMS Moodle [1].

В умовах інформаційно розвинутого суспільства потрібна принципова зміна організації освітнього процесу: скорочення аудиторного навантаження, заміна пасивного слухання лекцій зростанням частки самостійної роботи студентів, підвищення рівня аналітичного пошуку в мережі, доступу до відкритих електронних носіїв інформації та дистанційної освіти у будь-яких освітніх закладах світу. Саме тому сучасні навчальні пріоритети орієнтуються на самостійну діяльність студентів в освітньому процесі. Впровадження системи електронного навчання в діяльність ХНУ імені В. Н. Каразіна відбувалася шляхом створення дистанційних курсів на безкоштовному сервісі LMS MOODLE.

Прикладом є дистанційний курс «Безпека життєдіяльності та охорона праці» розміщений в базі LMS Moodle Центру електронного навчання Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна для студентів денної та заочної (дистанційної) форми навчання в якості доступу студентів до якісних освітніх ресурсів. Впродовж навчання відбувався доступ студентів до якісних електронних матеріалів, розташованих в дистанційних курсах, завдяки чому вони мали змогу не лише ознайомлюватися із повним переліком інформаційних матеріалів (підручників, посібників, текстів лекцій, презентацій та інформаційних посилань), а також планувати і виконувати самостійну роботу у будь-який зручний час, підтримувати зв'язок із викладачем, мати коментарі та оцінки за складеними завданнями з тем курсу [2; 3].

Такий вид навчання слугує певним способом організації процесу освіти (учбово-комунікаційна взаємодія опосередкована) і має змогу бути використаним у всіх формах навчання (очна, заочна, навчання з використанням засобів телекомунікації, поштового листування та ін.). Розробка електронних підручників з курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці» і навчальних програм є необхідними для підвищення ефективності самостійної роботи студентів. Використання в процесі освіти комп'ютерних технологій, в сучасних умовах, є чинником, сприяючим активізації самостійної роботи студентів, під час виконання якої студент вчиться та набуває вміння самостійно обирати джерела інформації, економити та планувати час, ознайомлюється та прилучається до етики міжнародного спілкування, вчиться об'єктивно оцінювати свій потенціал, ділові якості, особистісні риси.

Процес навчання студентів «Безпеки життєдіяльності» в сучасному світі має бути спрямовано на підготовку освіченого фахівця, який уміє ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання з даної проблеми та застосовувати їх у своїй діяльності. Успіх підготовки фахівців в умовах сучасності залежить від багатьох факторів, однак провідним з них є самостійна діяльність щодо опанування освітніх завдань.

Література:

1. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні. Харків, Україна: Міська друкарня, 2020. 567 с.

2. Літвінова А. М., Тимченко Г. М. Поєднання e-learning та відкритих освітніх сервісів в системі класичної освіти. Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ. Пам'яті Олексія Петровича Стахова: збірник матеріалів Міжнарод. наук.-практ. Інтернет конф. (Вінниця, 9-10 лист. 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 99-103.

3. Літвінова А. М., Тимченко Г. М. Змішане навчання у карантинському університеті – Новий рівень освітнього процесу. Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти: збірник наукових праць (Київ, 17 лют. 2022р.). Київ, 2022. С. 789-797.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

д-р. пед. наук, професор Андрій ЛИТВИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Вагомим наслідком процесу інформатизації всіх царин життєдіяльності суспільства на початку нового тисячоліття є формування єдиного інформаційного простору. Знання, інформації та інновації нині є базовим ресурсом глобальний суспільного розвитку, адже в економіці розвинених країн домінує п'ятий технологічний уклад, ядро якого складають електронні компоненти та пристрої, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), телекомунікаційне обладнання та відповідні послуги. Водночас відбувається становлення шостого технологічного укладу, який визначатиме економічне зростання в найближчі десятиліття. Основні його напрями: біотехнології, що ґрунтуються на досягненнях молекулярної біології та генної інженерії, нанотехнології, системи штучного інтелекту, мікро- та оптоелектроніка, глобальні інформаційні мережі та технології, високошвидкісні інтегровані транспортні системи. Виник термін «NBICS-технології» (nano, bio, info, cogno, socio), що відіграватимуть, на думку експертів, ключову

роль у подальшому. У США вже у 2014 р. частка технологій п'ятого технологічного устрою складала 60 %, шостого – 5 %. В Україні їх розвиток лише починається.

Розбудова інформаційного суспільства визначає докорінні перетворення соціально-економічних і політичних відносин, а також зміни в культурі, духовному житті та побуті. Інформатизація – не лише техніко-технологічна, а й соціально-технологічна та інтелектуально-гуманітарна трансформація всієї системи суспільних відносин [4]. Під впливом інформаційних технологій змінюється зміст і характер праці, що веде до зміни соціальної структури, формується мережеве суспільство, що трансформує середовище та мислення. Разом із тим держави, панівні режими яких спрямовані в минуле, вбачають свої переваги у прирощенні територій шляхом ведення загарбницьких воєн, агресивної поведінки та тиску на світовій арені, замість розвитку технологій, інформації та знань. Серед іншого, це спонукає їх обмежувати доступ до інформаційного простору.

Натомість, на думку науковців, науково-технічний прогрес радикально змінює не лише технології, а й світогляд. Традиційні моделі та цінності поступово переосмислюються не лише у професійній сфері, а й у особистому житті. Людям доводиться навчатися самотужки організовувати свою працю, ставити власні цілі, робити вибір та ухвалювати відповідальні рішення. Щоб побудувати цілісну картину світобачення та діяти відповідно до неї, людина має одержати, перетворити, проаналізувати й упорядкувати безліч даних, виробити певну систему цінностей і сформувати власну позицію [2, с. 10].

Парадигма суспільства знань і цифрової економіки побудована на принципах вільного розвитку, самореалізації кожного, появі нових форм комунікації та співробітництва. Уже нині для багатьох працівників у сфері ІТ наявність професійних викликів і можливість самореалізації є ключовим фактором вибору місця роботи [1, с. 132].

В умовах невинного зростання інформаційних потоків, упровадження інноваційних технологій та автоматизації виробництва поняття «професійна компетентність» суттєво змінюється та повсякчас доповнюється. З одного боку, незмінними залишаються її

базові основи: фундаментальні загальнонаукові та професійні знання, вміння та навички. З іншого, актуалізуються вміння та навички, пов'язані з усвідомленням тенденцій сфери діяльності, основних трендів на ринку праці, невідомим удосконаленням своїх професійних можливостей, способів самоорганізації та здатності адаптуватися до можливих змін у професійно-трудовій діяльності. Особливої значущості набувають особистісно-ділові якості (широкий світогляд, глибока обізнаність, вміння працювати на перетині різних галузей науки і техніки, корпоративна культура, здатність працювати в команді тощо). Крім того, інтегрована компетентність передбачає спроможність фахівців до ефективної суспільної та соціокультурної взаємодії в різних ситуаціях трудового та повсякденного життя.

Отже, ринок праці в умовах діджиталізації вимагає формування у випускників не лише суто професійних компетентностей, пов'язаних з певною спеціальністю, а й універсальних (надпрофесійних, гнучких) якостей, навичок і кваліфікацій, які необхідні в усіх сферах професійної діяльності, які отримали назву «soft skills». До них належать передусім соціально важливі, інтелектуальні й емоційно-вольові якості: комунікабельність, креативність, дисциплінованість, організованість, пунктуальність, врівноваженість, крос-культурність, здатність керувати часом і багато інших, без яких неможливо побудувати успішну кар'єру. Це спонукає звертати увагу у процесі навчання та виховання на розвиток когнітивних навичок, критичного мислення, емоційного інтелекту, а також здатності та прагнення до самоосвіти. До soft skills нині відносять увесь спектр компетентностей, які стосуються інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема цифрову грамотність, базові навички програмування, пошуку, опрацювання й аналізу інформації, вміння спрямовувати й утримувати увагу в умовах інформаційного навантаження та ін. Усі ці якості сприяють формуванню високоінтелектуальної людини-творця як ключового елемента та рушійної сили інформаційного суспільства [1, с. 136].

При цьому широке інтегрування ІКТ з іншими освітніми технологіями не лише впливає на методи професійної підготовки, а й спонукає до створення та впровадження інноваційних освітніх технологій або їх елементів. Це, зокрема, застосування інтелектуальних систем, що зміщують акценти навчання з

викладення готової інформації до адаптивних, проблемно-евристичних методів пошуку та здобуття знань, які відповідають потребам профілю підготовки та інтересам конкретного студента. Доцільно широко використовувати системи штучного інтелекту, пов'язані з пошуком, описом, збереженням, накопиченням і передаванням актуальних знань (технології knowledge representation, cognitive modeling, knowledge reasoning, automated reasoning, case-based reasoning), а також з одержанням важливої інформації з різних джерел і генеруванням гіпотез (технології data mining, knowledge extraction, information retrieval, knowledge discovery, hypothesis generation).

Виникає також виражена потреба в альтернативних формах освіти. Оскільки знання з багатьох спеціальностей стають неактуальними вже за 3–5 р., необхідне постійне їх поповнення, вироблення нових умінь і навичок. З огляду на це широко застосовуються короткі навчальні програми для швидкого опанування компетентностей, що постійно змінюються. Однак за такого підходу є загроза випуску «вузьких» фахівців, які не можуть вирішувати всього комплексу завдань у професійній галузі. Сформованість лише прикладних знань і функціональну неспроможність нині вважають серйозним недоліком освіти, оскільки молоді фахівці під час вирішення виробничих проблем у процесі трудової діяльності недостатньо критично оцінюють інформацію, не вміють формулювати гіпотези, робити висновки та ін.

Водночас, нині поступово зникає різниця між традиційною та неформальною освітою. Упровадження цифрових технологій і бізнес-методів призводить до того, що на стику неформального, напівформального та інформального видів освіти виникають інноваційні форми і нові моделі навчання, спрямовані на те, щоб зробити студентів реальним суб'єктом своєї освіти. Внаслідок цього вища професійна освіта стає персоніфікованою, безперервною та ступеневою, а здобувач сам проектує власну освітню траєкторію. Аналіз процесів, що відбуваються у вітчизняній вищій школі, свідчить про послідовну та докорінну зміну поглядів на технології професійної підготовки. Відкривається можливість модернізації

закладів вищої освіти, отримують визнання інновації, зростає усвідомлення переваг відкритого, неформального навчання із застосуванням ІКТ [3, с. 268].

Зародження та невпинне вдосконалення інформатизації всіх ланок освіти, створення інформаційно-освітнього середовища не лише відображає провідний напрям перетворення традиційної системи навчання та виховання, а й реалізує поступ до єдиного інформаційного простору. Інформатизація освітнього процесу уможлиблює підготовку молоді, максимально наближену до реалій життя в умовах інформаційного суспільства. Це сприятиме більш ефективному використанню ресурсів освіти і науки для сталого розвитку людства.

Література:

1. Клименко В. А. Профессиональная компетентность специалиста в условиях дигитализации современного общества. *Социологический альманах*. Минск, 2021. № 12. С. 131–141.

2. Коваль М. С., Литвин А. В. Інформаційне суспільство та професійна освіта. *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. пр. 2021. Вип. 23. С. 9–27.

3. Литвин А. В., Руденко Л. А., Козяр М. М. Інтегрування інформаційно-комунікаційних та освітніх технологій у вищій школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 60. С. 263–271.

4. Giddens A. *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge : Polity Press, 1984. 402 p.

ОСОБЛИВОСТІ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Валерій МАЛЮК, Олег БРИЧИНСЬКИЙ, Володимир КОНТУРОВ
Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

Однією з основних умов підтримки бойової готовності військ є організований процес системного навчання всіх категорій військовослужбовців. Якості підготовки офіцерського складу, як основи військового механізму повинна приділятися особлива увага.

Військам на даному етапі становлення збройних сил потрібен офіцер, який володіє якостями професійного військового на рівні світових стандартів і підготовка якого відповідає сучасним вимогам та збудована на основі досвіду ведення війн, збройних конфліктів та миротворчих операцій.

Ведення бойових дій на сучасному етапі вимагає від офіцерів прояву високого рівня професійної підготовки за фахом, яка залежить від того чи дотримується принцип підготовки - «Навчати тому що необхідно на війні».

Навчати тому, що необхідне на війні - це означає максимально наближати зміст і умови навчання до бойової обстановки, не допускаючи послаблень і спрощень. Особливу увагу необхідно приділяти підготовці особового складу до дій вночі, у будь-яку пору року, на будь-якій місцевості.

Для створення обстановки, близької до бойової, рекомендується:

відпрацьовувати практичні питання в певній тактичній обстановці;

проводити бойовий розрахунок навчальної групи (учбового взводу) згідно організаційно-штатній структурі того підрозділу, який виконує у військах завдання, яке відпрацьовується на практичному занятті;

організувати спостереження, охорону при висуненні в районі занять;

відпрацьовувати дії особового складу: при нападі диверсійно-розвідувальних груп супротивника, при подоланні заражених і замінованих ділянок місцевості, діяти за сигналами «Повітря», «Атом», «Артилерійський наліт», «Радіаційна небезпека» та інш.;

екіпірувати особовий склад з дотриманням правила – вийшов в поле – готовий до бою;

організувати всебічне забезпечення занять: бойове (розвідка, захист від зброї масового ураження, маскування, інженерне забезпечення, хімічне забезпечення, охорона), технічне (обслуговування, евакуація і ремонт техніки), тилове (харчування, задоволення в матеріальних засобах, заправка техніки, надання медичної допомоги);

проводити попутні тренування по подоланню тактичної смуги, мінного поля і т. п.;

проводити імітацію дій супротивника (оборона, наступ, дії тактичного повітряного десанту, диверсійно-розвідувальних груп, наліт авіації, загроза раптового нападу);

розміщувати підрозділ в районі занять з використанням місцевості, влаштуванням простих споруд для захисту особового складу (окоп, перекрита щілина, бліндаж) або із застосуванням табельних засобів (намет, фортифікаційні споруди);

застосовувати для оцінки дій курсантів нормативи бойової підготовки підрозділів.

Ведення бойових дій вимагає від всього особового складу високого напруження всіх сил. Формуючи у курсантів навички дій в умовах, характерних для бойової обстановки, необхідно пам'ятати, що з умінням приходить впевненість в собі і в надійності техніки.

Фахівцями з бойової підготовки провідних країн світу постійно ведуться пошуки нових систем підготовки особового складу. Проведений аналіз існуючих і найбільш ефективних систем підготовки підтвердив давню китайську мудрість: «Скажи мені - і я забуду. Покажи мені - і я запам'ятаю. Дозволь мені зробити - і це стане моїм назавжди».

Основа підготовки - системність та послідовність у викладенні матеріалу.

На вище зазначених принципах і повинна будуватись підготовка курсантів.

Для покращення якості та організації проведення занять пропонується більшу увагу звертати на самостійну підготовку курсантів, особливо напередодні занять, де безпосередньо доводити порядок організації заняття, призначати командирів відділень з числа курсантів, ставити завдання на проведення відповідних розрахунків, а під час самого заняття давати змогу курсантам приймати самостійні рішення не порушуючи заходи безпеки. У разі виникнення проблемних питань, допомагати з їх вирішенням. Вимагати від курсантів, після виконання підготовчих робіт, доведення своїх рішень по навчальним місцям і їх організації.

Після закінчення заняття вислухати доповіді курсантів по підведенню підсумків заняття.

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

канд. біол. наук Іван МАРТИНЮК,

Ірина ГОМЕНЮК, Євгеній ШМАТОВ

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

У сучасному суспільстві соціальна робота є невід'ємною частиною всього цивілізованого світу. Головний напрямок її реалізації спрямований на покращення соціального рівня та якості життя громадян будь-якої держави.

Наукове осмислення соціальної роботи започаткувалось наприкінці XIX ст. з виявлення в суспільстві такого феномену соціальної ролі як благодійність у відповідь на соціальну потребу щодо змістового відображення практичної діяльності людей, які допомагали бідним. Так, ще 1899 р. у Великобританії була проведена лекційна робота із роз'яснення та поширення знань щодо благодійної діяльності, а згодом у Голландії створено й перший в світі Інститут підготовки соціальних працівників з відповідними навчальними курсами та введенням нової навчальної дисципліни з вивчення соціальної роботи.

Засновницею наукової теорії соціальної роботи в її соціологічному аспекті вважається Джейн Аддамс (англ. Jane Addams (1860-1935 pp.). Вона наполягала на тому, що оточення є хворим і його потрібно змінювати, щоб покінчити з бідністю, зокрема ініціювала дискусію про соціальне реформування та розвиток соціального законодавства [1]-[4].

Не останнім фактором у становленні соціальної роботи як професійної діяльності в її історичному минулому була боротьба людини за свої права. З початком промислової революції та формуванням робітничого класу значно підсилилась боротьба працівників за свої права, почав створюватись профспілковий рух та феміністичний рух за права жінок, рухи за громадянські права різних національностей.

У результаті таких ненасильницьких методів боротьби першими виборче право отримали заможні жінки Нової Зеландії

(1893 р.) та Австралії (1902 р.). У 1964 році в США ухвалили Закон про громадянські права, який заборонив расову дискримінацію у сфері торгівлі, послуг і під час приймання на роботу, а в 1965 році – Закон про виборчі права, який затверджував рівність афроамериканців.

Сучасне обґрунтування соціальної роботи розвивається в трьох напрямках [2]:

- визначення місця теорії соціальної роботи в процесі розвитку інших дисциплін, таких як соціальна філософія, соціальна історія, політологія, культурологія, психологія.

- пошук власної теоретичної парадигми як специфічного об'єкта дослідження.

- виявлення взаємодії теорії соціальної роботи з іншими науками про людину і суспільство.

Перша група розглядає соціальну роботу як прикладну дисципліну.

Друга – визначає її як науку.

Третя – систематизує наукове знання в галузі соціальної роботи та тих, що мають відношення до підтримки життєвих сил людини: медичного обслуговування, пенсійного забезпечення, освіти та ін.

В Україні соціальна робота, як самостійний вид професійної діяльності, розпочала свій розвиток з 1991 року, коли Постановою Держкомпраці СРСР до кваліфікаційного довідника посад було включено посаду “фахівець з соціальної роботи”, яка еквівалентна прийнятій в міжнародній практиці посаді соціального працівника з вищою освітою.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації та введення воєнного стану в Україні стало безпрецедентним викликом для всіх сфер державного управління. Не винятком стала і соціальна сфера. Екстремальна ситуація, що склалася на початку війни, вимагала від нашої держави негайної реакції та вживання дієвих заходів щодо реалізації соціальних інтересів всіх верств населення. Воєнні дії, міграція, втрата мільйонами людей житла, близьких, роботи змусило державні органи виробити спрощений механізм надання соціальних послуг екстрено (кризово) [3].

За механізмом екстрено (кризово) громадянам України, особливо тим, які перебувають на територіях ведення бойових дій

та внутрішньо переміщеним особам, можуть надаватись різні соціальні послуги. Приміром, надання притулку, догляд, соціальний супровід сімей з дітьми, консультування, натуральна допомога. Така організація роботи забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг.

Також було спрощено критерії діяльності й надавачів соціальних послуг. Зокрема, до соціальної роботи можна залучати працівників та волонтерів, які не мають підтверджувальні документи про відповідний фаховий рівень.

З огляду на воєнний стан Урядом України було розроблено та впроваджено ряд програм щодо надання допомоги громадянам, бізнесу та органам місцевого самоврядування під час війни. Серед таких надання грошової допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, компенсація власникам житла витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, програма грошової допомоги від ЮНІСЕФ “Спільно”, отримання громадянами допомоги через платформу єДопомога та ін.

Важливою ініціативою стало створення програми релаксації бізнесу, тобто переміщення підприємств із зон бойових дій на більш безпечні території, зокрема захід України.

У відповідь на кризу на ринку праці Верховною Радою України було прийнято закон, яким спрощується процедура отримання статусу безробітного та призначення допомоги по безробіттю під час війни. Крім того, роботодавцям було надано додаткові економічні стимули для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб – отримання допомоги на виплату заробітної плати таким особам у визначених розмірах.

В умовах воєнного часу від держави в сфері соціальної політики потребується швидкість та ефективність, бо в таких умовах людина не має часу на всі бюрократичні обмеження. Саме тому державою вживаються всі можливі заходи для здійснення максимального спрощення та оперативності в організації соціальної роботи.

Література:

1. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики: Навчальний посібник, Сумський державний університет. Суми, 2020. 192 с.
2. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 256 с.
3. Деякі питання надання соціальних послуг екстрено (кризово). Міністерство соціальної політики. [Електронний ресурс] URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/570/> (дата звернення 26.07.2022).
4. Рекомендації громадам щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Назва з екрану. <https://auc.org.ua/novyna/rekomendaciyi-gromadam-shchodo-organizaciyi-nadannya-socialnyh-poslug-v-umovah-voyennogo>

ПОТЕНЦІАЛ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*д-р. пед. наук, професор Наталія МАЧИНСЬКА
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Питання потенціалу людини – як особистісного, так і професійного – завжди цікавило дослідників психолого-педагогічної науки. Не стало це й винятком зараз – у час воєнної агресії росії. Дуже часто потенціал особистості педагога порівнюють з інноваційною діяльністю, а саме – готовністю педагога до сприйняття нововведень, що часто виступають причиною радикальних змін у власній професійній діяльності. Напружені умови праці зумовили акцентувати увагу на потенціалі педагога закладу вищої освіти – як необхідної здатності працювати в умовах невизначеності.

Термін «потенціал» («potential») – латинського походження, що в перекладі означає: «сила», «міць», «потужність», «здатність», «приховані можливості» тощо.

Особистісний потенціал, на думку С. Білозерської, це – складник особистості викладача, який є основним вектором і

стрижнем наряду її розвитку. До структури особистісного потенціалу, як стверджує дослідниця, належать:

- здатність до свободи і відповідальності;
- здатність до рефлексії та самовдосконалення;
- здатність до емпатії та децентрації;
- здатність вірити і любити;
- здатність творити добро та формувати свою життєву позицію.

Означені здатності виступають умовою особистісної, моральної, емоційної та професійної зрілості особистості викладача [1, с.91].

Поняття «потенціал» має загальнонауковий характер, його застосовують у багатьох галузях знань. Термін «потенціал» увійшов до понятійного апарату багатьох наук, адже головна особливість цього терміну полягає в тому, що він є інтегральною мірою оцінювання можливостей системи. І Радченя акцентує на тому, що поєднуючись із категоріями «можливість» і «дійсність» та поняттями руху, розвитку, становлення, актуалізації, поняття «потенціал» трансформувалося, збагатилося новим змістом і набуло сучасної інтерпретації. Ми погоджуємося з дослідником, який стверджує, що потенціал особистості має об'єктивну спрямованість залежно від потреб особистості та ціннісних орієнтацій і реалізується в діяльності [2, с. 149-150].

Потенціал – це величина, що характеризує потенційну енергію суб'єкта творчості. Творчий потенціал, як зазначає В. Чорноус, у контексті філософії розглядається як синтетична якість індивіда, що характеризує міру її можливостей ставити й вирішувати нові завдання у сфері діяльності, яка має суспільне значення. Дослідник наголошує, що творчий потенціал можна представити у вигляді сукупності предметних (навички, уміння, здібності), пізнавальних (інтелектуальні здібності), аксіологічних (ціннісні орієнтації), комунікативних (морально-психологічні якості) та художніх (естетичні здібності) можливостей [3, с. 144-145].

Ефективність організації освітнього процесу у закладі вищої освіти (ЗВО) значною мірою залежить від інноваційної поведінки саме викладача закладу освіти, діяльність якого відображає особистісні відносини суб'єкта до змін, що відбуваються.

Спираючись на одне із тлумачень потенціалу – здатність – ми зазначаємо, що вибір способів та методів діяльності залежить саме від здатності педагога мобілізувати власні зусилля для реалізації тих нововведень, які необхідні в умовах воєнного стану.

Спираючись на результати досліджень, ми можемо стверджувати, що потенціал містить різні характеристики викладача ЗВО, зокрема: соціокультурні, творчі, що й визначає здатність фахівця удосконалювати власну професійно-педагогічну майстерність в умовах невизначеності часу. Потенціал викладача також характеризується бажаннями та можливістю особистісного професійного розвитку, готовністю до пошуку інваріативних шляхів щодо розв'язання актуальних проблем, пов'язаних з організацією освітнього процесу.

Потенціал особистості викладача, який визначається як сукупність соціально-психологічного, психофізіологічного, професійно-педагогічного та аксіологічного компонентів, визначає прагнення кожного реалізувати себе та розширювати межі саморозвитку і самореалізації в педагогічній діяльності.

Література:

1. Білозерська С.І. Особистісний потенціал у структурі особистості викладача / Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія, Том 32 (71) № 1 2021. – С. 87-92. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2021/17.pdf

2. Радченя І.В. Теоретичний аналіз підходів до розкриття сутності особистісного потенціалу / Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2016 р., Вип. 47 (100). – С. 145-151. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/561/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2.pdf>

3. Чорноус В.П. Реалізація творчого потенціалу особистості майбутнього педагога в процесі професійної підготовки / Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2021 р., № 75, Т. 3. – С. 143-147. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/30.pdf

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

*д-р. техн. наук, доцент Анатолій НЕСТЕР, Геннадій НЕСТЕР
Хмельницький національний університет, Національний університет
«Львівська політехніка»*

Світовий цивілізаційний процес характеризується глобалізацією, зростанням значущості високих інформаційних технологій, підвищенням ролі інтелектуального ресурсу, соціальних, науково-технічних і гуманітарних чинників економічного прогресу, воєнного потенціалу держав.

Сучасні виклики і загрози ніколи не впливали на людину, майно, навколишнє середовище та інфраструктуру так сильно як сьогодні. Майже кожного дня на екранах наших телевізорів ми бачимо зображення про різні надзвичайні ситуації, які відбуваються на земній кулі, а тепер щоденно в Україні. Війна ставить нові вимоги до всіх спеціальних служб, громадян нові більш високі та різноманітні вимоги до яких ми не завжди готові фізично, психологічно.. У зв'язку із надзвичайними ситуаціями, спричиненими війною, природними стихіями перед органами влади та навчальними закладами постають все більш складні завдання щодо забезпечення безпеки життя і діяльності людей. Діяльність в такій складній реальності змушує людей цивілізованого суспільства шукати нові шляхи початку, підготовки людей до дій в надзвичайних ситуаціях. Виконання заходів захисту, які повинні бути спрямовані на забезпечення безпеки людей, майна держави та окремих осіб є основою державного піклування служб та їх виразників-посадових осіб.

В суспільстві, армії, освітянських організаціях трапляються надзвичайні ситуації. В таких випадках від умінь та навичок учасників надзвичайних ситуацій залежить життя та здоров'я, в тому числі тих людей, котрі в цей час знаходяться поруч.

Але вміння правильно оцінити ситуацію та обрати порядок дій направлений на збереження здоров'я та майна громадян є дуже важливим для кожної людини. Роль працівників освіти в таких ситуаціях є вирішальною-адже вони є носіями професійних знань,

навичок. Їх дії можуть врятувати студентів, так і сам викладацький склад.

Сучасні вимоги до якості підготовки фахівців потребують перегляду навчальних програм з включенням занять з вивчення ризик-орієнтованого підходу, а також підготовки фахівців загальної та кібербезпеки. Не маючи цілком реалістичних аналітичних даних з безпеки неможливо провести розрахунки ризику виникнення надзвичайних ситуацій. Фахівці повинні вивчати складні соціально-екологічні системи не тільки суто теоретично, а й практично, перш за все, питання пов'язані з безпекою існування суспільства, нації, держави [1].

На даний момент проблема виховання компетентного педагога актуальна та не може бути миттєво вирішена. Причиною цього можна визначити низку суперечностей через невирішеність проблем, що залишилися в освітній інфраструктурі та методологіях з минулого, невідповідністю професії викладача та його статусом

Військові дії ставлять перед людиною питання-як вижити в умовах бойових дій? А перед закладами освіти-нові задачі, які повинні визначатись державою через систему закладів освіти.

У закладах освіти повинно бути передбачене регулярні тренування щодо евакуації учасників освітнього процесу під час якого вивчаються шляхи безпечної евакуації, їх організаційна суть. Навчання повинні починатись з системи закладів дошкільної освіти та продовжуватись на всіх наступних етапах навчання і тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) та загальної середньої освіти. Доцільно таке навчання поєднувати з вивченням основ безпеки життєдіяльності на всіх стадіях навчання, поведінки в різноманітних ситуаціях: колективних зборах, транспорті, заняттях спортом тощо.

На нашу думку, навчальні тренування дуже важливі. Окрім евакуації варто навчати дітей і поведінці, порядку дій у різноманітних надзвичайних ситуаціях.

В європейських країнах радять проводити три протипожежних навчання на рік і як мінімум одне повне тренування з різних видів безпеки за різними видами сценаріїв, у різний час, без попередження учасників освітнього процесу.

Було б неправильним промовчати про те, що такі навчання не завжди бувають ефективними, оскільки про них можуть знати

наперед і вчителі, і діти, викладачі та студенти, допоміжний персонал. Крім того, спеціально для навчань відкриваються постійно зачинені запасні виходи. Зайве доводити, що такі “заплановані навчання” не дадуть якісного результату. Навіть більше, у випадку реальної надзвичайної ситуації можуть і зашкодити: бо коли викладач поведе дітей до запасного виходу, а він виявиться зачиненим, то це може призвести до трагедії. Та й взагалі всі виходи з приміщень, передбачені для евакуації персоналу повинні бути очищені та в любий момент готові до використання в своєму основному варіанті. Тому, крім навчань, потрібна постійна і прискіплива увага до питань безпеки, реальні, а не показушні тренування. Ідеально – коли керівник закладу освіти проводить тренування за власної ініціативи, нікого не попереджаючи завчасно. От тоді дійсно можна побачити реальний, а не “намальований” стан справ.

Навіть після критичного для держави Україна 2014 року не було відповідних дій держави та її спеціальних служб на перегляд бомбосховищ, їх придатність для виконання своїх основних функцій-збереження життєдіяльності населення під час військових дій. За роки після розпаду Радянського Союзу приміщення бомбосховищ прийшли в стан не відповідний їх призначенню-повиходили з ладу системи забезпечення повітрям, водою. Металічні конструкції поржавіли, втрачено обладнання-електродвигуни, вогнегасники, прийшли в неробочий стан системи водопостачання, системи очищення повітря і т. п.

Так склалось, що в останні роки Стандарти вищої освіти та відповідні навчальні плани різних спеціальностей університетів України не включають таких компетентностей та результатів навчання, які забезпечуються дисципліною як «Безпека життєдіяльності». Особливо це стосується спеціальностей економічного та гуманітарного напрямів. Крім того, стандарти вищої освіти не включають, як правило, компетентностей та результатів навчання, які забезпечуються дисципліною «Цивільний захист».

В умовах сьогоденної війни ситуації, яку веде Українська держава з Російською федерацією, доведено необхідність та доцільність забезпечення необхідних знань та навичок, правильних

дій в умовах надзвичайних ситуацій в тому числі і воєнного стану. Тому ці дисципліни повинні б стати обов'язковими для вивчення з метою навчання майбутніх спеціалістів питанням збереження життя та здоров'я людей, як в умовах війни так і післявоєнного стану. Необхідна також робота Міносвіти України та університетів над переглядом навчальних та робочих планів з метою поглибленого вивчення предметів «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист».

Держава має також переглянути своє відношення до військової підготовки громадян для захисту своєї держави. Спираючись на досвід держави *Ізраїль де військову підготовку проходять практично всі громадяни, Україна повинна сприяти проходженню військового навчання для широких мас призиваючи громадян в навчальні центри на півроку-рік з наступним розписом-приписуванням до відповідних військових частин по певній військово-обліковій спеціальності* [2].

Людина повинна, перш за все, сама турбуватися і приймати рішення по захисту від небезпеки, вміти захищати своє життя. Для прийняття рішення щодо заходів захисту необхідно знати фактори ураження даного типу надзвичайних ситуацій і характеристики осередку ураження. Але для цього потрібно проводити регулярне навчання населення поза межами навчальних закладів, поширювати ці заняття через системи комп'ютерної мережі. Для теоретичної підготовки потрібно широко використовувати можливості радіо, телебачення, художні і хронікально-документальні фільми. Свій внесок у теоретичну підготовку може вносити правильно оформлена наочна агітація.

З початку 2000р у світі відбувся глобальний сплеск розвитку інформаційних мереж, який можна вважати унікальним поєднанням комп'ютерів і комунікацій соціуму. Цивілізація вступила в еру інформаційного суспільства, в якому інформація стає вирішальним чинником у багатьох сферах життєдіяльності. Сьогодні практично неможливо знайти площину соціальної активності, яка б не зазнала впливу інформаційних технологій: політика, право, економіка, медицина, освіта, культура, релігія, сфера послуг і розваги. Проблематика інформаційної безпеки складна і багатоаспектна, що зумовлює необхідність вивчення й узагальнення наукових праць представників різних галузей науки [3].

Література:

1. Куценко М.А. Економічна та соціально-економічна ефективність підготовки кадрів для системи цивільного захисту України". Актуальні проблеми економіки №7 (157), 2014. – К.: с. 358-365
2. Івченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. – К.: РІЦ УАННП, 1997. – 688 с.
3. Гаврильців М.Т. Інформаційна безпека держави в системі національної безпеки України. Юридичний науковий електронний журнал. Запоріжжя. № 2/2020 с. 200-203

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ

*канд. психол. наук, доцент Леся МУЗИЧКО,
Анастасія ПАЧКОВСЬКА*

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

У Збройних Силах України згуртованості військовослужбовців завжди відводилось важливе місце в роботі офіцерів підрозділів. Згуртованість особового складу вважається одним з основних факторів функціонування військового колективу. Окрім згуртованості, роль і важливість морально-психологічного забезпечення зумовлюється загальними вимогами Збройних Сил України щодо удосконалення згуртованості особового складу підрозділу. Практична діяльність командирів частин, їх заступників з морально-психологічного забезпечення та інших офіцерів свідчить, що цілеспрямоване і грамотне використання знань та навичок стосовно згуртованості, активно впливає на підвищення командної єдності, відповідальності військовослужбовців та морально-психологічного клімату підрозділу. Саме застосування соціально-психологічних технологій допомагає командирам та їх заступникам сформувати командну єдність та правильний підхід до виконання бойових і навчально-бойових завдань. Допомагає розвивати емпатію військовослужбовців один до одного, викликати відчуття братерства

та здорового морально-психологічного клімату і стану особового складу. Адже у теперішніх збройних конфліктах все більше спостерігається використання малих тактичних груп у виконанні бойових завдань.

Згуртованість – це груповий стан, який характеризує стійкі внутрішньо-колективні зв'язки, як у соціально-духовній, так і у службовій діяльності підрозділу. Згуртованість – це не лише здатність даного складу групи взаємодіяти, а й інтегрований, найкращим чином досягнутий особливий ступінь розвитку відносин, у відповідності з яким всі члени групи якнайбільше поділяють цілі групової діяльності і ті цінності, які пов'язані з цією діяльністю [1].

На нашу думку, згуртування особового складу – це те, завдяки чому особовий склад підрозділу виконуватиме складні завдання військової діяльності, і кожен військовослужбовець стає тим ключовим елементом, від якого залежить успіх бойового завдання, відчуває себе частиною команди. Військовослужбовці не тільки повинні співпрацювати на військовій службі а й в позаслужбовий час бути однією командою, бути однодумцями своєї справи. Саме це і потрібно зараз нашим Збройним Силам України.

Для того, щоб детальніше розкрити питання згуртованості, проаналізуємо загальну її структуру.

1. Сфери спільної діяльності:

- морально-психологічна;
- військово-професійна;
- міжособистісна.

2. Компоненти згуртованості:

- моральна єдність;
- бойова злагодженість;
- психологічна сумісність.

3. Об'єктивні показники згуртованості:

- ступінь споріднених поглядів, потреб, цілей та спільна діяльність;

- ефективна спільна бойова діяльність;
- безконфліктне спілкування.

4. Суб'єктивні прояви згуртованості:

- взаємна довіра між однодумцями, бажання співпрацювати;
- порозуміння між військовослужбовцями з питань служби;
- взаємна емоційна задоволеність.

Характеристики згуртованості:

- кооперативність;
- демократичність;
- досягнення індивідуальних і групових цілей;
- загальна задоволеність працею і перебування у підрозділі;
- пряма оцінка результатів по виконаному колективному завданню;
- індивідуальна і загальна відповідальність;
- колективні результати праці;
- схильність до групового мислення[2].

Для нашого дослідження необхідно розглянути, які саме фактори впливають на згуртування військовослужбовців. На нашу думку, існують такі фактори, які емоційно впливають на згуртованість підрозділу:

- небезпека військової діяльності;
- раптовість дій;
- важкі поранення і втрата побратимів;
- зростання темпу дій;
- дефіцит інформації;
- ступінь злагоджених дій;
- дефіцит сну;
- втрата довіри в міжособистісних відносинах.

Іншими чинниками згуртованості є:

- задоволення особистих потреб в групі або за допомогою групи;
- згоду між членами групи з приводу її цілей;
- взаємна залежність при роботі над конкретними завданнями;
- симпатії між членами групи;
- переваги, які дає приналежність до групи;
- дружня атмосфера;
- престижність групи, а значить, і членства в ній;
- суперництво з іншою групою;
- психологічна сумісність членів групи [3].

Отже, згуртування особового складу є невід'ємною частиною для ефективної взаємодії та злагодженого функціонування підрозділу в цілому, незалежно від роду та виду військ (сил). Проте, саме

специфіка виконання завдань різних видів (родів) військ (сил) обумовлює особливості використання методів для їх згуртування, що і стане подальшим напрямком нашого наукового дослідження.

Література:

1. Грицевич Т.Л, Капінус О.С, Мацевко Т.М, Ткачук П.П, Соціально-психологічні технології управління військовими колективами: навч. посібник. Львів: НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2018. 256 с.

2. Згуртованість і соціальний розвиток колективу. [Електронний ресурс]Режим доступу до ресурсу:https://pidru4niki.com/16520205/menedzhment/zgurtovanist_sot_sialniy_rozvitok_kolektivu

3. Основні чинники згуртованості. [Електронний ресурс]Режим доступу до ресурсу: https://stud.com.ua/117036/psihologiya/grupova_zgurtovanist_spryamovana_nist

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ З РОЗМІНУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.

*канд. пед. наук, доцент Дмитро ОКІПНЯК, канд. пед. наук, доцент
Анатолій ОКІПНЯК, Олег ШЕРЕМЕТА*

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного, Коледж Подільського державного аграрно-
технічного університету*

Сьогодні як ніколи гостро для нашої держави стає питання проведення очищення України від вибухонебезпечних предметів як на місцевості де ведуться активні бойові дії так і на пост-конфліктних територіях. Досвід минулих воєн показує те, що для повного очищення місцевості, на якій протягом одного року велись бойові дії від мін та інших вибухонебезпечних предметів знадобиться близько 10 років. Отже ми можемо прогнозувати, що для повного очищення України та передачі земель в народне господарство знадобиться близько 80 років, а це не одне покоління саперів. Тому вже сьогодні до підготовки фахівців з розмінування

різних силових структур та відомств прикута величезна увага як вітчизняних так і зарубіжних експертів.

За міжнародними стандартами процес розмінування це діяльність яка спрямована на повне очищення територій (фізичне видалення вибухонебезпечних предметів, вибухонебезпечних боеприпасів, інженерних боеприпасів та саморобних вибухових пристроїв) з метою подальшої передачі її цивільному населенню. Розмінування може проводитись різними способами, зокрема вручну та механічно з використанням спеціальної техніки і обладнання [1].

Проводячи аналіз війни України проти росії бачимо, що країна-агресор застосувала на нашій землі увесь спектр смертоносної зброї, в тому числі і ту, яка заборонена міжнародними конвенціями. В свою чергу для якісного виконання завдань з очищення територій від вибухонебезпечних предметів в сучасних умовах знадобиться велика кількість фахівців з розмінування яка буде здатна до висококваліфікованого та швидкого виконання поставлених завдань з розмінування. Крім того для підготовки відповідних фахівців необхідно буде застосовувати інноваційні психологічні підходи та методики викладання основані на активному та інтерактивному навчанні в поєднанні з розвитком критичного мислення та сучасних засобів з розмінування. Лише дотримуючись відповідного вектору підготовки майбутніх фахівців з розмінування нашій державі буде під силу впоратись з викликами та загрозами які надходять сьогодні від мінної загрози.

Відповідно до основоположних принципів щодо підготовки фахівців з розмінування формування у них професійної готовності до виконання завдань за призначенням включає в себе ряд цілеспрямованих заходів починаючи з медичного відбору і закінчуючи психолого-педагогічним впливом які відбуваються в спеціалізованих навчальних закладах з підготовки саперів [2].

Провівши аналіз різноманітних джерел [2, 3] в галузі підготовки відповідних фахівців стає зрозумілим, що основними складовими готовності саперів до виконання завдань за призначенням умовно можна рахувати наступні заходи:

- формування та виховання відповідальності та обов'язку;
- розвиток у майбутніх фахівців з розмінування якостей які дозволяють виконувати службово-бойові завдання в складних умовах стресу та напруженості;
- виховання стійкості та емоційно-вольового контролю під час моральних, психологічних та фізичних перевантажень, здатності швидко адаптуватись та діяти в складних умовах обстановки;
- вміння правильно розподіляти завдання між підлеглими, реально оцінювати загрози та ризики, мінімізуючи їх вплив, здійснювати прогнозування власної діяльності та адекватно оцінювати результати роботи.

Умовно професійна готовність майбутніх фахівців з розмінування поділяється на основні три етапи:

- 1 етап – відбір і завчасне формування професійної готовності до виконання завдань за призначенням;
- 2 етап – безпосереднє формування професійної готовності та підготовка до дій в екстремальних ситуаціях;
- 3 етап – підтримання професійної готовності за рахунок підтвердження та підвищення фахової кваліфікації.

На першому етапі відбувається медичний та психофізіологічний відбір фахівців які потенційно можуть виконувати завдання з розмінування. Крім відбору на даному етапі відбувається моделювання умов майбутньої діяльності з метою визначення первинних навичок які знадобляться фахівцю з розмінування (впевненість, цілеспрямованість, емоційність, тощо).

Другий етап формування професійної готовності полягає в безпосередній підготовці фахівців, проведенні ряду теоретичних та практичних занять, виконанні бойових та вирішенні ситуативних завдань, моделювання ситуацій наближених до реальних з фахових дисциплін для формування в тих хто навчається професійної компетентності. Крім того на даному етапі відбувається моніторинг діяльності суб'єктів навчання з метою корегування їхньої підготовки для отримання максимального ефекту від проведення занять.

Етап підтримання професійної готовності (третій етап) включає в себе модель курсової підготовки (підтвердження або підвищення кваліфікації). Необхідність проведення даного етапу зумовлена багатьма факторами починаючи від врахування фідбеку

отриманого від саперів які мають досвід розмінування, закінчуючи досвідом провідних країн-членів Північноатлантичного альянсу. Даний етап обумовлений втратою первинних знань та навичок з розмінування через людський фактор починаючи з втрати пильності, відповідальності та страху через постійне виконання бойових завдань, або ж навпаки – через забування матеріалу який вивчався ще на початковому етапі підготовки саперів.

Як висновок можна зазначити, що підготовка фахівця з розмінування це складний, інтегральний процес який залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів та умов. Для підготовки висококваліфікованого фахівця за даною спеціальністю потрібно багато часу та коштів сил і засобів. Запропонована модель поетапного формування професійної готовності фахівців з розмінування полегшить та структурує підготовку відповідних фахівців в сучасних умовах.

Література:

1. Посібник з використання міжнародних стандартів протимінної діяльності (МСПМД) (IMAS) 01.10 Друге видання 1 січня 2003 р. Поправка 8, червень 2013 р.
<http://www.mineactionstandards.org/>

2. Окіпняк, Д. А. Професійна підготовка саперів : навчально-методичний посібник з відбору кандидатів на навчання фахівців гуманітарного розмінування / Д. А. Окіпняк Ю. О. Фтемов, С. І. Дяков, [та ін.]. – Львів : Видавництво Академії сухопутних військ, 2014. – 43 с.

3. Про затвердження Положення про Управління екологічної безпеки та протимінної діяльності Наказ МО України від 26.08.2014 р. м. Київ № 570.

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

ад'юнкт Олена Панас,

д-р. пед. наук, професор Лариса РУДЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасній науковій літературі прийнято розділяти такі поняття як “компетенція” та “компетентність”. “Компетенція” – це коло питань, в яких людина є добре обізнаною, володіє знаннями, досвідом, або сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються відносно певного кола предметів та процесів, необхідних для продуктивного та якісного виконання. У словнику з професійної освіти поняття “компетентність” – визначається, як галузь знань та вмінь, необхідних для професійної діяльності, тобто вміння передбачати наслідки діяльності, аналізувати та використовувати опрацьовану інформацію [2].

На сьогоднішній день вчені не дійшли одностайності щодо визначення термінів “компетенція” та “компетентність”. Поняття компетентності прийшло з-за кордону. Вважають, що саме у Сполучених Штатах Америки започаткували компетентнісний підхід до навчання. Однак саме слово “competence” має англійське походження та у перекладі означає як компетентність, так компетенція. Проте, у синонімічному ряді слова “компетентність” – є досвід, обізнаність та знання, а поняття “компетенція” – це певний набір вимог до підготовки фахівців та їхніх особистісних характеристик, що залежать від конкретного підприємства та галузі, у якій вони працюють. Теоретичне обґрунтування феномена компетенції вчені пов'язують з іменем відомого американського лінгвіста Н. Хомського, який у 60-ті р. р. ХХ ст. сформулював поняття “компетенція” та “компетентність” стосовно теорії мови.

Англійський психолог Дж. Равен визначав компетентність як специфічну здатність, потрібну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній галузі, яка передбачає вузькофахові знання, навички, розуміння відповідальності за власні дії. На думку вченого бути компетентним – це мати високий рівень ініціативності, здатності організувати людей, готовність оцінювати та аналізувати наслідки власних дій. У структурі компетентності Дж. Равен виділяє

чотири компоненти: вольовий, афективний, когнітивний, навички та досвід [3].

Експерти програми “DeSeCo” визначають поняття компетентності, як здатність успішно забезпечувати індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. На думку експертів різних галузей (“DeSeCo”), до внутрішньої структури компетентностей входять такі елементи: мотивація, етичні норми та цінності, пізнавальні навички та практичні уміння, емоції та ставлення [7].

Слово “компетентний” відображає у “Новому тлумачному словнику української мови”, людину яка має достатній рівень знань в конкретній галузі, є добре обізнана в чомусь; ґрунтується на знаннях; кваліфікована; це людина, яка є повноправною, повновладною та повноваженою [1, с. 874].

Поняття компетентності також досліджували українські вчені: С. Бондар, С. Гончаренко, І. Гушлевська, О. Овчарук, І. Родигіна, , І. Чемерис та ін. Всі вчені по-різному трактують поняття “компетентності”. Найбільш поширеним є визначення компетентності як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, прогнозувати наслідки професійної діяльності, застосовувати правильно підібрану інформацію [2, с 149].

Відповідно до трактування українських вчених В. Свистун та В. Ягупова компетентність – це підготовленість до виконання певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівців [6, с. 3]. Українські вчені також досліджували й поняття “компетентності”.

На думку українських наукових діячів Г. Данилова, О. Локшина, О. Пометун, Т. Смагіна компетентність включає не лише професійні знання, навички та досвід, але й уміння ефективно застосувати набуті професійні якості у професійно-практичній діяльності [6].

Українська дослідниця І. Родигіна підкреслює найголовнішу особливість компетентності як педагогічного явища – конкретні життєві вміння та навички, необхідні людині будь якої професії, віку чи статусу” [4, с. 32-33].

У наведених визначеннях підкреслюються основні характеристики компетентності: ефективне використання здібностей, що дає змогу ефективно виконувати професійну діяльність відповідно до робочих вимог; володіння певними знаннями, навичками та здібностями, необхідних для роботи, а також автономія для вирішення професійних проблем. Розвинена співпраця з колегами та професійним міжособистісним середовищем; комбіноване поєднання знань, здібностей та ставлення до виконання трудових обов'язків; високий рівень саморегуляції, мотивації, саморефлексії, самооцінки, здатність працювати та робити щось ефективно в різноманітних середовищах; можливість швидко та адаптивно реагувати на загальне середовище та його динаміку.

Варто зазначити, що фундаментальні ознаки, які характеризують людські здібності, постійно змінюються, мають характерне узагальнення навичок і вмінь у поєднанні з дисциплінарними навичками та знаннями в конкретній галузі. Ці ознаки виявляються в умінні робити вибір, виходячи з адекватної оцінки себе в певній ситуації, пов'язанні з мотивацією самоосвіти.

Отже, компетентність – це цілісна якість, яка є її інтегрованою характеристикою особистості, що сформована через досвід, вміння, знання, поведінкові реакції. Компетентність побудована на комбінації поєднаних пізнавальних та практичних навичок, емоцій, знань та вмінь, цінностей, компонентів поведінки, тобто всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Література:

1. Новий тлумачний словник української мови(у трьох томах). том 1, А-К / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. Київ, Вид-во “АКОНІТ”, 2006. 926 с.
2. Професійна освіта: словник: навч. посіб. /уклад. С.У. Гончаренко: за ред. Н.Г. Ничкало. Київ: Вища школа, 2000. 380 с.
3. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы: пер. с англ., Изд. 2-е, испр. Москва: “Когито-Центр”, 2001. 142 с.
4. Родигіна І.В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання. – Харків: Вид. група «Основа», 2008. 96 с.
5. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема *Вісник Житомирського державного університету*. Педагогічні науки, 2010. Вип. 50. С. 138-

142.

6. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти *Наукові записки НаУКМА*. Серія “Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота”, 2007. Т.71. С. 3-8.

7. Ruchen, Dominique S. *Key Competencies for a Successful Life and a WellFunctioning Society*, 2003. Hogrefe & Huber Publishers, Germany. 206 p.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Богдана ПЛИТЧУК,

д-р. пед. наук, професор Лариса РУДЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах складної військово-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні зростають вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх психологів як фахівців, здатних надавати кваліфіковану допомогу тим, хто її потребує. До дипломованих психологів ставляться високі вимоги, такі як: мати високий щабель загальної культури, здатність успішно вирішувати соціальні завдання, прагнення до професійного зростання, професійна мобільність. Навіть під час навчання у вищому навчальному закладі підготовка фахівців цього рівня неможлива без мотиваційної підготовки до професійної діяльності, яку вони формують.

Молодь не завжди може сформувати адекватну професійну самоідентифікацію щодо того, чи відповідають її якості та здібності вимогам обраної професії. Розуміння факторів, що визначають деталі професійного визначення майбутніх психологів, дозволяє спрогнозувати процес їх професійного становлення. Тому формування мотиваційної підготовки здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності психолога є дуже актуальним. Відповідальність при виборі професії, свідомий вибір та правильний

розвиток у визначеному напрямку є запорукою справжнього успіху в тій чи іншій діяльності.

Проблема мотиваційної готовності до професійної діяльності у психолого-педагогічній літературі розглядається науковцями через призму особливостей професійної підготовки фахівців різних спеціальностей та специфічних видів діяльності: мотиваційна готовність до педагогічної діяльності (А. І. Яблонський), мотиваційна готовність студентів коледжу (О. В. Єфімова), мотиваційна готовність до професійної діяльності майбутніх психологів (Х. М. Дмитерко-Карабин). Значна частина наукових праць (О.Запорожець, А.Маркова, І.Бех, Є.Ільїн, С.Рубінштейн, Л.Божович, О.Леонтьєв, В.Асєєв, Г.Щукіна та ін.) присвячена дослідженню структури мотиваційної сфери особистості та закономірностей її розвитку, деяким аспектам мотиваційної діяльності людини.

Мета статті - полягає у з'ясуванні специфіки психологічної особливості мотиваційної готовності до професійної діяльності майбутнього психолога.

Мотивація, як психологічне явище трактується на сучасному етапі розвитку науки по-різному [1]. В одному випадку - як сукупність чинників, що підтримують і спрямовують, тобто визначають поведінку (Ж.Годфруа, К.Мадсен), в іншому - як сукупність мотивів (К.К. Платонов), у третьому - як спонукання, що викликає активність організму й визначає спрямованість особистості (П.М. Якобсон). Будь-яку форму поведінки можна пояснити як внутрішніми, так і зовнішніми причинами [2]. Внутрішніми чинниками, що впливають на поведінку особистості, є психологічні властивості суб'єкта: мотиви, потреби, цілі, наміри, бажання, інтереси. Під зовнішніми чинниками впливу розуміють умови та обставини діяльності особистості, стимули, що походять безпосередньо із ситуації. Мотивація постає як процес безперервного вибору та прийняття рішень на основі аналізу поведінкових виборів[4]. На думку О.М. Леонтьєва і Б.М.Теплова на розвиток особистості у професійній діяльності здійснює значний вплив її мотиваційна сфера. В.Я.Акуніна та Н.В.Нестєрова вважають, що становлення майбутнього фахівця можливе лише при сформованому мотиваційно-ціннісному відношенні

С. Рубінштейн писав: «Мотивація – це опосередкована процесом її відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Через свою мотивацію людина вплетена в контекст дійсності» [3]. Поняття «мотивація навчальної діяльності» трактується як сукупність зовнішніх спонукань, індивідуальних прагнень і раціональних доводів, що визначають прийняття людиною аргументованого рішення про продовження навчальної діяльності; персоніфікований процес формування внутрішньої готовності до прийняття такого рішення, обумовленого соціальними обставинами й особистісними якостями людини, що визначає і стимулює її навчально-пізнавальну активність [1].

Отже мотиваційна підготовка необхідна молодим професійним психологам для успішної фахової самореалізації. Для підвищення рівня підготовки сучасних фахівців до успішної трудової діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці ключовим завданням є розвиток професійної мотивації та особистісна зацікавленість в обраній спеціальності.

Навчання ефективніше діє, коли воно мотивоване, коли діяльність студентів збігається за спрямованістю та внутрішніми мотивами. В результаті успішною стає і професійна підготовка випускника вишу.

Література:

1. Болтівець С.І. Українська психологічна термінологія: словник довідник / укл. С.І. Болтівець, Н.В. Слободяник, М.-Л.А. Чепи, Н.В. Чепелева. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. 302 с.
2. Занюк С. Психология мотивации/ С.Занюк. К.: Ника-Центр: Эльга Н, 2001. 352 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.
4. Москвичев С.Г. Проблемы мотивации в психологических исследованиях. К.: Наукова думка, 1975. 144 с.

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ В АДАПТАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЦОЇ ОСВІТИ В УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Світлана СКАЛЬСЬКА

*ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська
політехніка»*

З 12 березня 2020 р. в Україні стартував період, який вплинув на життя кожного громадянина країни – карантин у зв'язку з пандемією коронавірусу COVID-19. З того часу всі заклади освіти змінили традиційну (очну) форму навчання на дистанційну, вперше організувавши для своїх учнів/студентів можливість продовжити навчання не виходячи з будинку. Перехід на дистанційне навчання був непростим і стресовим як для педагогів, так і для учнів/студентів та їхніх батьків.

Професійна адаптація є одним з найважливіших етапів професійного становлення особистості, від характеру, результатів і термінів якого багато в чому залежать ефективність усієї подальшої діяльності.

Проблема адаптації особистості є досить розробленою в межах сучасного гуманітарного знання, зокрема це теоретичні моделі, що сформувалися в межах біхевіоризму (Е. Торндайк, Д. Уотсон, Б. Скіннер), символічного інтераціоналізму (Ч. Кулі, Дж. Мід, Л. Філіпс), структурно-функціонального аналізу (Т. Парсонс), психоаналітичної теорії (З. Фройд, Г. Гартман). Проблема адаптації активно досліджується в межах загальної психології, психофізіології, педагогіки тощо. Психологічні аспекти адаптаційного процесу розглядали Б. Ананьєв, Г. Балл, Ф. Березін, О. Бондаренко, І. Булах, Ф. Василюк, І. Ващенко, Л. Виготський, Є. Вітенберг, Н. Водопьянова, Дж. Гілфорд, Л. Гримак, Р. Даймонд, М. Дяченко, Н. Завацька, О. Литвиненко та ін. Соціально-психологічні особливості адаптації особистості вивчалися таким вченими, як: О. Донченко, О. Злобіна, О. Зотова, Б. Іваненко, І. Калайков, Т. Коленіченко, М. Корольчук, О. Кравцова, Ю. Кузьменко, Є. Кучеренко, В. Лебедев, А. Налчаджян, Ж. Піаже, Г. Рішко, К. Роджерс, М. Ромм, О. Сафін, Г. Сельє, Л. Фестінгер, С. Фолкман, Н. Ходорівська, В. Шапар, С. Шапкін та ін. Фізіологічний вимір

процесу адаптації розглядали О. Анохін, О. Кіколов, С. Крегжде та ін.

Соціально-психологічна адаптація пов'язана із індивідуальними властивостями особистості, що зазначено у працях Ю. Александровського, А. Асмолова, Є.Ільїна, О. Кузнєцової, Г. Кумаріної, А. Маклакова, Н. Мельнікової, І. Пилипко, М. Сандомирського, Г. Ушакова та ін. Учені наголошують, що провідну роль у процесі соціально-психологічної адаптації відіграє пов'язана з індивідуально-типологічними характеристиками здатність індивіда до динамічної перебудови системи відносин, установок, життєвих цілей. Так, А. Асмолов наголошує, що тип темпераменту людини визначає її адаптивні можливості та впливає на швидкість пристосування до нових умов.

Отже, дослідники виділяють такі сутнісні характеристики поняття «адаптація особистості» як: 1) функціонування на соціологічному, психологічному, педагогічному та фізіологічному рівнях; 2) це є результат пристосуванням самоорганізованих систем до мінливих умов середовища; 3) вона тісно пов'язана із культурно-історичними умовами життя людини; 4) вона є єдністю протилежно спрямованих процесів акомодатії й асиміляції; 5) провідним чинником здійснення адаптації особистості є її життєва ситуація; 6) успішна адаптація особистості реалізується шляхом засвоєння нею провідного виду діяльності [1, с. 25].

Для професійної адаптації особистості характерними є: 1) цілеспрямованість, систематичність, складність, тривалість, динамічність процесу професійної адаптації; 2) оволодіння особистістю знаннями, вміннями, навичками, нормами і функціями професійної діяльності необхідними для подальшого професійного становлення людини; 3) розвиток у особистості стійкого позитивного ставлення до обраної професії та поява у неї суб'єктивного почуття задоволення своєю діяльністю; 4) формування у особистості критеріїв мислення і поведінки відповідно до системи цінностей і норм певного професійного середовища; 5) повноцінне та ефективне професійне функціонування [1, с. 26].

Раптовий перехід на дистанційну форму навчання як для студентів і батьків, з одного боку, так і для викладачів, з іншого, став

вимушеним кроком і приніс радше більше досвіду, ніж позитивних вражень. Опитування, проведене серед викладачів Львівського автомобільно-дорожнього коледжу Національного університету «Львівська Політехніка» засвідчило, що 45,7% викладачів цілком задоволені освітнім середовищем і умовами праці, 47,8% – переважно задоволені. Перехід на дистанційне навчання не спричинив багато незручностей – 67,4% викладачів вважають, що у коледжі застосовуються необхідні заходи, що допомагають викладачам адаптуватися до змін умов праці. Психологічний клімат у колективі сприяє плідній постійній співпраці вважають 47,8% викладачів, хоча, з другого боку, такий самий відсоток вважає співпрацю переважно ситуативною.

Отже, адаптованість – це результат успішної реалізації власних можливостей у нових умовах і набуття гармонії функціонування в системі «особистість-середовище».

Література.

1. Ніколаєнко С І. Проблема професійної адаптації викладача-початківця до роботи у вищому навчальному закладі. *Світогляд – Філософія – Релігія* : зб. наук. праць / УАБС НБУ. Суми, 2014. Вип. 5. С. 22-32.

АДАПТАЦІЯ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анна СЛИВАР,

*канд. пед. наук, старший науковий співробітник Світлана ВДОВИЧ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Особливої актуальності в системі освіти набуває необхідність вдосконалення процесу адаптації курсантів до умов навчальної діяльності. Значна роль відводиться забезпеченню психологічних процесів, спрямованих на корекцію дезадаптації, підвищення рівня готовності курсантів та створення умов, що забезпечують зростання мотивації до навчання в університеті. При цьому перший курс є найскладнішим для курсантів, що пов'язано з процесом активного включення в нове середовище. Необхідність цього дослідження і вирішення проблеми адаптації курсантів першого курсу до умов навчального закладу зумовлені необхідністю подолання негативних

моментів, що перешкоджають успішній адаптації до життєдіяльності та навчання в умовах специфіки освітнього процесу в університеті. На сучасному етапі є багато суперечливих процесів, які негативно впливають на адаптацію майбутніх фахівців ДСНС та їхній морально-психологічний стані.

Науковим розробкам у сфері психологічної адаптації здобувачів вищої освіти присвятили свої дослідження Т. Дубровицька, А. Крилова, М. Левченко, В. Лефтеров, Л. Литвинова, О. Марченко, В. Павлушенко, В. Подільський, О. Радько, Т. Резник, Б. Рудов та інші вчені.

Мета статті – розкрити сутність і особливості психологічної адаптації курсантів як важливого складового елемента у системі навчальної діяльності у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Адаптація – (лат. *adapto* – пристосовую) – це процес пристосування людини до нових, мінливих умов середовища. Пристосування до принципово інших умов завжди супроводжується низкою негативних явищ, зокрема невпевненістю у своїх силах, психічним перенапруженням, зміною референтної групи, умов середовища, підвищенням рівня тривожності та ін.

Упродовж навчання у ЗВО молода людина проходить через кілька етапів соціалізації. Визначальним серед них є етап адаптації до нової соціальної ситуації розвитку, тобто перший курс. Від того, які механізми пристосування та життєдіяльності в нових умовах будуть обрані та закріплені особистістю, залежить стиль і результативність майбутньої професійної самореалізації людини [1, с. 9].

Адаптовуватись людині доводиться упродовж усього її життя. Цей процес тісно пов'язаний із подоланням певного психологічного бар'єру. Більшість молодих людей роблять вибір професії, водночас і закладу освіти саме в той період життя, коли самостійно важко ще приймати важливі рішення. Часом хлопці та дівчата можуть переоцінювати рівень своїх здібностей і можливостей, тому саме це може призводити до негативних наслідків. Ще однією причиною є низький рівень професійної орієнтації, яка є важливою умовою успішної адаптації. Підсумовуючи, зазначимо, що правильно обрана

професія є неодмінною умовою успішної адаптації першокурсників. Швидка та якісна адаптація курсантів першого курсу є необхідною для їхнього подальшого навчання.

На думку Т. Л. Свистун, “проблема пристосування студентів до нового середовища ускладнюється через те, що існують значні відмінності у методах, формах, засобах у школі та вищому навчальному закладі. Ускладнює процес адаптації багатьох студентів і той факт, що досить часто вибір професії визначається не власними перевагами, а настановами батьків, що в свою чергу підсилює почуття невдоволення собою та ситуацією. Також варто відмітити, що процес адаптації може ускладнюватись через такий фактор, як внутрішнє неприйняття студентами необхідності навчатись у непрестижному начальному закладі і, як наслідок, отримати непрестижну професію” [2, с. 252].

Психологи при дослідженні цієї проблеми зосереджують свою увагу на закономірностях психічних процесів, психічних станів і розвитку особистості в адаптаційний період щодо якісних перетворень основних її психологічних параметрів.

Узагальнюючи, доходимо висновку, що в науковій літературі адаптація до закладу вищої освіти трактується як пристосування до вимог, змісту і характеру навчально-виховного процесу, спрямоване на здобуття знань, умінь і навичок, формування системи норм, вміння організувати своє життя для виконання поставленої мети та формування якостей, необхідних для певної трудової діяльності. Проблема першокурсників полягає не тільки в тому, щоб сприйняти і зрозуміти нову для них систему, а й у тому, щоб прийняти її на емоційно-особистісному рівні, що має вплив на адаптаційні процеси у закладі вищої освіти. Успішна адаптація є не тільки ознакою психічного здоров'я і показником зрілості особистості, але і хорошим показником для подальшого повноцінного професійного й особистісного зростання.

Література:

1. Гапонова С. А. Особенности адаптации студентов вузов в процессе обучения. Психологический журнал. 1994. № 3. С. 9–12.
2. Свистун Т. Л. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Психологія і педагогіка. 2010. Вип. 16. С. 251–257.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

канд. пед. наук, доцент Валерій СОЛОВЙОВ

*Львівський державний університет фізичної культури імені Івана
Боберського*

Європейський вектор розвитку українського суспільства актуалізує потребу у всебічно розвинених соціально активних і компетентних фахівцях, які мають фундаментальну теоретичну підготовку, багату внутрішню культуру, високий фаховий рівень. У зв'язку з цим зростає роль учителів, значущість їхніх особистісних якостей і рівня педагогічної компетентності. Перед українськими закладами вищої освіти, що займаються підготовкою освітян, постає складна проблема, вирішення якої передбачає, з одного боку, формування професіоналізму майбутніх вчителів, з іншого, спрямування освітнього процесу на загальнокультурне, інтелектуальне, моральне зростання здобувачів педагогічної освіти. У період модернізації освітньої галузі, який характеризується оновленням змісту навчання, виховання та професійної підготовки, появою інноваційних технологій, удосконаленням форм і методів організації аудиторної та інформальної роботи, виникає необхідність перегляду усталених підходів до підготовки педагогічних працівників [4, с. 74].

Традиційно методика і методологія підготовки педагога, хоч і відносила до пріоритетних завдання цілісного розвитку його особистості, здебільшого орієнтувалася на базові потреби обраної здобувачем галузі освіти, в якій він планував викладацьку діяльність. Однак сучасний вчитель має не просто стати фахівцем високого рівня, а й відповідати таким вимогам: мати розвинутий комплекс компетентностей у галузі професійно-педагогічної діяльності; вміти проектувати індивідуальні освітні траєкторії своїх учнів, забезпечувати варіативність змісту загальної середньої освіти; виконувати роль фасилітатора; бути готовим упроваджувати в

навчально-виховну роботу інтерактивні, діяльнісні компоненти, застосовувати тренінгові методи навчання, інформаційно-цифрові технології; прагнути до самовдосконалення та сформувати вміння і навички, необхідні для неперервного продовження власної освіти [2, с. 15]. Першочерговим завданням є налагодження підготовки педагогічних кадрів, які володіють ефективними методиками, технологіями і засобами діагностики інтелектуального та психічного, зокрема морально-вольового й емоційного розвитку учнів. З огляду на це постають запити на врахування індивідуально-типологічних особливостей студентів педагогічного профілю, їхньої творчої індивідуальності та проектування змісту педагогічної підготовки, який забезпечуватиме всебічний розвиток кожного майбутнього вчителя. Тому модернізація педагогічної освіти потребує, на наш погляд, гуманістичного, особистісно орієнтованого підходу до здобувачів, реалізації студентоцентризму тощо.

Організація ефективної педагогічної підготовки вчителів фізичного виховання у ЗВО передбачає перехід від емпіричного опису, методологічного та концептуального обґрунтування вдосконаленої педагогічної підготовки здобувачів як синергетичної системи і цілісного процесу до розроблення її повного ресурсного забезпечення та на цій основі до практичного втілення, коригування (за потреби) й об'єктивного оцінювання одержаних освітніх результатів. Таким чином, для ефективної реалізації завдань професійно-педагогічної освіти майбутніх вчителів фізичного виховання необхідно передусім виробити чітку науково-теоретичну основу для побудови моделі педагогічної підготовки здобувачів освіти. Аналіз сучасних дидактичних концепцій свідчить, що в основі обґрунтування такої моделі має бути ідея забезпечення суб'єктності майбутнього вчителя в освітньому процесі, а також у подальшій професійній діяльності в царині освіти. Переважання суб'єктності студента в сучасних реаліях забезпечує особистісно орієнтоване навчання, яке визнає за студентом право на самовизначення та самореалізацію в освітньому процесі через досконале оволодіння способами навчальної та виховної роботи [1]. При цьому необхідно спиратися на весь комплекс методологічних

засад, передусім на системний підхід щодо проектування процесу професійної підготовки.

Розробляючи систему педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання у ЗВО ми керувалися такими положеннями вітчизняних дослідників [3, с. 157-158]:

– система професійної підготовки здобувачів реалізується в неперервній ступеневій педагогічній освіті, що сприяє наступності у змісті та методах навчання, забезпечує формування необхідного рівня компетентності та мобільності випускників відповідно до європейських стандартів;

– система підготовки має враховувати основні вимоги взаємозв'язку методологічних підходів (цілісний; синергетичний; особистісно-діяльнісний; компетентнісний; аксіологічний; інтегративний; рефлексивний та ін.);

– педагогічна підготовка повинна мотивувати здобувачів на досягнення успіху в освітній діяльності, здобуття комплексу необхідних психолого-педагогічних компетентностей;

– система навчання передбачає усвідомлення значущості для вчителя педагогічних здібностей, знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей;

– навчальна та виховна діяльність викладачів і студентів будується на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії (діалогічне спілкування, співпраця, співпереживання);

– основою педагогічної підготовки майбутнього вчителя є відповідність набутих знань і вмінь, сформованих якостей та одержаного досвіду творчої педагогічної діяльності;

– система має охоплювати теоретичну та практичну підготовку здобувачів до науково-дослідної, творчої, пошукової педагогічної діяльності, оволодіння вміннями оперувати результатами власних досліджень і дослідницької роботи інших педагогів і науковців;

– підготовка майбутніх учителів ефективна лише в разі поєднання сучасних досягнень педагогічної науки і практики професійної освіти, впровадження інноваційних освітніх технологій, які в подальшому вони застосовуватимуть у власній педагогічній діяльності;

– випускник педагогічного ЗВО має бути готовим до вирішення широкого спектра професійних завдань, дієвої співпраці з педагогічним колективом, учнями, батьками, громадськими організаціями;

– система має сприяти всебічному особистісно-професійному розвитку та саморозвитку як здобувачів, так і викладачів, спонукати їх до неперервного самовдосконалення, вироблення власної професійної позиції та успішної самореалізації в освіті.

Педагогічну підготовку вчителів фізичного вихованнями розглядаємо, з одного боку, як частину системи педагогічної освіти, що виступає підструктурою цілісної системи освіти, функціонування та розвиток якої спрямовано на реалізацію соціально-економічних, освітніх, культурних, наукових потреб країни щодо відтворення педагогічного персоналу всієї галузі освіти. У цьому аспекті педагогічна підготовка детермінується суспільним запитом і державним замовленням, освітніми тенденціями та інноваціями, потребами розвитку педагогічної науки та освітньої практики. З іншого боку, педагогічна підготовка в університеті фізичної культури досліджувалась як важлива складова діяльності профільного закладу вищої освіти, що є сукупністю варіативних освітніх програм навчання на двох рівнях (бакалаврат і магістратура), опанування яких забезпечує формування у здобувачів педагогічних компетентностей, які є невід'ємною складовою, а за багатьма аспектами – лежать в основі інтегрованої професійно-педагогічної компетентності випускника цього закладу.

Таким чином, реалізація педагогічної підготовки в університеті фізкультурного профілю, спрямована на формування у майбутніх вчителів соціального мислення та педагогічної культури, вироблення готовності студентів до педагогічної діяльності. При цьому педагогічна підготовка в сучасних реаліях повинна мати універсальний характер і формувати психолого-педагогічний фундамент знань і вмінь випускників для подальшого розвитку в них соціально-педагогічних компетентностей, що дозволяють вирішувати різноманітні завдання професійної діяльності.

Література:

1. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : [навч. посіб.]. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 396 с.

2. Матросов В. Л. Модернизация высшей педагогической школы. *Педагогика*. 2006. № 10. С. 14–18.

3. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.

4. Lytvyn A., Solov'ev V. Learner-Centered Approach in Teacher Education. *Forming and Qualitative Development of Modern Educational Systems* : Materials digest of the LXIV International Research and Practice Conference and III stage of the Championship in Pedagogical sciences, London, September 26 – October 01, 2013. London : IASHE, 2013. P. 74–76.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

*канд. хім. наук. Олена СТАДНІЧУК, канд. техн. наук, доцент Лілія
КРОПИВНИЦЬКА, Іванна СТАДНІЧУК*

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного, Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького*

Пандемія COVID-19 стала серйозним руйнівником освіти загалом не лише в Україні, а у всьому світі. Втім, для українського освітнього процесу це було першим важким випробуванням. Наступним стала гостра фаза російсько-української війни. Світова освітня спільнота використала пандемію як можливість для трансформації, пошуку інноваційних методів та стратегій навчання, комунікації з дітьми, сім'ями та нових функцій для підвищення загального рівня турботи про благополуччя тих, хто навчається (учнів, студентів, курсантів тощо). Крім того, дозвіл на впровадження творчих заходів реагування на кризову ситуацію в умовах пандемії дав позитивні результати, зокрема цінний досвід, які можна буде використати при плануванні освітнього процесу та реформ на наступні роки, тобто вдосконалення технології навчання.

Очевидно, що під час кризових ситуацій на педагогів, крім основних функцій, накладається ще одна – роль лідера та командної роботи. Досвід, отриманий під час пандемії, застосовується викладачами в Україні і під час воєнних дій. Однак, окрім інноваційних кроків для взаємодії на відстані між викладачем і студентом шляхом діджиталізації, створення онлайн-програм, опанування навчальних планів та стратегій навчання, необхідно також звернути увагу на стратегічне планування для протистояння різним видам ризиків [1], [2].

Парадоксальний характер криз, зумовлений різними ризиками, створює як загрозу, так і можливості для закладів вищої освіти. При належному управлінні кризи можуть призвести до організаційної гнучкості та майбутнього вдосконалення. Управління кризою – це процес змін, який передбачає відмову від навчання, перенавчання та навчання на індивідуальному, груповому та організаційному рівнях. У багатьох випадках кризи викликають та пришвидшують процеси навчання, стимулюють розвиток під час та після неї.

Власне, для деяких закладів вищої освіти наявність стратегічних планів управління кризою просто необхідна, оскільки унікальна природа предметів, яких вони навчають, вимагають не лише знань, а й гарантування надання оцінки результатів навчання, пов'язаних із особливими навичками. Важко уявити майбутнього медика, пілота, поліцейського, пожежника чи військового, що навчатиметься лише on-line і маючи можливість практикувати під час навчання. Плани дій в умовах кризи повинні включати пропонувані шляхи вирішення проблем, пов'язаних із ненаданими та скомпрометованими результатами навчання, а також спосіб, у який вони будуть компенсовані в майбутньому.

Загалом, основний алгоритм дії освітніх установ, зокрема тих, випускники яких будуть мати ключову роль у врегулюванні кризових ситуацій, повинен базуватися на чотирьох основних принципах: стратегія, зв'язок, баланс та підтримка (рис. 1) [1], [3].

Головно, у вищих навчальних закладах, що готують спеціалістів, які рятуватимуть життя інших, наприклад медичних, необхідно розробити стратегію управління кризою. Зокрема, створити робочі групи для врегулювання криз та мобілізації сил засобів та наявних планів на випадок непередбачених обставин. Прикладом може бути швидкий перехід на дистанційне навчання та

програма додаткового отримання практичних навичок чи компенсація за пропущені клінічні компетенції під час стажування. Ці робочі групи повинні не лише забезпечити раптовий перехід до on-line-освіти, а й сприяти академічній підтримці та психологічному благополуччю студентів, співробітників, медичних працівників, парамедиків та адміністрації факультету [4].

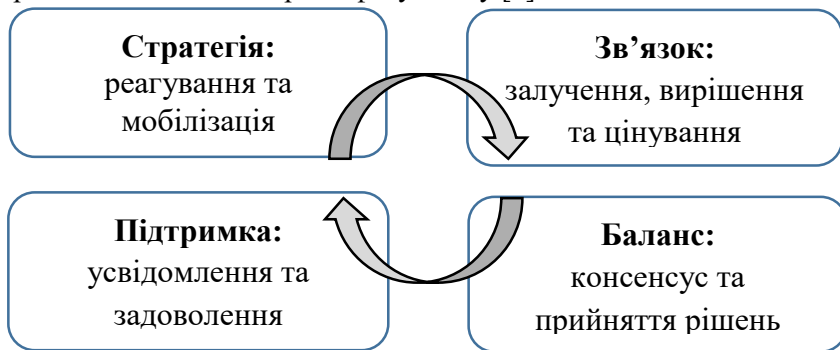

Рис. 1. Алгоритм кризового реагування на діяльність освітніх закладів

У міру розвитку ситуації оперативна група повинна стежити за проблемами та надавати відповідні плани, вказівки та рішення. До такої команди реагування мають бути залучені не лише адміністративні працівники для інформування вищого керівництва, а й студентство, щоб забезпечити психологічну та соціальну підтримку та зменшити розрив у спілкуванні між студентами та адміністрацією [2].

Очевидно, що розуміння внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін є важливим кроком у управлінні освітньою кризовою ситуацією. Комунікація дозволить вирішити багато питань: студенти та викладачі не повинні на самоті переживати кризи і краще щось робити, ніж мовчати, ніби нічого не сталося. На жаль, два роки пандемії і півроку гострої фази війни ви Україні продовжують негативну практику, де кожен сам по собі: викладачі та студенти борсаються поодиночці, а не діють разом. Тому ефективне спілкування, постійний зворотний зв'язок, спільне вирішення конфліктів, що

виникають, залучення студентів до обговорення кожного кроку дозволить оцінити та обрати краще рішення.

Важливим кроком в управлінні кризою є ступінь прихильності до прийняття рішень і своєчасність цього процесу – певний баланс думок і дій. Рішення, які приймаються під час кризи, повинні прийматися на основі консенсусу, що базується на демократичному, послідовному та координаційному підході. Необхідно передбачити використання ресурсів для задоволення потреб викладачів, адміністрації та студентів, а також зосередити увагу на вирішенні конфліктів вчасно та без зволікань. На жаль, цей крок багатьма навчальними закладами ігнорується або ж робиться із великими потугами, головню через брак комунікації між студентством та керівним складом навчального закладу.

Розуміння справжньої природи кризи та осмислення її впливу і потенційного тиску, який існує на вищій навчальній заклад, адміністрацію та студентів дозволить зберегти психічне здоров'я студентів і викладачів, які страждають від ізоляції, незрозумілості, страхів і складних сімейних ситуацій.

Колективний мозок інституцій росте і розвивається з досвідом [5]. Щоб уникнути або зменшити вплив кризових ситуацій на освітні заклади, потрібна не тільки ефективна практика управління кризою, але й значні зусилля навчатися. Швидкість, з якою організації будуть навчатися, є визначальним фактором їх здатності вижити або адаптуватися у сучасному світі, бути конкурентоспроможним та мати довгострокову життєздатність.

Література:

1. Ahmed S, Shehata M, Hassanien M. Emerging faculty needs for enhancing student engagement on a virtual platform. *Med Ed Publish* 2020;9:75.

2. Ahmed S., Shehata M., Wells R., Amin H., Atwa H. A Step-by-Step Guide to Managing the Educational Crisis: Lessons Learned from COVID-19 Pandemic. *Journal of Microscopy and Ultrastructure*. V.8, (4). 2020. P.193-197. DOI:10.4103/jmau.jmau_79_20

3. [3. 7 речей, які допоможуть вийти освіті з пандемічної кризи – дослідження. Марія Марковська. “Нова українська школа”. Назва з екрану. <https://nus.org.ua/articles/7-rechej-yaki-dopomozhut-vyjty-osviti-z-pandemichnoyi-kryzy-doslidzhennya/>](https://nus.org.ua/articles/7-rechej-yaki-dopomozhut-vyjty-osviti-z-pandemichnoyi-kryzy-doslidzhennya)

4. [Сазоненко Л. В., Толстанов О. К. Заходи антикризового управління закладом охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 86-92. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.16.86](#)

5. Muthukrishna M., Henrich J. Innovation in the collective brain. *Phil Trans R. Soc B Biol Sci*. 2016. 19;371(1690):20150192371. doi: 10.1098/rstb.2015.0192.

ЗАВДАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Артур СТАНИШОВСЬКИЙ,

д-р. пед. наук, професор Андрій ЛИТВИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Метою розв'язаної Російською Федерацією повномасштабної війни проти Української Держави є посягання на територіальну цілісність, дестабілізація соціально-політичної ситуації, гальмування соціально-економічного розвитку, європейської та євроатлантичної інтеграції, відновлення свого імперського впливу в Україні, зміна її територіального устрою. Відповідно до нових реалій, Президент України В. Зеленський затвердив рішення РНБО, яким схвалено Стратегію воєнної безпеки України [4], що відповідає закріпленому Статутом ООН суверенному невід'ємному праву кожної держави на самооборону від агресії. Мета – створення системи всеохоплюючої оборони України на засадах стримування, стійкості, взаємодії; зокрема окреслено цілі, пріоритети, шляхи реалізації державної політики у царині воєнної безпеки і всеохоплюючої оборони. Задля зміцнення кадрового потенціалу та нарощування спроможностей Збройних Сил України щодо виконання покладених завдань вказується пріоритетом «розвиток систем військової освіти і підготовки особового складу для сил оборони, запровадження освітньо-професійних програм підготовки офіцерського, сержантського та старшинського складу з використанням досвіду бойових дій, методики підготовки, принципів і стандартів НАТО» [4].

Концептуальні засади і підходи щодо системи підготовки військового персоналу, прийняті в державах альянсу НАТО (NATO – North Atlantic Treaty Organization), ґрунтуються на принципі «освіта впродовж військової кар'єри» та відображені у вимогах стандарту НАТО Bi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка». Стосовно підготовки офіцерів у системі вищої військової освіти ці вимоги передбачають формування в них визначених професійних компетентностей щодо виконання функціональних обов'язків за посадою у мирний час і бойових завдань у воєнний час, зокрема спроможність ухвалювати відповідальні рішення в ситуаціях вибору, вирізнятись мобільністю, динамізмом, здатністю реалізовувати свої професійні здібності у службовій діяльності [2, с. 2].

Професія офіцера ЗСУ характеризується як поліфункціональна, самостійна, полікомунікативна, розумова, творча, динамічна та стресогенна [3, с. 84], тому вимоги до професійної підготовки курсантів продовж навчання мають відповідати національній ментальності та сучасним потребам Збройних Сил, що діють за стандартами НАТО. Офіцер несе персональну відповідальність «за бойову готовність підрозділу; за успішне виконання особовим складом бойових завдань у постійно змінюваних; екстремальних умовах впливу стресогенних факторів середовища і діяльності; за ефективне використання сучасних систем озброєння і військової техніки; за бойову підготовку; виховання; військову дисципліну; морально-психологічний стан особового складу; за його здоров'я і життя; за своєчасне та якісне виконання наказів та розпоряджень командирів і начальників» [1, с. 66-67].

Провідні зарубіжні науковці слушно зазначають, що заходи щодо підвищення професіоналізму військових фахівців мають передбачати оптимальне поєднання двох основних складових їхнього професійного навчання: *освітньої* – фундаментальну військову освіту з підготовки на посади офіцерського складу на певному рівні вищої освіти з присудженням відповідного ступеня вищої освіти і видачею диплома державного зразка; *професійної* – курсову підготовку офіцерів і військових фахівців, що проводиться у процесі виконання ними службових функцій на посадах у військах перед призначенням на вищі посади з видачею відповідного відомчого сертифікату після успішного завершення курсів [5; 6]. Вважаємо, що для зростання ефективності військової освіти і формування

висококваліфікованого кадрового потенціалу ЗСУ необхідно звернути увагу на якість обох складових професійної підготовки.

Проведене нами дослідження дає підстави визначити такі завдання щодо модернізації професійної підготовки та формування професійної компетентності майбутніх офіцерів ЗСУ: обов'язкове застосування стандартів НАТО у процесі навчання; безперервний розвиток здатності курсантів виконувати бойові завдання пліч-о-пліч з військовослужбовцями країн-партнерів; поетапне формування професійної компетентності від рядового до командира взводу за спеціальністю; особистісно-професійний саморозвиток курсантів у межах практичної складової професійної підготовки; одержання додаткової цивільної спеціальності на рівні бакалаврату для зростання мотивації майбутнього офіцера. Це потребує створення інноваційної моделі підготовки офіцерів тактичного рівня Збройних Сил, яка відповідатиме вимогам сьогодення.

Суттєве вдосконалення підготовки майбутніх офіцерів, безперечно, сприятиме розвитку та трансформації професійної культури офіцерського корпусу на основі принципів і стандартів НАТО в системах керівництва силами оборони, управління військами (силами). Це допоможе прискоренню професіоналізації Збройних Сил України та інших складових сил оборони, розвитку військової освіти і науки в нашій державі.

Література:

1. Зельницький А. М. Вища військова освіта: основи забезпечення та гарантування якості підготовки військових фахівців. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка, Психологія. Київ: НАУ, 2017. №10. С. 65–69.
2. Інструкція з організації та проведення курсів професійної військової освіти (тимчасова). ВКП 7-00(01).01 : затверджено начальником Генерального штабу ЗСУ. 27 липня 2021 р. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/instruktsiia-kursiv-prof-osvity-211011.pdf> (дата звернення: 20.04.2022)
3. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України :

наук.-метод. посіб / А. М. Алімпієв, І. В. Толок, М. І. Литвиненко та ін. ; заг. ред. І. В. Толока. Харків : ХНУПС, 2017. 244 с.

4. Стратегія воєнної безпеки України: затверджено Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 12.10.2021)

5. Professional Military Education. A Cross-Cultural Survey / Ed. by Duraid Jalili and Hubert Annen. Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2019. 234 p.

6. Waggener A. Joint Professional Military Education: A Retrospective of the Skelton Panel. *Joint Force Quarterly* 77, 2nd Quarter 2015. P. 55–59.

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ВИКЛАДАЧІВ ЩОДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В КОЛЕДЖІ

Вікторія ТЕЛЮК

*ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська
політехніка»*

Перед кожним педагогом нині постає завдання формування сучасної людини з необхідними знаннями та компетентностями, що допоможуть їй легко адаптуватися до швидкоплинних змін глобалізованого світу. Потрібні навички життєзабезпечення, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних перемін і викликів.

Пандемія COVID-19 зробила ці потреби ще актуальнішими. Вимушений перехід на дистанційну форму навчання показав, що таке навчання має свої позитивні результати, воно не дозволило розвинутися інтелектуальній кризі, а також посприяло саморозвитку як здобувачів освіти, так і педагогів, оскільки дистанційне навчання потребувало, перш за все, змін у методиці викладання.

Національною Академією педагогічних наук України проводилося опитування вчителів математики щодо організації дистанційного навчання математики в умовах вимушеного довготривалого карантину та з метою з'ясування, які труднощі виникли у вчителів під час його проведення [1]. Виявилось, що на підготовку уроків у режимі дистанційного навчання вчителі

математики витрачали більше часу, ніж це робили в умовах традиційного навчання; більше часу витрачалося й на перевірку різного роду учнівських робіт.

У ВСП Львівському автомобільно-дорожньому коледжі Національного університету «Львівська Політехніка» платформою для створення віртуального навчального середовища (ВНС) було вибрано LMS Moodle, безкоштовний програмний продукт з відкритим кодом, який можна модифікувати відповідно до власних потреб. За допомогою ВНС вдалося забезпечити студентів структурованим методичним забезпеченням; оперативно оновлювати його у відповідності до постійних модифікацій навчальних планів; якісно й з мінімальними затратами часу на перевірку проводити контрольні заходи з різноманітними видами тестів і завдань; оперативно отримувати поточну інформацію про успішність й активність студентів під час роботи на платформі.

Розміщена на сайті <<http://ladk.lviv.ua/>> навчальна дисципліна – це набір електронних матеріалів, а також навчальних і контролюючих засобів, підготовлених викладачем. Блок «Новини» містить робочу програму курсу, список рекомендованої літератури, відомості про автора, систему та критерії оцінювання, питання на семестровий контроль. Блок «Секція. Тема» охоплює навчальні матеріали, необхідні для вивчення однієї теми робочої програми, а саме – її назву, лекційний матеріал, інструкції щодо виконання завдань, тести для самоконтролю, завдання для самостійної роботи, які стосуються даної теми. Блок «Календар» містить інформацію з датами і часом проведення консультацій та тестів, а також терміни подання виконаних самостійних завдань.

І хоча раптовий перехід на дистанційну форму навчання як для студентів і їх батьків, з одного боку, так і для викладачів, з іншого, став вимушеним кроком і приніс радше більше досвіду, ніж позитивних вражень, опитування, проведене серед викладачів коледжу показало, що 45,7% викладачів цілком задоволені освітнім середовищем і умовами праці, 47,8% – переважно задоволені.

Упродовж останніх п'яти років 78,3% викладачів підвищували свою кваліфікацію у напрямку використання ІКТ; постійно вдосконалюють методичні аспекти викладання 67,7% викладачів.

Перехід на дистанційне навчання не спричинив багато незручностей – 67,4% викладачів вважають, що у коледжі застосовуються необхідні заходи, що допомагають викладачам адаптуватися до змін умов праці.

Разом із цим, анкетування, проведене серед студентів і їх батьків, довело, що дітям не вистачає живого спілкування з однолітками і викладачами, недарма японське прислів'я говорить, що один день спілкування з чудовим вчителем вартує більше, ніж 1000 днів роботи з підручником. Так, 73,7% батьків відповіли, що найважчим для їхньої дитини у дистанційному навчанні була відсутність спілкування; відсутність живого спілкування із викладачами була основним недоліком дистанційного навчання для 28,1% першокурсників; 33,3% для студентів другого курсу і 25,9% – третього, а відсутність звичного спілкування з одногрупниками – для 16,9% першокурсників; 20% для студентів другого курсу і 22,2% – третього.

Хоча дистанційна освіта передбачає значні обсяги самостійної роботи, саме це викликало проблеми у 41,3% першокурсників; 31,1% для студентів другого курсу і 44,4% – третього.

Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, спілкуватися зі студентами на відстані, надихати та мотивувати їх до навчання, допомагати батькам – це ті навички, якими тепер на додаток мають володіти педагоги.

Література:

1. Уроки карантину: результати та аналіз опитування вчителів математики. URL : http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2244/ (Дата звернення 8.09.2022)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

канд. пед. наук, доцент Світлана ТИТАРЕНКО

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра
Довженка*

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану обумовлюється активним пошуком новітніх підходів до навчання,

інноваційних форм організації освітнього процесу, результативних педагогічних та інформаційних технологій.

Варто зазначити, що в цей складний час заклади вищої освіти ретельніше займаються дослідженням шляхів вирішення проблем в організації освітнього процесу здобувачів освіти, зокрема спеціальності «Дошкільна освіта». Багато закладів освіти відкрили у вільному доступі платформи зі своїми навчальними матеріалами, створили електронні методичні кабінети в яких розміщено всі необхідні матеріали для самостійного навчання тощо.

Сьогодні освітній процес неможливий без використання комп'ютерних технологій. Проблеми організації дистанційного навчання присвячені праці В. Бикова, А. Губіної, К. Ільницької, В. Кухаренка, В. Осадчого, Є. Полат, Л. Радіонової, О. Хомчук та ін.

Як зауважує В. Кухаренко, на даному етапі дистанційна освіта стала важливим засобом підготовки фахівців різного профілю, а сучасному суспільству потрібна масова якісна освіта [2]. Такі платформи, як Zoom, Microsoft Teams, Google Classroom, Google Meet та ін. забезпечують доступ студентів до здобуття освіти.

Важливою умовою забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти є створення інтегрованого цифрового середовища, адаптованого для проведення дистанційної форми навчання. Інша необхідна умова – це методичний супровід здобувача освіти, що дозволить йому опанувати практичними навичками, недоступними в онлайн форматі. Сьогодні в дуже складних умовах відбувається практична підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти, оскільки діти практично не відвідують заклади дошкільної освіти.

Психологи наголошують на тому, що головна мета дистанційного навчання під час війни – це не засвоєння нових знань, а психологічна підтримка, спілкування, переключення уваги здобувачів освіти [1].

Воєнні події, які відбуваються в Україні, безумовно є стресом для всіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі вищої освіти щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та

соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Ціннішим за знання виявляється здатність швидко оцінювати нову ситуацію, шукати необхідну інформацію, об'єднувати зусилля з іншими та швидко приймати рішення. Саме на цьому варто зосередити увагу в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Поряд з такими якостями як відповідальність, наполегливість, старанність та працьовитість, які завжди були у фокусі уваги системи дошкільної освіти, все більшої ваги набирають здатність до критичного мислення, вміння ефективно будувати комунікацію, творчий підхід до вирішення задачі (креативність), а також здатність працювати злагоджено в команді.

Важливого значення має забезпечення психологічно комфортного освітнього середовища для всіх здобувачів освіти та забезпечення якісного освітнього процесу в сучасних умовах. Міністерство освіти і науки України з метою надання допомоги фахівцям психологічної служби системи освіти України поширює кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, а саме: «Стрес як ресурс», «Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум», «Особливості організації дистанційного навчання під час воєнного стану», «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій», «Самодопомога в умовах стресу», «Долоньки миру» тощо.

Важливими проблемами підготовки фахівців дошкільної освіти, які потребують вирішення є: розвиток онлайн системи підготовки майбутніх вихователів; розробка навчально-методичного забезпечення якісної дошкільної освіти; розробка програми підвищення кваліфікації для педагогів; розроблення навчальних матеріалів для мобільного застосунку для педагогів; практична підготовка майбутніх вихователів; підготовка фахівців дошкільної освіти до роботи з батьками вихованців в умовах дистанційної освіти.

Отже, професійна підготовка фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності в умовах війни є безсумнівно актуальною проблемою, яка потребує вирішення. Наразі ще бракує наукових досліджень, присвячених організації системи дистанційного чи

змішаного навчання. Питання організації змішаної (очно-дистанційної) освіти у закладах вищої освіти ще не має належного забезпечення.

Література:

1. Гасанова Л. Повернення до школи під час війни. Правила організації навчання від психолога. URL: <https://healthcenter.od.ua/2022/03/11/povernennyado-shkoly-pid-chas-vijny-pravyla-organizacziyi-navchannya/>

2. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання. Умови застосування. Дистанційний курс. 3-є вид. Харків : НТУ “ХПІ”, Торсінг, 2002. 320 с

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФОРМА ПРОТИДІЇ КРИЗОВИМ СТАНАМ, КОНФЛІКТОГЕННИМ СИТУАЦІЯМ

канд. пед. наук, доцент Тетяна ФРАНЧУК

Камянець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Будь-які кризові етапи соціально-економічного розвитку держави неодмінно позначаються на всіх її галузях, з-поміж яких особливе навантаження несе освіта (і не лише спеціальна освіта, пов'язана з допомогою громадянам у надзвичайних ситуаціях), зважаючи на те, що: а) йдеться про адаптаційні можливості суб'єктів освітньої діяльності – дітей, молоді, які є особливо уразливими до кризових, конфліктогенних ситуацій; б) система сучасної особистісно зорієнтованої освіти повинна бути гнучкою і адаптивною, реагувати на будь-які зміни (як за змістом, так і за технологіями освітньої діяльності), надто коли йдеться про конфліктогенні; в) система професійної освіти, яка передбачає інтеграцію освітньої на науковій складових, здатна досліджувати будь-яку актуальну ситуацію, оперативно враховувати її зміни, формуючи адекватне безпечне освітнє середовище.

Проблеми безпеки освітнього середовища не є новими, вони, як правило, досліджувалися у контексті нівелювання його конфліктогенності, у тому числі через забезпечення конструктивності взаємовідносин суб'єктів освітньої діяльності

(основа компетентнісної системи освіти). Реалії сьогодення привносять нові детермінанти освітньої ситуації, пов'язані з максимальною ескалацією кризових явищ у всіх формах життєдіяльності. «Кризовою» Т. Титаренко визначає ситуацію, коли людина має перепону в реалізації важливих життєвих цілей і не може впоратися з цією ситуацією за допомогою звичних засобів [1]. Отож, у контексті сучасних реалій йдеться про необхідність посилення антикризових, адаптаційних, безпекових функцій освітньої діяльності будь-якого рівня та спрямування.

Кризове суспільство, як і всі форми його об'єктивації, до прикладу освітнє середовище, потребують комплексного підходу до їх осмислення та пошуку стратегій, технологій та інструментарію протидії деструктивним кризовим впливам. Насамперед, виходимо з того, що алгоритми розвитку сучасної освіти пов'язані з посиленням суб'єктної позиції кожного учасника навчального процесу, оскільки компетентнісна модель освіти реалізується через суб'єкт-суб'єктну взаємодію того, хто вчить, та того, хто вчиться. Немає необхідності доводити, що протидію кризовим станам, стресовим ситуаціям може чинити психологічно безпечне освітнє середовище, яке є предметом формування всіх його учасників безвідносно до рівня освітньої діяльності. А це означає, що в систему освіти (зміст та технології) має бути закладений потенціал формування компетентностей особистості, що визначають її спроможність протидіяти кризовим станам, стресовим ситуаціям.

Загалом безпечне освітнє середовище формується як свого роду зустрічний рух того, хто вчить, та того, хто вчиться, на цій основі фактично забезпечується колективна взаємодія всіх учасників освітньої діяльності. Іншими словами, йдеться про формат взаємодії колективного/групового та індивідуального у розвитку психологічно безпечного освітнього середовища, яке буде однаково комфортним як для викладача, так і студентів, створюючи умови для особистісної самореалізації кожного учасника освітнього процесу. Отож, з однієї сторони, безпечне освітнє середовище слугує безальтернативною основою сучасної компетентнісної, особистісно зорієнтованої освіти, з іншої – виконує функції протидії умовам кризового суспільства, які досягають максимально гострих форм в ситуації реальних військових дій. При тому вважаємо, що важливо акцентувати увагу на чинниках, пов'язаних з принципами природовідповідності

освітньої діяльності у плані особистісної самосамореалізації у її контексті.

Проведені дослідження у цьому напрямі дозволили виділити принципи активізації потреб як колективного, так і індивідуального формування безпеки освітнього середовища в умовах ескалації кризових станів:

- принцип оволодіння стандартами та технологіями особистісно орієнтованої, компетентної освіти, в рамках якої студент аналізує освітнє середовище як фактор, що сприяє або гальмує процеси самоактуалізації, самореалізації, самоврядування освітньою діяльністю, індивідуалізації її маршруту;

- принцип активного використання інтерактивних форм та методів організації педагогічного процесу, що передбачають конструктивні взаємовідносини його учасників, позитивний психологічний мікроклімат навчального заняття;

- принцип підвищення психологічної компетентності студентів щодо теорій соціалізації особистості, управління процесом оптимізації взаємовідносин особистості та середовища, а також теоретичних основ та практичних алгоритмів саморегулювання в умовах кризових станів;

- принцип психологічного самозахисту особистості, вміння вирішувати конфліктні ситуації, адаптуватися до кризових станів, нівелювати проблемні взаємини та ін..

Компетентність студента, як суб'єкта формування безпеки індивідуального освітнього середовища, також має стосуватися розуміння: а) умов оптимізації освітнього середовища ЗВО як контенту власного професійного становлення; б) особливостей формування мікросередовища, в контексті якого програмується та реалізується індивідуальний маршрут професійної підготовки; в) умов забезпечення ефективності майбутньої професійної діяльності, готовності формування психологічно безпечного виробничого, освітнього середовища у майбутній професійній діяльності, власного особистісно зорієнтованого середовища, що базується на основі «Я-концепції» та ін.

У цьому контексті важливими є всі типи формальної, неформальної та інформальної освіти, які за своєю суттю є

інтегрованими і взаємодоповнюють одна одну. В рамках інформальної освіти проведені теоретико-практичні дослідження дозволили визначити логіку формування індивідуальної, персоніфікованої готовності до самоосвіти у плані протидії кризовим станам, конфліктогенним ситуаціям у структурі професійного становлення. Вона може бути реалізована через наступні алгоритми дій:

- визначте одним із ключових компетентностей системи професійної самоосвіти здатність до формування освітнього середовища за провідними параметрами якості, серед яких безпека має статус інтегральної, насамперед тому, що вона тісно корелює із психічним, фізичним здоров'ям особистості;

- сформууйте цільову, мотиваційну складову процесу формування компетентності у сфері створення психологічно безпечного освітнього середовища, управління його розвитком, орієнтуючись на системотвірні індекси якості;

- забезпечте загальне розуміння теорії взаємодії особистості та середовища, механізмів, закономірностей, принципів формування та розвитку освітнього середовища, інтегруючи можливості психології, соціології, філософії, педагогіки та ін.;

- систематизуйте ваші уявлення про якість (рівень сформованості) освітнього середовища (зовнішнього, об'єктивно заданого) та середовища вашої освітньої діяльності в комплексі параметрів, що залежать від вас (особистісно орієнтовані цінності, цілі, принципові позиції, режим, стиль, методика та ін.) на інтуїтивно-емоційному рівні, виходячи, наприклад, з 10-бальної системи оцінювання;

- визначте (або скористайтеся представленими в літературі) комплекс показників якості освітнього середовища та діагностичних методик, проведіть на їх основі діагностику, самодіагностику освітнього середовища, у контексті якого відбувається ваш процес професійного становлення (якою мірою він залежить від зовнішніх факторів, до яких необхідно пристосовуватися, якою від вас як суб'єкта регулювання процесом);

- проаналізуйте та оцініть отримані в результаті діагностики показники якості освітніх середовищ (макро, мікро), співвіднесіть їх зі своїми уявленнями, що стихійно склалися, виходячи з емоційно-

психологічної комфортності, умов для формування професійної компетентності, самореалізації у його контексті.

Отримані в результаті порівняльного аналізу висновки згрупуйте за параметрами: якість освітнього середовища, рівень його безпеки, психологічного комфорту, можливостей для самореалізації; чинники, що залежать від зовнішніх об'єктивних обставин, від вас як суб'єкта освітньої діяльності; головні причини конфліктогенності середовища та можливості їм протидіяти; рівень розуміння теорії і практики формування сприятливого освітнього середовища; аналіз реального досвіду формування безпечного освітнього середовища, здатності до протидії кризовим станам, конфліктогенним ситуаціям. І далі на основі проведеного аналізу доцільно визначити перспективи та програму розвитку означеної якості, максимально активуючи механізми саморегуляції.

Література:

1. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.

МОНІТОРИНГ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЯКОСТІ НАДАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АНКЕТУВАННЯ СЕРЕД СТУДЕНТІВ

канд. пед. наук Юрій ЯКИМЕЦЬ

*ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська
політехніка»*

Великі зміни в суспільстві, розвиток науки, техніки й виробництва, поглиблення інформатизації об'єктивно потребують змін у всіх сферах життя, у тому числі й в освіті.

Перехід на дистанційне навчання був непростим і стресовим як для викладачів, так і для студентів і їхніх батьків. При організації дистанційної форми навчання змінився спосіб одержання і засвоєння знань, взаємодія між студентом та викладачем, значно збільшилася роль викладача.

У ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж НУ «Львівська політехніка» було проведено анкетування серед студентів

I-III курсів щодо організації та якості надання освітніх послуг під час дистанційного навчання. Переважна більшість студентів (70% першокурсників, 71,1% студентів другого курсу, 66,7% третього курсу) відзначили, що дистанційне навчання дається їм легко.

Серед першокурсників дистанційне навчання подобається 51,2%; змішаній формі навчання надають перевагу 30%; 17,5% імпонує традиційне навчання в аудиторіях. Відсоток студентів другого курсу, яким більше подобається навчатися в аудиторіях, значно вищий (31,1%), разом із тим 28,9% виступають за змішане навчання. На третьому курсі 74,1% надає перевагу дистанційному навчанню, 18,5% - змішаному і лише 7,4% хотіли би продовжувати навчатися в аудиторіях.

Найважчим у дистанційному навчанні для студентів є велика кількість самостійної роботи (I курс – 41,3%; II курс– 31,1%; III курс – 44,4%), відсутність живого спілкування із викладачами (I курс – 28,1%; II курс– 33,3%; III курс – 25,9%), а також відсутність звичного спілкування з одногрупниками (I курс – 16,9%; II курс– 20%; III курс – 22,2%).

Ефективність дистанційного навчання, на думку першокурсників, залежить від технічного забезпечення (48,1%), майстерності педагогів (53,8%), мотивації студентів (65%) та мотивації педагогів (33,8%). Так само вважають і студенти II курсу – за технічне забезпечення 40%, майстерність педагогів (44,4%), мотивація студентів (55,6%) та мотивація педагогів (20%). Студенти III курсу виділили майстерність педагога як головний чинник ефективності дистанційного навчання (70,4%), далі йде технічне забезпечення (59,3%), мотивація студентів (59,3%), мотивація педагогів (25,9%).

У Львівському автомобільно-дорожньому коледжі НУ «Львівська Політехніка» в якості платформи для створення віртуального навчального середовища було вибрано LMS Moodle. Ця система дистанційного навчання поширюється на умовах GNU GPL ліцензії, тобто це безкоштовний програмний продукт з відкритим кодом, який можна модифікувати відповідно до власних потреб і використовувати як для підтримки дистанційного навчання, так і для очного навчання. Студенти всіх курсів вважають що на платформі достатньо навчальної інформації (I курс – 88,1%; II курс– 68,9%; III курс – 85,2%).

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА
ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Відповіді на питання «Що викликало тривогу та переживання під час дистанційного навчання?» наведені у таблиці. Як бачимо, для студентів I і II курсів матеріал для самостійного вивчення здавався надто складним. Пов'язуємо це і з низькою мотивацією до навчання, а також із невмінням вчитися самостійно.

	I курс	II курс	III курс
Лінощі, легка спокуса прогуляти заняття	29,4%	17,8%	37%
Постійні труднощі при підключенні	14,4%	20%	18,5%
Низький рівень засвоєння знань	13,8%	20%	
Складний матеріал для самостійного опрацювання	27,5%	26,7%	18,5%
Недостатня мотивація до навчання	15%	15,6%	22,2%

Не зважаючи на труднощі, 40% першокурсників вважають дистанційне навчання успішним, 31,9% – цікавим, а 16,2% – корисним. Лише 28,9% студентів II курсу визначили своє дистанційне навчання як успішне, 13,3% – корисне, 35,6% – цікаве, 15,6% вважають його марно витраченим часом. Разом з тим переважна більшість студентів III курсу (59,3%) назвали своє дистанційне навчання успішним, 25,9% – цікавим, а 11,1% – корисним.

Серед першокурсників 65,6% висловилися за продовження дистанційного, а 28,7% не готові довго вчитися дистанційно, оскільки це, на їх думку, призводить до погіршення знань. Так само переважна більшість студентів III курсу (85,2%) хотіла б продовжувати навчатися дистанційно. А ось думки студентів другого курсу розподілилися приблизно однаково – 42,2% підтримують дистанційне навчання, а 46,7% хотіли б скоріше повернутися до навчання в аудиторіях.

Дистанційне навчання виявило: що є група студентів, яким складно навчатися в таких умовах, що їм потрібна підтримка; потрібно посилити мотиваційні моменти; розвинути навички

саморегуляції, самонавчання; більш ефективно організувати зворотній зв'язок.

Вимушений перехід на дистанційне навчання має й позитивне значення. Адже при традиційному навчанні викладач є найбільш активним учасником освітнього процесу, він направляє, підказує, координує. Дистанційне навчання в більшій мірі залежить від самоорганізації студентів. Роль викладача – координатора, консультанта залишається, навіть посилюється, але навчання відбувається на відстані, тому можливостей для розвитку самостійності студентів набагато більше.

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ В ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Роман ЯРЕМКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Проблема мотивації індивіда залишається актуальною у наукових дослідженнях, оскільки, змінюються на лише цілі людей, але і суспільна важливість професій. Досягнення успіху в професійній діяльності залежить не лише від характерологічних особливостей фахівця, від якісної своєрідності і рівня розвитку її здібностей, але і від мотивації, оскільки вона є стрижнем особистості, задає її спрямованість, виступає важливою умовою безпеки, ефективності і успішності у професійній діяльності.

Вперше поняття «мотивація» використав А. Шопенгауер у своїй праці «Про чотириакісний корінь закону достатньої підстави» (1813р.). У подальшому цей термін було запозичено психологічною наукою для пояснення детермінації поведінки людини та тварин.

Термін «мотивація» в сучасних наукових дослідженнях використовується як родове поняття для визначення сукупності психологічних утворень і процесів, які спонукають і направляють поведінку особистості на життєво важливі умови та предмети, що визначають упередженість, вибірковість і кінцеву цілеспрямованість психічного відображення та активністю, що нею регулюється. Таке розуміння мотивації відповідає життєвим уявленням і пояснює, чому суб'єкт воліє здійснювати одне, а не інше, іншими словами, що

лежить в основі вибіркості і результативною спрямованості поведінки.

Дослідженням мотивації займалися такі науковці, як О. Вавринів, В. Вілюнас, В. Сладкевич, В. Мерлін, Л. Перелигіна, Д. Тімченко, так й ряд зарубіжних вчених (Дж. Аткинсон, А. Маслоу, К. Мадсен, Г. Холл, Дж. Хекхаузен тощо). У науковій літературі поняття «мотивація» розкрито досить широко. В психологічному словнику мотивація розглядається, як «прагнення, що викликає активність особистості та визначає її діяльність» [1].

У вітчизняній психології робилися спроби вирішувати проблеми мотивації особистості. Проте до середини 1960-х рр. психологічні дослідження були спрямовані на вивченні пізнавальних процесів.

С. Рубінштейн визначав мотивацію, як вияв внутрішніх умов у поведінці, яка реалізується через свідомість та психіку особистості. Цей підхід дає можливість для включення у поняття мотивації таких категорій як потреби, мотиви, інтереси, цілі, бажання та наміри.

Одна із авторитетів психології мотивації Дж. Хекхаузен розглядає мотивацію як численні процеси та явища, суть яких зводиться до того, що жива істота обирає свою поведінку виходячи з її очікуваних наслідків, і керує нею в аспекті її спрямування і витрат енергії [4].

Фундаментальною науковою розробкою вітчизняних психологів в області проблем мотивації є теорія діяльнісного походження мотиваційної сфери людини, створена А. Леонтьєвим. Згідно його концепції, мотиваційна сфера людини, як і інші психологічні особливості, має свої джерела в практичній діяльності. Зокрема, між структурою діяльністю та будовою мотиваційної сфери людини існують відносини ізоморфізму, то є взаємної відповідності, а в основі динамічних змін, які відбуваються з мотиваційною сферою людини, лежить підкоряється об'єктивним соціальним законам розвитку системи діяльностей.

У своїх працях В. Вілюнас трактував мотивацію, як сукупність факторів, механізмів та процесів, що направляють поведінку людини на задоволення потреб. Подібних думок дотримується І. Зимня, за словами автора мотивація виокремлюється як система психологічних

різнорідних чинників, що детермінують поведінку людини на задоволення потреб.

Л. Дунець визначав мотивацію, як сукупність рушійних сил, які спонукають особистість до виконання певного роду діяльностей [2].

Найважливішим джерелом людської мотивації, на думку О. Ковальчука, є потреба в діяльності, розвитку когнітивних, фізичних, емоційних властивостей, потреба їх розвивати і відчувати задоволення від досягнення цілей та вирішенню нових завдань. Мотивацію слід розуміти, як систему спонукань: мотиви, потреби, цілі, потяги, інтереси, прагнення, мотиваційні установки. Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість і стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети; є системою взаємопов'язаних мотивів діяльності, що визначають лінію поведінки [3].

Це все дозволяє виокремити мотивацію як складну та багаторівневу систему активності, що включає в себе мотиви, потреби, прагнення, інтереси, ідеали, емоції, норми, установки, принципи, цінності тощо. Сутність явища, до якого належить мотивація, незавершеність її осмислення сприяють появі наукового інтересу до дослідження цього питання. Підсумовуючи, можна сказати, що мотивація досить широке та неоднозначне поняття під яким розуміється комплекс рушійних сил, які спонукають особистість до певної активності та формується у процесі фахової підготовки.

Література:

1. Вавринів О.С. Професійна мотивація майбутніх рятувальників до діяльності в особливих умовах. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. 15 лют. 2018 р., м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2018. – С. 343 – 345.

2. Дунець Л.М. Психологічні умови формування професійної мотивації слухачів вищого військового навчального закладу: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 20.02.02/Лілія Михайлівна Дунець. – Хмельницький, 2000. – 18 с.

3. Ковальчук О.П. Теоретичні аспекти дослідження мотивації професійної діяльності військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. - 2011. - № 21. - С. 135 - 139.

4. Heckhausen, J., Wrosch, C., & Schulz, R. (2010). A motivational theory of life-span development. *Psychological Review*, 117(1), 32. doi:10.1037/a0017668.

ЧОМУ БАВОВНА ВБИВАЄ? АБО «НОВОМОВА» В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

канд. пед наук Галина ХЛИПАВКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

8 червня 1949 року вперше був опублікований роман-антиутопія Джорджа Орвелла «1984», який порівнюють із сучасною Росією так часто, що це вже стало банальністю.

Новомова в утопічному світі роману «1984» Джорджа Орвелла – це штучна офіційна мова, яку тоталітарний режим створив для ідеологічно правильного мовлення, формування конкретного сприйняття світу, а як наслідок і мислення. Логіка в тому, що виключення з мови певних слів або відтінків їх значень рано чи пізно призводить до того, що саме поняття стає для людей чимось нереальним.

Орвелл не вигадував концепцію новомови з нуля. Натхненням йому слугувала мова Третього Рейху та офіційна мова Радянського Союзу сталінського періоду. Це не окремі мови, а скоріше певні етапи та набори насаджувальної лексики, які називатимемо «мовами».

Лінгвіст Віктор Клемплер фіксував лексику Третього Рейху у вигляді щоденника, а потім видав його як книгу. У ній насамперед впадає у вічі намагання приховати жахливі поняття за допомогою евфемізмів. Так «депортацію» називали «евакуацією», «табори смерті» – «концентраційними таборами», а катування – «поширеним допитом».

Радянській мові також були притаманні евфемізми, а також фразеологізми та канцелярит. Різноманітні лозунги багатократно

повторювалися та розміщувалися буквально скрізь, щоб точно засісти в мозку: «Ленін – вічно живий», «Пролетарі всіх країн – єднайтеся» тощо. Політика колективізму відображалася навіть у стандартному звертанні «товариш». Натомість небажані для режиму поняття отримували стійкі негативні назви. Якщо Захід, то тільки «загниваючий», релігія – «опіум для народу».

Логіка використання сучасної російської новомови дуже проста. Розв'язувати війни – це погано, а проводити спецоперації – це місія великої та потужної країни. Те, що її цілі надумані, трансформуються залежно від ситуації та закінчуються недекларованою окупацією, говорити в росії зважиться не так небагато людей і їх ніхто не почує. Тому головне – заборонити називати війну війною.

Окуповані території України в Росії називають у найкращих традиціях інших новомов – «звільненими територіями». Поразку на півночі України пропагандисти РФ називали «деескалацію», «запланованим перегрупованням» або «кардинальним скороченням наступу». У лексиці Третього Рейху було окреме слово для означення поразок – «криза».

У чатах, де росіяни шукають родичів, які беруть участь у війні з Україною, адміни почали повідомляти про загиблих того чи іншого військового формування – «негативна інформація». Також можна пригадати всі ті спроби завуалювати знищення українськими ВМС крейсера «Москва». Не кажучи про те, що російські пропагандисти неодноразово заявляли про повне знищення української авіації.

Концентраційні табори на тимчасово окупованих територіях російські загарбники називають «евакуаційними». Тут є один нюанс, який важливо відзначити в контексті евфемізмів у новомовах. Концентраційний табір – це вже нацистський евфемізм на позначення «таборів смерті», але з часом конструкція припинила приховувати сенс і почала сприйматися, як назва місця для катувань, вбивств та депортації. І тепер нацисти ХХІ століття мусять знову змінювати назву.

Насильно переміщених українців росія називає «біженцями», хоча це ніщо інше, як депортація. А справжніх українських біженців, тобто людей, які вимушено виїхали за межі України, росіяни задля приниження і формування певного образу регулярно називають «бешенцями». Часто роблять це росіяни, які навіть без війни на

власній території вирішили виїхати з такої великої країни, як Росія, і жити в одній з країн жажливого Заходу.

Зараз втечі зі свого міста активно практикують мешканці прикордонних районів Росії. А все через легендарну «бавовну», або «хлопки». «Хлопками» називають будь-які вибухи, загрозу чи наслідки від яких ЗМІ хочуть применшити. Ця маніпуляція не нова.

Ще з 2018 року в повідомленнях про вибухи стало з'являтися слово «хлопок». І це дуже дивна тенденція. По-перше, у російського терміну «хлопок» є певне значення – згоряння горючої суміші, яке супроводжується характерним звуком і не призводить до руйнування конструкції.

Також існує ще низка евфемізмів, не пов'язаних з війною. Навіть звичайний витік води почали називати «водопроявлением». Затоплення, навіть масштабні, давно називають «подтопленнями». І як не згадати про так зване «затимлення»?

Окремо треба відзначити опис «аварій». Так, справжні авіакатастрофи називають «жорсткою посадкою». Зіткнення вертольотів – «зближенням». Аварію, коли в аеропорту заправник врізався в літак, назвали "касанієм", дотиком.

Якщо ми говоримо саме про ці способи завуалювати надзвичайні події, то це не випадковість і не власна ініціатива російських ЗМІ. Це той випадок, коли аргументовано можна говорити про те, що це частина інформполітики адміністрації Путіна.

Борис Громов регулярно проводить закриті зустрічі із представниками основних ЗМІ та по суті роздає темники про те, що і як висвітлювати. У разі резонансних подій головреди оперативно затверджують подачу новин із адміністрацією Путіна. Називається це все «режимом информационного благоприствования».

Ще доволі грубо можна було б говорити про економіку Росії. Але й тут вони намагаються використовувати евфемізми. Найвідоміший – «отрицательный рост экономики». Або ще «розвиток з негативною динамікою». Це той випадок, коли евфемізм настільки недоречний, що стає оксюмороном – поєднує несполучуване.

Проблеми з економікою ведуть до масових звільнень, але повідомляти про таке зась, тому в ЗМІ та офіційних документах

пишуть про «высвобождение с работы» – формально мають право, бо такий термін використовується в їхньому трудовому кодексі. Але зрозуміло, що в цьому випадку доволі різка зміна слова «звільнення» – це лише спроба згладити кути за допомогою канцеляризмів.

Говорячи про взаємозв'язок мови та мислення, завжди згадують гіпотезу Сепіра-Уорфа. В її основі думка про те, що мова впливає на наше мислення, формує його. У м'якій формі це називають «лінгвістичною відносністю», у сильній – «лінгвістичним детермінізмом». Загалом йдеться про те, що рідна мова людини впливає або навіть визначає сприйняття реальності.

Третій Рейх відбудовував ідеологізоване суспільство, займався воєнною агресією, чинив злочини проти людства і вигадував завуальовані назви для цього.

Радянський Союз будував утопічну соціалістичну державу та надавав їй специфічного звучання з усіма цими аббревіатурами та зомбував лозунгами.

Офіційна евфемізація інфополя – це про приховування правди. РФ – велика за площею і різноманітна за складом, і якщо докласти трішки зусиль, то жителю Забайкалля і діла ніякого не буде до «хлопків» у Воронежі, бо «хлопки» – це дрібниці, спосіб залишити проблеми в межах окремих груп. У світі соцмереж стало важко приховувати якусь подію, але її можна подавати під певним кутом – і «новомова» російських ЗМІ передусім про це.

Звісно, метою є й формування певного ставлення до тих чи інших процесів, приховуючи їхню суть за іншим словом. Відкрито за цензуру виступатимуть небагато людей, а от «фільтрація небажаної інформації» звучить як щось вкрай необхідне.

Формулювання «українська криза», «ситуація в Україні» та навіть деперсоналізоване «вторгнення» натякають ледве не на провину України. Якщо кажуть: «Одна країна неспровоковано напала на іншу з метою окупації території, геноциду та розв'язання власних геополітичних проблем», то чітко зрозуміло, що йде мова війну. Тому важливо речі називати своїми іменами – війну називати війною, Росію – агресором, а росіян – росіянами. Їх можна називати орками в дописах у соцмережах, але всі мають знати, що це не буряти, не чеченці, а передусім громадяни Російської Федерації, росіяни, які воюють проти українців, росіяни, які приречені на поразку.

Література:

1. Абсурд новомови пропагандистів: чому росіянам заборонили деякі слова. *rodrobnosti*. 10 липня 2022. Прочитовано 4 вересня 2022.
2. Масенко Л. Т. Мова радянського тоталітаризму. — К.: Кліо, 2017. — 240 с.
3. Орвелл Дж. 1984: Роман / пер. з англ. В. Шовкун. — К.: Вид-во Жупанського, 2015. — 311 с.
4. *Gazeta.ua* (3 червня 2022). «Хлопки» та «жесткие посадки». Навіщо Росії потрібна новомова. *Gazeta.ua* (укр.). Прочитовано 4 вересня 2022.

З М І С Т

СЛОВО ДО ЧИТАЧА.....	3
----------------------	---

СЕКЦІЯ 1

**ОСОБИСТІСТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ: ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ**

Єгор АКСЬОНОВ, Інна ШИНКАРЕНКО

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСІБ У СУСПІЛЬСТВІ	3
--	----------

Ольга БАКЛИЦЬКА

ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФІЗКУЛЬТУРНО- СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ	5
--	----------

Роман БЕРЕЗА, Катерина СТРУЧИК

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	10
--	-----------

Максим БІЛОУСЕНКО

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПОСТНЕВРОТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ	14
--	-----------

Анна БІРЮК

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	18
--	-----------

Тетяна БУШУЄВА

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ	22
---	-----------

Руслана ВАВРИК

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ДИРИГЕНТА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	25
--	-----------

Яна ВІХЛЯЄВА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	28
---	-----------

Юрій ВІНТЮК

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО
СТАНУ 32**

Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС
АДАПТАЦІЇ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ35**

Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО, Діана ШИРОЦЬКА

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ38**

Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО, Марія ПАЛІЙЧУК

**ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 41**

Артем ГЕРАСИМОВ, Інна ШИНКАРЕНКО

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ45**

*Ірина ГОМЕНЮК, Іван МАРТИНЮК, колена СТАДНІЧУК, Тетяна
ПОГРЕБНЯК*

**ХАРАКТЕРНІ РИСИ ОСОБИСТОСТЕЙ, СХИЛЬНИХ ДО
ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ48**

Марія ГОНЧАРЕНКО, Роман ЯРЕМКО

**ПРОВЕДЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВІДДІЛЕНЬ РАДІАЦІЙНО, ХІМІЧНОГО ТА БІОЛОГІЧНОГО
ЗАХИСТУ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА52**

Ірина ГУЗЕНКО, Валентина НІКОРІЧ

**СУТНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ55**

Анатолій ГУРНИК, Дмитро ЯДЧЕНКО

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІД ЧАС АЕРОМЕДИЧНОЇ
ЕВАКУАЦІЇ ІЗ ЗОНИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ57**

Валентин ДУБИНЕЦЬ, Інна ШИНКАРЕНКО

ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У КОЛЕКТИВІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОТЕХНІК61

Аліна ЄНА

СТРЕС: ПРИЧИНИ ТА МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ63

Олег ЗАРІЧАНСЬКИЙ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ ЗАРУБІЖНИМИ НАУКОВЦЯМИ67

Данііл ЗБУТЕВИЧ, Інна ШИНКАРЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНИХ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ АБО СТАЛИ СВІДКОМ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ72

Ігор КОВАЛЬ

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ74

Олександр КОРОЛЬОВ

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ77

Олександр КОРОЛЬОВ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНО-ЗНАЧИМИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦІВ РИЗИКО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ81

Ілля КОСТОВЯТ, Інна ШИНКАРЕНКО

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ВТОМИ І ПЕРЕВТОМИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО84

Ольга ЛОЗИНСЬКА

ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ, ЯК РЕСУРСУ В ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНФЛІКТУ86

Валерій МИХАЙЛЕНКО, Микола БЛИЗНЮК

УСВІДОМЛЕННЯ НЕБЕЗПЕК ВІД ПОЖЕЖ НА ЗВАЛИЩАХ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ89

Христина НАВИТКА

**КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ ЯК КРИТЕРІЙ УСПІШНОСТІ
В РОБОТІ ТА ОСОБИСТОМУ ЖИТТІ93**

Тетяна НАЗАРОВЕЦЬ

**ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ І
ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЙ98**

Жанна НОВІКОВА

**АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ОСОБИСТІСТЮ У
НЕВИЗНАЧЕНИХ СИТУАЦІЯХ100**

Лілія ПИЛИПЕНКО

**ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ОПЕРАТИВНО-
РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ104**

Валерія СМІРНОВА

**ПОЗИТИВНИЙ ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР ТА ЇХНЯ РОЛЬ У
ПОДОЛАННІ ТРИВОГИ У ЦИВІЛЬНИХ ЛЮДЕЙ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ107**

Аліна СИНЧУК, Оксана СТЕЛЬМАХ

**ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК Я-КОНЦЕПЦІЇ
МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ110**

Роксолана СІРКО

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ПСИХОЛОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ ТА
ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ114**

Володимир СЛОБОДЯНИК

**ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ТА ЛЕКСИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНУ
«САМОЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА»119**

Василь СТАСЮК, Володимир ДИКУН

**ЗМІСТ І ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ОСОБОВОГО СКЛАДУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ123**

Оксана СТЕЛЬМАХ
**ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ
 ОСОБИСТОСТІ128**

Тетяна ТРЕНЬ, Інна ШИНКАРЕНКО
**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОБОТИ ПОЛЦЕЙСЬКИХ
 В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ130**

Оксана ЧАГАН, Анастасія ДЬОМІНА
**ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ
 СТРУКТУР МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО
 ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ134**

Марія ЧИЖУК, Лариса РУДЕНКО
**РОЛЬ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО
 ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ138**

Микола ЧМИР, Андрій КУЗЬМИЧЕВ
**ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
 ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ140**

Юлія ШЕВЕЛЄВА
**ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ТА ЛЕКСИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНУ
 «ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я»144**

Микита ШУРГАНОВ, Інна ШИНКАРЕНКО
**ПСИХОЛОГ ЯК
 ДОПОМІЖНИЙ СУБ'ЄКТ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
 ПРАВОПОРУШЕНЬ148**

СЕКЦІЯ 2

МОВНІ МОДЕЛІ СВІТУ У ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ ТА ПРИКЛАДНОМУ ВИМІРІ

Ірина БАБІЙ
**РОЛЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У САМОСТІЙНІЙ
 РОБОТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ151**

Тетяна БОТВИН, Оксана ПИЛИПЕЦЬ
**КОНЦЕПТ «ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ
 МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ153**

Лідія ВЕРБИЦЬКА

**ВПЛИВ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ НА ЗМІНИ В МОВНІЙ
(МОВОЗНАВЧІЙ) КАРТИНІ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ159**

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

PROBLEMS OF TRANSLATION OF THE UN TERMINOLOGY163

Наталія ІВАНИШИН

**АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОЇ МЕТАФОРИ НА МАТЕРІАЛІ
САЙТІВ НОВИН169**

Марія ІВАНЧЕНКО

**СТРУКТУРНІ ПАРАМЕТРИ ТЕРМІНІВ ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ172**

Тетяна КОНІВІЦЬКА

МОВНА КАРТИНА УКРАЇНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ177

Ольга ЛАБА

**ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНЬОГО КОЛЕДЖУ180**

Олег ЛОЗИНСЬКИЙ

**ІДЕОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ СПЕЦОПЕРАЦІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ184**

Тетяна ПУНДИК

**ВПЛИВ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ НА МОВНУ ТА КУЛЬТУРНУ
КАРТИНУ СВІТУ, УКРАЇНЦІВ ЗОКРЕМА187**

Марина СТЕПАНЮК

**ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВЛЕННСВИХ АКТИВ У ТВОРІ
М. КОЦЮБІНСЬКОГО «ФАТА МОРГАНА»189**

Оксана ЧАГАН

**ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ БОЙКІВ
КРІЗЬ ПРИЗМУ УЯВЛЕНЬ ПРО ТРАДИЦІЙНЕ
СІЛЬСЬКЕ БУДІВНИЦТВО192**

СЕКЦІЯ 3

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Григорій ВАСЯНОВИЧ

**ДУХОВНІ ТА ОСВІТНЬО-НАУКОВІ ПРИНЦИПИ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ196**

Зоряна ГОНТАР, Михайло НАГІРНЯК

**ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ГРОМАД В УКРАЇНІ
2022 РОКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЛОБАЛЬНОГО ТА ЛОКАЛЬНОГО
ПОГЛЯДІВ199**

Зоряна ГОНТАР, Лілія БАЛАШ

**ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ
2022 РОКУ202**

Любов ДУСЬКО

**ПРОБЛЕМИ Й ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
У ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ204**

Леоніла ЖУКОВА

**ПЕРСПЕКТИВИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В
ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ207**

Андрій КАРШЕНЬ, Олег ГАЛУШКА, Олена СТАДНІЧУК

СОЦІАЛЬНА РОБОТА НА СЛУЖБІ ЗБРОЙНИХ СИЛ211

Емілія КОСТИШИН, Юлія ШЕВЦІВ

**ПРАКТИКА ОДИНОКОГО МАТЕРИНСТВА В
СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ215**

Емілія КОСТИШИН, Андрій ЦЮПРИК

**ДО ПИТАННЯ ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ219**

Вікторія ЛОГВИНЕНКО, Андрій ЦЮПРИК
**ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ НАВИЧОК У
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ224**

Андрій ЛОЗИНСЬКИЙ, Вікторія ЛОГВИНЕНКО,
**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ ТА РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО НАДАННЯ
НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ227**

Іван МАРТИНЮК, Ірина ГОМЕНЮК, Євгеній ШМАТОВ
**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ
В УКРАЇНІ231**

Олександра ПАДАГУЦ, Лілія ГАЧАК-ВЕЛИЧКО
**ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ235**

Оксана ТРУСЕВИЧ
**СУЧАСНИЙ ВИКЛАДАЧ ЯК «СОЦІАЛЬНИЙ
ПРАЦІВНИК»: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ237**

СЕКЦІЯ 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Світлана АГАПОВА, Роман ЯРЕМКО
**ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ УСТАНОВОК
У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ242**

Вікторія АНІЩЕНКО
**СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КУРСАНТІВ ЯК
ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ244**

Андрій БАРАНОВ, Юрій БАРАНОВ, Дмитро ДАНИЛОВ
**СЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНА МОВА –
 НЕВІД’ЄМНА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ
 СИЛ УКРАЇНИ248**

Роман БЕРЕЗА, Олександр ВЄЛІЧКО
**ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК
 ПРОБЛЕМА УСВІДОМЛЕНОГО ПІДХОДУ ОФІЦЕРА250**

Ігор БІДНИК
**ФАХОВА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА САПЕРА
 НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ254**

Вікторія БОДНАРЧУК, Лариса РУДЕНКО
**НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА І ФОРМУННЯ СОЦІАЛЬНО
 ТА ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
 РЯТУВАЛЬНИКІВ257**

Вадим БРЕЗИЦЬКИЙ
**ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ
 ОФІЦЕРІВ У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ260**

Галина БРОСЛАВСЬКА, Любов ФІЛЬ
ВИКОРИСТАННЯ TRIVIAMAКER В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ262

Оксана БУТА
**РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ
 ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ264**

Юрій ВІНТЮК
**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНО-
 ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ
 (на прикладі НУ «Львівська політехніка»)267**

Світлана ВДОВИЧ
**ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ
 МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ270**

Олександра ВРАДІЙ
**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ З
 НАВЧАЛЬНОЮ МЕТОЮ (НА ПРИКЛАДІ ФІЛЬМУ "СПІЛКА
 МЕРТВИХ ПОЕТІВ")273**

Ярослав ГАЛАДЖУН, Ігор МУЦЬ, Роман ПЕТРИШИН, Зіновій ЯРЕМКО
БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ276

Світлана ГАНАБА, Наталія МАКОГОНЧУК
**ДИГІТАЛЬНА ОСВІТА ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ
ОРІЄНТИР РОЗВИТКУ: ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ281**

Юлія ГЛІНЧУК
**ДО ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКОВОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ283**

Ірина ГУЗЕНКО, Сергій ФЕДОРУЦЕ
**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ
У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ286**

Інна ДАВИДЧЕНКО
**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА290**

Оксана ДУБОВИК
**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ: ДОСВІД
АМЕРИКАНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ294**

Оксана ЗАЛЮБІВСЬКА
**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ КУРСУ ВІЛЬНОГО
ВИБОРУ «МЕДІАГРАМОТНІСТЬ І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ»298**

Анна КЛЄБА
**АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ301**

Сергій КОВАЛЬЧУК, Юрій БАРАНОВ, Андрій БАРАНОВ
**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗИ
ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ304**

Руслан КАЗМІРЧУК, Георгій МАТВЄСВ, Володимир ЛАРІОНОВ
**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІМІТАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА
 ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ В ХОДІ
 ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ306**

Юлія КОЛІСНИК-ГУМЕНЮК
**ЕФЕКТИВНІСТЬ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗВО:
 ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ310**

Руслан КОЛОС
**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ
 З РОЗМІНУВАННЯ314**

Олександр КОРОЛЬОВ, Дмитро РЕЗУНЕНКО
**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
 ПРАКТИЧНОЇ НАВЧЕНОСТІ КУРСАНТІВ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ
 "ІНЖЕНЕРНІ ЗАГОРОДЖЕННЯ" В УМОВАХ КРИЗОВОГО
 СУСПІЛЬСТВА317**

Оксана КУДРЯ
**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ЗНАТЬ
 З БАЗОВИХ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ321**

Ольга КУЗЬМЕНКО, Тетяна РСЗНІКОВА
**РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО
 ФАХІВЦЯ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ324**

Анастасія ЛІТВИНОВА, Ганна ТИМЧЕНКО
**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
 СТУДЕНТІВ В КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ327**

Андрій ЛИТВИН
**КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
 СУСПІЛЬСТВІ330**

Валерій МАЛЮК, Олег БРИЧИНСЬКИЙ, Володимир КОНТУРОВ
**ОСОБЛИВОСТІ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
 ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ334**

Іван МАРТИНЮК, Ірина ГОМЕНЮК, Євгеній ШМАТОВ
**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ
 В УКРАЇНІ337**

Наталія МАЧИНСЬКА

**ПОТЕНЦІАЛ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ –
ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ340**

Анатолій НЕСТЕР, Геннадій НЕСТЕР

**ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ343**

Леся МУЗИЧКО, Анастасія ПАЧКОВСЬКА

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНOSTІ
ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ348**

Дмитро ОКІПНЯК, Анатолій ОКІПНЯК, Олег ШЕРЕМЕТА

**ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ
З РОЗМІНУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ350**

Олена ПАНАС, Лариса РУДЕНКО

**РОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ354**

Богдана ПЛИГЧУК, Лариса РУДЕНКО

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ
ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА357**

Світлана СКАЛЬСЬКА

**РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
В АДАПТАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ360**

Анна СЛИВАР, Світлана ВДОВИЧ

**АДАПТАЦІЯ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ362**

Валерій СОЛОВЙОВ

**ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ365**

Олена СТАДНІЧУК, Лілія КРОПИВНИЦЬКА, Іванна СТАДНІЧУК
**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВИЩИМИ
 НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ369**

Артур СТАНИШОВСЬКИЙ, Андрій ЛИТВИН
**ЗАВДАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
 МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ373**

Вікторія ТЕЛЮК
**ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ВИКЛАДАЧІВ ЩОДО
 ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В КОЛЕДЖІ376**

Світлана ТИТАРЕНКО
**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНХ
 ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
 ВІЙНИ378**

Тетяна ФРАНЧУК
**БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФОРМА ПРОТИДІЇ
 КРИЗОВИМ СТАНАМ, КОНФЛІКТОГЕННИМ СИТУАЦІЯМ381**

Юрій ЯКИМЕЦЬ
**МОНІТОРИНГ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЯКОСТІ НАДАННЯ
 ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
 АНКЕТУВАННЯ СЕРЕД СТУДЕНТІВ385**

Роман ЯРЕМКО
**ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ В ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ
 ТА ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ388**

Галина ХЛИПАВКА
**ЧОМУ БАВОВНА ВБИВАЄ? АБО «НОВОМОВА»
 В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ391**